ROBERTO PAYRÔ

Hazliile isprăvi ale nepotului lui Juan Moreira

UNIVERS

Roberto J. Payró

Hazliile isprăvi ale nepotului lui Juan Moreira

Traducere, prefaţă, tabel cronologic şi note de
Dan Munteanu Colán

UNIVERS
2013

ROBERTO J. PAYRÓ
DIVERTIDAS AVENTURAS DEL NIETO DE JUAN MOREIRA

© Editura UNIVERS pentru prezenta traducere

EDITURA UNIVERS
Str. Suvenir, nr. 4, ap. 3, et. 1
sector 2, cod 020741, București
tel/fax 021.31.53.308
comenzi: office@edituraunivers.ro
www.editurauniversro

Redactor: Irinel Antoniu
Corectură: Lorina Chițan
Tehnoredactor: Constantin Niță

ISBN ePUB: 978-606-8543-45-1
ISBN Print: 978-99931-866-9-4

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Această carte a fost publicată în cadrul programului „SUR“, un program de subvenţionare a traducerilor organizat de Ministerul Relațiilor Externe, Comerţului Internațional și Cultelor al Republicii Argentina

Obra editada en el marco del Programa „Sur“ de Apoyo a las Traducciones del inisterio de Relaciones Exteriores y Culto de la República Argentina

PREFAȚĂ

Contemporan şi prieten cu scriitori şi poeţi ale căror nume au devenit simboluri ale literaturii argentiniene şi latinoamericane de la sfârşitul veacului al XIX-lea şi începutul secolului trecut – Leopoldo Lugones, Horacio Quiroga, Ruben Dario –, Roberto J. Payró nu a dobândit acelaşi statut în conştiinţa universală. Faptul merită să fie cercetat, pentru că Payró este unul dintre prozatorii argentinieni interesanţi şi complecşi, greu de încadrat în schemele tradiţionale propuse de istoriile literare. Nu se poate analiza evoluţia literaturii argentiniene de la începutul secolului al XX-lea fără a ţine seama de contribuţia originală a lui Payró.

Cele mai importante opere ale sale, care îi definesc personalitatea literară şi locul în ierarhia literelor argentiniene, apar în primul deceniu al secolului al XX-lea.

> Trecerea de la proza secolului al XIX-lea la cea a secolului al XX-lea [în America Latină] se face fără salturi bruşte. Romanul american contemporan este acelaşi roman din epoca anterioară, evoluat şi în pas cu vremea. Înţelegem prin asta că semnul sub care are loc dezvoltarea acestui roman în veacul actual este acelaşi cu cel din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea şi care este exprimat de sinteza realism-naturalism, predominând unul sau celălalt factor, în funcţie de latitudine şi autor[1].

În Argentina, proza acestui început de veac al XX-lea se află într-un proces evolutiv complex, cu tendinţe şi direcţii greu de definit, alcătuind o panoramă eterogenă în care clasificările şi schemele nu-şi au locul. Se poate vorbi de romanul realist, romanul indigenist sau gauchesc, de romanul istoric, social, psihologic. Dar şi o astfel de clasificare este doar

superficială, pentru că în marea majoritate a cazurilor la marii scriitori ai epocii se observă interferenţe între direcţii, tendinţe sau curente.

Este perioada când continuatorii generaţiilor de la ’80 şi ’90 din secolul al XIX-lea în domeniul prozei de inspiraţie urbană sau rurală, aflaţi sub semnul sintezei realism-naturalism, se întâlnesc cu modernismul. Aşa cum, potrivit schemei tradiţionale, sfârşitul veacului a fost socotit deseori o epocă literară bine definită prin trăsături comune mai multor grupuri de scriitori, fără să se ţină seama de varietatea şi diversificarea poziţiilor şi tendinţelor individuale, tot astfel, de cele mai multe ori, începutul secolului nostru a fost etichetat nediferenţiat şi identificat cu modernismul. Or, receptarea modernismului în Argentina reprezintă un proces foarte nuanţat. Modernismul este adoptat de unii, întrebuinţat şi pus în slujba creolismului de alţii, după ce a fost epurat de elementele sale exotice, sau pur şi simplu tolerat cu înţelegere. În orice caz, nu se poate face abstracţie de cuceririle de netăgăduit ale modernismului în literatura argentiniană: considerarea artei ca o activitate autonomă respectabilă, ca un fapt important în viaţa socială; înnoirea, actualizarea şi purificarea limbajului; consacrarea meseriei de scriitor; stabilirea unei noi retorici care ajunge, într-un timp relativ scurt, să înăbuşe cuceririle modernismului şi obligă noile generaţii să lupte împotriva lui. În contextul apariţiei şi dezvoltării modernismului în literatura argentiniană, ni se pare interesantă afirmaţia lui Noé Jitrik:

> Istoria literaturii argentiniene a demonstrat, de la începuturile sale, că modalitatea de a se forma şcoli în literatura argentiniană este dublă. Pe de o parte, se produce un import deliberat de forme europene prestigioase; pe de altă parte, se produce un proces aproape spontan care tinde să valorifice condiţiile lingvistice particulare. Din prima categorie fac parte pseudo-clasicismul, romantismul, naturalismul, realismul şi, mai târziu, la rândul său, ultraismul; din a doua categorie, diferitele tendinţe ale literaturii gauchești, teatrul creol şi poezia tangoului. Asta nu înseamnă că, în mod necesar, cele două categorii se exclud. Apar influenţe reciproce. Dar, în ambele, cele două modalităţi apar în prim-plan, condiţionând procesul[2].

Roberto J. Payró este scriitorul care ilustrează în chip desăvârşit această afirmaţie a lui Noé Jitrik. Opera lui este produsul finit al contopirii realismului tradiţional cu naturalismul, literatura picarescă, costumbrismul

spaniol, literatura gauchescă, creolismul şi costumbrismul argentinian al lui Fray Mocho sau Leguizamón. Proza lui Payró stă la baza evoluţiei romanului şi nuvelei moderne argentiniene, alături de opera lui Larreta, Gálvez, Benito Lynch, Güiraldes.

După 1880, literatura argentiniană este dominată de naturalism. Aşa cum am mai spus însă, acest naturalism este mai degrabă o sinteză între realismul descriptiv, de tip balzacian şi flaubertian, şi naturalismul în adevăratul înţeles al cuvântului, aşa cum a fost el teoretizat de Zola în prefaţa la *Therèse Raquin* (1867) sau în *Le roman experimental* (1880). De altfel, este bine ştiut că naturalismul francez, care crede în legea eredităţii şi a mediului, a fost preluat în mod original de literatura de expresie spaniolă. Chiar şi scriitorii spanioli consideraţi de critica literară ca reprezentanţii tipici ai naturalismului, Pardo Bazán, Palacio Valdés, Clarín, Blasco Ibáñez, n-au făcut decât să continue şi să adâncească cele mai bune tradiţii ale romanului realist spaniol, însuşindu-şi de la naturalişti intenţia de a zugrăvi viaţa reală a oamenilor obişnuiţi.

Nu interesează aici motivele care au favorizat dezvoltarea naturalismului în literatura argentiniană, ci un alt aspect, mai complex: Payró propune o revenire la realism, deci o întoarcere înapoi, ceea ce s-ar putea numi o involuţie. El declară că doreşte să „zugrăvească viaţa naţională“, în prologul la romanul *Nosotros* (*Noi*), neterminat, şi, într-adevăr, toate operele sale reprezintă o analiză minuţioasă, critică şi sistematică a realităţii argentiniene, dovedindu-se un observator sensibil şi atent.

Pentru a putea explica această atitudine, considerăm necesară o incursiune în perioada anilor de tinereţe ai lui Payró. Înclinaţia pentru literatură îl determină să se îndrepte spre ziaristică, în plină înflorire în perioada preşedinţiei lui J.A. Roca (1880-1886 şi 1898-1904). Îşi începe activitatea la ziarul *El Comercio*, ca modest corector (1883), unde îi cunoaşte pe José S. Álvarez, Fray Mocho; după puţină vreme (1884), se angajează la ziarul fraţilor Gutiérrez, *La Patria Argentina*, unde începe să se formeze ca ziarist. În această calitate participă dinăuntrul evenimentelor la

clocotitorul proces de transformare a societăţii argentiniene început pe la mijlocul deceniului al nouălea. Nimeni nu poate fi doar spectator. Şi tânărul Payró nu rămâne indiferent la evenimente, observând cu un spirit ascuţit realitatea şi noul ce se afirmă în viaţa socială şi politică. Acum (1885) lucrează ca redactor la *La Libertad*, *Sud-America* şi *La Razón*, apărătoare ale politicii promovate de Roca. În 1889 editează ziarul *La Tribuna* (care apare doar doi ani şi jumătate), în care tânărul cu vederi liberale se face purtătorul de cuvânt al Uniunii Civice Radicale, partid menit să-l înlăture de la conducerea ţării pe Juárez Celman. Participă la revoluţia din 1890 şi începând din 1892 se orientează spre ideile socialismului considerat în sensul evoluţionismului preconizat de Juan B. Justo, sub influenţa social-democraţilor francezi şi germani. În acelaşi an începe să lucreze la ziarul *La Nación*, ca redactor şi cronicar, unde se va afirma ca unul dintre cei mai de seamă ziarişti ai vremii, deschizători de drumuri în domeniul reportajului. În 1893 are loc o nouă revoluţie, la care Payró participă direct. Eşecul acesteia îl determină să îmbrăţişeze fără rezerve ideile socialiste. Colaborează la revista *Argentina*, de inspiraţie socialistă, apoi, în 1897, este directorul ziarului socialist *El Obero*; se numără printre fondatorii partidului socialist, împreună cu Juan B. Justo, L. Lugones, José Ingenieros şi alţii. În tot acest timp îşi continuă activitatea ca ziarist, cu un acut simţ al observaţiei, într-un stil direct, alert, critic. Dacă activitatea sa politică propriu-zisă în rândurile partidului socialist n-a durat mult, în schimb literatura sa va fi marcată de aceste idei înaintate. Payró simte nevoia să se dedice vieţii social-politice şi să scrie datorită unor înalte idealuri: trăieşte intens epoca sa cu întreaga ei problematică, îşi cunoaşte bine şi îşi iubeşte ţara, poporul, calităţile şi defectele lui şi doreşte, pe măsura forţelor sale, să contribuie la îndreptarea anumitor stări de lucruri. Pentru a-şi atinge ţelul, simte nevoia să zugrăvească obiectiv realitatea, aşa cum e, în toată goliciunea ei, cu tot ridicolul ei, lăsând cititorul să scoată singur învăţămintele din aceste lecturi.

Payró continuă şi îmbogăţeşte tradiţia literaturii costumbriste, care se afirmă ca gen literar, dobândind statutul de relativă categorie estetică pe la

1830-1835 în Spania, şi va avea reprezentanţi de valoare în Lumea Nouă: Ricardo Palma, Álvaro de la Iglesia, Fray Mocho. Este ştiut că literatura costumbristă, sau de moravuri (Larra, Mesonero Romanos, Estébanez Calderón), îşi propune, întocmai ca Payró, să zugrăvească realitatea înconjurătoare cât mai exact, să sesizeze virtuţile şi tarele societăţii în mod critic, folosind ironia fină, dar ascuţită. Costumbriştii surprind trăsătura caracteristică definitorie pentru o întreagă categorie socială şi stăruie asupra detaliului care poate defini un tip sau o situaţie tipică. Toate aceste trăsături le vom întâlni în proza lui Payró, dar nevoia de continuitate, de epuizare a câte unui segment de realitate îl determină să treacă de la scenele costumbrist-picareşti (*Pago Chico*) la roman şi, aşa cum vom vedea, la romanul ciclic, modalitatea cea mai adecvată pentru realizarea frescei naţionale pe care şi-o propusese. Se observă preferinţa lui Payró pentru tipuri umane caracteristice, înclinaţia pentru afirmarea unor teze şi idei şi satira folosită ca „instrument literar adecvat pentru o descriere care, pornind de la aspectul obiectiv, urmăreşte o intenţie morală, nu numai pentru că denunţă şi pedepseşte, ci pentru că doreşte să creeze un nou tip etic american“[3]. „De aceea, genul său predilect este romanul, care se pretează atât de bine la o trecere în revistă a tipurilor ce pot fi ridiculizate; iar în cadrul romanului, romanul picaresc“[4]. Această interferenţă – literatură picarescă, literatură costumbristă – nu este nici ea nouă. Literatura spaniolă oferă numeroase pagini de ceea ce s-ar putea numi literatură costumbristă *avant la lettre*, începând cu *Reprobación del amor mundano* (*Osândirea amorului lumesc*) a Arciprestelui de Talavera şi cunoscutele *pasos*[5] de Lope de Rueda şi terminând cu comediile lui Moratin sau spumoasele *sainetes*[6] ale lui Ramón de la Cruz. Dar cele mai reuşite episoade costumbriste, după părerea noastră, se află în romanele picareşti, printre care, în primul rând, *Lazarillo de Tormes* şi *Guzmán de Alfarache* de Mateo Alemán.

Revenirea lui Payró la realism, la o literatură ce avea să reprezinte „puntea spre romanul realist în sensul strict al conceptului“, după cum consideră Jean Franco[7], nu are doar o motivaţie personală, aşa cum s-ar putea crede din cele prezentate până aici. Payró nu reprezintă un caz izolat,

şi revenirea la realism trebuie privită în ansamblul fenomenului literar argentinian din epoca respectivă.

Reîntoarcerea la realism, la romanul de la mijlocul secolului al XIX-lea, în totală decădere în Europa, în condiţiile în care naturalismul se instalase cu succes, iar modernismul cucerea tot mai mulţi adepţi, reprezintă o problemă complexă. Naturalismul apare în Argentina ca „rezultat al unui tip de disponibilitate culturală a unicilor oameni culţi existenţi în ţară, cei aparţinând claselor sociale de sus. Naturalismul în literatură reprezintă pentru noi ceea ce a reprezentat pozitivismul în ştiinţă şi roquismul în politică“[8].

Spre 1900, însă, apar noi elemente sociale; marea burghezie nu mai controlează puterea în exclusivitate. Aceste noi elemente resping naturalismul, devenit rigid, şi doresc o literatură care să răspundă imediat unei necesităţi expresive elementare, să fie mai la îndemâna unui public larg, în formare, şi să se constituie, în acelaşi timp, într-un instrument de luptă. Pe acest fundal social şi cultural apare şi modernismul, tot ca o reacţie la literatura oficială a deceniului al optulea. Dar modernismul se mărgineşte la reînnoirea formei, la aspectul strict artistic, în timp ce realismul vrea să schimbe realitatea, chiar dacă soluţiile propuse sunt confuze, necristalizate. Astfel se explică faptul că, în scurtă vreme, modernismul se transformă într-o artă oficială, acceptată de elita căreia i se adresează, pe când realismul luptă pentru a se impune noului public în formare. Ceea ce nu înseamnă că, în prima lor perioadă, cele două tendinţe se exclud. Şi nu ne referim doar la relaţiile personale dintre reprezentanţii celor două direcţii ce îşi propuneau împrospătarea literaturii argentiniene (este bine-cunoscută prietenia strânsă dintre Payró şi Darío), ci, mai ales, la concepţia comună despre rolul artei şi al scriitorului: scriitorul este un profesionist, care vrea să trăiască din literatura pe care o scrie, aceasta fiind forţa lui şi, de fapt, expresia pe plan literar a forţei noilor grupuri sociale ce apar în arena naţională.

În cadrul acestui fenomen de respingere a literaturii oficiale a anilor optzeci, trebuie privită şi apariţia altor modalităţi literare ce converg, în

ultimă instanţă, spre realismul modern şi care, aşa cum am mai arătat, se întâlnesc într-o oarecare măsură în proza lui Payró. Este vorba de creolism şi de literatura gauchescă.

Creolismul sintetizează tot ceea ce este argentinian în raport cu străinătatea şi poate fi identificat până la un punct cu sentimentul naţional. Creolii sunt spaniolii născuţi în Argentina, cei ce se consideră adevăraţii autohtoni, în opoziţie cu strămoşii lor conchistadori. Ca modalitate literară, poate fi definit drept rezultat al interferenţei literaturii regionaliste cu costumbrismul rural şi urban şi cu creaţia folclorică, cuprinzând o vastă arie tematică. Reprezentantul cel mai de seamă este José S. Álvarez, mai cunoscut cu pseudonimul Fray Mocho.

Literatura gauchescă, mai corect spus, de inspiraţie gauchescă, este reprezentată în această perioadă de câţiva scriitori ca E. Gutiérrez, A. Gerchunoff, B. Lynch, R. Güiraldes, care, deşi grupaţi sub această etichetă comună, diferă foarte mult ca valoare şi tehnică literară. Toţi se inspiră însă din viaţa *gaucho*-ului. Acest „metis de indigen şi spaniol, adeseori numai spaniol“[9], locuitor seminomad al pampasului, este tipul caracteristic al zonei ce cuprinde Argentina şi Uruguay, expresie a „omului american“, născut în urma colonizării spaniole. Aceşti *gaucho* au creat o literatură populară de mare valoare tematică şi expresivă, rezultat al contopirii celor mai valoroase creaţii folclorice indigene cu folclorul spaniol. În jurul lor s-a format o aură de legendă datorită curajului cu care au luptat în războiul de independenţă. Aceste personaje legendare, aceşti *gaucho* viteji, curajoşi, îndemânatici în toate cele privitoare la prinderea şi mânatul vitelor pe câmpuri, poeţi şi rapsozi populari de mare har, au fost sursă de inspiraţie pentru o serie de scriitori, începând cu José Hernández, creatorul poemului *Martin Fierro*.

Dar la scurtă vreme după dobândirea independenţei, când întinderile pampasului devin proprietate personală, mari moşii pe care aceştia nu mai pot hălădui, revoltându-se împotriva acestei stări de lucruri, începe o vastă acţiune de exterminare a acestei categorii sociale. *Gaucho*-ul devine hoţ de vite şi vagabond, se răscoală şi ucide, este arestat şi ucis la rândul lui de

autorități sau devine ucigaș plătit în slujba unor *caudillo* locali. Acesta este tipul de *gaucho* al cărui echivalent urban este Mauricio Gómez Herrera.

Dintre contemporanii lui Payró care au scris literatură de inspirație gauchescă, cei mai reprezentativi sunt Benito Lynch și Ricardo Güiraldes, cu celebrul său roman *Don Segundo Sombra*.

Payró își subordonează întreaga proză, așa cum arătam, zugrăvirii critice a realității argentiniene. Intenția autorului era să realizeze o amplă frescă națională, alcătuită din circa optzeci de romane, care să înfățișeze istoria Argentinei din timpurile îndepărtate ale cuceririi spaniole până în vremea sa, urmând ca model *Episoadele naționale* de Benito Pérez Galdos. Payró nu și-a putut realiza acest proiect ambițios, publicând doar câteva volume, create independent de ordinea cronologică a evenimentelor descrise.

În ansamblul operei lui Payró (poezie, teatru, reportaj literar, cronică literară, eseu, roman, povestire), romanele sale sunt cele mai interesante și mai reușite din punct de vedere literar. Acestea pot fi împărțite în două grupuri: romanele cu caracter istoric și romanele picarești. Primele, inspirate din perioada cuceririi Americii și a dominației spaniole, sunt concepute (în acord cu punctul de vedere potrivit căruia literatura este descrierea sistematică și critică a realității) ca frescă a unei realități ce reprezintă fundamentul realității prezente, actuale. Aceste romane se caracterizează printr-o reconstituire istorică meticuloasă, plină de pitoresc, în care evoluează personaje vii, autentice, care dau viață istoriei. Unele personaje, ca Juan de Solis din *El Mar Dulce* (*Marea Dulce*) sau Pedro Chamijo din *Chamijo* și *El falso Inca* (*Falsul Inca*), prefigurează prin trăsăturile lor – inteligență, obrăznicie, inventivitate, spirit de aventură – tipul de picaro din al doilea grup amintit. Critica este însă unanimă în afirmația că cele mai sugestive și realizate creații ale lui Payró sunt scrierile picarești: *El casamiento de Laucha* (*Căsătoria lui Laucha*), *Pago Chico* și *Nuevos cuentos de Pago Chico* (*Noi povestiri din Pago Chico*) și *Divertidas aventuras del nieto de Juan Moreira* (*Hazliile isprăvi ale nepotului lui Juan Moreira*).

Literatura picarescă îşi are originea în Spania Secolului de Aur. Romanul picaresc neagă orice idealizare în literatură şi reflectă fidel, uneori chiar cu violenţă, realitatea. Picaro-ul este anti-eroul prin definiţie, care, într-o epocă de clocotitoare mutaţii, străbate lumea în lung şi în lat în căutarea destinului său.

> Circulației orizontale – în spațiu – i se adaugă mișcarea „pe verticală“: schimbarea raporturilor de clasă. „Scara“ socială e parcursă în sus și în jos de indivizi, grupuri și clase întregi care își schimbă poziția, îndeletnicirile, ideile. Cu excepția granzilor, nobilii decad în mod divers: îndrăzneții ajung soldați sau aventurieri, lingușitorii curteni, naivii mici proprietari...[10].

Genul are ecou în toată Europa şi apare şi în continentul hispanic după ceva mai bine de două secole, o dată cu *Lazarillo de ciegos y caminantes* (*Lazarillo al orbilor şi al drumeţilor*, 1773), valoros document de epocă, scris de Calixto Bustamante Carlos Inca, cunoscut sub numele de Concolorcorvo. Cel care avea să dea, însă, strălucire genului în America Latină, consacrându-l ca atare, este mexicanul José Joaquin Fernández de Lizardi (1776-1827), cu al său *Periquillo sarniento* (*Periquillo cel râios*, 1816), o panoramă în culori vii a societăţii mexicane din vremea sa. Genul reapare în America Latină la începutul veacului nostru. Jean Franco apreciază această reînviere a romanului picaresc ca datorându-se unui „grup de scriitori care nu numai că se interesau de personaje de extracţie joasă, ci preferau totodată o formulă ce le permitea să însăileze cu uşurinţă o serie de episoade într-o naraţiune la persoana întâi[11]“. Afirmaţia pare hazardată şi, în orice caz, după părerea noastră, destul de superficială. Credem că adoptarea acestui gen în anumite perioade ale veacului nostru răspundea cel mai bine intenţiei scriitorilor de a zugrăvi contemporaneitatea, de a descrie stigmatizând tipuri şi tare. Nu putem trece cu vederea că tot genul picaresc îi va sluji, după mai bine de o jumătate de veac, lui Carpentier pentru a descrie figura Primului Magistrat în *Recursul la metodă*. Ni se par semnificative pentru a explica nevoia scriitorului, şi, generalizând, a scriitorului latinoamerican, de a recurge uneori la modalităţile literaturii

picareşti, cele scrise de Alejo Carpentier în prefaţa la ediţia cubaneză a romanului amintit:

> Timp de câţiva ani am visat să scriu un roman care urma să se intituleze *Picaresca* şi care ar fi fost romanul aventurilor unor personaje din Quevedo, modernizate, pe pământul Americii. Dar, observând tipurile de picaro care a traversat oceanul, mi-am dat seama că acest picaro spaniol, descurcăreţ, viclean, mincinos, simpatic uneori, întotdeauna ingenios, trecând în America devine un uriaş într-un continent uriaş. Pe întinderile noastre imense, cu râuri imense, cu munţi imenşi, acest picaro începe să nutrească noi dorinţe şi nu mai este vechiul personaj ingenios, semidoct şi agreabil, ci devine mai întâi omul politic ce anunţă politicienii venali de mai târziu, apoi devine preşedintele ales prin alegeri frauduloase, generalul triumfător prin lovituri de stat şi, în cele din urmă, civil sau militar, dictatorul latino-american. Cu alte cuvinte, tipul spaniol de picaro trece de pe un plan secundar în primul plan al istoriei, spre nefericirea noastră, căci pe continentul în care trăim galeria tiranilor este atât de monstruoasă, încât descumpăneşte cunoaşterea raţională.

Din această perspectivă putem să considerăm romanele picareşti ale lui Payró ca biografii ale unor protodictatori şi să-l socotim pe „nepotul lui Juan Moreira“ ca bunic al Primului Magistrat.

> Dacă admitem că *Recursul la metodă* de Carpentier încearcă să fie „picaresca dictatorului“ – spune Jesus Abascal în prefaţa la ediţia cubaneză a romanului – trebuie să recunoaştem că Payró i-a premers cu *Hazliile isprăvi ale nepotului lui Juan Moreira,* pentru a ne lăsa (...) ceea ce ar trebui să constituie prima parte a unei „picareşti a politicianului“, genuin şi antecesor obligatoriu al satrapului cu galoane sau al tiranului luminat de pe urma cărora au avut atâta de suferit aceste binecuvântate meleaguri americane.

El casamiento de Laucha este povestea, relatată la persoana întâi, a unui picaro. După multe peregrinări, Laucha, tip isteţ, simpatic, dar amoral, ipocrit şi cinic, se stabileşte în Pago Chico, unde, cu ajutorul preotului Papagna, o cucereşte pe Carolina, o văduvă căreia îi toacă toată averea, după care o părăseşte, iar ea se angajează infirmieră la un spital ca să-şi poată câştiga pâinea zilnică. Aşa cum afirmă el însuşi, Laucha procedează întocmai ca politicienii vremii, cu singura deosebire că aceştia din urmă nu sunt condamnaţi pentru faptele lor.

Pago Chico şi *Nuevos cuentos de Pago Chico* cuprind povestiri ce se desfăşoară pe aceeaşi scenă – un târguşor de provincie – cu personaje ce

apar în diverse episoade. Payró zugrăveşte aici o lume de arhetipuri: guvernatorul, liderii politici, şeful poliţiei, ziarele rivale; farmacistul don Silverio, medicul Pérez Cueto, tâlharul-gaucho Camacho, comisarul Barraba, preotul Papagna, ziarele *El Justiciero* şi *La Pampa*, o lume coruptă, viciată, care angajează bandiţi pentru a-şi apăra interesele, falsifică alegerile, face afaceri oneroase, mânată în orice acţiune de principiul „dă-te tu la o parte, ca să-ţi iau eu locul“. De fapt, fauna din Pago Chico este fauna întregii ţări la diverse niveluri, în funcţie de mediul rural sau urban, şi dimensiunea ei maximă, cu aceleaşi josnicii, ambiţii şi tare, o găsim în *Hazliile isprăvi ale nepotului lui Juan Moreira*, care este romanul ascensiunii unui politician, Mauricio Gómez Herrera, identificat de fiul său nelegitim, tânărul ziarist Mauricio Rivas, cu celebrul bandit-gaucho Juan Moreira din alte timpuri. Romanul urma să facă parte dintr-un ciclu nerealizat, alcătuit din următoarele volume: *Retrato de la juventud de 1856 a 1890* (*Portretul anilor din tinereţe de la 1856 la 1890*), *El nieto de Juan Moreira* (*Nepotul lui Juan Moreira*), *Fuertes y ricos* (*Puternici şi bogaţi*) şi *El poder del dinero en nuestro pais* (*Puterea banului în ţara noastră*).

Juan Moreira este un *gaucho* care, pus în afara legii de autorităţi, devine un tâlhar şi un asasin sângeros. Personajul, creat de Eduardo Gutiérrez (1880) şi devenit popular mai ales după ce autorul său îl transformă din personaj de roman în protagonistul unei pantomime considerate ca marcând naşterea teatrului naţional argentinian, îi slujeşte lui Payró doar pentru a-şi califica şi defini mai exact propriul personaj. Gómez Herrera „nepotul“ său este în esenţă un picaro; de astă dată are un „don“ înaintea numelui şi urcă treptele ierarhiei social-politice, călcând în picioare tot ceea ce i-ar putea sta în cale.

> Eu nu eram genial – afirmă el la un moment dat –, dar eram, în schimb, de treabă; nu eram cultivat, dar eram inteligent şi receptiv; nu eram moral, dar eram îngăduitor cu defectele altora; nu aveam caracter, dar eram incapabil să fac rău unei muşte; nu eram altruist, dar n-aş fi lăsat pe nimeni să moară de foame ca să mă satur eu.

Cu cinismul care îl caracterizează, Gómez Herrera se minte în mod conştient pe el însuşi când se defineşte astfel, căci toate „hazliile sale

isprăvi“ dovedesc contrariul. Principalele sale arme sunt cinismul, prefăcătoria, falsitatea, calomnia. În felul acesta ajunge, dintr-un umil funcţionăraş la primăria din satul său, un politician important în capitală şi apoi ministru plenipotenţiar într-o ţară europeană. O dată cu evoluţia personajului, de-a lungul a treizeci de ani de politică argentiniană, autorul zugrăveşte diversele aspecte ale societăţii vremii: şcoala, presa, poliţia, sistemul electoral, parlamentul, biserica, întotdeauna cu ironie fină, cu un umor plin de condescendenţă, fidel scopurilor sale moralizatoare. Payró, aşa cum am mai spus, nu critică în adevăratul înţeles al cuvântului, nu satirizează şi nu înfierează. Lasă faptele şi personajele să vorbească şi să se acopere de ridicol; ironizează, creează o „satiră simpatică“, cea mai bună metodă, se pare, pentru a îndrepta ceea ce e strâmb făcut.

Romanele picareşti scrise de Payró au, după părerea criticului Noé Jitrik[12], o bază teoretică sociologică: teza „civilizaţie-barbarie“, după modelul lui Sarmiento. „Barbarie“ înseamnă tipul de relaţii umane fundamentate pe viclenie, brutalitate, lipsă de scrupule, într-o existenţă ale cărei coordonate sunt viciul, plăcerea senzuală, arivismul, ipocrizia, lipsa de etică. Payró zugrăveşte această stare de lucruri şi în acelaşi timp lasă să se întrevadă un punct de vedere format pe baza unor valori contrare realităţii zugrăvite. Aceste valori alcătuiesc conceptul de „civilizaţie“ şi sunt decenţa politică, cultura, depăşirea primitivismului. Avem de-a face, după cum se poate vedea, cu un ansamblu de noţiuni de extracţie socialistă, ideologie la care Payró a aderat la un moment dat şi care i-a influenţat întreaga gândire şi creaţie. Payró n-a putut însă depăşi anumite limite inerente pentru situaţia şi vremea respective. „Barbaria“ este condamnată în numele conceptului de „civilizaţie“, dar realitatea propusă de autor în locul celei existente este abstractă, neviabilă. Ca de altfel şi personajele care, în ideea autorului, ar trebui să reprezinte acest concept. Nu putem vorbi, în romanele picareşti ale lui Payró, de schema clasică: personaje pozitive şi personaje negative, pentru că personajele pozitive, cele care ar trebui să fie astfel, sunt ineficiente. Un exemplu tipic este Vázquez din *Hazliile aventuri...* Aşa încât relaţia personaje pozitive–personaje negative dispare, deoarece primele sunt

nişte figuri ideale, iar soluţia etică este pur abstractă. De aici şi o concluzie mai generală, dar falsă şi pesimistă: societatea zugrăvită nu poate produce decât personaje negative, fără să fi creat încă şi antidotul lor.

Problema „barbariei“ se manifestă nu atât în domeniul culturii propriu-zise, cât mai ales într-o sferă mai restrânsă: politica, unde tipul de relaţii i se pare scriitorului mai important şi mai încărcat de sensuri. Tematica romanelor sale picareşti este politică, şi din nou trebuie să avem în vedere activitatea sa de ziarist pentru a explica importanţa pe care autorul o acordă politicii ca mijloc de înţelegere şi explicare a realităţii. Acest lucru se remarcă şi în romane: biografia lui Gómez Herrera este strâns legată de momentele-cheie ale vieţii politice din ţară. Ascensiunea sa, „datorată“ neîndoielnic propriilor sale mârşăvii, are loc în perioadele istorice de criză, ceea ce îl transformă într-un soi de simbol: Gómez Herrera este prin excelenţă produsul vremii sale şi puţinele personaje care i s-ar putea împotrivi (Vázquez sau Rivas) nu au nici o putere pentru că ele nu sunt creaţiile tipice ale momentului istoric, ci doar forma cu care Payró îmbracă nişte concepte abstracte menite să sugereze realitatea pe care o postulează în numele „civilizaţiei“. Gómez Herrera este, simbolic, urmaşul lui Juan Moreira. Venal, corupt, amoral, el reprezintă „barbaria“ care trebuia lichidată. Dar Gómez Herrera este, totodată, un simbol mult mai complex, căci dincolo de maşinaţiile politice şi de corupţia din satul sau provincia sa se află un întreg sistem în care, la nivel naţional, este integrată şi marea oligarhie aflată la conducerea ţării. Această oligarhie, alcătuită din urmaşii celor ce au luptat pentru libertate şi democraţie, a trădat idealurile înaintaşilor şi nu mai merită să ţină cârmele naţiunii. Payró nu întrevede o soluţie radicală şi propune, aşa cum am arătat, ca unic remediu, civilizaţia şi cultura, cu o anumită nostalgie pentru programul pe care doriseră să-l realizeze iluştrii înaintaşi ca B. Mitre. Cu toate aceste limite ideologice, proza picarescă a lui Payró este o izbutită frescă a societăţii argentiniene a vremii sale, iar romanul *Hazliile isprăvi...* e considerat, în general, de critică drept cel mai reuşit dintre ele ca valoare literară şi ca rigurozitate a construcţiei narative.

Un loc aparte în creaţia lui Roberto J. Payró îl ocupă dramaturgia; numele său se înscrie printre cele ale făuritorilor teatrului modern argentinian. Operele sale dramatice sunt scrise, ca şi proza, cu un scop moralizator, poate chiar mai evident decât în proza sa. Payró se inspiră şi în creaţia dramatică din experienţele personale sau din situaţii autobiografice. Cele mai importante piese ale sale (de maturitate) sunt: *Canción trágica* (*Cântec tragic*, 1900), *Sobre las ruinas* (*Pe ruine*, 1904), *Marco Severi* (1905), *El triunfo de los otros* (*Triumful celorlalţi*, 1907), *Vivir quiero conmigo* (*Vreau să trăiesc cu mine*, 1923), *Mientraiga* (1924), *Fuego en el rastrojo* (*Foc în mirişte*, 1925), *Alegria* (*Veselie*, 1928).

În opera sa dramatică, Payró este mai influenţat decât în proză de curentele europene la modă, mai ales de teatrul de idei, de dramele lui Ibsen şi de teatrul intimist, de salon. În piesele sale sunt dezbătute probleme pe care autorul doreşte să le ridice, prin artă, la rangul de teze universal valabile. *Canción trágica* este inspirată de un episod narat în ciclul de reportaje reunite sub titlul *En las tierras de Inti* (*Pe meleagurile lui Inti*, 1909), rod al călătoriilor autorului în regiunile de nord ale Argentinei. *Sobre las ruinas* reia vechea temă a conflictului între progres şi tradiţie, între „civilizaţie“ şi „barbarie“. Conflictul relativ simplu – refuzul lui don Pedro de a se supune cerinţelor progresului până în momentul când evidenţa faptelor declanşează adevărata dramă a personajului – este ilustrarea clară a tezei autorului cu privire la progres. Tot o mostră evidentă de teatru de idei reprezintă şi *Marco Severi*, în care se discută legea extrădării şi implicaţiile umane pe care le generează aplicarea ei. În *El triunfo de los otros* este reluată tema din povestirea sa *Mujer de artista* (*Soţie de artist*), tragedia scriitorului nevoit să-şi vândă opera, ca să poată trăi. Drama conţine unele elemente autobiografice din experienţa de jurnalist a lui Payró; unii autori au văzut în ea o evidentă influenţă a lui Ibsen.

După o întrerupere de cincisprezece ani, la întoarcerea din Europa, Payró revine la teatru cu piesa *Vivir quiero commigo*, dramă psihologică al cărei personaj face parte din familia lui Mauricio Gómez Herrera. *Fuego en el rastrojo* este tot o piesă psihologică, intimistă, inspirată de povestirea *El*

gozo de envejecer (*Plăcerea de a îmbătrâni*), inclusă în volumul *Nuevos cuentos de Pago Chico. Mientraiga* este o încercare reuşită a autorului de a aborda genul tradiţionalelor *sainetes*, într-o reelaborare cultă, pentru a demonstra că, respectând elementele de bază, genul poate aborda idei filozofice şi teme intelectuale. Ultima piesă scrisă de Payró, *Alegria*, a cărei premieră a avut loc la două săptămâni după moartea sa, a fost scrisă pe baza amintirilor şi a însemnărilor autorului în timpul călătoriei sale în Patagonia, la rugămintea marelui comic Florencio Parravicini. Şi această ultimă piesă are tangenţe cu genul amintitelor *sainetes* prin gama de tipuri populare, pitoreşti pe care le aduce pe scenă şi prin limbaj. Este istoria peripeţiilor unui clovn de circ care ajunge, în cele din urmă, guvernator în Santa Cruz.

Teatrul lui Payró, deşi important pentru dezvoltarea dramaturgiei naţionale, nu se ridică la înălţimea creaţiei sale în proză. De la primele piese, scrise în tinereţe şi nereprezentate, pe care nu le-am mai amintit dată fiind mica lor însemnătate ca opere literare, până la cele scrise în ultimii ani ai vieţii, nu putem vorbi de o creaţie de mare valoare; în ciuda atentei observaţii a realităţii cu simţ politic, a sentimentelor profunde şi a ideilor dezbătute, dramele lui Payró sunt lipsite de teatralitate, de situaţii dramatice, sunt statice. „Romancierul şi mai ales sociologul s-au impus dramaturgului, iar acesta, datorită logicii, a înăbuşit emoţia.“[13] Nu fac excepţie nici dramele socotite de critică drept cele mai valoroase: *Marco Severi* şi *Sobre las ruinas*. În toate piesele sale, Payró postulează câteva idei: triumful progresului şi al muncii, triumful bunei-credinţe şi al forţelor celor mai sănătoase din ţară. Ca şi în proza sa, autorul crede într-un complex de valori morale, pe care le propune ca singura alternativă la realitatea existentă, neputând depăşi anumite limite ideologice, în ciuda spiritului său politic.

În opera sa, Payró foloseşte un limbaj care se străduieşte să reflecte realitatea complexă a vremii în dinamismul ei. Poate tocmai din acest motiv, limbajul său apare colorat, pitoresc, dar prea mozaicat. Problema limbajului l-a preocupat în mod deosebit de-a lungul întregii sale cariere literare, şi diversele etape ale evoluţiei concepţiei sale sunt reflectate în

romane şi opere dramatice. Astfel, în *El casamiento de Laucha*, naraţiune la persoana întâi, foloseşte vorbirea creolă, vie, spontană, plină de savoare şi pitoresc, punând între ghilimele expresiile culte; în *Hazliile isprăvi...*, deşi o bună parte a personajelor sale sunt tot creoli provinciali, care ar trebui să vorbească la fel sau aproape la fel ca personajele din *El casamiento de Laucha*, foloseşte o limbă mai cultă, elevată, în care apar între ghilimele expresiile şi cuvintele tipic creole. Aceeaşi cenzură a limbajului popular apare şi în *Pago Chico*, de astă dată din perspectiva naratorului. Întâlnim, de asemenea, oscilaţia între cunoscutele fenomene lingvistice *voseo* şi *tuteo*[14], primul predominând în redarea vorbirii personajelor.

Cunoscutul critic Andersen Imbert afirma, la un moment dat, că Payró foloseşte o „limbă frământată cu drojdia unei tradiţii prăfuite“. Din contră, credem că autorul încearcă şi reuşeşte, după părerea noastră, să redea, nu numai prin tematica abordată, ci şi cu ajutorul limbii folosite în operele sale, realitatea în care trăieşte şi pe care şi-a propus s-o zugrăvească. Payró scrie pentru contemporanii săi şi se exprimă în operele sale literare, la fel ca în articolele din presă, în limbajul cotidian, pestriţ şi inconsecvent din punct de vedere lingvistic al vremii sale. Iată ce spunea în 1914 însuşi scriitorul cu privire la limbajul literar:

> O operă naţională, pentru a fi naţională, nu trebuie să fie scrisă în vorbirea vulgară care, desigur, pusă în gura unor personaje, contribuie la zugrăvirea lor (...). Un *gaucho* nu poate, bineînţeles, nici în închipuire, să vorbească o castiliană corectă, şi scriitorul care vrea să evite vorbirea acestuia trebuie să renunţe la dialog şi la atractivitatea lui şi să se limiteze la extracte întotdeauna reci şi incolore. Dar descrierea unor locuri, a unor scene, zugrăvirea unor simţăminte şi pasiuni n-au nevoie de elemente străine limbii – câtă vreme nu e vorba de lucruri nu doar particulare, ci unice – şi, dimpotrivă, sunt mai pline de strălucire, plenitudine şi eficacitate, dacă pentru zugrăvirea lor s-a folosit un instrument perfecţionat şi acordat timp de secole.

Pentru a încheia aceste consideraţii cu privire la Roberto J. Payró, apelăm la caracterizarea făcută de Noé Jitrik[15], care ni se pare că defineşte complet şi exact personalitatea acestui scriitor:

> Prin diferitele faţete ale operei şi activităţii sale, Payró ni se înfăţişează ca un deschizător de drumuri, ca un pionier remarcabil într-o epocă de pionieri şi deschizători de drumuri. Pionier în domeniul ziaristicii, al romanului, al teatrului, al politicii, adică un

om care, într-un fel sau altul, uneori foarte schematic, știe să analizeze deficiențele prezentului și prezintă sau proiectează forme pentru viitor. În acest sens e un constructor care încearcă să înțeleagă necesitățile vremii sale pornind de la o mentalitate născută dintr-un întreg proces social, acela al noilor sectoare ce apar în viața publică argentiniană începând din 1890 și care reprezintă, pe de o parte, declinul grupurilor tradiționale aflate la putere și, pe de altă parte, o puternică mișcare a claselor mijlocii sigure de posibilitățile lor de a interveni în dinamica națională. În această ordine de idei, Payró este un bun reprezentant în toate domeniile în care a activat și constituie pentru critic un model integral, modelul unui scriitor nou, profesionist, atent la mersul țării, avid să participe la acest proces de pe poziția profesiunii sale, care nu este, în jurul lui 1900, o poziție privilegiată, ci una de luptă. Și reușește acest lucru pentru că a fost sensibil la importantele conflicte din societatea argentiniană, pentru că a știut să vadă în realitatea înconjurătoare situații și tipuri ce caracterizau o cultură problematică și într-o stare de conformație dramatică. Din aceste motive e important, atât ca personalitate individuală, cât și prin rolul pe care îl joacă în diferite grupuri de acțiune ce alcătuiesc, în mersul înainte al veacului, dinamica dezvoltării prozei în Argentina.

DAN MUNTEANU COLÁN

1 Emiliano Diez-Echarri, José Maria Franquesa, *Historia de la literatura española e hispanoamericana*, ed. a II-a, Madrid, 1968, p. 1403.

2 *Historia de la literatura argentina*, vol. II. Buenos Aires, 1968, p. 577.

3 Noé Jitrik, *op. cit.*, p. 659.

4 E. Diez-Echarri, J.M. Roca Franquesa, *op. cit.*, p. 1404.

5 *Paso*, operă dramatică scurtă, de obicei într-un act (sp.).

6 *Sainete*, gen dramatic cu subiecte comice, de caracter popular, asemănătoare cu vodevilul (sp.).

7 *Historia de la literatura hispanoamericana*, p. 225, Barcelona, 1975.

8 Noé Jitrik, *loc. cit.*

9 Alvaro Yunque, *La literatura social en la Argentina*, Buenos Aires, 1941, p. 120, *apud* Francisc Păcurariu, *Introducere în literatura Americii Latine*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1965.

10 Ileana Georgescu, în *Istoria literaturii spaniole. Evul Mediu, Renașterea, Secolul de Aur*, Universitatea din București, 1975, p. 356.

11 *Loc. cit.*, p. 225.

12 *Op. cit.*, p. 662–666.

13 E. Diez-Echarri, J.M. Roca Franquesa, *op. cit.*, p. 1405.

14 *Voseo*: întrebuinţarea formei *vos* (persoana a II-a plural) cu valoarea lui *tu* (persoana a II-a singular), fenomen răspândit în unele regiuni din America Latină şi în special în zona Rio de la Plata. *Tuteo*: întrebuinţarea formei *tu* (persoana a II-a singular) la fel ca în română. Din nefericire, aceste întrebuinţări nu pot fi diferenţiate în limba română, deci s-au pierdut în traducere, unde atât *vos*, cât şi *tu* sunt redate prin formele pronominale pentru persoana a II-a singular.

15 *Op. cit.*, p. 649.

TABEL CRONOLOGIC

1867 19 aprilie Se naşte Roberto J. Payró în oraşul Mercedes (provincia Buenos Aires), unde familia, originară din capitală, se refugiase în urma epidemiei de holeră, consecinţă a războiului cu Paraguay-ul.

1865-1870 Războiul între Tripla Alianţă (Brazilia, Uruguay, Argentina) şi Paraguay, soldat cu înfrângerea Paraguay-ului.

1867 Apare *Capitalul* de Karl Marx.

E. Zola publică *Thérèse Raquin*, în a cărui prefaţă pune bazele teoretice ale naturalismului.

H. Ibsen, *Peer Gynt.*

1868-1874 Preşedinţia lui Domingo F. Sarmiento. Dezvoltarea culturii şi învăţământului; este stimulată sosirea imigranţilor europeni. Înflorirea vieţii economice.

1867-1882 Anii copilăriei şi-i petrece în casa părintească din Buenos Aires. La cinci ani, îi moare mama şi rămâne în grija tatălui şi a diverselor rude, printre care bunica şi unchiul Jorge. Urmează cursurile colegiului San José. Payró trăieşte atmosfera ultimilor ani ai preşedinţiei lui Sarmiento şi entuziasmul pentru politică din sânul familiei. Pasionat de politică şi lectură.

1870 Războiul franco-prusac. Apare *Corabia beată* de A. Rimbaud.

1871 Comuna din Paris.

G.A. Béquer, *Legende spaniole.*

Ia fiinţă Academia Argentiniană.

1872 Ricardo Palma publică primele patru serii din *Tradiţii peruane.*

José Hernández publică *Martin Fierro.*

1872-1873 Înfiinţarea unor secţii ale Internaţionalei I la Buenos Aires.

1873-1875 Apare prima serie de romane istorice a lui Benito Pérez Galdos.

1874 Pedro Antonio de Alarcón, *Tricornul.*

1878 Crearea primului sindicat din Argentina: Uniunea Tipografică şi prima grevă din istoria Argentinei, cea a muncitorilor tipografi.

1880 Războiul chiliano-peruan.

La 20 septembrie, Congresul Național declară orașul Buenos Aires capitala republicii. E. Gutiérrez publică romanul *Juan Moreira*. Apare *Romanul experimental* de E. Zola.

1882 Se stabilește, împreună cu unchiul Jorge, la Lomas de Zamora, un târgușor a cărui atmosferă îi va sluji mai târziu drept model în operele sale. Lecturi din Victor Hugo, Fernández y Gonzales, Balzac, Pérez Esrich, Jules Verne.

Apare *Bulgăre de seu* de Guy de Maupassant.

1880-1886 Președinția lui Julio A. Roca.

1883 Debutează cu volumul de versuri *Un hombre feliz* (*Un om fericit*), dedicat tatălui său, și arde întreaga ediție, nemulțumit de valoarea literară a operei sale. Piesele în versuri *Entre Scila y Caribdis* (*Între Scila și Caribda*) și *Alrededor del mundo* (*În jurul lumii*). Se angajează corector la ziarele *El Comercio* și *La República*.

Ricardo Palma publică a cincea și a șasea serie din *Tradiții peruane*.

1884 Lucrează la ziarul *La Patria Argentina*, condus de frații Gutiérrez.

Se reprezintă pantomima *Juan Moreira*, după romanul cu același nume.

Apare romanul *La Regenta* (publicat în limba română cu titlul *Pasiunea Anei Ozores*) de Leopoldo Alas y Ureña Clarín. Maturitatea romanului realist spaniol.

1885 Redactor la ziarele *La Libertad*, *Sud-América*, *La Razón*. Publică *Ensayos poeticos* (*Eseuri poetice*), *Entre amigos* (*Între prieteni*), în ziarul *La Opinion*, romanul *Antigona*, în același ziar, sub formă de foileton, și sceneta comică într-un act *La apuesta de Juliana* (*Rămășagul Julianei*).

1886 Se stabilește la Cordoba; redactor la ziarul clerical *El Intransigente*, apoi la *El Interior* și *El Eco de Cordoba*. Publică povestiri și poeme sub diferite pseudonime: Froebel, Rotschild, El Diablo Cojuelo. Apare *Un bohemio* (*Un boem*), scenetă comică în două acte.

Începe mandatul prezidențial al lui Miguel Juárez Celman. Frații Podestá, în circul cărora se reprezentase pantomima *Juan Moreira*, care marchează începuturile teatrului național argentinian, înființează un teatru în centrul capitalei.

1887 Se mută la Bahia Blanca, împreună cu tatăl său. Lucrează la ziarul *El Porteño*, organ oficios. Scrie cronici dramatice, reportaje, povestiri sub diverse pseudonime: Julián Grav, Cordero Bravo, Leon Manso. Publică volumul de povestiri *Scripta*.

1888 Roberto J. Payró se căsătorește cu Maria Ana Bettini. Moare tatăl scriitorului. Publică comedia *La cartera de justicia* (*Portofoliul justiției*), în care apar elemente pe care le va dezvolta în *El casamiento de Laucha* (*Căsătoria lui Laucha*) și *Pago Chico*. Publică volumul *Novelas y fantasías* (*Nuvele și fantezii*), în care se remarcă puternica influență a lui Zola. Scrie drama într-un act *La conciencia* (*Conștiința*).

Apare *Azul* (*Albastru*) de Ruben Dario.

1889 La 1 decembrie apare primul număr din ziarul *La Tribuna*, fondat de scriitor. Ziarul se publică timp de doi ani și jumătate și se face purtătorul de cuvânt al Uniunii Civice Radicale, partid creat

pentru înlăturarea lui Juárez Celman. Organizează partidul în Bahia Blanca. Este consilier şcolar, mason, ţine conferinţe.

1890 Ia parte la revoluţia condusă de Leandro Alem, care, deşi înăbuşită, îl va înlătura de la conducerea ţării pe Juárez Celman.

1891 Părăseşte Bahia Blanca lipsit de resurse materiale. Se stabileşte la Buenos Aires. Lucrează la ziarele *El Argentina* şi *El Pueblo Argentino*.
O. Wilde, *Portretul lui Dorian Gray.*
A. Gide, *Caietele lui André Walter.*

1892 Se angajează la ziarul *La Nación*, condus de B. Mitre, ca redactor şi cronicar. Începe să publice ciclul *En los domingos platenses* (*În duminicile din La Plata*), care îi va oferi material pentru romanul *Pago Chico.*
Se naşte Cesar Vallejo.

1893 Participă la o nouă revoluţie împotriva regimului. Se naşte fiul său Roberto Jorge. Se apropie de ideile socialiste. Lecturi şi traduceri din socialiştii europeni Ferri şi Loria.
A. Dvorák, Simfonia nr. 9, *Lumea Nouă.*

1894-1896 Participă la consfătuirea partidului socialist din Argentina împreună cu José Ingenieros, Leopoldo Lugones, Juan B. Justo şi alţii. Ţine conferinţe despre „educaţia republicană“, problema femeii, aspecte sociale, „presa socialistă“.

1895 Colaborează la revista *La Argentina*, de orientare socialistă. Publică în *La Nación* ciclul *Cartas chilenas escritas por un argentino* (*Scrisori chiliene scrise de un argentinian*), în legătură cu conflictul de frontieră chiliano-argentinian.
Începe războiul Spaniei contra Cubei, ca urmare a mişcării de eliberare conduse de José Marti.
Apar eseurile lui Miguel de Unamuno *En torno al casticismo* (*Despre spiritul tradiţional*).
H.G. Wells publică *Maşina timpului.*

1896 Ia fiinţă Partidul Socialist Muncitoresc Spaniol. G. Puccini, *Boema.*

1897 Director al ziarului socialist *El Obrero.*

1898 Face o călătorie în Patagonia şi publică o serie de însemnări în ziarul *La Nación*, care vor deveni apoi volumul *La Australia Argentina* (*Australia argentiniană*).
Spania pierde războiul cu SUA şi, o dată cu asta, ultimele resturi ale întinsului ei imperiu colonial.

1899 Publică în *La Nación* un ciclu de articole care vor constitui volumul *En las tierras de Inti* (*Pe meleagurile lui Inti*), în urma unei călătorii în nordul ţării.

1900 Publică, tot în *La Nación*, seria de reportaje *La pampa de agua* (*Pampasul de apă*) despre inundaţiile din provincia Buenos Aires. La 20 septembrie, premiera piesei *Canción trágica* (*Cântec tragic*), pusă în scenă de compania fraţilor Podestá la teatrul Apolo din Buenos Aires.
Dezvoltarea mişcării teatrale în Argentina. Turnee ale unor companii europene.
A. Strindberg, *Dansul morţii.*

M.A. Vrubel pictează celebra acuarelă *Sirenă.*

1903 Publică *Crónicas de la Revolución Oriental en el teatro de los sucesos* (*Cronici ale revoluției orientale de la fața locului*), despre revoluția condusă de Aparicio Saravia în Uruguay.
Consacrarea lui Florencio Sánchez ca dramaturg cu *M'hijo el dotor* (*Fiu-miu, doftorul*).
Apare *Soledades* (*Singurătăți*), de Antonio Machado.

1904-1907 Scrie şi sunt puse în scenă piesele *Sobre la ruinas* (*Pe ruine*), *Marco Severi*, *El triunfo de los otros* (*Triumful celorlalți*). Strânsă prietenie cu Rubén Darío, A. Gerchunoff, Martel, De Vedia, Igenieros, Fray Mocho, pe care îl va zugrăvi în *Siluetas* (*Profiluri*).

1904-1912 R. Rolland, *Jean Christophe.*

1905 El falso Inca (*Falsul Inca*).
Cantos de vida y esperanza (*Cântece de viață și de speranță*), de Ruben Darío.

1906 El casamiento de Laucha (*Căsătoria lui Laucha*).
Începe mandatul lui J. Figueroa Alcosta.

1907 Îşi încetează colaborarea la *La Argentina* şi pleacă în Europa, stabilindu-se la Bruxelles. În drum spre Belgia trece prin Spania.
Antonio Machado, *Soledades. Galerias y otros poemas* (*Singurătăți Galerii și alte poeme*).
Conflicte între guvernul spaniol și mișcarea anarhistă.

1909 25-31 iulie. Are loc „săptămâna tragică", când autoritățile spaniole reprimă manifestațiile de protest la adresa intervenției în Maroc.

1909 A. Bourdelle, *Hercule cu arcul.*

1910 Termină romanul *Hazliile isprăvi ale nepotului lui Juan Moreira*.
Revoluția mexicană.

1912 Unamuno publică *Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y en los pueblos* (*Despre sentimentul tragic al vieții la oameni și popoare*).
A. Machado, *Campos de Castilia* (*Câmpiile Castiliei*). W. Kadinsky, *Biserica din Murnau*.
I.F. Stravinski, *Pasărea de foc.*

1913-1914 Se află la Paris, unde se întâlneşte cu R. Darío şi cu A. Gerchunoff.

1914 Izbucneşte Primul Război Mondial. *La Nación* publică *Diario de un testigo* (*Jurnalul unui martor*), articole despre războiul mondial scrise din Bruxelles-ul ocupat de germani.

1916 Îşi începe mandatul prezidenţial Hipolito Yrigoyen, în timpul căruia Argentina îşi păstrează neutralitatea în conflagrația mondială şi se produce un evident progres economic.
Apare romanul *Cei patru cavaleri ai Apocalipsei* de V. Blasco Ibáñez.
H. Barbusse, *Focul.*
C. Sandburg, *Poeme din Chicago.*

1914-1919 Este arestat de germani pentru articolele sale şi i se sechestrează manuscrisul romanului *El capitán Vergara*. Trece printr-o situație financiară dificilă.

1917 Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

1918-1919 Mandarinul miraculos de B. Bartok.

1919 Se întoarce în Argentina. Descrie etapele călătoriei în *Regreso al pago (Întoarcerea la vatră).*
S. Esenin publică *Transfigurație*; A. Breton, *Muntele de pietate.*

1922 Moare fiul său mai mare, Roberto Jorge.

1923 După o nouă călătorie la Bruxelles, se stabilește definitiv la Loma de Zamoras (provincia Buenos Aires).
23 octombrie, premiera piesei *Vivir quiero conmigo* (*Vreau să trăiesc cu mine*), pusă în scenă de compania José Gómez. Începe să publice în *La Nación* (suplimentul duminical literar) rubrica *Al azar de las lecturas* (*În voia lecturilor*), în care face comentarii literare semnate Magister Prunum. Asistă la conflictele literare și sprijină grupul Beodo, continuator, într-un anumit sens, al operei sale.

1924 Scrie *Mientraiga.*
G. Gershwin, *Rapsodia albastră.*

1925 8 mai Premiera piesei *Fuego en el rastrojo* (*Foc în mirişte*), pusă în scenă de compania Angelina Pagano. Apare romanul *El capitán Vergara*. Opinia publică e nemulțumită că nu i s-a atribuit premiul național pentru acest roman.
Nuevas canciones (*Cântece noi*), de A. Machado.
Procesul, de K. Kafka.
J. Dos Passos publică *Manhattan Transfer.*

1926-1928 Este doborât de boală.

1927 Apare *El Mar Dulce* (*Marea Dulce*).

1928 La cererea celebrului comic Parravicini, scrie piesa *Alegria* (*Veselie*).
La *5 aprilie* moare pe masa de operație. La 18 aprilie are loc premiera ultimei sale piese, care se transformă într-un impresionant omagiu adus marelui scriitor.
Apare *Opera de trei parale* de B. Brecht.

1929 Se publică, postum, *Nuevos cuentos de Pago Chico* (*Noi povestiri din Pago Chico*).

1930 Chamijo.

1931 Se publică volumele *Cuentos del otro barrio* (*Povestiri din celălalt cartier*), *Siluetas, Charlas de un optimista* (*Conversațiile unui optimist*).

1935 Se publică *Los tesoros del Rey Blanco* (*Comorile Regelui Alb*) și *Por qué no fue descubierta la ciudad de los Césares* (*De ce n-a fost descoperit orașul Cezarilor*).

1953 Se publică volumul *El diablo en Bélgica. Tradiciones y legendas* (*Diavolul în Belgia. Tradiții și legende*).

D.M.C.

HAZLIILE ISPRĂVI ALE NEPOTULUI LUI JUAN MOREIRA

PARTEA ÎNTÂI

I

M-am născut pentru politică, iubire şi succes, într-o îndepărtată aşezare de provincie, foarte importantă după numărul de alegători, deşi avea locuitori puţini, comerţ cam sărac, relaţii sociale cam mizere, nici un pic de industrie, iar celelalte pe măsura acestora. Clima plăcută, cerul întotdeauna albastru, soarele strălucitor şi pământul atât de roditor nu fuseseră de ajuns, după cum e lesne de înţeles, pentru a-i conferi această situaţie respectabilă. Era nevoie de altceva. Şi, la ultimul recensământ, „oficialităţile“ din Los Sunchos dotaseră departamentul, ca prin farmec, cu un important număr de voturi; mai mare decât cel real, pentru a obţine o reprezentare decisivă în organele legislative ale provinciei, participare directă în guvernul autonom, delegaţi cu drept de vot în Congresul naţional şi, în consecinţă, o influenţă eficace în cârmuirea ţării. Cercetând cauzele şi efectele, n-am nici o îndoială că cei din Los Sunchos credeau mai mult în inteligenţa şi patriotismul lor decât în patriotismul şi inteligenţa celorlalţi patrioţi ai noştri şi că se străduiau să cârmuiască într-un spirit pur altruist. Fapt este că, fiind o mână de oameni, cum se spune, reuşeau să se amestece tacit ori pe faţă în treburile republicii. Dar asta poate fi una dintre multele contradicţii ale democraţiei noastre incipiente, n-are nimic hazliu şi nici o legătură cu povestea noastră. Ceea ce în schimb are şi s-ar putea să fie şi nostim este că tatăl meu a fost unul din mai sus-numiţii conducători, poate cel mai important din departament, şi că aristocratica mea obârşie avea să-mi confere – cum s-a şi întâmplat de fapt – o importantă poziţie în acea aşezare blândă şi fericită, leneşă sub soarele de foc, visătoare sub cerul fără nori,

bine hrănită în mijlocul naturii generoase. Azi mi se pare că până şi aerul din Los Sunchos era hrănitor şi că era de-ajuns să-l mesteci când respirai ca să-ţi menţii şi chiar să-ţi însuteşti forţele; miracol al pământului meu, unde, virtualmente, se mai găsesc pepite de aur în mijlocul străzii.

De mic, eu, Mauricio Gómez Herrera[16], eram copilul răsfăţat al vechililor, lucrătorilor, al oamenilor simpli şi al micilor funcţionari publici care m-au învăţat cu răbdare să încalec un cal, să mă bat, să joc arşice, să fumez şi să beau. Capriciile mele erau lege pentru toţi acei oameni de treabă şi, mai ales, pentru prostime, subalternii şi umilii prieteni sau protejaţi ai autorităţilor; iar când vreun cârtitor, victimă a glumelor mele, de obicei, nesărate, se plângea părinţilor mei, niciodată nu-mi lipseau scuzele ori cuvintele întru apărarea mea; şi, cu toate că amândoi promiteau uneori să mă dojenească ori să mă pedepsească, adevărul e că mai ales „babacul“ nu făcea decât să râdă de ştrengăriile mele.

Şi acum e momentul să mărturisesc că eram, într-adevăr, un copil drăguţ, în ceea ce priveşte aspectul fizic. Am pe-aici, rătăcită pe undeva, o fotografie îngălbenită şi ştearsă pe care mi-a făcut-o un fotograf ambulant când am împlinit cinci ani şi, cu excepţia hainelor mele caraghioase de provincial şi a aerului ţeapăn şi temător, adevărul e că poza poate fi privită ca reprezentarea unui băiat foarte drăguţ, cu ochi mari, albaştri, senini, cu frunte înaltă, păr blond ondulat natural, o gură bine desenată, în forma arcului lui Cupidon, şi o bărbie rotundă şi frumos modelată, cu o gropiţă în mijloc, ca un Apollo copil. Ca adolescent şi apoi ca tânăr, am fost ceea ce promiteam în copilărie, un băiat bun, de o frumuseţe uşor efeminată, în ciuda mustăţii stufoase, a ţinutei trufaşe şi a privirii mele limpezi, atât de hotărâtă şi neînduplecată; şi aceste daruri ale naturii mi-au adus întotdeauna, până în vremea maturităţii... Dar să nu anticipăm evenimentele...

Pe atunci aveam un caracter tare scârbos, pe care, după părerea mea, vârsta şi experienţa l-au schimbat mult în bine, îndeosebi în privinţa manifestărilor exterioare. Nimic nu putea să-mi înfrângă voinţa, nimeni nu reuşea să mă ţină în frâu şi toate mijloacele erau bune ca să-mi satisfac

capriciile. Mare calitate. Recomand taţilor de familie dornici să-şi vadă progeniturile triumfând s-o cultive la copiii lor, renunţând, ca la un lucru inutil şi dăunător, la atât de recomandata disciplină a educaţiei care le va servi doar pentru a le crea, pe urmă, grave şi poate insurmontabile greutăţi în viaţă. Urmaţi exemplul meu, asupra căruia consider că n-am insistat niciodată îndeajuns: de mic copil am dobândit, cu excepţia unor mici amănunte, tot ce-am visat şi mi-am dorit, pentru că niciodată nu m-au oprit falsele scrupule, regulile arbitrare ale moralei şi nici grijile izmenite ori judecata altora. Aşa încât, atunci când vreo servitoare sau vreun argat mă deranjau ori îmi erau antipatici, le urmăream fiecare pas, acţiune, vorbă, ba chiar şi gândurile, până îi prindeam cu ceva şi puteam să-i acuz în faţa tribunalului casei sau, negăsind nimic real, născoceam şi dezvăluiam fapte verosimile, folosindu-mă de împrejurările şi aparenţele studiate cu răbdare şi fineţe, şi de câte ori n-o fi fost un profund şi ignorat adevăr ceea ce eu însumi credeam îndoielnic datorită lipsei altor probe în afara inducţiei şi deducţiei instinctive!

Acest aspect, însă, era doar o complicaţie puţin evidentă – ca s-o descopăr a trebuit să forţez analiza – a caracterului meu care, deşi foarte încăpăţânat şi viclean, era, mai ales, ciudată antinomie aparentă, exaltat şi violent, parcă nechibzuit şi ascultând de primul impuls, ceea ce îmi îngăduia să iau cu asalt tot ce se putea obţine cu o lovitură de pumn. Şi cum în vâltoarea furiei mele ajungeam uşor să mă folosesc de pumni, picioare, unghii şi dinţi, era firesc ca în timpul atacului sau bătăliei, cu servitorul ori cu alt eventual adversar, să rămân cu câte un semn, vânătaie sau zgârietură pe care poate nu mi-o făcuseră ei, dar care, conferindu-mi victoria chiar şi în cazul unei înfrângeri, era o dovadă suficientă, chiar prea suficientă a barbariei celuilalt, şi întreaga mânie paternă se revărsa asupra duşmanului.

— Bietul copil! Uite ce i-au făcut! E o adevărată cruzime!...

Şi după zgârieturile, şuturile, pumnii şi muşcăturile mele, asupra adversarului plouau pumnii tatălui meu, căruia îi sărea muştarul foarte uşor, avea o forţă extraordinară, o abilitate de invidiat şi pe deasupra era şi o mare personalitate. Cine îndrăznea să se pună cu arbitrul din Los Sunchos?

Cine nu orbea în fața strălucirii sprâncenelor lui dese, subliniate parcă de nasul mare și coroiat, de mustața groasă și căruntă și de țăcălia care în anumite ocazii părea că se avântă ca vârful unei arme?

Trăiam pe picior mare – bineînțeles, la modul relativ rural, care nu oferă pretexte pentru luxul nemăsurat – și tăticu' cheltuia tot ce câștiga, sau ceva peste, pentru că la moartea lui n-am moștenit decât gospodăria părintească grevată de o ipotecă substanțială pe care o făceau și mai supărătoare alte datorii mai mici. Da; n-aveam decât o fermă, dar să fie clar: era un teren întins de patru sute de *varas*[17] lungime și tot atâtea lățime și era înfipt aproape în mijlocul satului. Gardul, în parte din chirpici, în parte din agave, *cinacina*[18] și *tala*[19], tăia străzile Libertad, Tunes și Cadilla, care se întindeau de la nord la sud, și străzile Santo Domingo, Avellaneda și Pampa, de la est la vest. Cele patru laturi mari dădeau spre San Martin, Constitución, Blandengues și Monteagudo. Casa noastră ocupa colțul străzilor San Martin și Constitución, cel mai aproape de piață și de edificiile publice, și era o construcție mare, cu un singur etaj, în jurul căreia se întindea un cerdac cu stâlpi subțiri ce sprijineau o streașină lată. Aici locuiam doar noi, fiindcă bucătăriile, remizele, dependințele și camerele servitorilor formau un corp aparte, închizând un soi de curte interioară, unde mămica se ocupa de flori și tăticu' își creștea cocoșii de luptă. Restul terenului era ocupat de câteva pâlcuri de pomi fructiferi, niște lucernă, o cocină de porci, un coteț pentru păsări și grajduri pentru cai și cele două vaci de lapte. Mi-aduc aminte că odată s-au plantat și legume într-un colț al proprietății, dar asta n-a fost permanent și nici măcar de multe ori, fără îndoială pentru a nu contrazice prea mult indolentul caracter autohton care, pe vremea aceea, considera că a mulge vacile și a mânca legume sunt „chestii venetice". Cu toate astea, casa noastră era un palat și pământul, o grădină înfloritoare, în comparație cu celelalte reședințe senioriale din Los Sunchos, iar obiceiurile noastre de familie aveau o notă aristocratică ce nu o dată a otrăvit limbile ascuțite din sat, care zumzăiau ca niște viespi înfuriate, dar la distanță respectabilă de urechile lui tăticu'. Acest tip de rafinament, pe cale de dispariție, e ușor de explicat: tatăl meu aparține uneia

dintre cele mai vechi familii din țară, o familie aristocratică, stabilită în Buenos Aires încă de la războiul de independență, în relații cu înalta societate și posesoarea unei averi respectabile, pe care anumite ramuri o păstrează încă. Mai puțin prevăzător sau mai îndrăzneț decât rudele sale, taică-meu s-a ruinat – nu știu cum și nu mă interesează să aflu –, a pornit să-și caute o soartă mai bună și s-a împotmolit în Los Sunchos, aducând până acolo unele dintre vechile lui obiceiuri și plăceri.

Nu se ocupa decât de politica activă și de înlesnirea a tot soiul de afaceri pe lângă autoritățile municipale și provinciale. Intendent și primar în diverse administrații, până la urmă refuzase să mai ocupe vreun post oficial, păstrându-și, însă, cu meticulozitate, influența și prestigiul; din afară își aranja treburile mai bine, fără să dea prilej de vorbe, și era întotdeauna cel ce hotăra în disputele electorale și altele, ca șef suprem al așezării. Când nu se ducea în capitala provinciei, purtat de afacerile proprii sau ale altora, în calitate de intermediar, își petrecea toată ziulica la cafenea, pe „teren“ la curse, ori la pelotă, la biliard în sala de jocuri a „Clubului Progreso“, ori în vizită pe-acasă pe la vreo ibovnică. Avea multe „cumetre“, cum le zicea el, și mama vorbea despre ele cam înțepată și uneori chiar furioasă, lucru ciudat la o femeie atât de bună ca ea, blândețea întruchipată. Tăticu’ era întreprinzător. Lui i se datorează, printre mulți alți uriași pași înainte făcuți în Los Sunchos, construirea hipodromului, care a sfârșit cu terenurile de alergări drepte, cu piste despărțite cu sârmă ghimpată, și tot el a construit și un adevărat circ în miniatură pentru luptele de cocoși. Citea ziarele din capitala provinciei, care îi veneau de trei ori pe săptămână, și, datorită acestui fapt, masivei corespondențe, veștilor aduse de puținii călători și lui Isabel Contreras, conducătorul diligenței din Los Sunchos, era întotdeauna la curent cu ce se întâmplă și cu ceea ce avea să se întâmple, la asta slujindu-i nasul lui deosebit și o lungă experiență politică acumulată în ani de sforării și rebeliuni. Imensa utilitate practică a acestui tip de informații a fost, neîndoielnic, ceea ce l-a făcut să mă dea la școală, nu cu scopul de a face din mine un savant, ci cu plauzibila intenție de a mă înzestra cu un instrument prețios pentru mai târziu.

Asta s-a întâmplat când trecusem de nouă ani, poate chiar zece. Intrarea mea la şcoală a fost o nenorocire care a deschis o paranteză în viaţa mea de hoinăreală, devenită apoi un chin trecător, e-adevărat, dar foarte dureros, cu atât mai mult cu cât, dacă am învăţat să citesc, a fost datorită sfintei mele mame, a cărei inepuizabilă răbdare a ştiut să exploateze toate fugarele mele clipe de docilitate şi a cărei bunătate timidă, de om bolnăvicios, răsplătea fiecare mic efort al meu atât de minunat de parcă ar fi fost o faptă eroică. Mi se pare c-o văd şi-acuma, întotdeauna în negru, strânsă într-o rochie foarte întinsă, palidă sub părul ei castaniu-închis, pieptănat cu cărare la mijloc, vorbind cu glas încet şi blând şi zâmbind aproape dureros, de prea multă duioşie. Mult au costat-o primele lecţii, aşa cum a costat-o mult să mă facă să merg la biserică şi să-mi bage în cap câteva doctrine ale unui vag catolicism niţel superstiţios, din pricina neastâmpărului meu de nepotolit; după scurtă vreme, însă, am cedat şi m-am supus, interesat mai ales de poveştile bătrânelor servitoare şi de cele, mai minunate încă, ale unei micuţe croitorese spanioloaice cocoşate, ce spunea la două vorbe „interim“, se afla întotdeauna în unghere întunecoase şi în care eu credeam că văd personificarea unui drăcuşor nostim şi prietenos sau a unei vrăjitoare momentan inofensive. Unele îmi povesteau isprăvile lui Pedro Urdemales (Rimales, ziceau ele), cealaltă, dragostea dintre Frumoasă şi Bestie ori înfricoşătoarele aventuri ale Pisicii, Uşierului şi Scheletului, citite într-un volum trunchiat de Alexandre Dumas, iar judecata mea incipientă îmi spunea c-ar fi mult mai interesant să-mi povestesc eu însumi toate astea, ori de câte ori voiam şi când mi se năzărea, mai pe larg şi mai înfrumuseţate cu amănunte în care cu siguranţă că abundau literele mărunte şi cabalistice ale cărţilor. Şi-am învăţat să citesc, repede în fond, în căutarea emancipării, încercând să-mi cuceresc independenţa.

II

În cele din urmă m-am obişnuit oarecum cu şcoala. Mă duceam la şcoală ca să mă distrez, şi cea mai mare distracţie a mea era să-l înfurii pe

bietul învățător, don Lucas Arba, un spaniol nefericit, șchiop și caraghios, care, din cauza mea, s-a așezat de sute de ori într-un vârf de peniță sau pe cleiul pus pe scaun, și tot de atâtea ori a fost împușcat în ochi ori în nas cu biluțe de pâine sau de hârtie, bine mestecate în gură. Merita să-l vezi sărind în sus, scoțând un țipăt din cauza peniței sau ridicându-se cu scaunul lipit de turul pantalonilor, ori ducându-și mâna la organul mângâiat de umedul proiectil, în timp ce se făcea roșu la față ca o pătlăgică! Ce mai scandal și cum se mai prăpădea de râs toată școala! Timizii mei colegi fără imaginație și inițiativă și fără curaj, ca niște buni țărani, fii de țărani, vedeau în mine o ființă extraordinară, aproape supranaturală, înțelegând intuitiv că pentru a avea atâta îndrăzneală trebuia să te bucuri prin naștere de privilegii excepționale în privința caracterului și-a poziției.

Don Lucas avea obiceiul să-și frece mâinile de pupitru, „catedră“, spunea el, în timp ce explica sau asculta lecția; pe urmă, la ora de caligrafie ori de dictare își punea coatele pe masă și-și sprijinea obrajii în palme, de parcă creierul lui pedagogic ar fi cântărit prea greu. A observa acest amănunt, a-mi procura praf de scărpinat și a-l presăra pe catedră au fost pentru mine lucruri pe cât de logice, pe atât de plăcute. Și-am repetat deseori ingenioasa operație, entuziasmat de succes, pentru că nimic nu era mai comic decât să-l vezi pe don Lucas scărpinându-se întâi ușor, pe urmă cu o oarecare patimă, apoi furios și, în sfârșit, cu frenezie, până la izbucnirea finală:

— Toată lumea arest două ore!

Se ducea să se spele, să se dea cu calmante, seu, ulei sau mai știu eu ce, iar clasa părăsită se transforma într-o casă de nebuni, ascultând entuziasmată chemarea mea la luptă; înfrântă inerția colegilor mei, zburau caietele, cărțile, călimările, în vreme ce instrumente muzicale dintre cele mai insolite executau o simfonie infernală. De multe ori m-am gândit, rememorând aceste scene, că adevăratul meu temperament este cel revoluționar și că mi-a trebuit o voință supranaturală ca să fiu toată viața un element de ordine, un conducător... În sfârșit, don Lucas se întorcea, roșu și strălucind de unguente, cu ochii ieșindu-i din orbite, spectacol buf, dacă

există, și, exasperat de insuportabila mâncărime, începea să împartă pedepse suplimentare în dreapta și-n stânga, condamnând, fără deosebire, inocenți și vinovați, cuminți și neastâmpărați, ce mai, pe toți... Pe toți în afară de mine. Nu eram eu oare fiul lui don Fernando Gómez Herrera? Nu mă născusem eu „cu coroană“, cum spuneau camarazii mei?

Haide, don Lucas! Cu toate că am râs atâta de tine în vremurile acelea, acum nici nu mă înduioșează amintirea ta, deși te-am evocat cu un zâmbet și cu toate că am apreciat cum se cuvine pe cei care, la fel ea tine pe atunci, știu să respecte autoritatea politică în toate formele ei, în fiecare dintre ele și chiar și în simpla lor reflectare. Pentru că, deși acest respect este unica bază posibilă a fericirii cetățenilor, adevărul e că tu exagerai prea mult, uitând că erai și tu o „autoritate“, deși de categorie infimă. Și această slăbiciune este pentru mine supărătoare și inadmisibilă, mai ales când ajunge la asemenea extreme.

Într-o după-masă, la ceasul plecării de la școală și ca urmare a unui tămbălău colosal, don Lucas m-a chemat și mi-a spus grav că trebuie să stea de vorbă cu mine. Bănuind că o să se prăbușească cerul peste mine, m-am pregătit să resping atacurile *magisterului* chiar în mod viril și contondent, dacă era nevoie, astfel încât, drept consecință inevitabilă, nici eu să nu mai continuu, sub dominația lui, nici el să nu mai domnească în școală, singurul lui mijloc de trai: o zgârietură sau o vânătaie nu însemna nimic pentru mine, eram și sunt curajos, și, cu un semn direct ori indirect de pe urma lui don Lucas, aș fi obținut exilarea lui din Los Sunchos, după ce ar mai fi dat jos câteva piei de atâta scărpinat. Înțelegeți, deci, uimirea mea, când l-am auzit spunându-mi de cum am rămas singuri în stilul lui manierat și academic, mai bine zis în prozodia lui:

— După ce am meditat în mod foarte serios, am ajuns la o concluzie, dragul meu Mauricio... Dumneata, îmi spunea dumneata, dar pe toți ceilalți îi tutuia, dumneata ești cel mai inteligent și cel mai sârguincios... Nu, nu te supăra încă, lasă-mă să termin și nu o să regreți... Ei bine, dumneata, care înțelegi totul și știi să te faci respectat de colegii dumitale, elevii mei, mă poți ajuta, în mod eficient, da, în mod foarte eficient, să păstrez ordinea și

disciplina în timpul orelor, subminate de spiritul nesupus şi răzvrătit ce reprezintă plaga acestei ţări...

Deşi surprins de insolitul acestor cuvinte rostite cu solemnă gravitate, ca de la o tribună, am început să ascult mai senin, bănuind, totuşi, o capcană.

— Dar n-am vrut, a continuat don Lucas, pe acelaşi ton, să iau o hotărâre, indiferent care, fără să te consult în prealabil.

Clasa era goală în penumbra înserării. Lângă intrare, afară, vedeam un teren întins, în paragină, acoperit de iarbă îngălbenită deja, un petic de cer cu reflexe portocalii şi înăuntru masa informă şi albăstruie a băncilor şi a pupitrelor în care părea că mai plutesc încă zgomotul şi mişcarea elevilor absenţi. Această imagine dublă de lumină şi umbră m-a furat, mai ales după o pauză tragică a învăţătorului, menită să pregătească întrebarea:

— Vrei să fii monitor?

Monitor! Al doilea pe şcoală, şeful camarazilor mei, cea mai înaltă autoritate în absenţa lui don Lucas, poate chiar în prezenţa lui, de vreme ce el avea un caracter atât de slab... Şi eu care de-abia ştiam să citesc curgător, datorită mamei! Şi în şcoală erau douăzeci de băieţi mai înaintaţi la carte, mai cuminţi, mai sârguincioşi şi mai mari decât mine! Oh! mofturile astea le fac acum; pe atunci, deşi nu speram o asemenea pleaşcă şi îmi surâdea grozav această nemeritată cinste, propunerea mi s-a părut atât de firească şi atât de pe măsura meritelor mele, încât am acceptat, *fără nici o emoţie*, spunând simplu:

— Da, don Lucas.

Întotdeauna am fost aşa, imperturbabil şi, chiar dacă m-ar numi papă, mareşal sau amiral, n-aş fi surprins şi nu m-aş considera inapt pentru respectiva funcţie. Dar, pentru a fi pe deplin sincer, am să adaug că acel „don Lucas“ din afirmaţia mea fusese de mult timp izgonit de pe buzele mele; răspunsurile se limitau la un „da“ sau la un „nu“, „aşa cum ne învaţă Cristos“, fără să admit vreun „don“ sau „señor“, cum ne învaţă politeţea. Şi asta a fost o evidentă dovadă de gratitudine...

Mai târziu m-am gândit că, fiind la strâmtoare, don Lucas s-a comportat ca un filozof sau ca o canalie; ca un filozof, dacă a vrut să-mi schimbe caracterul şi să mă disciplineze, făcându-mă tocmai custode al disciplinei; ca o canalie, dacă n-a vrut decât să mă cumpere cu preţul unei infirmităţi morale, mult mai rea decât cea fizică a lui, piciorul şchiop. Dar, cugetând mai mult, poate că n-o fi acţionat nici aşa, nici altminteri, ci doar ca un prostănac ce se apără cu armele pe care le are, fără vreo intenţie bună sau rea, din spirit de conservare, şi foloseşte pentru asta mijloacele politice aflate la îndemâna lui, mijloace puţin subtile, e-adevărat, pentru că subtilitatea politică nu este harul proştilor. Pentru ceilalţi băieţi, exemplul putea fi descurajant, anarhic, dezastrous până la distrugere, pentru că don Lucas nu ştia să împace şi capra, şi varza; dar, vacs!, eu aveam atâta prestigiu printre colegi, eram atât de impunător, puternic, atât de hotărât şi autoritar, ca să spunem lucrurilor pe nume, încât postul de conducere îmi revenea parcă prin drept divin, iar cel ce ar fi protestat faţă de ascensiunea mea şi ar fi ignorat domnia mea ar fi trebuit să fie foarte răzvrătit şi perfid.

Am început, deci, de-a doua zi, să-mi exercit mandatul de parcă numai pentru asta m-aş fi născut şi am continuat să mi-l exercit cu mare autoritate, mai ales din faimoasa zi când i-am prezentat lui don Lucas hotărârea mea irevocabilă de a renunţa...

Iată de ce.

Enervat pe unul din colegii mai mici care, alergând prin curte în recreaţie, mi-a trecut prin faţă, am ridicat mâna şi fără să văd ce făcea, i-am cârpit o superbă scatoalcă. În vreme ce puştiul se pornea pe plâns în gura mare, unul dintre cei mai răsăriţi, Pedro Vázquez, cu care eram cam certat de la numirea mea ca monitor, m-a insultat cu îndrăzneală, strigând:

— Găliganule! Haimana!

Cât pe-aci să mă arunc asupra lui cu pumnii strânşi, când mi-am amintit de înalta mea învestitură şi, stăpânindu-mă, i-am spus cu severitate:

— Dumneata, Vázquez! Două ore de arest!

Mi-a întors spatele grosolan şi-a ridicat din umeri, mormăind nu ştiu ce vagi ameninţări, fără-ndoială, ori vorbe jignitoare şi pline de mânie. Băiatul

ăsta, care avea să joace un rol destul de important în viaţa mea, era înalt, slab, foarte palid, cu ochii mari, de un albastru-închis bătând în verde uneori, când lumina venea dintr-o parte, cu frunte foarte înaltă, păr castaniu des, o gură surâzând cu bunătate, braţe lungi, picioare lungi, un tors pipernicit, inteligenţă clară şi multă înclinaţie pentru tot ceea ce ţine de imaginaţie, intuiţie ştiinţifică şi o voinţă inegală, când foarte energic, când molatic.

În ziua aceea, când am intrat din nou în clasă, Pedro, care era într-una din perioadele lui energice, îi explica lui don Lucas că a fost pedepsit, iar acesta a revocat pedeapsa pe loc, zdrobindu-mi autoritatea dintr-o lovitură.

— Dacă aşa stau lucrurile, fir-ar al dracului, am strigat, nu vreau să mai fiu monitor nici un minut. Puteţi să faceţi ce vreţi cu numirea asta!

Don Lucas a reflectat o clipă murmurând „Calm! Calm!“ şi încercând să mă potolească prin blânde mişcări sacerdotale cu mâna dreaptă. Fără îndoială că evoca amintirea ascuţită a vârfurilor de peniţă, masa lipicioasă a cleiului, vâscozitatea hârtiei mestecate, mâncărimea prafului de scărpinat, pentru că m-a întrebat cu glas mieros, tutuindu-mă, contrar obiceiului său:

— Adică renunţi?

— Da! Renunţ i-re-vo-ca-bil! am replicat, subliniind fiecare silabă a adverbului învăţat de la tăticu’ în campaniile lui electorale.

Întreaga clasă a rămas cu gura căscată, speriată, crezând că vorba aia e o înjurătură cumplită, anunţând altă înfruntare şi mai formidabilă; dar s-a potolit văzând că don Lucas s-a ridicat emoţionat şi, tutuindu-mă din nou, mi-a spus:

— Nu accept, nu pot să accept... Tu ai multă, foarte multă demnitate, băiatul meu. Acest băiat va ajunge departe! a adăugat, arătându-mă cu un gest afectat pentru a fi admirat de camarazii mei uluiţi. Demnitatea este pe primul plan...! Mauricio Gómez Herrera va continua să-şi exercite funcţia de monitor, iar Pedro Vázquez va suporta pedeapsa care i-a fost dată. Am zis... Şi linişte!

Clasa era mută, ca năucită; dar cuvântul acela, „linişte“, era una din hotărâtoarele afirmări ale autorităţii ce trebuie să se producă în momentele

dificile, când respectiva autoritate e primejduită, ca să nu aibă loc nici măcar o tentativă de rebeliune; acel cuvânt „liniște!“ era, de fapt, o declarație de stare de asediu pe care eu mă însărcinam s-o folosesc în slujba unei cauze drepte, jucând rolul de armată și poliție în același timp.

Doar Vázquez a îndrăznit să încerce un protest, bâiguind, pe jumătate indignat și pe jumătate plângând, un:

— Dar, domnule...!

— Liniște, am zis...! Și încă două ore de la mine.

Obișnuit să asculte, Vázquez a tăcut și a rămas cuminţel în bancă, în timp ce un val de triumfală mândrie îmi umplea pieptul, îmi îmbujora obrajii, îmi desena un zâmbet pe buze și îmi aprindea scântei în ochi.

III

Acest eveniment, care ar fi trebuit să deschidă o prăpastie între Vázquez și mine, provocând dușmănia noastră reciprocă, a devenit, apoi, în mod logic, punctul de plecare al unei legături, dacă nu strânsă, cel puțin destul de afectuoasă. Pentru asta a fost necesară, bineînțeles, o criză.

A suportat pedeapsa cu o seninătate stoică, rămânând în școală, timp de două zile, până la căderea nopții, în a treia zi, însă, înainte de lecții, m-a așteptat pe o pajiște de lucernă pe unde treceam întotdeauna și m-a provocat la luptă, considerând că drepturile mele încetează în afara teritoriilor lui don Lucas.

— Hai, dacă ești bărbat! Să te-nvăț să-i mai bați pe puști!

Întregul meu amor propriu de bărbat s-a răzvrătit în acel moment și m-a făcut să renunț pentru o clipă la prerogativele pe care el le considera, în mod greșit, suspendate pe stradă, cu acea ignorare a autorității ce-i caracterizează pe compatrioții noștri. Cu o romantică neghiobie, am simțit necesar să-mi afirm superioritatea până și pe planul forței fizice și i-am răspuns:

— Aici nu; sunt monitor și nu vreau să mă vadă băieții bătându-mă; dar în orice alt loc sunt în stare să-ți trag o mamă de bătaie, ca să te-nveți să nu

mai faci pe nebunul.

— Mergem unde vrei, derbedeule!

Ne-am luat la pumni nu departe de locul acela, într-o magazie părăsită, un depozit de lână ocazional, și trebuie să mărturisesc că m-am ales cu partea cea mai proastă de pe urma încăierării. Furia îi dăduse lui Vázquez o putere și o tenacitate pe care niciodată nu le-aș fi bănuit. Amândoi am ajuns la școală târziu, cu obrajii învinețiți, dar el n-a spus nimic și nici eu nu m-am plâns, deși mi-ar fi fost foarte ușor să mă răzbun. Acela era primul meu duel formal, păstrând proporțiile, și duelul, chiar între băieți, a fost pentru mine nu un obicei, ci o instituție mai mult decât respectabilă, care contribuie eficient la menținerea societății, un complement indispensabil al legilor, aleatoriu uneori, dacă vreți, dar mai aleatoriu și mai arbitrar decât multe dintre ele. În cazul neînsemnat pe care îl relatez, a dus la înlăturarea disputelor dintre Vázquez și mine, dispute care, pe alte căi, ar fi putut ajunge la ură și care, datorită lui, n-au lăsat urme; pentru că adversarul meu n-a știut niciodată cum să-mi mulțumească pentru cavalerismul meu de după luptă și cred chiar că s-a considerat învins, pentru a-mi răsplăti într-un fel oarecare noblețea. Până și tribunalele, cărora mulți vor să le încredințeze soluționarea a tot soiul de chestiuni, chiar și pe plan moral, lasă adesea răni mai dureroase și incurabile decât cele ale unei lupte cu arma în mână... sau cu pumnii.

Această modalitate de a privi duelul, confuză și instinctivă atunci, dar clară și logică azi, îmi fusese inspirată de unele lecturi, pentru că începusem deja să devorez cărți, romane, bineînțeles. Și dacă *Don Quijote* mă plictisea, pentru că ridiculiza cele mai cavalerești inițiative, mă fermecau celelalte epoci, în care acțiunea avea un scop real și se sfârșea cu o victorie prevăzută și inevitabilă. Nu mă preocupau înclinațiile bune sau rele ale eroului, concepția lui corectă sau greșită despre morală, pentru că, asemeni episcopului Nicolás de Oslo, „mă aflam în starea de inocență și ignoram distincția dintre bine și rău“, stare din care, după câte cred, n-am reușit niciodată să ies. Peripețiile lui Diego Corrientes, Rocambole, José María, Men Rodriguez de Sanabria, ale lui D’Artagnan, Churriador, Don Juan și

alte sute erau pentru mine motiv de invidie, iar eroicele lor odisee constituiau unicul meu bagaj de cunoştinţe istorice şi literare, căci Facundo[20] rămânea în afara posibilităţilor mele, iar istoria Decanului Funes[21] mă plictisea ca un manual de şcoală. Universul, dincolo de Los Sunchos, era aşa cum îl zugrăveau acele opere, iar cel ce voia să se prezinte bine în societate trebuia să imite unul dintre acele admirabile personaje, eroi ai unor minunate aventuri, întotdeauna încununate de succes. Făceam schimb de cărţi cu Vázquez din momentul când conştiinţa propriei noastre valori ne-a făcut să ne împrietenim; dar eu nu prea apreciam ce-mi dădea el, mai ales cărţi de călătorie şi romane de Jules Verne, în vreme ce el disprețuia în parte amuzantele mele istorii de capă şi spadă, considerându-le doar minciuni.

— De parcă *Englezii la Polul Nord* n-ar fi o farsă tâmpită, îi spuneam eu. José Maria o fi tâlhar, dar e şi un cavaler viteaz şi generos, iar Rocambole era cel mai „dat dracului“...

Eram de acord doar în admirația pentru *O mie şi una de nopţi*, dar ideile noastre erau diferite: el era încântat de ceea ce aş numi „poezia“ cărţii, iar eu de acțiunea, forța, bogăția, puterea ce debordau din paginile ei. Acest mod de a vedea, această tendință, mai bine zis, pentru că era încă subconştientă, m-a făcut să adun, ca Aladin, o ceată de băieți hotărâți şi pe jumătate sălbatici, care m-au proclamat căpitan, de îndată ce şi-au dat seama de spiritul meu de inițiativă, de imaginația mea întotdeauna plină de resurse, de curajul meu înnăscut şi de egida invulnerabilă pe care mi-o conferea numele meu. Cu această bandă, din care, la început, făcea parte şi Vázquez, organizam adevărate incursiuni, cucerind cotețe de păsări, pepenării, bolți de viță, livezi de smochini şi de piersici. Dar cel care la început era unul dintre cei mai entuziaşti, de parcă l-ar fi îmbătat atmosfera aceea de excesivă libertate, a dezertat în noaptea în care am stropit un motan cu gaz şi i-am dat foc ca să-l vedem alergând în întuneric ca un suflet rătăcitor. Şi eu am regretat această atrocitate, dar niciodată n-am vrut s-o arăt în fața supuşilor mei, ca să nu dovedesc slăbiciune. Dimpotrivă, amintindu-mi isprava, îi spuneam cu un zâmbet promițător:

— Când mai prindem o pisică...

Dar n-am mai făcut-o niciodată şi nimeni n-a cerut repetarea acestei scene neroniene ce fusese atât de groaznică. Din fericire, nu ne lipseau distracţiile! Ce mai viaţă duceam! Cât n-aş da să revin, măcar o clipă, la dulcii ani ai copilăriei mele! Cât! Şi nu-mi rămâne decât călduţa mângâiere de a mi-i aminti şi a-i retrăi ca în vis, pe când mâzgălesc aceste rânduri.

Ce fapte măreţe săvârşeam atunci! Iarna, îmboldiţi, fără îndoială, de sila zilelor înnourate şi ploioase, făceam pe bandiţii la drumul mare, adâncind, de pildă, şleaurile clisoase de pe drumul diligenţei ca să vedem dacă greoiul vehicul înţesat de bagaje şi pasageri se răstoarnă, ispravă pe care am săvârşit-o o dată. Ne agăţăm de şaua persoanelor călare ca să cadă caii în nas ori furam bucşa de la căruţele lăsate pentru un moment la intrarea cârciumilor, pentru a ne oferi plăcerea de a le vedea pierzându-şi o roată. Şi, astfel, puneam în scenă episoade din *Gil Blas* ori *Piquillo Aliaga*, pe care eu le povesteam pe scurt „oamenilor mei“, închipuindu-ne că eram banda lui Rolando sau a lui Juan Batista Balseiro, şi imaginaţia se însărcina să completeze ceea ce în fapta noastră rămânea trunchiat şi searbăd. Cu gândul prăduiam caleaşca şi pe călători, călăreţ şi cal, brişcă şi stăpân, puneam de-a curmezişul drumului o frânghie, la o palmă de pământ, ca să cerem apoi o răscumpărare grozavă. Alte isprăvi erau mai puţin dramatice: în nopţile foarte reci, când toţi din sat dormeau şi acasă la noi ne credeau în pat, dădeam drumul vreunei pisici înnebunite dinainte sau vreunui câine speriat, cu o cutie de conserve plină de pietre legată de coadă, ca să ne distrăm privind vecinii alarmaţi cum se ţeau pe jumătate goi la uşi şi ferestre în ploaia torenţială şi vântul îngheţat.

Primăvara ne distram invadând grădinile puţinilor horticultori maniaci, altoindu-le plantele până la mijlocul tulpinii sau rupându-le pur şi simplu toţi mugurii. Ce mutre aveau stăpânii când vedeau dimineaţa prăpădul! Nu se comparau nici cu cea a unui candidat învins când era mai sigur de alegerea sa!

Vara pescuiam cu un soi de undiţă hainele celor care dormeau cu fereastra deschisă şi pe urmă le dădeam foc sau le îngropam, ca să nu

rămână urme ale ştrengăriei noastre săvârşite fără ideea de-a fura, ci doar de dragul de-a face rău şi de-a râde de oameni. Aşa încât rareori profitam de banii rămaşi din întâmplare prin buzunare, pentru că, în Los Sunchos, ca în orice aşezare mică, nimeni nu trebuia să plătească peşin ce cumpăra sau consuma, bineînţeles cu excepţia, datorată unei necesare antiteze, a celor mai nevoiaşi.

În fine, de-ale băieţilor, glume fără altă importanţă decât cea atribuită ştrengăriei şi justificate, pe deasupra, în oarecare măsură, pentru că nu le cădeau victimă decât persoanele antipatice prin severitatea lor excesivă sau cele ce meritaseră dispreţul, desconsideraţia sau ura tatălui meu; prietenii întru politică sau de familie se bucurau de totală imunitate, pentru că în mine a existat întotdeauna spiritul de grup. Dar oamenii sunt atât de proşti încât, în loc să dea jocurilor noastre importanţa lor reală şi limitată, considerându-le maimuţăreli nevinovate ale aventurilor din romane, şi-au închipuit că Los Sunchos fusese invadat de o ceată de tâlhari şi şi-au propus să-i urmărească până îi vor prinde sau îi vor goni. Cine erau şi unde se ascundeau? Deşi victimele fuseseră întotdeauna opozanţi sau neutri, poliţia şi municipalitatea s-au străduit să le apere când lucrurile ajunseseră deja foarte departe, temându-se probabil că banda îşi va mări câmpul de acţiune şi nu-i va mai respecta nici pe partizanii cauzei drepte. După această hotărâre a autorităţilor, am fi fost descoperiţi în mod inevitabil, dacă nu s-ar fi ivit o împrejurare salvatoare: tăticu’, întotdeauna la curent cu evenimentele, a spus într-o seară la masă:

— În sfârşit o să scăpăm de nenorocirea asta cu tâlharii. În noaptea asta or să cadă în cursă fără scăpare. S-a organizat o poteră cu toţi gardienii şi cu câţiva vecini voluntari, şi tare daţi dracului ar trebui să fie ca să reuşească să scape!

Eu am luat aminte la aceste vorbe, am alergat să-mi previn camarazii şi, în noaptea aceea şi în următoarele, am fost mai cuminţi decât nişte îngeraşi. Dar şi revanşa a fost pe măsură, când a început să mai slăbească paza! Se poate spune că nimic n-a mai rămas în picioare în Los Sunchos, iar fărădelegile noastre au făcut o asemenea senzaţie, încât multă vreme nu s-a

vorbit decât despre „săptămâna jafurilor“ ca de o calamitate publică. Şi imaginaţia populară crea o adevărată legendă în jurul dispariţiei câtorva veşminte, legendă în care apăreau omul-porc, văduva, moroiul şi toţi spiriduşii şi nălucile ce îmbogăţesc superstiţiile creole.

În sfârşit, pentru a încheia această parte ingrată a amintirilor mele din copilărie, într-o vară a apărut o altă bandă la concurenţă cu a mea, condusă de Pancho Guerra, băiatul primarului; invidios şi grosolan, cu nasul pe sus din cauza poziţiei lui taică-său, care se datora lui taică-meu, încerca să conteste influenţa mea crescândă, fără să-şi dea seama că eu n-o să tolerez niciodată aşa ceva. Încă nu-şi organizase oamenii când ne-am năpustit asupra lor. Asemeni bătăliei de la Piojito[22], la căderea serii a avut loc o mare luptă, în afara satului, lângă pârâul cu malurile pline de prundiş. Pietrele rotunjite ne-au slujit drept proiectile. Mai multe capete au fost sparte, mai multe nasuri însângerate, un picior rupt în fugă, dar victoria a fost a noastră, atât de strălucitoare, încât majoritatea combatanţilor s-au înrolat în oştile mele, iar Pancho a rămas singur şi discreditat pentru totdeauna.

Acest soi de pastorală, cu iz atât de autentic şi rustic, a durat până ce am împlinit cincisprezece ani, şi nici până în ziua de azi nu pot să-mi amintesc vreuna din nevinovatele ei stanţe fără un zâmbet înduioşat şi un văl umed pe ochi...

IV

Înainte de cincisprezece ani începuse deja istoria mea pasională, aşa trebuie să i se spună, deşi lipsită de orice sentimentalism. Sub influenţa climei şi a obiceiurilor, arzătoare prima, libertine celelalte, prin însuşi caracterul lor patriarhal, în satele din provincie şi chiar în capitalele cu populaţie multă, în trupul copilului se trezeşte bărbatul când în alte ţări de-abia se întrezăresc primele semne ale adolescenţei. Iniţierea băieţilor o făceau întotdeauna servitoarele. Imensele case din Buenos Aires, dar mai ales cele din provincie şi de la ţară, cu câte trei curţi mari şi uneori cu

grădină, pline de coclauri, ascunzișuri și unghere neumblate de oameni mari, făceau ineficace supravegherea paternă generată de vreun simptom ori semn care să impună represalii, cu atât mai mult cu cât servitorii erau în general complici și tăinuitori pe bază de reciprocitate. Încetul cu încetul, acest defect al organizării noastre domestice, atât de contrar principiilor ce ne călăuzeau, s-a schimbat, nu atât din cauza unei mai mari discipline morale, cât a împrejurărilor prin care, acordându-se pământului o valoare enormă, casele au devenit mai mici, ușurând supravegherea și reunind mai mult familia. Iată cum cauze aparent foarte îndepărtate în planul material al lucrurilor au efecte dintre cele mai neașteptate în comportarea oamenilor. În cazul de față, instinctele în libertate s-au văzut împrejmuite, încetul cu încetul, de cerințele vieții, adică de propriile lor manifestări sub altă formă.

În ceea ce mă privește, la vremea aceea, nu puteam să fiu mai puțin supravegheat sau să mă bucur de libertăți mai mari; eram propriul meu stăpân și această independență totală a generat fapte ce nu sunt de povestit și la care mă refer doar pentru influența avută ulterior asupra caracterului meu. Mămica își petrecea zilele tăcută și aproape imobilă, cosând, bând ceai *mate*[23] sau rugându-se, pradă unei incurabile melancolii pe care o izgonea doar o clipă ca să mă îmbrățișeze și să mă sărute cu pasiune bolnăvicioasă. Tăticu', întotdeauna ocupat sau cu treburi prin târg, n-avea timp și poate nici interesul să-mi impună o morală semirigidă. Nu îi critic și nici n-am de ce. Fără îndoială, ea, în candoarea ei de femeie întotdeauna izolată, n-a ajuns niciodată să simtă că inocența mea era periclitată, iar taică-meu se gândea, probabil, că n-are de ce să se îngrijoreze de lucruri ce aveau să se întâmple oricum, mai devreme sau mai târziu, fiind eu un băiat bine dezvoltat, cu o sănătate de fier, vesel, hotărât, pasional, care se îmbolnăvea sau mai bine zis se enerva doar când nu i se făceau chefurile sau i se îngrădea libertatea. Ce dorește un tată, dacă nu să-și știe copiii apți pentru viață și să se descurce singuri, atât pe plan sentimental, cât și material, din punct de vedere intelectual și fizic?

Unui bun tată, așa cum îl văd eu, îi e de ajuns, la urma urmei, ca fiii lui să fie inteligenți și să-l respecte. Ăsta era cazul nostru. Eu dădeam dovadă

că nu sunt prost şi eram departe de a nu-mi respecta tatăl. Dimpotrivă, îl admiram şi-l veneram, pentru că era stăpânul indiscutabil al satului şi toţi îl respectau în mod deosebit pentru că întotdeauna a fost „foarte bărbat“, adică în stare s-o ia înainte celui mai dibaci şi să facă faţă oricărei primejdii, oricât de mare ar fi fost; pentru că avea o uşurinţă de a vorbi ce dovedea cea mai deplină încredere în el însuşi; călărea ca un centaur şi săvârşea, fără eforturi aparente, cele mai grele munci ale câmpului, cele mai grozave isprăvi de gaucho, fie ocupându-se de vite în vreo fermă a câte unui prieten, fie la vânătoarea de struţi cu *boleadoras*[24], la cursele de cai, la *juego del pato*[25] ori la domesticirea animalelor; era bun la arşice, biliard, caramboluri, la *casin*, *choclón* şi treizeci-şi-unu, pe lângă alte jocuri de noroc şi de îndemânare; pentru că avea cei mai buni cocoşi de luptă din tot departamentul, într-un şir de cuşti puse la rând în curtea casei, în faţa camerei mele; pentru că, datorită lui, cu care nimeni nu îndrăznise să se pună vreodată, eu puteam să mă leg în voie de oricine. În sfârşit, el era pentru mine un model de perfecţiune şi eu mă simţeam prea mândru de el, prea mulţumit de protecţia lui directă şi indirectă, pentru ca această mândrie şi această satisfacţie să nu se traducă într-o mare dragoste şi într-o veneraţie *sui generis* asemănătoare cu sentimentul de admiraţie pentru camaradul mai vânjos, mai apt şi mai puternic, care totuşi ne satisface, cu bunătate, toate capriciile.

Cum nu o dată, pe când eram încă foarte mic, mă dusese la curse, lupte de cocoşi şi alte distracţii publice şi cum niciodată nu privea cu ochi răi prezenţa mea în acele locuri, nici cu ochi buni, fiindcă întotdeauna s-a făcut că nu mă vede, în curând a început să-mi placă şi m-am obişnuit să bat şi eu drumurile şi n-am întârziat să cunosc toate locuşoarele mai mult sau mai puţin misterioase din Los Sunchos, jocurile, balurile şi celelalte. În schimb, n-aveam vreme să mă mai duc la şcoală, în ciuda funcţiei mele perpetue de monitor, dar asta nu era o catastrofă, deoarece, ştiind să citesc deja, cred că don Lucas ar fi putut să mă înveţe foarte puţine lucruri în plus, poate ortografia, pe care am învăţat-o mai târziu, pe parcurs. Pedro Vázquez nu

chiulea şi niciodată n-a vrut să mă însoţească în escapadele mele în timpul orelor de clasă.

— Eşti un prost! Mare lucru înveţi la şcoală!

— Tata zice că e bine, că te obişnuieşti cu disciplina şi cu munca, şi cum o să mă trimită să învăţ la oraş... îmi răspundea Pedro grav, foarte comic cu surtucul făcut pentru când o să mai crească, cu pantaloni până la glezne şi pălăria cu boruri largi.

— Trebuie să fii şmecher! râdeam eu, ridicând din umeri şi fugind la distracţiile mele, cu un mare dispreţ în suflet pentru tagma proastă a omenirii.

Între timp, educaţia mea se completa în alte direcţii: mă iniţiam rapid în viaţă sub două forme, aparent antagonice, dar care mai târziu mi-au servit în aceeaşi măsură; cea fantastică, oferită de cărţile de ficţiune, şi cea reală, pe care o învăţam în plină comedie umană. Această ultimă formă îmi părea trivială şi limitată, dar consideram că aspectul ei meschin este o simplă particularitate a satului nostru şi că domeniul ei de acţiune strâmt, embrionar se va lărgi şi se va mări în oraşe, până va dobândi minunata amplitudine sugerată de romanele de aventuri. Dar nu simţeam încă dorinţa de-a trăi viaţa, extraordinară pentru mine, din marile oraşe, şi nici chiar proiectata călătorie a lui Vázquez nu a stârnit în mine nici cea mai mică invidie; mi-era de ajuns să mi-o închipui şi să visez la ea, pentru că eram peste măsură de furat de oamenii şi lucrurile din mediul meu, şi, instinctiv, fără urmă de reminiscenţă istorică, îmi spuneam: „Mai bine aici fruntaş, decât codaş la oraş“. Adevărul e că mă distram, satisfăcându-mi toate chefurile în felul pomenit mai sus. Pentru a nu intra în prea multe amănunte, mai adaug doar că devenisem un mai asiduu cititor al lui Paul de Kock, Pigault-Lebrun, Prévost, traduşi în castiliană, dar că, deşi autorii respectivi mă amuzau, nu-mi spuneau nimic nou, cu excepţia unor intrigi neverosimile. Uneori, însă, mă făceau să visez la aventuri imposibile sau complicate, mai înălţătoare şi mai demne de a te mândri cu ele decât resemnata pasivitate a unei lichele sau servila ei provocare. Cu faptele vulgare din cărţile umoristice se luptau imaginaţia şi idealismul senzual

dintr-o serie de romane romantice şi aceste două faze ale senzaţiei, convieţuind în creierul meu, mă făceau să mă gândesc când la femeie aşa cum o cunoşteam, cu simpla ei atracţie sexuală, când la acea fiinţă superioară, la „marea doamnă“, delicatesă suculentă şi complicată. N-aveam nici o îndoială că aceste visuri erau realizabile şi se vor împlini mai târziu, când voi fi avut o poziţie strălucită, după ce voi fi făcut... Ce? Nu ştiam, dar trebuia să fie o faptă de seamă, ceva în domeniul militar sau politic, o victorie decisivă asupra inamicului, ce inamic?, care să mă transforme într-un nou Napoleon; sau un triumf zdrobitor contra adversarilor mei, care adversari?, cheie menită să-mi deschidă larg porţile puterii; sau dobândirea unei averi imense, prin ce moştenire, loz sau întâmplare?, care să mă transforme într-un Monte-Cristo, cred. Toate astea erau, bineînţeles, nebuloase şi schimbătoare, iar voinţa mea ambiţioasă era nehotărâtă şi parcă oarbă, fără să reuşească să-şi schiţeze un drum, o normă de conduită care să mă poarte spre marile realizări. Împrejurările nu erau favorabile şi multă vreme am aşteptat în zadar o şansă care să mă lumineze, invitându-mă să acţionez.

Cu toate acestea, prinţesa sau surogatul ei era foarte aproape şi tangibilă; locuia în faţa casei noastre, într-o pădure adormită, aşteptând ca eu să vin s-o trezesc.

Era fiica unică a lui don Higinio Rivas (don Inginio pentru popor), personaj care împărţea cu tatăl meu, pe plan mult inferior, conducerea politică a departamentului. Se numea Teresa şi, după cum o văd, cu experienţa de-acum, pe vremea aceea nu era decât o fată aproape la fel de obişnuită ca numele ei (sau poate numele mi se pare obişnuit pentru că era al ei?). Cu toate acestea, pe atunci, pentru mine era minunea minunilor, pentru că avea divinul prestigiu al tinereţii şi fiindcă în democraţia noastră rurală ocupa, în realitate, un post analog cu cel al unei prinţese, aşa cum eu puteam trece drept un prinţ fără coroană. Brunetă, cu părul şi ochii negri, faţă ovală, nas fin şi drept, gură mare şi roşie, bărbia puţin repezită înainte, fără nici o trăsătură deosebită, avea totuşi un ten catifelat de brunetă, cu obrajii rotunzi coloraţi, încât era o adevărată încântare şi te invita s-o săruţi

ori s-o muşti ca pe un fruct pârguit; de statură mijlocie, dolofană din pricina lipsei de mişcare şi a excesului de dulciuri şi de *mate* dulce, părea scundă şi asta îi cam urâţea trupul care, mai zvelt, ar fi fost plăcut. În schimb, avea darul de-a atrage cu privirea ei bună şi blândă, parcă îndepărtată sau adormită, şi cu vorba ei cumpănită şi dulce, din cauza unui uşor sâsâit şi a inflexiunilor lungi şi cântate ale vocii. Era, într-un cuvânt, o mică creolă nu prea grozavă, dar în Los Sunchos ar fi obţinut premiul întâi dacă aici ar fi fost la modă concursurile de frumuseţe. Mereu la una dintre ferestrele bătrânei case care, înconjurată de copaci, se înălţa în faţa casei noastre pe strada Constitución, Teresa, care fusese tovarăşa primei mele copilării, mă urmărea neobosită cu privirea în continuele mele plecări şi veniri, fără ca eu să iau seama vreun pic la acel interes şi nici să încerc să-i aflu cauza. Când însă am simţit primele aspiraţii spre amor şi am început să visez la femeia ideală, instinctul m-a făcut să-mi opresc privirea asupra ei, ca o posibilă realizare a dorinţei mele poetice de a cuceri prima mireasă a unei flori de seră, sau cel puţin de grădină, cultivată şi îngrijită. Acel *hortus conclusus*[26] a reuşit, în cele din urmă, să-mi atragă atenţia şi să trezească în mine un sentiment aparent asemănător iubirii; iubire cerebrală doar, o primă trezire a imaginaţiei şi a simţurilor, după cum dovedeşte felul în care mi-am dat seama că mă încerca...

Era într-o noapte, târziu, şi, în vreme ce toţi din casă dormeau, eu citeam entuziasmat *Mademoiselle de Maupin*, de Théophile Gautier; la fel ca Paolo şi Francesca, ori iubirile lui Lancelot, această carte senzuală mi-a produs o extraordinară şi fulgerătoare ameţeală. Ideea a izbucnit imperativă şi, luându-mi parcă minţile dintr-odată, am văzut chipul Teresei înconjurat de o aureolă, aşa cum nu-mi mai apăruse niciodată înaintea ochilor sau în minte, frumoasă, provocatoare, cu un farmec nou şi fascinant. Şocul resimţit de sufletul meu a fost atât de puternic încât, ca şi cum ar fi fost vorba de o întâlnire stabilită dinainte, am sărit din pat într-o izbucnire copilărească, m-am îmbrăcat în grabă şi, fără să mă gândesc la ridicolul şi inutilitatea acţiunii mele, am ieşit în stradă şi, învăluit în umbra nopţii, singurul suflet din satul amorţit de somn, am început să arunc cu pietricele

în geamurile celei pe care o numeam, pe neașteptate, „logodnica mea“, cu speranță că va veni la geam și voi începe primul meu dialog sentimental, vibrând de pasiune... Cum nici ea, nici altcineva nu s-au mișcat prin casă, la capătul unei ore de salve inutile m-am întors descurajat, ca un om ce a suferit o decepție teribilă, creându-mi o întreagă tragedie a indiferenței, infidelității și perfidiei, din care nu lipseau rivalul, sperjurul și nici arma ucigașă cu respectivele bălți de sânge.

Oh, ce imaginație neînfrânată! Cine ar putea admite că în noaptea aceea, fără altă cauză decât propria mea dezlănțuire dementă, m-am gândit la sinucidere, am plâns, am mușcat pernele și mi-am reprezentat, doar pentru mine, o întreagă și lungă scenă de violențe romantice?... Astăzi poate că-mi explic starea aceea sufletească. S-ar putea spune, cu siguranță, că datorită vârstei și temperamentului, pe lângă lecturile incitante, mă aflam în momentul în care nu iubești o femeie, nici femeia în general, ci, pur și simplu, începi să iubești iubirea; situație dificilă și periculoasă, dacă îți lipsesc resursele.

Dar, cu toată disperarea mea, după ce-am divagat nițel febril, am adormit în cele din urmă atât de liniștit, de parcă nu se întâmplase nimic. Coșmarul în stare de veghe a făcut loc somnului fără vise al adolescenței ce obosește până cade înfrântă de efortul fizic al multor ceasuri.

V

A doua zi, foarte devreme, când m-am trezit, cu toate că mă simțeam vioi, hotărât și cu capul limpede, coșmarul a reînceput, iar imaginația a pus din nou stăpânire pe mine, tiranică, de parcă somnul ar fi fost doar o paranteză. Mai puțin nervos, totuși, m-am îmbrăcat cu o cochetărie neobișnuită și m-am îndreptat spre casa Teresei, hotărât să lămuresc situația, să cuceresc poziții și, dacă îmi venea la îndemână, să-i reproșez rătăcirea și s-o acuz de trădare. Și, în plină dramă, mă simțeam vesel.

Am mai vorbit despre caracterul meu vehement și despre felul impulsiv de a realiza ceea ce vreau; nu e de mirare, deci, că în vremea aceea

asemenea particularităţi frizau ridicolul, dar trebuie să ţinem seama, pe de o parte, că, dată fiind lipsa de experienţă a fetei, prostia mea nu i s-a părut ridicolă, ci dramatică, şi, pe de altă parte, că în dimineaţa aceea de primăvară era o căldură sufocantă şi enervantă, bătea vântul din nord, înnebunitor, soarele arunca flăcări, în ciuda orei matinale, iar pământul umezit de recentele ploi exala un abur îmbătător creând o atmosferă de seră.

Don Inginio tocmai ieşea călare şi Teresa bea *mate*, plimbându-se încet prin curtea din faţă, când am sosit eu. Pe când traversam grădina noastră însorită şi strada al cărei pământ ardea sub soare, am simţit ca un zumzăit în creier şi tot sângele meu rece a dispărut. N-am văzut-o pe Teresa, n-am văzut decât un chip neclar, măsliniu şi roşu în obraji, cu nişte cozi lungi căzând peste rochia vaporoasă de muselină, şi, uitând toată scena pe care o pregătisem în cameră, am alergat spre ea, am prins-o de mijloc şi am exclamat cu pasiune, ca şi cum fata ar fi fost la curent cu ce se întâmplase sau cu ce-mi închipuisem eu:

— De ce te porţi aşa?

Această întrebare *ex abrupto*, aproape dementă, a produs efectul firesc a cărui logică am înţeles-o, deşi nu eram obişnuit cu asemenea refuzuri. Nu aveam de-a face cu una dintre servitoarele noastre şi izbucnirea aceea a surprins-o, a speriat-o, a indignat-o. Cu o mişcare violentă s-a eliberat de braţul meu şi în mişcarea ei speriată şi bruscă a lăsat să-i cadă din mână vasul cu *mate*, care s-a rostogolit pe dale şi s-a spart cu un sunet surd, în timp ce *bombilla*[27] sălta în clinchet de clopoţei de argint.

Reacţia mea s-a produs brusc. După actul impulsiv şi brutal, a urmat o extremă timiditate. Am vrut să spun ceva şi am reuşit doar să încep o frază cu un caraghios „Dar... dar...“, repetat de mai multe ori. Am încercat, ca un nou Quijote, să-mi amintesc vreo împrejurare asemănătoare, citită în cărţi, dar nu mi-au venit în minte decât lucruri vagi şi caricaturale, totalmente fără legătură cu situaţia; amorul meu propriu, jignit din cauza ruşinii, ar fi pus punct pe loc poveştii, dacă fata, minunată, instinctiv feminină, nu mi-ar fi întins o punte şi, nedând nici o importanţă scenei, nu mi-ar fi spus cu un uşor sâsâit, în timp ce aduna *bombilla* şi resturile vasului:

— Ce tare m-ai speriat! Eram cu gândul în altă parte.

N-a mai spus nimic. Nu mai era nevoie şi nu i-ar fi fost uşor. Dar acele câteva cuvinte au fost de ajuns ca să-mi revină aplombul şi mi-au permis să mă gândesc la alt plan, la alt punct de plecare pentru atac. Şi, fără să şovăi prea mult, înţelegând instinctiv că în presupusul duşman puteam avea un aliat ascuns, am început cu primul lucru care mi-a trecut prin minte, cu cea mai prostească banalitate.

— Ai văzut, am întrebat-o pe un ton indiferent, ce plin de *macachín*[28] e câmpul?

Ca şi cum asta ar fi interesat-o cu adevărat, a zâmbit, a făcut un pas spre mine şi m-a întrebat, ţintuindu-mă cu ochii ei negri şi sinceri:

— E plin?

— Vrei să-ţi aduc câteva?

— Cu sssoarele ăsta? Nu, nu! Ar putea să te apuce durerea de cap.

— Eh! Soarele nu-mi face rău. Întotdeauna umblu prin soare şi n-am nimic.

— Sssi pe urmă nici nu-mi plac.

A spus asta cu multă cochetărie, îmbujorată, fermecătoare cu sâsâitul ei, zâmbetul blând şi scânteierea de fericire din ochi. Eu am şi căutat altceva.

— Dar ce zici de nişte *huevitos de gallo*[29]?

— Oh! Astea da; nu ca să le mănânc; le pun în vase împreună cu florile de *cortadera*[30] şi sssunt foarte frumoassse...

— Ei, o să vezi! O să vezi ce buchet îţi aduc! am exclamat hotărât, de parcă promiteam să fac vreo ispravă nemaipomenită, încât ea, alarmată, a încercat să mă oprească cu blândeţe, pentru că eu pornisem deja cu toată viteza;

— Sssă nu faci vreo prossstie, Mauricio! m-a rugat.

— Nu-ţi face griji!

Şi-am plecat în goană. Din trei motive: pentru că situaţia, mult mai puţin încordată decât la început, mi se părea în continuare penibilă, pentru că pretextul acela, deşi tras de păr, îmi servea de minune ca să mă retrag cu

seninătate, lăsând scena în suspensie, şi pentru că tocmai îmi trecuse prin minte un gest romantic care, chiar amânat, era dintre cele ce produc întotdeauna un efect puternic asupra inimii feminine. La vremea aceea, *huevitos de gallo* nu se găseau decât într-o râpă abruptă lângă pârâu şi tufele acestei mici plante sălbatice, cu fructe de forma unui ou, sidefii, un deliciu pentru copii, atârnau deasupra a ceea ce se putea numi o prăpastie, ceva mai sus de cuiburile papagalilor de stâncă, experţi descoperitori de locuri inaccesibile pentru a-şi face cuibul.

Cei ce-şi riscă viaţa pentru a îndeplini capriciul femeii iubite, fie în zăpezile înşelătoare, căutând floarea gheţurilor, fie într-o cuşcă, pentru a smulge o mănuşă parfumată din colţii fiarelor, se bucurau de toată admiraţia mea, nu numai pentru eroismul lor, ci şi pentru că voinţa lor îi purta spre realizarea celor mai înflăcărate dorinţe. Ăştia sunt oameni! Vor să triumfe, să-şi facă o plăcere şi plătesc fără să se uite la preţ, mai măreţi decât cei ce-şi toacă averea pentru un capriciu, deşi şi aceştia sunt măreţi în ciuda faptului ridicol că sunt înconjuraţi de obicei de cei ce nu le înţeleg faptele eroice. Eu mă simţeam în stare să procedez asemenea celor dintâi, şi adaug că m-aş simţi şi acum într-o dispoziţie asemănătoare, dacă motivul determinant ar fi foarte important. Aşa cum în adolescenţă am fost în stare să-mi risc viaţa ca să-i ofer unei fetişcane flori, tot astfel acum, când am părul cărunt, mă simt apt să fac orice efort, eroic sau nu, lăudabil sau condamnabil, dacă de asta depinde atingerea unui ţel care mă interesează mult. Nu e cazul. Aşa că mi-e de ajuns să-mi afirm capacitatea de acţiune.

După o oră de la plecarea mea bruscă, mă întorceam acasă la Teresa cu o basma plină de perle mari verzui, semitransparente, ce se desenau pe verdele mai închis şi murdar al frunzelor. Fata a primit darul cu bucurie şi a insistat să-i povestesc unde şi cum adunasem frumoasa recoltă. Într-un limbaj neîngrijit şi imprecis, unicul meu mijloc de exprimare pe atunci, i-am povestit aventura, cum coborâsem până la jumătatea Râpei Papagalilor cu ajutorul unei frânghii legate de un copac de pe buza prăpastiei, ţipetele asurzitoare şi furioase ale papagalilor ce se credeau atacaţi, legănarea frânghiei în gol, în timp ce culegeam fructele şi le băgăm în buzunare,

mâinile rănite de frecuşul violent, greutatea urcuşului de la sfârşit, când ar fi fost atât de uşor să cobor până la pârâul ce curgea la zece metri sub picioarele mele, dacă mi-ar fi ajuns frânghia... Teresa, vrăjită, mă asalta cu întrebări, obligându-mă să-mi completez relatarea cu cele mai mici amănunte, multe dintre ele născocite sau reluate din lecturi, pentru a da mai multă importanţă faptei mele vitejeşti. Ochii îi străluceau de entuziasm. Buzele ei niţel groase şi roşii zâmbeau cu o expresie de admiraţie îngrijorată totodată, pe când obrajii i se colorau şi-i păleau pe rând. Când am terminat, a murmurat:

— Mulsumesssc frumosss! Eşti un viteasss!

Şi s-a îmbujorat ca un trandafir, în timp ce-şi lăsa ochii în jos ca să privească micile fructe pe care le ţinea cu amândouă mâinile în şorţ.

Mi-am zis că situaţia se schimbase radical; dar nu îndrăzneam să mă folosesc de avantaje sau n-am găsit mijlocul de a profita de ele. M-am mărginit să spun că n-avea importanţă şi că oricine ar fi făcut la fel... Drept răsplată, mi-a dăruit o crenguţă de iasomie îngrijită de mâna ei, iar la plecare mi-a spus zâmbind:

— Sssi sssă nu mai faci ca-nainte, nu mai fi aşa de sssălbatic. Vino sssă ne vesi din când în când.

— O să vin neapărat!

Şi treceam pe acolo în fiecare zi, uneori şi dimineaţa, şi după-masa, de preferinţă când nu era acasă don Inginio. S-a reînnoit, astfel, intimitatea din copilărie, dar sub altă formă. Deşi evident îndrăgostită de mine, deşi candidă şi încrezătoare, Teresa păstra o rezervă care la altă femeie ar fi părut calculată şi abilă. Fără să ia în nume de rău avansurile mele, ştia să mă ţină la distanţă şi să respingă, fără răutate, orice libertate de acţiune, permiţându-mi, în schimb, toate libertăţile când îi vorbeam. De altfel, acestea nu erau prea multe, fiindcă siropoasele şi confuzele complimente pe care mi le ofereau unele romane mi se păreau de neînţeles pentru ea şi nepotrivite, pe deasupra, în timp ce formulele auzite în lumea mea rustică şi ignorantă, aluziile grosolane, vorbele în doi peri căutate şi brutale, frazele pe şleau, necioplite, primitiv senzuale, îmi veneau pe limbă, e-adevărat, dar

nu-mi ieşeau din gură, datorită unui soi de pudoare instinctivă, ce era mai degrabă un bun-gust înnăscut în dezvoltare. Într-un cuvânt, ne jucam ca nişte copii, alergând şi ţopăind, ne spuneam poveşti şi vise, iar ea era un amestec de totală cochetărie a femeii şi totală candoare a copilei, ce-mi stârnea şi în acelaşi timp îmi potolea pasiunea...

VI

Aceasta a fost prima parte a celei dintâi iubiri serioase a mea, care n-a trecut neobservată, bineînţeles de don Inginio; cu toate acestea, nu i-a pus nici o piedică, gândind că fiul lui Gómez Herrera şi fiica lui Rivas erau sortiţi unul altuia, prin legea sociologică a marilor case boiereşti, în spiritul celor ce, tot mai numeroşi, credeau în asemenea aristocraţii de viţă nouă ori veche. Acel sforar politic al satului îşi făcea socoteala că, deşi tatăl meu nu avea o avere foarte solidă, viitorul ce mi se înfăţişa avea să fie, datorită numelui meu, plăcut şi strălucitor, mai ales dacă tăticu' şi el se străduiau să-mi creeze o situaţie. Nici unuia, nici celuilalt nu-i lipseau posibilităţile în acest sens, şi amândoi împreună puteau face tot ce voiau.

Scund şi îndesat, cu o barbă alburie şi mustăţile îngălbenite de prea mult tutun negru, cu părul aproape cărunt, ochii mici şi negri cărbune, pe jumătate ascunşi de sprâncenele albe şi hirsute, cu faţa bronzată, între măslinie şi arămie, don Inginio părea ca aspect fizic un bătrân leu blând; din punct de vedere moral, era plin de bunătate în tot ceea ce nu-i afecta interesele personale, serviabil cu prietenii, drăgăstos cu fiica sa, lipsit de preocupări sociale şi religioase, cu o conştiinţă elastică în politică şi administraţie, ca şi cum ţara, provincia, regiunea ar fi fost abstracţii inventate de cei şmecheri ca să profite de pe urma fraierilor, şiret şi hâtru la vorbă, în stilul vechilor gaucho ce umblau prin cârciumi şi prin târguri la însemnatul vitelor. Rareori rămânea cu Teresa şi cu mine; prefera să lase destinul să-şi urzească pânza, gata, totuşi, să intervină la momentul oportun pentru cât mai buna realizare a proiectelor sale. Cu toate că aflase despre o mare parte din năzdrăvăniile şi boacănele mele, nu părea să se teamă că aş

profita de situație, poate datorită totalei lui încrederi în Teresa, poate fiindcă miza pe teama și respectul meu pentru el, considerându-se ferit în mod excepțional de prestigiul său și de propriul lui interes. Pentru a-mi demonstra care e acesta, îmi spunea deseori că taică-meu și cu el vor face din mine „un bărbat adevărat“, lăsându-mă să întrezăresc bogăția și succesul. Teresa aproba entuziasmată când îl auzea, iar eu rămâneam perplex, intrigat și fără să le pot ghici planurile.

— Ce vrea să zică don Inginio când spune c-o să mă facă „un bărbat adevărat“? am întrebat-o într-o zi pe Teresa. Ți-a spus ceva despre asta?

— Poate, a răspuns cu un zâmbet inefabil, plină de rezervă. Tot ce pot să-ți spun, a adăugat pe un ton foarte ferm, e că tăticu’ te iubește mult și întotdeauna face tot ce spune.

Păcatele mele, în curând aveam să aflu acele proiecte, care mi-au adus primele zile nefericite din viață.

Între timp, temându-se parcă de un necaz viitor, Teresa îmi arăta o afecțiune tot mai dulce, călduroasă și încrezătoare și mă privea cu o oarecare admirație, dulce mângâiere pentru amorul meu propriu și motiv de confuză fericire.

Satisfăcut pentru moment de aceste senzații atât de agreabile, nu am încercat să reînnoiesc tentativa eșuată și am păstrat o atitudine corectă, revărsându-mi excesul de vitalitate și nesațul de acțiune în vechile escapade ștrengărești cu băieții din sat care, mărișori de-acum, își lărgiseră, ca și mine, teatrul distracțiilor, adăugându-le rafinamente și elemente mai complicate. Camarazii mei, însă, mă interesau tot mai puțin. Mai precoce decât aproape toți, mă simțeam atras de oamenii în toată firea, ale căror distracții mi se păreau mai intense și mai picante, mai demne de mine, și de-asta eram văzut mereu prin cafenele, unde se jucau cărți, la luptele de cocoși, la curse, în toate locurile de întâlnire vesele, unde, dacă nu eram primit cu bucurie, nu eram tratat în schimb cu dușmănie ori dispreț.

Această plăcută viață, însă, și nevinovata mea iubire s-au întrerupt brusc, la scurtă vreme. Tăticu’, instigat de don Inginio, după cum am aflat mai târziu, și cu asta a început punerea în practică a misterioaselor sale

proiecte, a declarat, într-o zi, că şcoala făcută cu don Lucas este prea rudimentară ca să mă pregătească pentru viitorul ce mi se hărăzea şi că hotărâse să mă dea la Colegiul Naţional al provinciei, anticameră a facultăţii de drept pe care mi-o sortise, cu ambiţia de a mă vedea într-o bună zi doctor în drept, poate ministru, guvernator, preşedinte... Îmi amintesc că, pe când îmi comunica această decizie, o făcea adăugând judicioase consideraţii.

— Ştiinţa nu cere de mâncare. Dar nu-i vorba doar de asta. La oraş o să-ţi faci relaţii foarte bune, datorită prietenilor şi colegilor mei de partid, şi o relaţie importantă, un protector suspus valorează în viaţă mai mult decât toate meritele. Şi titlul de doctor, ştii ori nu, o să-ţi fie de mare folos. Titlul ăsta, în ţara noastră, e o cheie care deschide toate porţile, mai ales în cariera politică, unde e indispensabil dacă vrei să ajungi foarte departe şi foarte sus. Unii au urcat fără să-l aibă, dar cu preţul unor mari sacrificii, pentru că nu aveau brevetul ăsta de înţelepciune pe care toată lumea îl respectă. Dar, în sfârşit, chiar dacă n-ai să ajungi doctor, oricum la oraş o să-ţi aranjezi nişte proptele mai bune pentru momentele grele şi pentru ascensiunea dorită, cunoscându-i şi cucerindu-i de partea ta pe cei care au pâinea şi cuţitul şi pot să-ţi „dea o felie de tort“ la vremea potrivită.

Hotărârea tatălui meu mi-a produs o mare supărare, fiindcă prevedeam că orice lucru nou era mai rău decât viaţa de trândăveală şi libertate cu care eram obişnuit. Ca atare, m-am împotrivit cu toată fiinţa mea, am protestat, ba am şi plâns chiar, înduioşător, secundat de mămica, care nu voia să se despartă de mine şi pentru care absenţa mea era egală cu moartea, eu fiind unica legătură a ei cu lumea. Împotrivirea mea, când furioasă, când tristă, în funcţie de moment, a fost la fel de inutilă ca rugăminţile mamei; de astă dată, tăticu’ n-a cedat, atât de tare îl convinsese don Inginio, printre altele şi cu exemplul lui Vázquez, expediat cu câteva luni înainte la oraş, deşi familia lui n-avea posibilităţile noastre.

— Uite ce, coană María, i-a spus ironic taică-meu mamei, care insistase să rămân lângă ea. Lasă-l pe mucos să devină bărbat. Agăţat de poalele tale, n-o să fie niciodată bun la ceva.

Maică-mea a tăcut şi s-a mulţumit să plângă prin unghere, supusă de mult, fără replică, voinţei soţului ei. S-a rugat şi a obţinut doar să fiu instalat într-o casă de oameni de treabă unde să nu existe exemple proaste, pierzania tineretului, socotindu-mă, în candoarea ei, alb şi nevinovat ca un mieluşel. Eu, între timp, mă dusesem să-mi plâng durerea la sânul iubitor al Teresei.

Cu câtă uimire am văzut că privea exilul meu ca pe un sacrificiu neplăcut, dar necesar pentru fericirea mea! Mi-a venit chiar s-o insult când mi-a spus sâsâind, cu ochii plini de lacrimi, în stilul ei neclar uneori, că plecarea mea era pentru ea o lovitură cumplită, că o să-mi ducă dorul foarte tare şi că i se pare că rămâne complet singură în sat, ca dusă de pe lumea asta, dar că, fiind vorba de fericirea mea, se consolează gândindu-se că mă voi întoarce o personalitate.

— Şi pe urmă, a adăugat, o să-ţi placă la oraş, o să te distrezi, o să uiţi de Los Sunchos şi de prietenii tăi. Asta ar fi groaznic! a suspinat trist. Când o să-i prinzi gustul, n-o să mai vrei să te întorci!

— Nu fi proastă! Singurul lucru pe care mi-l doresc e să rămân aici!...

A sosit ziua plecării. Cu câteva clipe înainte de ora stabilită, am alergat să-mi iau rămas bun de la Teresa, care mă îmbrăţişa pentru prima oară, spontan, plângând, renunţând la tăria pe care şi-o impusese ca să-mi dea curaj. Eu m-am emoţionat, simţind pentru prima oară şi eu că o iubesc cu adevărat pe fata aceea sau că încerc o vagă teamă în faţa viitorului necunoscut şi că mă agăţăm de familie din instinct de conservare.

Acasă, mămica, scăldată în lacrimi, a reluat scena, dramatizând-o până la leşin, şi deznădejdea ei a produs în mine o senzaţie ciudată. Nu trebuia să exagereze atât; nu eram pe moarte şi poate că, dimpotrivă, la oraş mă aşteptau multe momente plăcute... Disperarea maternă m-a făcut să-mi redobândesc sângele rece.

Când în poarta casei s-a oprit diligenţa care de trei ori pe săptămână mergea de la Los Sunchos la oraş şi de la oraş la Los Sunchos, au venit să-şi ia rămas bun notabilităţile satului: don Higinio Rivas, vesel şi glumeţ, intendentul primăriei, don Sócrates Casajuana, foarte grav şi parcă preocupat de viitorul meu, primarul, don Temistocles Guerra, protector cu

mine şi servil cu tăticu’, comisarul de poliţie, don Sandalio Suárez, care, trăgându-mă uşor de ureche, a avut amabilitatea să-mi explice: „La oraş nu trebuie să fii aşa obraznic ca aici. Acolo nu mai e tăticu’, şi nerușinații sunt ținuți în frâu“. Printre mulţi alţii, nu-l voi uita pe don Lucas, care a crezut de datoria lui să-mi laude deosebitele însuşiri intelectuale şi caracterul meu, prezicându-mi o nesfârşită serie de realizări:

— Tânărul acesta o să ajungă departe! Tânărul acesta o să ajungă departe! O să fie gloria familiei, a dascălilor săi, printre care am onoarea să mă număr, deşi nu o merit, a prietenilor şi a urbei sale!... Studiază, Mauricio, fiindcă nici o funcţie, oricât de înaltă ar fi, nu va fi inaccesibilă pentru dumneata...

Şi imediat, de parcă precizările lui s-ar fi împlinit în mod iminent, a adăugat:

— Dar când va sosi ceasul Victoriei, nu uita umilul sat care ţi-a fost leagăn, fă tot ce poţi pentru Los Sunchos...

— Da! Să ne faci cale ferată... şi o mică bancă! a spus zeflemitor don Inginio.

Toţi au râs, spre marea supărare a lui don Lucas, care voia să fie luat în serios.

Isabel Contreras, conducătorul diligenţei, ne urca între timp bagajele pe imperială, valiza lui tăticu’ şi vreo două sau trei cufere ticsite de rufe de corp, dulciuri şi prăjituri, plus un coş cu merinde, ca să mâncăm pe drum. Multe strângeri de mână. Mămica mă îmbrăţişa, plângând sfâşietor.

— Haide! Urcaţi, că întârziem!

Tata şi eu am ocupat locul strâmt din faţă. S-au auzit câteva strigăte de rămas bun, recomandări şi comisioane, diligenţa a pornit cu mare zgomot de fiare, plesnituri de bice, şuierături ale surugiilor şi lătrături de câini, urmată pe drum de o ceată de puştani zdrenţăroşi, care ne-au însoţit până la marginea satului. Teresa ieşise la fereastră şi, în depărtare, la capătul străzii Constitución, am mai văzut încă fluturând în aer batistuţa ei albă.

VII

Călătoria cu diligența, foarte plăcută și distractivă la început, mai ales în momentul prânzului pe care l-am devansat serios ca să ne treacă timpul cu ceva, a devenit cu timpul interminabilă și plictisitoare chiar și pentru noi, care nu călătoream înghesuiți printre sacoșe și pachete, ca nefericiții pasageri din interior.

— Ce proști am fost că n-am plecat călare! zicea taică-meu.

El folosea foarte puțin diligența, preferând galopurile lungi, după care, proaspăt ca un nou-născut, afirma cu o naturalețe nu lipsită de satisfacție:

— Douăzeci de leghe pe zi nici nu le simt, cu un cal bun și altul de povară.

Se temea, însă, că ar fi fost prea greu pentru mine și nu era omul care să înnopteze la jumătatea drumului; ar fi considerat că i se știrbește faima de călăreț neîntrecut sau, mai bine zis, de „bun gaucho“. Cât despre mine, douăsprezece leghe era maximum cât reușisem să fac în escapadele mele, dar nu mă speriau nici douăzeci în zburdălnicia mea juvenilă.

Unica noastră distracție era să privim câmpul ce părea că se lărgește la nesfârșit în fața diligenței purtate de galopul celor doisprezece cai slabi și nervoși, înhămați cu frânghii și hamuri care nu mai aveau sau nu avuseseră niciodată aspectul unui harnașament, iar trei dintre ei, la stânga, erau călăriți de tot atâția surugii zdrențăroși cu *chiripá*[31], cizme de piele de mânz și o basma legată pe frunte ca să le țină pletele negre și aspre. Toți trei țipau pe rând, învârtind deasupra capetelor împletitura lungă a biciului, care cădea implacabil, când pe crupa, când pe capul bietelor „mârțoage“. Contreras, de pe bancheta lui înaltă, cu patru hățuri în stânga, mânuia cu dreapta biciușca lungă și răsunătoare, nici o clipă potolită, șfichiuindu-i fără milă pe cei doi cai de lângă oiște și pe ceilalți de lângă ei, iar diligența, învăluită într-un nor de praf, înainta săltând peste hopurile drumului de parcă ar fi vrut să se facă țăndări ca să sfârșească tortura aceea care o făcea să geamă din toate scândurile, din toate încheieturile și din toate geamurile la un loc.

Vara era pe sfârșite. Săracele recolte de pe atunci, din acea parte a țării, astăzi o mare de grâu, fuseseră strânse deja, miriștile își întindeau ici și colo rogojinile lor zburlite, iarba murea, uscată iască, pământie, și câmpia aridă

ne învăluia în nori groşi de praf, în vreme ce soarele ne topea, încingând pereţii crăpaţi ai vehiculului. În peisajul unduit şi monoton, drumul şerpuia capricios, mai întunecat pe fondul gălbui al câmpului, coborând spre terenurile inundabile în linie aproape dreaptă, ca un triunghi isoscel cu o bază ce nu se poate stabili, ori urcând colinele în serpentine întortocheate, ce dispăreau brusc, ca să reapară mai departe ca o panglică îngustă şi murdărită de atingerea a sute de mâini soioase. Copaci puţini, unii verzi şi pletoşi, ca nişte vilegiaturişti după ce s-au bălăcit în apă, alţii, cu frunzişul rar, negri şi răsuciţi, morţi parcă de sete, presărau câmpia, tăiată uneori de fâşia capricioasă şi proaspătă a vegetaţiei ce însoţea cursul unui râu, dar fără interes, cu o măreţie vagă, şi mai vagă pentru mine care, pe jumătate adormit, mă gândeam încâlcit la prietenii mei, la Teresa, puţin la maică-mea întristată şi mult la viaţa de totală trândăveală pe care o dusesem atâţia ani la Los Sunchos. Se terminase pentru totdeauna petrecerea? Mă aşteptau altele mai grozave.

Pe la popasuri, în vreme ce Contreras, surugiii şi rândaşii „puturoşi“, înceţi şi posaci adunau caii, întotdeauna împrăştiaţi, deşi diligenţa avea zile şi ore fixe când trecea, toţi pasagerii coboram să ne mai dezmorţim picioarele înţepenite de nemişcare. Cum aceste popasuri erau, în general, câte o bodegă ori cârciumă, să zicem han, era explicabilă lipsa unor adăpătoare pentru cai şi nelipsita prezenţă a adăpătoarelor alcoolice. Tăticu’ plătea băutura pentru toată lumea: rom cu limonadă, gin sau *suisé*[32], care le dădeau forţe noi tovarăşilor noştri de călătorie ca să-şi joace în continuare, resemnaţi, rolul de sardele. Ce-l mai linguşeau, afişând familiarităţi ce păreau că exclud orice linguşeală! Şi ce mândru mă simţeam eu că sunt fiul acelui stăpân respectat în mod atât de servil!...

Am ajuns, în sfârşit, în oraş, anchilozaţi de lungile ceasuri de hurducături. Diligenţa a străbătut străzile prost pietruite, trezind ecouri în zidurile taciturne, făcând cumetrele să iasă la porţi şi să ne urmărească din ochi, curioase, nemişcate şi tăcute, câinii întărâtaţi să latre furios, iar puzderia de copii murdari şi pe jumătate goi să alerge după hărăbaia

rablagită, cu un entuziasm amestecat cu manifestări de ură, din cauza încâlcelii primitive de instincte şi senzaţii.

Şi, la căderea serii, caldă şi tristă, în scânteieri roşietice, diligenţa ne-a lăsat în faţa casei lui don Claudio Zapata, „casa de oameni de treabă unde nu existau exemple proaste, pierzania tineretului“, cum ceruse mămica. Don Claudio şi nevastă-sa ne aşteptau în poartă.

Amândoi s-au întrecut să-i facă temenele lui tăticu’ aproape fără să mă bage în seamă, ceea ce m-a întristat mult, la gândul că ei aveau să fie, pentru un timp, toată familia mea. Indiferenţa tatei şi dragostea mamei făceau o medie mult mai călduroasă. Şi această impresie a avut o forţă incalculabilă: din bărbat aproape, cum eram în Los Sunchos, m-am simţit dintr-o dată coborât la stadiul de copil, regres pe care aveam să-l mai experimentez după aceea şi pe care l-am simţit din nou, la alte proporţii, când mi-am început cu adevărat viaţa la Buenos Aires, ani mai târziu...

Femeia, era femeie oare sergentul ăla cu umeri laţi, pieptul ca nişte desagi, ţinută militară, cozi lungi castanii (false, bineînţeles), puf negru deasupra buzei, mâini de ţopârlan, privire poruncitoare, voce acră şi puternică, nas vulturesc şi picioare de uriaş? Era bărbat păsăroiul ăla rahitic, slab ca un băţ în capătul căruia era înfiptă o smochină cu mustaţă şi ţăcălie albe (caricatura lui tăticu’), cu două mărgeluşe de antracit în loc de ochi? Femeia, zic, văzându-mă nemişcat şi fără glas, răsucind pălăria în mâini, pe marginea trotuarului, a crezut că sosise momentul să-şi joace rolul de femeie, arătându-se afectuoasă, şi s-a îndreptat spre mine, adresându-mi cele mai frumoase şi mai materne vorbe care-i puteau trece prin minte. Glasul ei, însă, avea inflexiuni neliniştitoare şi, în ciuda maimuţărelilor ei dulcege, mi-a produs o senzaţie de antipatie, ceva aşa ca o intuiţie că tot ce face e fals şi că din partea ei mă aşteptau multe neplăceri. Atât de puternică a fost această impresie, încât, redevenit copil, cum am mai spus, mi s-au umplut ochii de lacrimi pe care mi le-am ascuns şi le-am înghiţit cât mai bine pentru ca nimeni să nu observe emoţia mea, de care nimeni nu se preocupa, de fapt, dar care ar fi întristat-o pe mămica dacă ar fi bănuit ceva şi ar fi dus-o la disperare dacă m-ar fi văzut.

Câțiva prieteni de-ai tatei, la curent cu sosirea lui, au venit să-l salute și, încetul cu încetul, marele salon mobilat sărăcăcios s-a umplut de lume; în ceea ce privește aspectul și mobila, îmi amintesc douăsprezece scaune cu spătar din pai, papură sau *anea* cum spun spaniolii, două „fotolii balansoar“, galbene, montate pe niște simple bucăți de lemn încovoiate, pereții albi dați cu var, pe care atârnau câteva icoane grosolane cu fecioare și sfinți, pictate în culori tari, ca acelea de la Épinal[33] ori ca niște tablouri de prost gust, o consolă de palisandru foarte lucitor și foarte negru, cu un prunc Isus din ceară, înveșmântat în paiete și dantele de hârtie, o podea acoperită cu o rogojină veche prin ale cărei găuri se desena tabla de șah a cărămizilor grosolane pe care pretindea că le acoperă și un tavan din trunchiuri rotunde de palmier de Paraguay, văruite și ele și pe jumătate jupuite din cauza umezelii, de parcă ar fi avut lepră.

Două servitoare desculțe, îmbrăcate într-un soi de saci din cit înflorat, strânși la mijloc și formând niște guși neregulate și urâte, cu părul împletit în cozi, bătând în albastru de negru ce era, atârnându-le pe spate, tenul foarte negricios, nasul turtit, privirea piezișă și temătoare ca de animal urmărit, cu gesturi bruște și nehotărâte, ca de ființe semisălbatice, făceau să circule printre musafiri un *mate* siropos, îndulcit cu câteva linguri mari de zahăr de Tucumán, caramelizat cu fierul roșu și parfumat cu coajă de portocală. Erau oglinda perfectă a servitoarelor de acasă, pe care nu le-am descris, dar mai puțin hotărâte, mai puțin agere, mai puțin drăguțe și mai zdrențăroase.

Eu mă plictiseam solemn, în afara cercului mare și regulat pe care-l formau musafirii, așezat într-un colț întunecat, uitat de toți, mort de foame, de oboseală și chiar și de somn, pentru că, după ce ascultasem o vreme bârfologia socială și politică cu care se ocupau acei cetățeni, vorbind uneori patru și cinci deodată, atenția mea scăzuse și mă lăsasem pradă unei somnolențe ce-mi permitea să aud doar cuvinte disparate, care nu-mi sugerau decât imagini șterse și fără șir. În cele din urmă, taică-meu a pus capăt acestei situații, propunând câțiva pași „ca să ne mai dezmorțim picioarele“, frază al cărei sens l-am priceput imediat: or să se ducă până la

cafenea sau la club, să joace biliard şi să bea „vermutul de după masă“. M-am ridicat primul în picioare, cu un oftat de uşurare. Musafirii, unii s-au scuzat, alţii s-au pregătit să-l însoţească pe tăticu’.

— Să nu veniţi târziu că în curând e gata cina! ne-a recomandat coana Gertrudis cu un zâmbet oţetit, cel mai dulce, fără îndoială, din redusul ei repertoriu.

Am plecat, deci, şi pe drum am început să cunosc „minunatul“ oraş cu străzi înguste şi drepte, străjuite de căsoaie în stil vechi spaniolesc, cu un singur etaj, unele cu portaluri largi şi scunde, în pretins stil Michelangelo, deasupra cărora se putea vedea, printre volute, fie un chip neclar, fie monograma I.H.S.[34], flancate ceva mai jos de şiruri de ferestre cu grilaje groase şi rudimentare din fier forjat. La fiecare o sută de *varas* sau mai puţin, se vedea faţada, partea laterală sau absida vreunei biserici sau capele, zidul lung al vreunei mănăstiri, iar de peste garduri se revărsau în stradă crengile smochinilor, frunzişul viţei-de-vie, verdele cenuşiu al piersicilor şi perilor prăfuiţi. Prin ferestrele deschise se zăreau, în trecere, interioarele camerelor, identice cu salonul lui don Claudio, cu mobile puţine, duşumea de cărămidă sau lespezi, grinzile tavanului netencuite, pereţi văruiţi şi decoraţiuni naive al căror principal motiv erau tablourile cu sfinţi, fecioarele de ghips şi, uneori, un portret de familie, pictat stângaci în ulei. Totul era primitiv, aproape rustic, de un prost gust pronunţat şi de o lipsă de armonie supărătoare, dar trebuie să mărturisesc că această impresie este mult posterioară primei mele vizite, fiindcă atunci, fără să mă entuziasmeze peste măsură, oraşul mi-a făcut o impresie de lux, grandoare şi splendoare pe care niciodată nu o încercasem în Los Sunchos. Ce să-i faci! Nimeni nu se naşte înţelept!

Cel mai mult, totuşi, mi-a plăcut piaţa publică, foarte mare şi plină de copaci, cu o alee largă circulară străjuită de bătrâni *cinamoni*[35], ale căror coroane rotunde, de un verde-închis, se uneau între ele alcătuind o boltă scundă, un soi de claustru de penumbră, pe unde se plimbau, în şir, ţinându-se de braţ, grupuri de fete ce se încrucişau cu altele de tineri care le mâncau din ochi sau le făceau complimente când treceau pe lângă ele, în timp ce

bătrânii, taţi binevoitori şi mame încruntate, aşezaţi pe băncile de piatră sau din stinghii vopsite în verde, păstrau disciplina şi convenienţele cu prezenţa lor.

De-abia a intrat tata în cafeneaua „De la Paz“ cu prietenii lui, că m-am şi făcut potârniche şi am zburat să fumez o ţigară în chioşcul de lemn ce se înălţa în mijlocul pieţei pentru serile când cânta fanfara, uitând de foame, plin de bucurie că mă văd liber după o atât de lungă captivitate. Acolo, printre nori de fum, contemplam uluit acel enorm, pentru mine, furnicar de lume şi, în spatele copacilor, casele şi turlele cenuşii ale bisericilor şi, mai încolo, în depărtare, dealurile ce înconjoară oraşul, de parcă se afla într-un puţ, pe care soarele în asfinţit îl ilumina cu fulgerări vineţii şi roşietice. Şi, dintr-o dată, un sentiment de tristeţe profund, irezistibil, a pus stăpânire pe mine; eram singur, părăsit, ca şi cum centura aceea de dealuri m-ar fi despărţit de lume, în mijlocul atâtor oameni necunoscuţi şi printre atâtea lucruri neştiute, închipuindu-mi că aşa o să fie întotdeauna, întotdeauna, pentru că între mine şi acel oraş nu exista şi n-avea să existe nici o legătură... Nici o presimţire profetică nu-mi ilumina viitorul; toate ideile mele se îndreptau direct spre trecut, încercam să simt din nou, mai ascuţită, senzaţia de foame, dar suferinţa aceea în stomac, mai mult decât fizică, părea că se datorează unei aşteptări temătoare, ca atunci când eram foarte mic şi poveştile croitoresei cocoşate îmi mai sugerau virtuala prezenţă a vreunui spirit malefic ori apropierea vreunei primejdii necunoscute. Mă simţeam atât de mic, de slab, de incapabil să mă apăr!... Şi tocmai exagerarea acestei senzaţii m-a făcut să mă satur de ea, să mă ridic brusc şi să alerg spre cafeneaua „De la Paz“.

Când am intrat, lămpile de petrol, rumoarea conversaţiilor, ţăcănitul bilelor pe imensa masă de biliard şi prezenţa tatei şi a prietenilor săi m-au calmat. Deoarece îmi mai amintesc încă priveliştea cerului şi a celorlalte lucruri în după-amiaza aceea memorabilă, cred că mă tulburase, la asta contribuind oboseala şi schimbarea locului, intensa melancolie a amurgului.

VIII

Acasă la Zapata, cina ne aştepta de-o bucată de vreme, pantagruelică, pe potriva oricărei mese festive din provincie.

În jurul mesei cu faţă de masă lungă, foarte albă, dar cu veselă ordinară de ceramică şi pahare de sticlă groasă, s-au mai aşezat, în afară de don Claudio, coana Gertrudis, tata şi eu, câţiva invitaţi de seamă: don Néstor Orozco, directorul Colegiului Naţional, don Quintiliano Paz, deputat în Congres, doctorul Juan Arguelo, avocat şi senator provincial, don Máximo Colodro, primarul oraşului, şi doctorul Vivaldo Orlandi, medic italian, membru al partidului de guvernământ, care cumula funcţiile de director al spitalului, medic al poliţiei şi al municipiului, profesor la Colegiul Naţional şi nu mai ştiu ce încă, spre marea supărare şi scandalul colegilor săi argentinieni.

Cel care mi-a captat întreaga atenţie din primele clipe a fost, pe bună dreptate, doctorul Orlandi. Om de cincizeci şi cinci, şaizeci de ani, înalt, subţire, uscăţiv, cu ochi mici, negri şi foarte vioi, cu pielea măslinie şi ridată, nas acvilin, nişel roşu la vârf, păr lung care, la fel ca mustaţa şi bărbiţa gen Napoleon al III-lea, era de un negru atât de natural încât părea artificial; vorbea puţin, cu un accent aspru piemontez, pe un ton întotdeauna sentenţios şi dogmatic. Pe urmă am aflat că era un chirurg foarte priceput, cel mai bun din ţară, şi că i-ar fi stat în puteri să cucerească până şi capitala republicii ca medic. Asta nu m-a mirat atât cât m-a mirat pălăria lui tare, imensă şi strălucitoare, pe care o purta pe-o ureche, înfundată până la sprâncene când mergea pe stradă şi pe care, acum, o pusese cu grijă pe una din consolele de palisandru. Mă interesa şi don Néstor, un bătrân scund şi gras cu părul alb, faţă de lună plină, foarte zâmbitor mereu, amabil şi plăcut la vorbă, cu o gură mare şi roşie ale cărei buze cărnoase şi senzuale străluceau umede de parcă sărutau cuvintele pe care le modula, nu fără farmec, într-un soi de melopee cadenţată. Îi plăcea să vorbească despre „vremurile de altădată“, iar când pomenea de tinereţea lui, părea să caute mărturia coanei Gertrudis, cu un surâs ştrengăresc şi expresiv. De mai multe ori a făcut aluzie la masa care „fusese a dracului de bună“, ceea ce m-a distrat grozav, mai ales când a spus:

— Şi nu-l mai ispitiţi pe dracu’... Pentru că totuşi, totuşi... Şi nu uitaţi: găina bătrână face ciorba bună... Nu-i aşa, coană Gertrudis?

— De unde să ştiu eu, don Néstor? a răspuns evaziv femeia-sergent, pe un ton îmbufnat care i-a făcut pe toţi să zâmbească, cu excepţia soţului ei.

Când taică-meu a pomenit, în sfârşit, de mine, la desert, orez cu lapte cu scorţişoară pisată deasupra, dulceaţă de dovleac şi de gutui şi bomboane şi cofeturi de Cordoba, m-a trecut un fior, acolo în capul mesei unde mă expulzaseră cu tradiţionalul ordin de „ a nu mă băga în vorbă ca măraru-n ciorbă“, adică de a nu-mi dezlipi buzele, de parcă ar fi vrut să joc „statuile“. M-a trecut un fior fiindcă tăticu’ a spus:

— Iată un flăcăiandru care vrea să devină bărbat. A venit să studieze ca să ajungă „doctor“ şi contează, aşa cum contez şi eu, pe sprijinul prietenilor. Încă mai are caş la gură, dar are şi destulă vlagă în el ca să nu se lase doborât. O să intre la Colegiul Naţional, şi dumneata, don Néstor, ai putea foarte bine să-i dai o mână de ajutor.

— Cu multă plăcere, a răspuns cel interpelat. O să punem umărul dacă e nevoie, a adăugat, privindu-mă cu un zâmbet zeflemitor şi afectuos totodată. Eşti bine pregătit pentru examenul de admitere?

— Ce-aţi spus? am bolborosit eu, neînţelegând întrebarea, cu toată obrăznicia mea de-acasă, de parcă aş fi fost cel mai „sălbatic“ dintre tinerii mei concetăţeni.

— Dacă ţi-ai terminat studiile la şcoală în Los Sunchos.

Înţelegând pe jumătate, am răspuns nu fără o oarecare mândrie:

— Am fost monitor.

— Ah! a exclamat don Néstor, foarte amuzat. Monitor va să zică? Bine! Bine! Să fii monitor nu-i de ici, de colo, dar...

Tăticu’ mi-a venit în ajutor, spunând diplomatic:

— Adevărul e... Adevărul e că nu prea ştie multe, dar trebuie să ţinem seama..., să avem în vedere ce slabi sunt învăţătorii de ţară... Şi don Lucas al nostru din Los Sunchos e aşa de dobitoc că nu e bun nici la cărat lemne... Hai, don Néstor, nu face pe severul şi nu-mi ruşina băiatul..., doar ştii că

nimeni nu se naşte înţelept... Şi dumneata, doctore – adresându-se lui Orlandi –, dă-i un „brânci“ acolo, domnule!

Asta a spus-o cu atâta jovialitate de om de treabă, încât toţi s-au pornit pe râs; toţi, în afară de doña Gertrudis, bineînţeles, care nu reuşea să devină amabilă nici măcar ca să-l încânte pe tăticu’.

— Are aspeto multo inteligente, şi-a dat cu părerea doctorul, scrutându-mă cu ochişorii lui sfredelitori. Şi tinerii creoli învaţe multo uşore.

— Asta aşa e, a fost de acord don Néstor. Tineretul nostru e scânteietor. Cât despre acesta, o să se dezmorţească la colegiu. Dacă la admitere le-am pretinde celor care vin de la ţară să se prezinte la examen ca nişte Pico della Mirandola, colegiul ar deveni monopolul oraşului. De-asta, uneori, examenul e o pură formalitate, aproape un simulacru... Putem face această concesie, ţinând seama de excelenta noastră programă de învăţământ şi de ştiinţa profesorilor noştri, amice; Colegiul Naţional nu e şcoala din Los Sunchos. Aici devii bărbat!

Iar se pronunţaseră vorbele „Devii bărbat!“ Acest idiotism avea să mă urmărească toată viaţa, fără să ştiu nici acum ce vrea să spună.

— Să se prezinte băiatul fără nici o grijă, a continuat don Néstor, revenind la zâmbetul lui umed pe care îl părăsise pentru o clipă. O să fie primit ca un cadou. Pe urmă, însă, atenţie la examenele de sfârşit de an! Atunci..., atunci trebuie să ştii, amice; trebuie să te pui cu burta pe carte!

Toată povestea aceea cu examene, colegiu, profesori, programă de învăţământ îmi părea fleacuri, cuvinte fără sens, pe moment, din cauza profundei mele ignoranţe; dar imediat după aceea m-au intimidat, părându-mi-se ceva cabalistic şi misterios, un ritual teribil şi tainic pe care doar puterea tatălui meu îl făcea accesibil pentru mine, atât de accesibil încât toate greutăţile de la început dispăreau în faţa vrăjilor sale. De ce nu se putea să fie mereu aşa?... Şi, cu burta plină de mâncăruri grele, ameţit de vinul tare şi amărui din partea locului, zdrobit definitiv de oboseala călătoriei, a început să-mi cadă capul pe masă, „să pescuiesc“, cum spunea tăticu’, visând deja, pe jumătate treaz, la societăţile secrete descrise în

romanele-foileton, ce puneau la încercări un individ străin de mine, dar care, în acelaşi timp, eram eu însumi.

— Ai scăpat hăţurile, amice! a strigat taică-meu, văzând că-mi cade capul pe faţa de masă pătată de sosuri şi vin. Du-te să faci nani. Coană Gertrudis, unde e camera ţâncului?

— Îl conduc eu, a spus bătrâna, ridicându-se şi punând capăt, în ceea ce mă priveşte, acelei mese, care probabil că a atins proporţii colosale, pentru că mult mai târziu mi s-a părut că aud, prin vis, zgomot de glasuri şi nesfârşite hohote de râs.

Niţel monotone, dar plăcute datorită libertăţii conferite de rolul de codiţă a lui tăticu', pe care îl urmam peste tot, ştergând-o de peste tot ca să fumez ori să hoinăresc, au trecut zilele ce mă despărţeau de misteriosul şi vag temutul examen de admitere.

Am intrat în aula vastă, boltită şi solemnă, în ciuda înălţimii ei mici şi datorită formei alungite de catacombă, şi m-am amestecat printre ceilalţi băieţi, mai speriaţi decât mine, aproape fără să văd masa examinatorilor ce se detaşa cu postavul ei verde, clopoţelul de argint şi ameninţătoarea urnă cu bile[36], pe peretele alb dat cu var, sub un crucifix mare şi negru, de lemn, în spatele căreia stăteau aşezaţi don Néstor, zâmbitor, şi, în dreapta lui, doctorul Orlandi, cu mustaţa şi ţăcălia mai negre decât vacsul. În stânga, un omuleţ palid şi uscăţiv ca o mână de curpeni, care, după cum am aflat mai târziu, era doctorul Prilidiano Méndez, profesor de latină, ce idolatriza această limbă care, deşi moartă şi-aşa mai departe, reprezenta pentru el Paladiul[37] ştiinţei şi al civilizaţiei umane; cine nu ştie latină „este scutit de-a avea bun simţ“ şi cine ştie putea, după părerea lui, să ignore toate celelalte lucruri şi să fie, totuşi, un geniu scânteietor.

Nu am priceput nimic din abracadabrantele interogatorii suportate de băieţii dinaintea mea, iar întrebările şi răspunsurile erau pentru mine un zumzăit supărător de ceva inform, mormăiala unei liturghii necunoscute. Dar simţeam o nelinişte apăsătoare în piept, îmi pierdusem complet aplombul din Los Sunchos şi, când mi-a venit rândul, în ciuda convingerii mele că sunt invulnerabil, m-am apropiat tremurând de scaunul care, în

mijlocul unui spațiu gol și în fața postavului verde, îmi părea banca unui acuzat, dacă nu cea a unui condamnat la moarte...

Ce m-au întrebat la început? Ce am răspuns? Imposibil să reconstitui! Îmi amintesc doar că don Prilidiano s-a aplecat la urechea lui don Néstor și a șoptit, nu atât de încet încât să nu-l aud, cu simțurile ascuțite de spaimă:

— Dar nu știe nimic!

— Eh! De-asta a venit, să învețe. E fiul lui Gómez Herrera, a spus don Néstor.

— Ah! Atunci...

Doctorul Orlandi a întrerupt șușoteala, întrebându-mă:

— Care e continentul cel mai mare din lume?

O străfulgerare de inspirație m-a iluminat făcându-mă să-mi amintesc ceea ce auzisem despre mărimea țării noastre și am răspuns hotărât și categoric:

— Republica Argentina!

Cei trei s-au pornit pe râs, Orlandi săltându-și mustățile de tuș, don Néstor întinzându-și de la o ureche la alta gura cărnoasă și umedă, don Prilidiano cu un he-he-he sec și sonor ca două scânduri izbite între ele. M-am fâsticit și un val de sânge mi s-a urcat în obraji. Don Néstor mi-a venit în ajutor, zicând printre hohote:

— Nu e chiar exact..., dar întotdeauna e bine să fii patriot... La școala din Los Sunchos nu se învață geografia?... E bună!...

Am schițat gestul de a mă ridica, gândindu-mă că martiriul se terminase cu uciderea mea morală; dar latinistul m-a oprit, punându-mi această întrebare fulminantă:

— Ce funcție are verbul?

Pe jumătate în picioare, cu mâna dreaptă pe spătarul scaunului, l-am pironit cu ochi îngroziți și am bolborosit:

— N-am..., n-am văzut-o niciodată!

Furia lui don Prilidiano a fost înăbușită de hohotele homerice ale celorlalți doi și l-am auzit pe don Néstor, printre exploziile de râs, că repeta:

— Bine, ia loc! Bine, ia loc!

Complet interzis, m-am aşezat din nou pe scaun, zicându-mi că tortura aceea nu se va sfârşi decât cu moartea mea, materială de astă dată; dar directorul a reuşit să se stăpânească şi mi-a spus mai clar, cu o bunătate ironică:

— Nu, nu. Treci la locul dumitale. La locul dumitale.

Îmi ţiuiau urechile, dar, când am trecut pe lângă bănci, mi s-a părut că aud: „E un bou“ şi mi-a venit s-o iau la goană fără să mă mai opresc, până la Los Sunchos, dar nu aveam putere. Am căzut fără vlagă pe locul meu. Cum mai râseseră de mine profesorii şi elevii! De mine, de care în satul meu nu îndrăznise nimeni să râdă; de mine, Mauricio Gómez Herrera...!

IX

După cum era logic, deşi acum poate să nu pară aşa, am intrat în anul întâi la Colegiul Naţional şi cu această favoare a început primul calvar din viaţa mea şi poate unicul până în ziua de azi. De îndată ce a aflat că „trecusem“, tăticu’ s-a întors la Los Sunchos, lăsându-mă în mâinile familiei Zapata, ale cărei procedee s-au dovedit, vai, mult diferite de cele ale părinţilor mei şi a cărei severitate seacă era opusul indulgenţei drăgăstoase ori servile cu care eram obişnuit. La început, am încercat să mă revolt contra acestei tiranii, mai ales contra tiraniei coanei Gertrudis; dar sforţările mele s-au zdrobit de caracterul ei inflexibil, pe care rareori se străduia să-l ascundă sub o aparenţă dulceagă.

— E spre binele tău! îmi spunea când mă smulgea de la cele mai nevinovate distracţii. Ce-ar zice tatăl tău dacă te-am lăsa să faci ce vrei şi să-ţi pierzi timpul după cum ai chef?

— Tăticu’, răspundeam eu furios, nu m-a ţinut niciodată închis ca pe un puşcăriaş şi nu mă urmărea ca dumneata.

— E spre binele tău, îţi repet! Şi, pe urmă, respectăm instrucţiunile date chiar de don Fernando. Adu-ţi aminte că, atunci când don Néstor a spus că, dacă nu înveţi mult, o să rămâi în anul întâi, tatăl tău mi-a recomandat: „Să-

l ții din scurt, coană Gertrudis! Nu-l scăpa din mână!“ Nici mai mult, nici mai puțin! Și... gata cu discuțiile!

Pleca și eu rămâneam tremurând de furie și de neputință. Ce se întâmplase cu neîmblânzita mea voință? Ah! surghiunit, izolat într-o lume necunoscută și ostilă, fără solidele puncte de sprijin ale mămicii, ale servitorilor și ale tuturor celor ce mă adulau ca să-l aduleze pe taică-meu, mă simțeam deprimat, incapabil să am inițiative și să mă revolt, din clipa când primele mele încercări revoluționare n-au făcut decât să sporească severitatea temnicerilor mei. Pentru că asta erau soții Zapata; nu mă lăsau nici o clipă, nu-mi dădeau voie să ies singur și, sfătuit de nevastă-sa, don Claudio mă ducea în fiecare zi la colegiu, ca dulcele chiul și hoinăreala să-mi fie imposibile. Duminicile și sărbătorile trebuia să merg cu ei la slujbă, la predică și la orele de religie, iar între ele mă puneau să-i însoțesc la plimbare pe stradă, ca un idiot, când nu mergeam în vizite care mă plictiseau de moarte și-mi epuizau ultimele energii. Vigilența coanei Gertrudis nu adormea nici o clipă. Îmi dăduse o cameră lângă a ei ca să mă aibă tot timpul sub ochi, la îndemână, sau să mă poată striga; îmi limita relațiile cu servitoarele la strictul necesar cotidian, fără să mă lase să pălăvrăgesc ori să mă joc cu ele; îmi scotocea în fiecare seară camera și buzunarele ca să-mi confiște țigările și orice carte amuzantă pe care mi-o procuram pe furiș; la miezul nopții se scula ca să facă o inspecție prin casă, să vadă dacă servitoarele dorm și dacă totul era în ordine, apărătoare zeloasă, până la manie, a unei morale care, după gurile rele, nu fusese punctul ei forte când era tânără și nici chiar în pragul bătrâneții. „Era dintre cele care făceau pe sfintele până te-ntorceai cu spatele – îmi povesteau cu mulți ani mai târziu contemporanii ei – și don Néstor Orozco n-a fost nici primul, nici ultimul dintre iubiții ei“; și adăugau nume și amănunte care nu-și au rostul aici, unii râzând de don Claudio, alții criticându-l pentru toleranța lui dictată de interese, după ei. În vremea mea, coana Gertrudis încerca probabil să-și ispășească vechile păcate prin austeritatea monahală a ultimilor ani, reci acum, fără soare și flori. Dumnezeu o va fi iertat pe bună dreptate pentru bucuriile și apoi suferințele aduse celorlalți, măcar grație

nesfârşitelor rugăciuni pe care ne punea să le spunem în fiecare seară, în genunchi, pe pardoseala tare a salonului pe jumătate în întuneric.

Cu toate acestea, mintea mea îmi permitea să-i înşel din când în când vigilenţa, în special ca să fumez şi să citesc romane pe care le puneam între coperţile manualelor. Acel sistem deprimant, însă, dădea aparent roade pe care orice observator superficial, ca doña Gertrudis şi don Claudio, le-ar fi putut socoti binefăcătoare şi durabile, fără să fie, în realitate, nici una, nici alta; din acel Mauricio năvalnic, vesel şi deschis din Los Sunchos făcuseră un băieţoi prefăcut, perfid şi trist, o fiinţă singuratică şi ursuză ca un câine fugărit. Tot pe ascuns i-am scris de câteva ori mamei, plângându-mă de îngrozitoarea captivitate şi cerându-i să-i găsească un leac; îmi răspundea, îndurerată, spunându-mi că nu poate face nimic împotriva voinţei tatălui meu, că acesta era hotărât „să devin bărbat“ şi îmi trimitea prăjiturele, dulciuri şi ceva bani, foarte puţini, pentru că îi interzisese tăticu’, la sfatul şi cererea familiei Zapata. Din când în când, adăuga veşti despre Teresa Rivas, care întreba mereu de mine, cu mult interes... Aceste scrisori, departe de a mă consola puţin, îmi sporeau descurajarea şi deprimarea, răpindu-mi ultimele speranţe.

Situaţia mea la colegiu îmi epuiza şi ultimele energii; colegii mei îmi arătau cea mai profundă antipatie, nitel din vina mea, în treacăt fie zis, dar nu cauzată de pilele mele de la admitere, nici de ridicolul fără pereche al examenului meu, deşi uneori îşi aminteau, luându-mă peste picior, de faimoasa vorbă: „N-am văzut-o niciodată“. Şi asta pentru că, la început, lipsit de experienţă şi ducând o politică inabilă ce a produs un efect contrar, am vrut să le impun acelaşi respect şi aceeaşi supunere de care mă bucuram la Los Sunchos, unde „eram monitor“. Această pretenţie, amestecată poate cu puţină invidie pentru că arătam bine şi cu gelozie pentru bunăvoinţa unor profesori faţă de mine, a dezlănţuit duşmănia băieţilor, iar „monitorul de la ţară“ a devenit victima camarazilor săi, care nici măcar nu întrezăreau în spatele lui umbra omnipotentă şi ameninţătoare a lui papa. Această duşmănie, ce se manifesta prin agresiuni colective – mă azvârleau în sus şi mă prindeau într-o pătură, făceau „hore“ în jurul meu, nu fără pumni, şuturi,

scuipături şi alte politeţuri şcolăreşti, de care nu m-am plâns niciodată superiorilor, din spirit cavaleresc –, a mai scăzut puţin, de pildă, după mai multe bătălii cu „cei mai grozavi“, bătălii în care, din fericire, ieşisem aproape întotdeauna învingător. Dar surda ostilitate nu a încetat niciodată, pentru că, încurajat de victorii, m-am arătat prea îngâmfat şi pentru că izolarea mea forţată, în afara orelor de clasă şi în recreaţiile din claustrul întunecat sau din curtea mare a colegiului, nu-mi îngăduia să cultiv nici o prietenie, nici măcar cu Pedro Vázquez, elev în anul al doilea deja. Cum să am colegi apropiaţi dacă don Claudio îi gonea pe stradă pe camarazii mei care, altfel, poate, s-ar fi împrietenit cu mine?

Învăţătura mă interesa foarte puţin; în loc să învăţ lungi lecţii pe dinafară, *musa, musae* şi *bonus, bona, bonum*, interminabila listă a departamentelor din provincie, poveştile insipide din *Compendiul sfintei istorii*, preferam să stau ceasuri întregi să mă uit la cer, evocând vesele imagini din Los Sunchos sau refăcând complicate intrigi din romane. Eram cel mai „bou“ din clasă, dar ignoranţa mea nu mă deranja deloc, nici faţă de colegi, nici faţă de profesori, mirosind instinctiv la aceştia din urmă, poate, o ignoranţă dacă nu mai mare, atunci mai dăunătoare. Cu rare excepţii, erau inculţi, se mulţumeau să predea lecţiile cu cartea în mână, *doctus cum libro*, şi răspundeau rareori la întrebările puse întru lămurirea unei chestiuni, profesori improvizaţi, în fond, într-o epocă în care „catedrele“ erau refugiul partizanilor guvernului ce nu aveau o profesiune sau aptitudini ca să-şi câştige pâinea.

Viaţa mea, deci, nu era viaţă. Muream de plictiseală în casa familiei Zapata, care de-abia de primea în vizită două, trei persoane, în afara preotului Ferreira şi a fratelui Pedro Arosa, franciscan, şi care n-a mai făcut nici o petrecere după masa dată în cinstea tatei; sufeream şi clocoteam de furie la colegiu, unde ce-am învăţat, am învăţat auzindu-i repetând pe ceilalţi; pe zi ce trecea îmi era tot mai greu să-mi procur romane, pentru că banii erau foarte puţini, deoarece, aşa cum spunea cucoana Gertrudis:

— Aici ai tot ce-ţi trebuie şi banii sunt pierzania băieţilor, mai ales într-un oraş ca acesta, gândind că adormita capitală de provincie era Babilonul,

dacă nu Parisul.

Ce era de făcut, deci? Să mă întorc la Los Sunchos! Această idee ajunsese o obsesie. Dar cum s-o pun în practică fără posibilităţi, fără bani? În disperare, obosit să mă mai plâng inutil mamei, i-am scris lui tăticu', zugrăvindu-i suferinţele mele în cele mai sumbre culori şi cerându-i să mă ia la el sau, cel puţin, să fiu tratat omeneşte; dar el, convins că exageram, îmboldit de sfaturile lui don Higinio, înşelat de scrisorile lui don Claudio, mi-a răspuns să rabd, pentru că în viaţă nu e totul lapte şi miere, şi că el când era copil trecuse prin mai multe necazuri „ca să devină bărbat". Încă nu-mi dau seama ce intenţionau coana Gertrudis şi bărbatu-său purtându-se aşa cu mine şi, în cel mai bun caz, cred că-şi dădeau frâu liber caracterului cu cei ce se aflau sub autoritatea lor, servitoarele şi eu, şi că pentru ei era mai plăcut să mă ţină sub papuc, înşelându-l pe tăticu' sub pretextul unor principii rigide. Cu toate acestea, nu m-am dat bătut şi am pornit din nou la asalt în punctul cel mai vulnerabil, scriindu-i câte o scrisoare mamei, cu atâtea jelanii amestecate cu repetiţii şi greşeli de ortografie, încât buna femeie s-a hotărât, în sfârşit, să nu se mai supună deloc soţului ei, poate pentru prima oară în viaţă, şi mi-a trimis câţiva pesos bolivieni, pe care îi cerusem, chipurile, ca să-mi mai îndulcesc oleacă supărările şi să-mi cumpăr cărţi şi alte lucruri necesare.

Odată posesor al acestui capital, am conceput planul de fugă, nu atât de uşor cum s-ar putea crede la prima vedere; mi-au trebuit zile întregi de cugetare, dar planul a ieşit formidabil.

Diligenţa pentru Los Sunchos pleca lunea, miercurea şi vinerea foarte devreme, de la un han din centru, hotelul „Boda de Oro", şi, după ce străbătea oraşul, se oprea la o cârciumă de la periferie, „Esquina del Poste Blanco", un fel de filială pentru colete şi pasageri, înainte de a porni cu adevărat înainte, pe drumul mare. De acolo trebuia s-o iau obligatoriu, căci, traversând oraşul, careva dintre obişnuiţii spectatori ai trecerii diligenţei m-ar fi văzut în mod sigur.

Obişnuinţa recent dobândită de a mă preface mi-a slujit în această împrejurare de parcă numai pentru asta mi-ar fi fost inoculată; mai târziu

am avut prilejul să mă folosesc de ea cu succes de multe ori, constatând că roadele bunei educaţii nu dispar niciodată. Bun; spre marea surpriză şi supărare a coanei Gertrudis, care până atunci trebuia să mă trezească de trei-patru ori în fiecare dimineaţă, am început să mă scol în zori din proprie iniţiativă şi să fac mici plimbări, cu cartea în mână, ca unul care învaţă, întâi în grădină, pe urmă pe trotuarul de pe stradă, aproape întotdeauna sub ochii vigilentei santinele, dar având grijă să dispar uneori o clipă, ca să-i adorm bănuielile. M-am străduit în acele zile să vorbesc mult despre un loc pitoresc, la o leghe sau ceva mai mult de oraş, în capătul opus celui unde era „Esquina del Poste Blanco“, pe care îl vizitasem într-o excursie cu soţii Zapata şi unde râul, mai încoace doar un fir de apă curgând într-o imensă albie de bolovani, se transforma, pe atunci datorită unui dig natural, într-un loc bun de scaldă şi excelent pentru pescuit somni şi *dientudos*[38]. Pomeneam tot timpul de Mojarral cu albia lui, peştii şi scăldătoarea, şi oricine ar fi jurat că nu mă gândeam decât la acest rai.

— Aşa îmi placi! Eşti sârguincios! zicea coana Gertrudis, zeflemitoare, văzându-mă ieşind din camera mea, cu cartea în mână, aproape în zori. Dacă te porţi tot aşa, într-una din zile te ducem la Mojarral.

— Da, dar cât mai curând. Îmi doresc aşa de mult!

În sfârşit, într-o marţi noaptea, mi-am ascuns valijoara cu o parte din lucruri în fundul grădinii, care dădea într-o stradă lăturalnică, într-un loc de unde puteam s-o iau uşor fără să fiu văzut. M-am culcat imediat, dar nu am reuşit să adorm; mă cuprinsese febra, mă socoteam deja liber şi în mine renăştea băiatul inventiv şi hotărât din Los Sunchos, aparent îmblânzit de oribila zăbală a familiei Zapata, într-aşa măsură încât, în imaginaţia mea, căutam un mijloc de a mă răzbuna pe coana Gertrudis. Nu am găsit, pentru moment, nici o pedeapsă pe măsura răutăţii ei şi am lăsat să se ivească o ocazie să mă răzbun, jurând, totuşi, să nu renunţ niciodată la această sfântă intenţie. Cum, de îndată ce aţipeam, mă trezeam speriat, visând că mă descoperiseră, m-am hotărât să mă scol, deşi era încă noapte. Probabil că am făcut zgomot, căci coana Gertrudis a strigat imediat:

— Cine umblă pe-acolo?

M-am băgat iarăşi în pat, pe jumătate îmbrăcat, şi am auzit-o pe bătrână că se scoală şi ea în grabă, aprinde lumina, se apropie de camera mea şi apoi iese în curte să facă o inspecţie extraordinară.

„Ăsta-i momentul!“, mi-am zis fără să mă mai gândesc, inspirat de marea mea prietenă, oportunitatea.

Şi, alergând spre dormitorul coanei Gertrudis – don Claudio avea camera lui –, am luat de pe comodă, unde le ţinea întotdeauna, minunatele ei cozi castanii pe care şi le lega pe cap când îşi termina treburile de dimineaţă. Ce-aveam să fac cu ele? Nu ştiam şi nici nu mă interesa pe moment.

La puţină vreme s-a luminat, fără ca ea, coana Gertrudis, să se fi întors din inspecţie, şi eu am ieşit, ca de obicei, cu cartea în mână. Bătrâna aprindea focul în bucătărie. Am alergat în curte, am aruncat în lăturile infecte din troaca porcilor frumoasele cozi pe care godacii aveau să le devoreze sau cel puţin să le distrugă ca pe o mâncare delicioasă, am scos valiza din ascunzătoare şi, pe străzi încă pustii, învăluite în negura umedă, m-am îndreptat spre cârciuma „Esquina del Poste Blanco“ ca să aştept diligenţa de Los Sunchos, care trebuia să sosească. Într-adevăr, aşteptam doar de două minute când s-a oprit în poartă cu mare zgomot de fiare şi lemne lovite între ele. Conducătorul, Isabel Contreras, şi surugiii au intrat să ia al doilea „rând“ de rachiu curat, rachiu cu limonadă sau ienupăr, după ce-l sorbiseră pe primul la „Boda de Oro“, şi să încarce coletele, corespondenţa şi pasagerii, dacă erau. Şi era unul: eu.

Contreras, care, ca membru ilustru al populaţiei flotante din Los Sunchos, mă cunoştea ca pe propriile-i buzunare şi-l respecta pe tăticu’, căruia, aşa cum am mai spus, îi slujea de curier special şi zelos informator, mi-a făcut cea mai călduroasă primire, n-a pus întrebări indiscrete în legătură cu prezenţa mea acolo şi mi-a făcut nemaipomenita cinste de a mă invita să stau cu el pe capră, în timp ce-mi punea el însuşi valiza pe imperială. Când am vrut să-i plătesc biletul, a refuzat banii.

— O să-mi plătească don Fernando.

Dacă aș fi știut! Cu câte săptămâni înainte n-aș fi dezertat din gherla lui Zapata!

Pălăvrăgind în timpul drumului și încurajat de o oarecare libertate în stațiile diligenței, cu lipsa de rezerve ce caracterizează zburdălnicia copilărească și de care nu mă dezbărasem de tot, în ciuda regimului inchizitorial al coanei Gertrudis, i-am povestit pe larg lui Contreras suferințele și evadarea mea când „nu mai putusem să suport“. Omul de treabă s-a speriat la început, gândindu-se la responsabilitățile lui, și era gata-gata să se căiască pentru că avusese prea multă încredere în mine, dar și-a luat seama, a început să râdă în hohote și, pocnind din biciul său lung, a exclamat:

— Ce naște din pisică șoareci mănâncă! Nu-ți dezminți soiul!

A râs și mai tare de pozna cu cozile false, zicând că o merita din plin „cățeaua bătrână“, și pe urmă, ca om cu experiență, m-a sfătuit să nu mă arăt în fața lui tăticu’ până nu vorbesc cu mama, pentru că mamele sunt întotdeauna „cele mai bune paveze“ pentru copii și fiindcă „trebuie să fii foarte atent când se înfurie don Fernando“. Și, ca să facem treaba mai bine, a oprit diligența pe o ulicioară singuratică, aproape de casă, a păstrat valiza ca să mi-o trimită mai târziu și mi-a strâns mâna prietenește în mâna lui ca de glaspapir, spunându-mi:

— Și-acum, amice, coboară și aleargă la mama, că numai ei o să-i fie milă de necazurile tale... Și spune-i că și-aici ca-n orice alt loc poți „să devii bărbat“.

Să devii bărbat!... Diligența a pornit, urmându-și drumul, și eu am rămas nemișcat, zăpăcit, pe jumătate vesel, pe jumătate speriat. Acolo, foarte departe, rămâneau orașul, colegiul, doña Gertrudis, don Claudio, latina, iadul ca un coșmar oribil. Eram în Los Sunchos, în satul „meu“, pe scena mea, și, cu toate că mă temeam de ce avea să se întâmple, mă simțeam mai curajos, cu mai multă forță, în sfârșit, stăpân pe mine însumi.

X

Mama m-a primit cu manifestări de bucurie, extraordinare la ea, şi, după ce m-a îmbrăţişat şi m-a sărutat de o mie de ori, ca nebuna, a început imediat să plângă, fără să mă întrebe nimic, amestecând sărutări, îmbrăţişări, râsete şi lacrimi cu exclamaţii întretăiate şi vorbe drăgăstoase. Mămica era un suflet iubitor, un suflet plin de patimă care, totuşi, n-a putut avea în viaţă altă pasiune decât pe mine, uitată de bărbaţi şi de cele înconjurătoare cum trăia, ce-şi uşura spiritul într-o religie foarte elevată şi pură, deşi destul de atenuată de superstiţie sau, mai bine zis, de un soi de iconolatrie chietistă. Doar după o bună bucată de vreme m-a întrebat despre motivele întoarcerii mele, pe care le bănuia foarte bine, şi m-a compătimit până la lacrimi pentru suferinţele mele. La fel de adevărat este că eu i le-am descris cu deosebită elocvenţă şi că aş fi putut mişca pe oricine, nu numai pe mama, cu condiţia să fie credul şi bun la inimă.

— Ai făcut bine! Ai făcut bine, copilaşul meu, c-ai fugit! Bietul meu băiat, exclama ea. O să vorbesc cu taică-tu şi-o să-l conving că ai dreptate.

Şi într-un moment de sfânt egoism, am dezvăluit substratul unui gând.

— Mi-a fost aşa dor de tine!

Când, la ora mesei, tăticu’ s-a întors de la treburile sau distracţiile obişnuite, mama, care mă pusese să rămân în camera mea, i-a vorbit multă vreme între patru ochi. Din când în când răzbăteau până la mine glasul enervat al tatei şi cel rugător al mămicii. În sfârşit, a urmat o tăcere prelungită, pe care a întrerupt-o o servitoare spunându-mi din uşă:

— Domnişorule, don Fernando zice că să vii în sufragerie!

Nesiguranţa mea plină de spaimă a dispărut ca prin farmec; aveam să dau piept cu faptele, cu voinţa neclintită de a nu mă pleca. În plus, aveam mari speranţe datorate manierei în care se producea întâlnirea: dacă tăticu’ n-ar fi fost gata să cedeze şi ar fi vrut să mă pedepsească, s-ar fi repezit furios în camera mea şi nu m-ar fi chemat în sufragerie.

Cu toate acestea, m-a primit aruncând foc şi pară, mânios în aparenţă, acoperindu-mă cu vorbe grele şi ameninţându-mă că „o să mă bată cu biciul până o să-mi dea sângele“. M-am convins şi mai mult că era o furtună de vară ce începea să se liniştească deja, dar tot m-am speriat un pic când mi-a spus:

— Ai făcut un lucru rău, foarte rău, şi meriţi o pedeapsă serioasă. Te-ai purtat ca un nătărău şi, dacă n-ar fi maică-ta, ai vedea tu ce-ai păţi. Pentru că m-a rugat ea şi fiindcă se întâmplă pentru prima dată, mă mulţumesc să te trimit imediat la familia Zapata, să le ceri iertare şi să nu mai faci boacăne. Mâine pleacă diligenţa!...

Eu m-am încordat tot şi cu o greutate în piept, aproape pe punctul de a izbucni în plâns, am făcut un efort şi am spus sfâşietor:

— Tăticule!... Dar sunt nişte tirani, nişte călăi! N-am făcut nimic ca să mă ţină închis!... Nu, tăticule! Poţi să mă omori, da’ nu mă duc... Mai bine să mă omori!

— Nu te duci? a explodat taică-meu indignat, de data asta cu adevărat, pentru că nu tolera să i te împotriveşti pe faţă. Asta-i culmea obrăzniciei! Nemaiauzit! Când poruncesc eu, te supui şi taci din gură! Te duci la oraş şi le ceri iertare, fir-ar al dracului să fie!

— Fernando, pentru Dumnezeu! a exclamat maică-mea.

— Nu te teme. Nu-i fac nimic. Dar în privinţa celeilalte chestii, nu discut! O să se ducă la oraş, şi cât mai repede!

— Nu mă duc, nu mă duc! O să mă arunc din diligenţă dac-o fi nevoie, dar n-o să mă duc!

Asta n-am mai spus-o. Ar fi fost prea mult. Am gândit-o doar şi mi-am jurat-o mie însumi. Dacă aş fi spus-o, taică-meu, împins de caracterul lui impulsiv, mi-ar fi tras pe loc un toc de bătaie de să mă lase lat.

A urmat o lungă tăcere.

— Bun! Acuma la masă! a ordonat tăticu’, în sfârşit, potolit deja.

Masa a început lugubru. Tăceam toţi şi până şi slujnicele care serveau la masă alunecau fără zgomot, ca nişte umbre, înspăimântate de furtună. Chiar şi lampa cu gaz îmi părea că aruncă o lumină tragică pe faţa de masă.

În sfârşit, când s-a servit friptura cu salată verde, parcă o mai văd şi astăzi, pe platou, cu coastele subţiri în formă de scară, acoperite de o pieliţă maronie şi grăsimea rumenită şiroind de zeamă şi sfârâind încă, taică-meu m-a întrebat pe un ton firesc:

— Şi cum a fost povestea?

Am repetat istoria, la început timid, apoi cu o oarecare siguranţă, şi, la sfârşit, entuziasmat de propriile mele vorbe, acumulând acuzaţii contra lui don Claudio, contra coanei Gertrudis, descoperindu-le cu bruscă clarviziune sau născocindu-le uneori. Şi, în sfârşit, indignat cu adevărat, am exclamat:

— Se răzbună pe mine fiindcă sunt nişte linge-blide şi eu plătesc pentru că-i batjocoreşte toată lumea. Se bucură că-l ţin la ei ca pe un servitor, ca pe un sclav, nici mai mult, nici mai puţin decât pe fiul lui Gómez Herrera!...

Cine a spus că linguşeala e marfa cea mai ieftină şi cea mai productivă? Oricine ar fi fost, a spus un mare adevăr.

Tăticu' s-a simţit rănit în amorul lui propriu sau a găsit împrejurarea favorabilă pentru o diversiune şi o apropiere de adevăratele lui intenţii. Chestia e că am văzut un fulger în privirea lui şi m-am gândit că a apucat-o pe drumul cel bun.

— Nu respectă pe nimeni! am adăugat. Pentru ei totul e o chestiune de noroc şi favoritisme, şi pe cei mai bogaţi şi mai puternici îi consideră doar nişte şmecheri.

— Hm, hm! a făcut tăticu', temător. Au vorbit de mine?

— I-a ferit Dumnezeu! Cât am fost eu de faţă, n-au spus nimic. Dar cum îi bălăcăreau pe toţi prietenii...

— Bine! Bine! Astea-s presupuneri şi nimic mai mult! m-a întrerupt, cu chipul întunecat.

— Fernando, a zis mămica după o pauză, nu crezi că băiatul ar trebui să se ducă la culcare? Cu drumul de azi şi supărările, şi dacă trebuie să plece mâine dimineaţă devreme, să nu se îmbolnăvească.

— Poate.

Mama a insistat. Boala era inevitabilă. Chiar în acel moment aveam deja febră. Şi dacă o să cad la pat la oraş, cum or să mă îngrijească? N-ar fi

mai bine să mă lase să mă odihnesc câteva zile, câteva, până se întoarce diligența, de pildă?

— Bine, a răspuns în sfârșit tăticu', ca unul care face un sacrificiu. O să plece cu diligența următoare, dar fără discuții.

„N-am să mă duc niciodată!", mi-am zis.

— O să-i scriu lui don Claudio, ca să-i potolesc și să-i prezint scuze coanei Gertrudis, din partea ta, ca să te ierte.

— N-o să mă ierte, am șoptit.

— De ce? La urma urmei, n-ai făcut decât o năzbâtie.

N-am putut să-mi stăpânesc zâmbetul.

— Sau ai mai făcut ceva ce încă nu știm?

Cunoscând caracterul lui tăticu', n-am șovăit să-i povestesc pozna cu cozile, dar am încercat s-o fac cu meșteșug și haz, începând prin a-i descrie cele două chipuri ale babei, cu și fără cozile false, ridicola ei pretenție de cochetărie senilă, atât de opusă cucerniciei, și furia ce mă apuca văzând-o cum face pe copilița... Când am adăugat că porcii s-au repezit, în cocină, să devoreze încâlcitura aia de păr unsuros, de parcă ar fi fost o mâncare delicată, și am zugrăvit mutra coanei Gertrudis căutându-și pletele, tăticu' a izbucnit în hohote de râs, lăsându-se pe spate în fotoliu, ca și cum ar fi asistat la cea mai comică scenă din viața lui. Era înfrânt...

După puțină vreme, m-am dus să mă culc, în aparență, dar în realitate am rămas la pândă să văd dacă tăticu' le scrie soților Zapata, cu acea nesiguranță a copiilor care nu știu să-și spună: „Ce-o fi să fie". Nu le-a scris, bineînțeles, pentru că nu era tipul care să prezinte scuze cuiva pentru nimic în lume; în schimb, am ghicit că o să comenteze aventurile mele cu zâmbetul pe buze, întâi cu mămica, pe urmă cu don Higinio, care, aflând de evadarea mea, a venit să afle mai multe amănunte. Auzindu-l intrând pe bătrânul Rivas, m-am apropiat de sufragerie ca să prind ceva din vorbele lor. Balanța se apleca, mai degrabă, în favoarea mea. Don Higinio era gata să creadă că familia Zapata mersese prea departe, cu atât mai mult cu cât băieții creoli iubesc libertatea, nu sunt „copiii rigorii", iar eu fusesem

transplantat, în mod violent, de la o independență aproape totală într-un soi de prizonierat.

— Dar, cu toate astea, a sfârșit, trebuie să devină bărbat, nu-i așa, coniță María?

În aceeași stare de nervozitate datorată acelorași emoții, de îndată ce bătrânii au plecat la club, am considerat că orice era mai bine-venit decât să mă bag în pat ca un prost și, fără să cer voie nimănui, am țâșnit în căutarea camarazilor. Vizita lui don Higinio m-a făcut să mă gândesc la Teresa, dar această imagine a rămas mult pe planul al doilea, dominantă fiind ispititoarea „petrecere“ cu prietenii. Cu toate acestea, pe când ieșeam foarte cu grijă, ca să evit posibilele obiecții inutile ale mămicii, am auzit un șuierat ce venea de la fereastra ei, de acolo, de la casa de peste drum.

Aflând de sosirea mea, Teresa mă aștepta la fereastră, sigură că o să vin să stau de vorbă cu ea ori temându-se că am uitat-o; în determinismul feminin sunt posibile ambele interpretări.

Simțind-o acolo, cu instinctele mele românești trezite dintr-o dată, reîntors la viața de altădată, am alergat la fereastră să salut în ființa ei întreaga poezie erotico-sentimentală pe care o întruchipa pentru mine. La manifestările mele, ingenue și perverse în același timp, copila a răspuns cu o emoție intensă și contagioasă. Sărmanul ei suflet se extazia mai mult datorită sentimentelor decât pasiunii, pe când eu, ca un actor, mă entuziasmam cu rolurile în care mă distribuiau împrejurările, gata să fiu Othello sau Marc Antoniu, Don Juan sau Marsilla. I-am spus, și în clipa aceea credeam chiar și eu, că mă întorsesem la Los Sunchos, disprețuind splendorile orașului, doar fiindcă nu puteam trăi fără ea.

Și acest veșnic și prostesc refren a avut un asemenea efect încât, apropiindu-și fețișoara brună printre două bare de fier, mi-a întins, ca pe o floare, buzele proaspete și roșii ca să-mi dea prima sărutare.

XI

Cum febra mea de acţiune nu mă lăsa să stau locului în mod platonic, i-am spus Teresei că s-ar putea să fim văzuţi şi că n-aş vrea să-l supăr şi mai mult pe tăticu', care mă credea în pat de multă vreme. După câteva minute, intram în cafeneaua „Esperanza", în căutarea prietenilor, şi întâmplarea a făcut să dau acolo peste tata jucând cărţi. Şi-a continuat partida liniştit, făcându-se că nu mă vede. Acest simptom mi s-a părut mult mai favorabil şi mai hotărâtor decât toate celelalte dinainte. Adio, Zapata!

Am plecat cu gaşca să căutăm un loc mai puţin aglomerat ca să ne reîncepem distracţiile. Băieţii mă primiseră cu calde manifestări de veselie şi entuziasm şi, cum aveam în buzunar banii pe care Contreras nu voise să-i primească, în noaptea aceea, la cârciuma „Zorrita", am făcut cea mai grozavă petrecere, continuată în acelaşi ritm de parcă am fi fost în postul petrecerilor minunate, ceea ce mie, după privaţiunile din oraş, îmi părea un vis fermecător.

Dar înainte de a mă lăsa îmbătat de aceste delicii, nu am neglijat complet partea serioasă a lucrurilor şi, nu prea sigur de elocinţa mea, care putea să dea greş din motive independente şi tranzitorii, i-am scris tatei o lungă scrisoare, model de diplomaţie juvenilă, în care se întrezăreau lecţiile indirecte ale familiei Zapata. Îi spuneam că, datorită caracterului meu, atât de asemănător cu al lui, lucru de care mă mândream, corectitudinea comportării mele depinde tocmai de libertatea mai mare sau mai mică pe care o am, pentru că eu nu voi face niciodată ca aceia care, necunoscându-i valoarea, abuzează de ea până o pierd. Pe mine, ca şi pe el, fără îndoială, supunerea mă înnebunea. Supravegherea lui afectuoasă (atât de deosebită de spionajul răuvoitor al unor oameni incapabili să interpreteze fapte şi cu atât mai puţin gânduri) fusese, până atunci, mai mult decât suficientă pentru a mă determina să-mi fac datoria şi nu merită, mai degrabă este o greşeală, să fie schimbată cu despotismul unor străini ce mă împingeau, în mod obligatoriu, la răzvrătire... Firește, dacă nu este de altă părere.

Nici sintaxa nu era corectă, nici analogiile exacte, dar ăsta era fondul. Şi pe urmă, scrisorile copiilor, oricât de obişnuite ar fi, pentru părinţi sunt o revelaţie şi o încântare, dacă nu sunt muşcaţi de morbul criticii. Şi

scrisoarea mea a avut un efect remarcabil asupra lui tăticu'. A scris imediat familiei Zapata, spunându-le că „din motive de sănătate" n-o să mă mai întorc în oraş, să mă ierte dacă i-am supărat „cumva" şi să-mi trimită hainele şi cărţile... Dar, mai înainte, îmi smulsese promisiunea să învăţ serios acasă, ca să mă prezint la sfârşitul anului la examene „în particular".

— Ai programele, cărţile şi, cu ce-ai mai învăţat, o să poţi trece uşor. Dacă treci, anul viitor te trimit la oraş în alte condiţii, fără tutori care să te bată la cap, o să stai „ca un bărbat". Dar pentru asta trebuie să-mi promiţi c-o să te porţi frumos.

— Da, tăticule, „ca un bărbat"! am jurat, gândind în sinea mea că bărbaţii nu obişnuiesc să se poarte frumos.

Când a început perioada examenelor, am intrat în gazdă la pensiunea văduvei Calleja, unde locuiau mai mulţi elevi de la ţară şi din alte provincii. Era prototipul acelor pensiuni de ruşine, mizeră şi ordinară în acelaşi timp, în care era speculat numele familiei, uneori onorabil, din mercantilism ori de nevoie, în lipsa altui mijloc de subzistenţă, de care e plină provincia. N-o voi descrie, dar nici n-am să uit vreodată acele feţe de masă murdare şi dezordinea infernală în care patroana, servitoarele, chiriaşii şi vizitatorii ne băteam joc, parcă în duşmănie, de cele mai elementare reguli ale unui trai decent. Ce *Casa de Tócame-Roque* ori *Auberge du Libre Echange*[39]! Acolo era distracţia, la respectabila pensiune a distinsei văduve a domnului Calleja, nepoata unui episcop şi mătuşa unui deputat. Dacă n-ar fi existat Los Sunchos, aş fi rămas în acea Capua, sordidă dacă vreţi, dar plină de libertate, tocmai ceea ce dorisem mai mult în casa familiei Zapata... Trăiască libertatea! Şi să trecem la altele.

Ce să mai spun că m-au lăsat corigent la mai multe materii, cred că vreo patru din şase, şi că la celelalte am trecut printr-o baftă sau datorită bunăvoinţei comisiei? La ce bun să mai povestesc că latinistul don Prilidiano Méndez, după alte întrebări, m-a invitat, cu perfidie şi ură, să declin *quis vel qui*, din care eu nu ştiam decât rima cu „toţi măgarii sunt aici"? Toate chestiile alea nu mă interesau câtuşi de puţin, în mod intuitiv înţelegeam că nici în colegii, nici în facultăţi nu se învaţă nimic şi chiar azi,

dacă ar fi să fiu sincer pe deplin... În fine, n-o s-o spun, dar întâmplarea face că, în ţara noastră, oamenii cu adevărat superiori s-au afirmat aproape întotdeauna singuri, au fost autodidacţi, *self-made men*, în vreme ce mediocrii, tipicarii au avut aproape întotdeauna o diplomă în chip de paşaport de complezenţă...

Ca să mă revanşez pentru momentele neplăcute cauzate de examen, mi-a trecut prin minte să-i fac o porcărie coanei Gertrudis înainte de a mă întoarce în sat. Nu trebuia să-mi bat mult capul ca să născocesc ceva pe cinste; aveam convingerea că prezenţa mea o să fie de ajuns ca să facă un mic atac de cord, iar cu câteva complimente ca „Lighioană!“, „Pocitanie bătrână“ sau altele eram sigur de răzbunarea mea, pentru că ar fi făcut spume la gură cel puţin două săptămâni. Am trecut pe la ei pe-acasă fără s-o văd, de două-trei ori; a patra oară era tocmai în prag, cu înfăţişarea ei obişnuită de sergent-major care-şi duce raniţa pe piept şi cu o perucă mai tinerească şi mai bogată ca niciodată.

— Lighioană! am şuierat.

A întors ochii spre mine cu o asemenea expresie când m-a recunoscut, încât „Pocitanie bătrână!“ nu mi-a mai ieşit din gură. Mi se făcuse frică, pe Dumnezeul meu! Mă speriasem şi-am rupt-o la fugă! Era prima oară în viaţa mea când m-a cuprins panica, la fel ca pe Facundo urmărit de tigru[40]...

M-am întors la Los Sunchos cu sfânta intenţie de a nu mai pune piciorul în oraş şi nici măcar nu m-am prefăcut că mă pregătesc pentru mizericordioasele examene din martie. Nu voiam, nu puteam să renunţ încă o dată, nici pentru o clipă, la personalitatea mea atât de marcantă în sat şi atât de ştearsă şi de neînsemnată pe scena de acolo. „Mai bine în sat fruntaş, decât la oraş codaş“, cum spunea tăticu’.

Mama se însărcina să aranjeze lucrurile după dorinţa mea, ca să mă aibă definitiv lângă ea. Eu „voiam să muncesc, să încep să-mi câştig pâinea“. Era cel mai uşor să-mi caut o slujbă, un serviciu care să mă pregătească practic în vederea luptei pentru existenţă, de vreme ce teoria nu era pe placul meu şi „nu-mi intra în cap“, după cum afirmam eu. Am stat de vorbă despre asta cu tăticu’ de mai multe ori şi, cum mă folosisem de Teresa

ca să-l cuceresc pe don Higinio care, hotărât lucru, exercita o mare influenţă asupra destinului meu, tata a acceptat fără prea multă greutate, zicându-şi, poate, că, dacă mă dedic politicii, care nu cere decât „să ştii să învârţi pe degete şi să fii hotărât“, orice drum este bun, numai să pot intra în joc cât mai repede. Şi, la prima aluzie, intendentul primăriei, don Sócrates Casajuana, mi-a dat o slujbuşoară de rentier, care avea să mă pregătească pentru posturi mai înalte.

La câteva zile după asta, la începutul anului, am luat în primire slujba şi aşa a început viaţa mea de „ucenic de bărbat“... Cum eram încă foarte puşti şi puţin înclinat spre observaţie, birourile primăriei, creierul şi sufletul aşezării, mă plictiseau, totuşi, enorm. După o jumătate de oră de stat la locul meu la o masă plină de hârţoage, muream de plictiseală şi-o tuleam să mă distrez în altă parte. Cu toate acestea, cu timpul i-am cunoscut pe superiori şi pe subalterni: don Sócrates, intendentul, ţăran viclean şi uns cu toate alifiile, gras, cu picioarele strâmbe, fiindcă umbla călare de când era copil de ţâţă, mare negustor, mare speculant, mare profitor de pe urma bugetului; preşedintele consiliului municipal, don Temístocles Guerra, nu ştiu dacă mai puţin grosolan ori mai înfumurat, şi el mare comerciant; trezorierul, don Ubaldo Miró, care, cu un salariu nenorocit, reuşea, totuşi, să ducă o viaţă aproape de lux, datorită abilităţii lui de a face scamatorii şi bunătăţii binevoitoare cu care le dădea avansuri funcţionarilor şi lucrătorilor, contra unui mic procent; secretarii, unul al primăriei, Joaquín Valdés, altul al consiliului, Rodolfo Martirena, care vânau tot timpul bacşişuri şi le obţineau reţinând dosarele ori de câte ori puteau şi prelungind la infinit rezolvarea oricărei probleme ce nu-i interesa pe partizanii cei mai zeloşi ai guvernului.

Eu eram angajat copist la registratură, dar şeful meu, Antonio Casajuana, fratele lui don Sócrates, nu-mi făcea niciodată observaţie pentru absenţe, ci mai degrabă părea că mă invită să continui acest soi de „chiul“. Mai târziu am înţeles motivul comportării lui: nu voia martori care să-l stingherească şi eu îl încurcam atât de mult, încât se plânsese amarnic fratelui său de numirea mea neaşteptată. Şi asta fiindcă încasa mai mult de

la crescătorii de vite care trimiteau animale, piei ori lână în alte departamente, fura timbrele pe care trebuia să le lipească în registru şi elibera chiar şi certificate false tăinuitorilor de vite furate, câştigând astfel frumuşel de pe urma furtului de vite, monedă curentă pe atunci... E normal, era fratele intendentului; celălalt partener al său era trezorierul; nici comuna şi nici chiar provincia nu aveau suficiente forţe ca să stârpească furtul de vite, maxima unei bune administraţii fiind să diriguiască tot ceea ce este iremediabil. Când am aflat acest lucru, mai mult datorită unor indiscreţii răuvoitoare ale celor invidioşi decât prin observaţii personale, m-am folosit de acest secret, cu modestie, pentru cheltuielile mele mărunte, fără intenţia de a face avere, precum ceilalţi. Întotdeauna am fost prevăzător şi nu regret.

Cum scăpam de la birou, îmi petreceam timpul alergând prin sat şi prin împrejurimi, pe jos uneori, dar de obicei călare, cu câţiva prieteni mai mari, dar tot atât de trântori ca mine, urmărind fetele de prin gospodăriile şi căsuţele din câmp, cu un soi de ură, primă manifestare, încă rătăcită, a viitoarei mele înclinaţii irezistibile spre sexul frumos.

Iniţiat în aventurile domestice, eram incapabil încă să fac curte în lege şi stăruitor, dar Marto Contreras, fiul prietenului meu cu diligenţa, ţărănuş de şaptesprezece-optsprezece ani, dat dracului şi înfipt ca nimeni altul, cu care mă împrietenisem la cataramă, m-a învăţat, făcându-mă să adopt pentru aventurile mele o expresie semirustică şi brutală care suna aşa: „Trebuie duse la păscut“.

Aceste iubiri erau simpliste, fără vreun preludiu, aproape animalice: o clipă de ameţeală, violenţă şi punct. Uneori continuau o vreme; făceam câte o cucerire, dar, în majoritatea cazurilor, după aceea eram ocolit ca un duşman. Teresa rămăsese undeva în adâncul întunecat al amintirii, deşi o vedeam aproape zilnic. În drum.

După scurtă vreme, celelalte distracţii nevinovate cu prietenii, cu excepţia lui Marto, au început să mi se pară nesărate, prin comparaţie cu compania funcţionarilor de la primărie, mult mai amuzanţi, fiind „mai bărbaţi“; aceştia îşi petreceau toată ziulica vorbind despre curse, lupte de cocoşi, partide de pelotă, stând la taclale, povestind despre crime şi alte

atrocități, bârfind aventuri mai mult sau mai puțin scabroase, după care, în chip de pauză, se duceau să-și bea vermutul (vermú, ziceau ei) la ceasul prânzului și, la sfârșit, după-masă, discutau în chip magistral despre politică și-și aranjau programul nocturn. Am început să-i frecventez, tot mai interesat cu fiecare zi. Jucam biliard până noaptea târziu; mâncam acasă ori la restaurant, în fugă, și apoi ne întâlneam când ici, când colo, la „tripoul“ lui Maneo, la stabilimentul polonezei Ilka, unde de obicei ieșeau scandaluri de pomină și unde nimeni nu intra fără să fie percheziționat de un polițist, ca să-i ia armele, ori în alte locuri de același gen. M-a surprins că în jurul unei mese de joc sau sub o boltă de viță poloneză mi-am întâlnit nu numai prietenii și pe toți contemporanii, ci și toată crema din Los Sunchos, în frunte chiar cu don Socratés. Și se mai spune că Grecia antică nu renaște în „țara“ noastră, cu Socrate și restul!... În sfârșit, în zori ne duceam la culcare și eu mă bucuram de acea oră minunată când tot ce e viu tace o clipă, reconcentrându-se, reconstituindu-se în somn, ca să se trezească, după puțin timp, mai proaspăt, mai clocotitor, mai viguros. Întotdeauna m-au entuziasmat marile spectacole ale naturii și cred că, dacă politica nu m-ar fi absorbit pe de-a-ntregul, astăzi aș fi fost cel mai cunoscut scriitor care a descris frumusețile și măreția peisajului argentinian.

Dar nu se poate și cu buzele unse, și cu slănina-n pod.

XII

Câțiva ani mai târziu, un amuzament de altă natură, care mă atrăgea foarte mult, a fost punctul de pornire pentru una dintre cele mai semnificative manifestări din viața mea.

Obișnuiam să mă duc, pe seară, pe la redacția ziarului *La Epoca*, organ semioficial, plătit de primărie și redactat de un tânăr aventurier spaniol, ce răspundea la sonorul nume de Miguel de la Espada, băiat în stare să scrie tot ce le convine celor ce-l plăteau și tipul obișnuit în toate satele și orașele republicii. Tipografia era într-o căsuță cu trei odăi, murdară și mizerabilă, situată la câțiva pași de centru, pe o stradă vecină. În prima cămăruță era

instalată redacţia, cu o masă lungă de pin alb, plină de ziare şi hârtii, un pupitru înalt pentru registrele de casă ale administraţiei, câteva scaune de răchită, un fotoliu de piele cu spătar înalt, podea de cărămidă făcută praf, pereţii văruiţi, plini de pânze de păianjeni şi pete de cerneală şi slin, tavan cu tapet din care atârnau lamentabil fâşii de hârtie, dezlipite din cauza apei ce trecea prin acoperiş... Acolo mirosea a umezeală, a ulei, a petrol. În a doua încăpere, întunecoasă şi prost aerisită, se vedeau mesele şi cutiile cu zaţuri pentru trei lucrători; în cea de-a treia erau vechea presă de mână şi patul ucenicului. Acolo domnea De la Espada şi acolo ne întâlneam serile diverşi tineri partizani ai guvernului, ca să comentăm viaţa domestică, socială şi politică din Los Sunchos. Merita să asculţi vorbăria aceea, cancanurile, criticile, bârfele şi calomniile ce alcătuiau fondul acelor plăcute conversaţii despre viaţa şi minunile întregului sat, în care amănuntele lipsă erau completate cu prisosinţă cu altele, fructul imaginaţiei participanţilor. Celebra spiţerie a lui Paredes, poreclită „casa bârfitorilor“, nu întrecea cu nimic redacţia ziarului *La Epoca*. Acolo m-am iniţiat în toate misterele satului, am aflat istoria tuturor familiilor, greşelile unora, păcatele altora, delictele lor, am verificat virtutea ce li se cere femeilor şi am început să văd altă înfăţişare a lumii, poate puţin exagerată, poate niţel cam sumbră, dar foarte apropiată de realitate.

De la Espada era un bărbat de vreo treizeci de ani, mititel şi vioi, cu ochii mici, plângăcioşi şi aproape fără gene, cu o mustăcioară ca peria, într-un cuvânt, oribil, dar foarte simpatic, datorită hazului său de madrilen şi pesimismului său de ştrengar... Obişnuia să rezume conversaţiile în sentinţe ce alcătuiau un adevărat curs universitar, sinteza noului pentru mine, pe vremea aceea, deşi şchiopătau destul de mult în privinţa originalităţii. În câteva luni fusese tot ce se putea fi, de la plasator la un teatru în Buenos Aires până la director de ziar în Los Sunchos şi zicea (de pildă):

— Toate femeile au sfertul lor de oră şi cine nimereşte să se apropie de ele în momentul acela poate fi sigur că le va avea.

Sau:

— Toţi oamenii se vând; problema e să nimereşti preţul.

Sau:

— Ca să spui că un om e cinstit, trebuie să-l aduci în cea mai disperată situaţie şi, în acelaşi timp, să-i dai ocazia să fure. Dacă nu fură, e cinstit. Dar în asemenea condiţii nu există om să nu fure...

— Acelaşi lucru îl spun şi despre femeia cinstită. Nu există femeie care să nu-şi fi înşelat bărbatul, cel puţin cu gândul, dacă prin faţa ochilor i-a trecut cineva mai bine decât soţul, după părerea ei. Prin faţa ochilor sau prin minte...

Aceste doctrine mă seduceau, deşi aveam unele rezerve din când în când, între altele, pentru că nu puteam admite că maică-mea nu şi-ar fi respectat îndatoririle, nici măcar în vis. Această excepţie, însă, nu se extindea şi la mamele celorlalţi şi păcătuia prin exces de delimitare. Înţelepciunea lui De la Espada se infiltra, deci, în fiinţa mea şi în curând aveam s-o încerc în practica vieţii.

O altă distracţie pe care nu trebuie s-o trec cu vederea pentru că a avut o oarecare influenţă în viaţa mea: deseori mă duceam să beau *mate* cu bătrânul comisar don Sandalio Suárez, chiar la comisariat, fiind interesat de organizarea pazei şi de alte probleme, mai ales de cele legate de descoperirea vinovaţilor, deşi Sherlock Holmes nu se născuse încă, iar genialul Poe şi monotonul Gaboriau[41] nu ajunseseră la Los Sunchos. Îl întrebam pe bătrânul consătean despre minunatele calităţi ale urmăritorilor şi despre admirabila perspicacitate a lui Facundo, descrisă de Sarmiento.

— Toate astea sunt invenţii, răspundea don Sandalio. Nimeni nu-i descoperă pe criminali dacă nu se predau singuri, şi eu, aşa cum mă vezi, în toţi anii ăştia de poliţie, n-am prins nici unul în flagrant decât din întâmplare ori pentru că tâmpitul s-a predat singur.

Îmi povestea amintirile lui, aproape toate politico-electorale, şi de mai multe ori m-a invitat să-l însoţesc în anchetele lui, la care eu colaboram cu entuziasm. Îmi aduc aminte, printre altele, de asasinarea unei femei; pe făptaş l-au căutat după buna metodă a principiului cine beneficiază de pe urma morţii. Au ajuns şi la soţ, îndrăgostit de alta, tânără şi drăguţă, şi l-au arestat. Dar, după câteva nopţi, un beţivan s-a fălit în încăperea din spatele

unei prăvălii că el este asasinul şi că nimeni n-o să-l bănuiască. Arestat şi interogat, am aflat că o asasinase pe femeie de „plăcere“, fără motiv ori scop, pentru că aşa i-a venit, fiind beat criţă, când o văzuse în poarta casei... Acest eşec nu m-a descurajat, ba chiar mi-am propus să-i urmăresc şi să-i descopăr pe hoţii de vite ce infestau departamentul.

— Lasă-te de hoţii de vite! a exclamat don Sandalio, când i-am vorbit despre intenţia mea. Dacă te vâri în treaba asta, o să-ţi prinzi urechile. Să vezi ce chix o să dai dacă-i descoperi şi afli că sunt don cutare şi don cutare şi alţii pe care nu vreau să-i pomenesc!

Dar să lăsăm poliţia, ca să urmăm firul istoriei mele. Pe vremea aceea, ca şi acum, pe la mijlocul primăverii, în Los Sunchos aveau loc nişte serbări populare aduse de megieşii spanioli şi adoptate cu entuziasm de populaţia creolă, nedeile. Pe un teren întins din apropierea satului se înălţau barăci, corturi de pânză, şoproane de lemn, colibe din ramuri, chioşcuri, improvizându-se un sat volant, un soi de sălaş de indieni, împodobit cu flamuri, crengi, steguleţe, ghirlande din pânză ieftină şi colorată, în care locuiau câţiva negustori stabiliţi în sat şi mulţi veniţi special şi ofereau mărunţişuri, mărfuri şi haine ce nu se mai vindeau şi mai ales lucruri de mâncare şi de băut, gogoşi, bere, turte, vin de Benicarlá, cârnaţi prăjiţi... În marele „cort“ al Societăţii Spaniole se organiza un bazar de binefacere, în care fetele cele mai cunoscute din sat vindeau, scoteau la licitaţie ori la loterie mii de „fleacuri“ nevandabile oferite cu generozitate de negustorii bogaţi. Cei mici aveau ca distracţii căţăratul pe parul uns cu grăsime, şaradele, călueşeii; poporul, dansul în aer liber. În sunetul cimpoaielor şi al tamburinelor, rareori înlocuite de fanfara din Los Sunchos care cânta mai ales în „cortul“ societăţii, locul de întâlnire al lumii distinse. O atmosferă senzuală, intensificată de toate efluviile primăverii, o nevoie nebună de a te distra, a ţipa, a te mişca, de a te freca de lume domneau la nedei şi îi îmbătau pe toţi, începând cu poporul de rând şi invadând încetul cu încetul păturile de sus. Mai ameţitoare decât carnavalul, pentru că toată lumea se aduna într-un singur loc, la nedei te molipseai mai repede şi mai fără leac de atmosfera de senzualitate; dar, în acea nevinovăţie a obiceiurilor, acest lucru

nu îl observa decât preotul, care predica împotriva exceselor şi cerea cumpătare, şi vreun bătrân, ale cărui observaţii erau luate, în general, drept dovada invidiei celor ce nu se mai pot distra.

În anul acela i-am făcut o curte asiduă Teresei, în parte, din proprie iniţiativă şi, în parte, fiindcă ea găsise modalitatea de-a mă atrage cu drăgălăşeniile ei, apropiindu-se, la început, tot mai mult de mine, sub pretextul că-mi oferă bilete de tombolă sau obiecte de la bazarul caritǎţii. Am dansat toată noaptea, de fiecare dată când dansa „lumea decentă“, pe o estradă făcută special pentru asta lângă „cortul“ societăţii; m-am plimbat cu ea la braţ când făcea pe vânzătoarea prin mulţimea venită din sat şi din aşezările şi fermele apropiate şi n-am pierdut prilejul de a-i spune mii de vorbe dulci care o emoţionau şi o făceau să-şi piardă firea până într-atât încât o simţeam cum tremură, sprijinindu-se de braţul meu, parcă dusă de pe lume.

— Eşti un rău, un stricat! îmi zicea. Şi nu te cred! Dacă m-ai iubi cu adevărat, n-ar trece luni întregi fără să vii să mă vezi!

Era sfertul de oră al lui De la Espada *d’après* Rabelais?

Aşa am crezut, şi i-am declarat că nu vin s-o văd fiindcă „mă înnebunea“ să stau de vorbă cu ea de faţă cu lume şi cu un grilaj între noi.

— Dacă m-ai aştepta în grădină, unde putem tăifăsui în voie, aş veni să te văd în fiecare noapte.

— Ăsta e un lucru foarte rău! a exclamat.

De ce? Ce era rău? Nu avea încredere în mine? Nu stăteam noi împreună, singuri, de copii? Şi am insistat:

— Nu-mi mai spune nimic. În noaptea asta o să vin; în grădină. Dacă vrei, mă aştepţi, dacă n-o să vii, o să-mi pară rău şi o să mă întorc acasă...

Asta am spus-o cu o nuanţă de tristeţe, sfârşind pe un ton de vagă ameninţare; încât, învinsă, m-a strâns de braţ şi s-a uitat în ochii mei cu o privire tulbure. Fără nici o îndoială, avea să vină în grădină.

Cum e şi firesc, don Higinio observase perseverenţa mea şi atitudinea Teresei, dar nu le-a dat importanţă sau, mai bine zis, s-a felicitat, cu

siguranţă, pentru înţelegerea noastră care trebuia să ne conducă la realizarea proiectelor lui matrimoniale puse la cale de multă vreme.

— Ştrengarule! mi-a zis, bătându-mă pe umăr. Te-am văzut „în acţiune“... Asta-i! Tinerii se grăbesc să ne ia locul şi nu se sfiesc să ne dea deoparte...

Am râs, fără să răspund, gândindu-mă cât de diferite erau planurile mele de ale lui şi zicându-mi: „Dacă ăsta are de gând să mă însoare, e un fraier. Nu renunţ eu la libertate pentru o chestiune pe care o pot obţine fără asemenea sacrificiu!“. Cu toate acestea, mi-am făcut promisiunea ca de acum înainte să mă port cu mai multă grijă şi să ascund pe cât posibil iubirea noastră, indiferent dacă Teresa venea la întâlnire sau îmi dădea plasă, ca să nu-i ofer pretexte lui don Higinio şi să-i pot respinge insinuările ce nu vor întârzia să devină exigenţe.

Teresa mă aştepta, pe când toţi din casă, întorşi de la nedeie, se culcaseră. Am stat la taclale multă vreme, ea cu duioşie, eu cu diplomaţie, sub o salcie uriaşă din fundul grădinii. La un moment dat am crezut că e pe de-a-ntregul la discreţia mea, dar la primul gest pe care l-am schiţat, s-a ridicat fără izmeneli şi, depărtându-se un pas, mi-a spus cu calm şi blândeţe:

— Nu, asta nu, Mauricio. Mi-ai promis că ai să te porţi frumos şi de-asta am venit. Putem sta de vorbă cât vrei, dar cuminţi. Nu mai suntem copii.

Proastă! Tâmpită!

Era atâta hotărâre calmă în tonul ei, încât am rămas interzis, fără să reuşesc să scot o vorbă. Întâlnirea şi-a pierdut orice farmec pentru mine. Cine îi spusese să fie atât de prevăzătoare? Cum de reuşea, totuşi, cu nevinovăţia şi sentimentele ei, adevărate şi puternice, să reziste? Nu ştiu, deşi cred că era rodul educaţiei, nu al lecţiilor părinteşti, ci al conversaţiilor intime cu prietenele care îşi dezvăluie reciproc viaţa şi primejdiile ei. Mi-am zis că încă nu sosise sau trecuse deja „sfertul de oră“, dar, revenindu-mi după primul şoc, am reuşit să-i mai spun alte câteva drăgălăşenii, promiţându-i că o să fiu mai serios de-acum înainte şi că nu o s-o mai supăr la întâlnirea pe care i-am cerut-o pentru noaptea următoare...

— Da, o să vin. Dar trebuie să-mi juri că o să fii cuminte!

I-am strâns mâna şi am plecat furios pe mine însumi. Ar fi trebuit să... Şi am început să făuresc planuri de cucerire pentru viitor, la fel cu cele citite în romane, amintindu-mi în acelaşi timp aforismul lui De la Espada: „Ca să cucereşti o femeie dezinteresată, e nevoie de mult timp şi multă răbdare. Cu răbdare şi tăcere se face agurida miere; graba strică treaba şi trebuie să te întinzi cât ţi-e plapuma...“ Dar mie mi se părea că dragostea noastră dura de atâta timp, de atâta timp...

„Oare mă iubeşte? Sau vrea neapărat să mă însor cu ea şi ştie că pentru asta nu trebuie să cedeze? A dracului fată! Eh! O să mă sfătuiesc cu De la Espada; îl fac confidentul meu... De ce nu?... Are experienţă... şi n-o să spună nimic nimănui...“

XIII

A doua zi, i-am destăinuit lui De la Espada toate secretele mele, fără să omit nici eşecul ultimei mele tentative. A început să râdă:

— Nu fi prost! a spus. Nu te întrista şi nu te descuraja. Fata e gata să pice şi trebuie doar să se ivească ocazia. N-o speria! Din contră, inspiră-i cât mai multă încredere şi aşteaptă. Întâmplarea îţi va oferi, fără îndoială, un moment în care o să fie foarte tulburată. Ăsta e momentul bun şi va trebui să profiţi... Dar ai grijă, vezi că taică-su nu e dintre cei ce înghit asemenea chestii şi, când o să afle de intenţiile tale sau că le-ai pus în practică, dacă nu te omoară, e în stare să te însoare cu forţa, cu atât mai mult cu cât e prieten intim cu taică-tu.

— Eh! am răspuns. O să vedem noi. Nu mi-e frică de bătrân, şi nu e primul care trebuie să înghită hapul. Câţi din sat, chiar tu mi-ai spus, n-au fost obligaţi să facă pe proştii ca să evite un scandal mai mare!...

Ocazia de care vorbea „spaniolaşul“, cum îi spuneam, n-a întârziat să se ivească, într-adevăr, în împrejurări tragice pentru mine... Stătusem de vorbă cu Teresa multe nopţi, adormindu-i neîncrederea, stârnindu-i iubirea, şi între noi domnea cea mai plăcută intimitate. Vorbeam de căsătorie...,

făceam planuri... Ea voia să locuim în casa lui taică-său, eu mă prefăceam că vreau să locuim într-a noastră şi cădeam de acord doar când ne propuneam ca din cele două familii să facem una singură, dată fiind prietenia ce le leagă.

— Partea proastă e că n-o să fim niciodată singuri! obiectam eu. Mereu o să se ţină scai de noi unul din bătrâni.

— Şi ce dacă? replica Teresa. Dacă nu ne-am iubi, ar fi altceva, dar ne iubim aşa de mult!...

Dar să revenim la subiect. Într-o după-masă, aşa cum obişnuia de când „deveneam bărbat“, tăticu’ m-a poftit să-l însoţesc călare până la o gospodărie la vreo două leghe sau ceva mai mult de sat, unde avea de rezolvat o afacere urgentă ce nu putea fi amânată. Invitaţia lui era un ordin, nu din cele neplăcute, fiindcă niciodată n-am întâlnit un tovarăş de drum mai jovial şi niciodată nu m-am plictisit lângă el.

În curând avea să se înnopteze, era trecut de şapte, dar afacerea era urgentă şi amândoi eram obişnuiţi să cutreierăm câmpul la orice oră, fără teamă de razele soarelui de la amiază, nici de „focurile malefice“ ale nopţii. Am sosit la fermă pe când se sfârşea ziua, cu un apus de soare minunat ce învăluia întregul pampas într-o mantie de purpură. Tăticu’ a rezolvat într-un sfert de oră sau douăzeci de minute ce avea de rezolvat, am strâns din nou chingile cailor şi am pornit să facem cale întoarsă. La apus, doar o linie palidă mai arăta locul pe unde dispăruse soarele. Asfinţitul, înşelător, ne plăsmuia privelişti necunoscute, molipsindu-ne de propria lui şovăială. Deşi vedeam, nu distingeam bine ceea ce vedem şi doar o îndelungată practică ne îngăduia să urmăm panglica decolorată a drumului fără să ne rătăcim.

— O să ajungem foarte târziu! a exclamat pe neaşteptate tăticu’! S-o luăm peste câmp.

— Hai! am răspuns, îndreptând calul în direcţia unde era Los Sunchos, fără să încetinesc galopul.

Drumul făcea un ocol mare, ca să evite un teren inundabil pe unde nu se putea trece în perioada ploilor; ocolul acela mare se putea scurta cu o treime dacă o luai în linie dreaptă, de-a-mboulea, cum spuneam noi, dar

planul nu era foarte comod, deoarece câmpia, acoperită de tufişuri mari de *cortadera*[42] şi de ierburi înalte, mai avea şi porţiuni întinse pline de vizuini de *vizcacha*[43]. Din fericire, petele şterse ale acestui labirint îi sunt de ajuns unui călăreţ experimentat ca să simtă primejdia, chiar şi în întunericul nopţii, mai ales când călăreşte un cal priceput, de rasă autohtonă, cu un ascuţit simţ al câmpului.

Am luat-o înainte, deci, într-un galop lung, încrezându-mă în calul meu care ocolea tufele şi vizuinile, atent la toate amănuntele, mişcându-şi urechile fără încetare; să fi galopat vreun sfert de oră, când mi s-a părut că aud un strigăt. Am oprit calul brusc şi am ascultat. N-am mai auzit nimic altceva, nici măcar galopul murgului lui tăticu', ale cărui potcoave ar fi trebuit să răsune, totuşi, pe terenul inundabil, tare pe atunci din cauza secetei ca o stradă asfaltată. Ce însemna asta? Alarmat, am întors calul şi am alergat înapoi cu toată iuţeala. Nu vedeam nimic. Nu auzeam nimic. Calul meu s-a speriat grozav, pe neaşteptate, lângă o vizuină de *vizcacha*, şi a început să alerge, trăgând cu putere de frâu. Cu mare greutate am reuşit să-l potolesc şi, mângâindu-l, l-am obligat să se întoarcă la pas spre vizuină, împotriva voinţei lui... Ce privelişte! Întâi am zărit, plin de spaimă, trupul murgului care, cu picioarele rupte, sufla greu şi sforăia chinuit. Ceva mai încolo zăcea tăticu', pe pământul tare ca piatra al vizuinii. Am coborât de pe cal şi am alergat să-l ajut. Avea o rană mare la cap şi era plin de sânge. Nu respira, iar inima părea că nu-i mai bate...

M-am uitat împrejur. Drumul era departe şi pe câmpul inundabil nu trecea nimeni, mai ales la ceasul acela. Ce era de făcut? Să-l las pe tăticu' şi să alerg după ajutor, fiindcă n-aveam nici măcar apă ca să încerc să-l readuc în simţiri? Nu era altă soluţie. L-am aşezat cum am putut mai bine, făcându-i o pernă din bluza şi ponchoul meu, m-am uitat din nou să văd dacă respiră ori se mişcă şi, convins de contrariu, cu sufletul la gură, am încălecat şi am pornit în cea mai disperată cursă spre Los Sunchos, ale cărui lumini se vedeau în depărtare.

Tulburat şi fără să-mi pot ordona bine gândurile, am încercat totuşi să reconstitui accidentul; preocupat de o afacere care putea însemna pierderea

unei sume de bani considerabile, tăticu’ era cu mintea în altă parte, încrezându-se în instinctul bătrânului cal ce ştia perfect câmpia pe multe leghe în jur. Dar şi murgul avusese un moment de neatenţie, suficient ca să dea cu picioarele din faţă într-o vizuină de *vizcacha*, „să dea în nas“ şi să-l azvârle pe călăreţ la câţiva metri distanţă. Săracul tăticu’ probabil c-a dat cu capul de tuful tare ce înconjura vizuinile... Să fi murit? Nu! Oameni ca el nu sfârşesc dintr-o astfel de căzătură. Nu! Cel mult, suferise un leşin mai lung şi rana o să se vindece uşor... Prima tinereţe se răzvrăteşte la ideea morţii.

M-am întors cu nişte oameni pe care, din fericire, i-am întâlnit în împrejurimile satului, în vreme ce un tip a plecat în goană să anunţe medicul şi să caute o trăsură. Eu speram să-şi fi revenit, să-l găsesc în picioare şi gata să pornească la drum; dar zăcea nemişcat, cald încă, şi nu a fost posibil să-l facem să înghită nici o picătură de rachiu de ienupăr, luat ca măsură de prevedere. Doctorul Merino, care a sosit după zece minute, n-a putut decât să constate decesul.

Nu voi trece cu vederea un episod care, în ciuda împrejurărilor tragice, m-a preocupat o clipă, producându-mi o puternică impresie. Fidel Gomensoro, unul dintre ţăranii care mă însoţiseră, auzind cum gâfâie şi geme murgul lui tăticu’, aproape ca un om, s-a apropiat să-l examineze.

— Are două picioare rupte, a spus. Trebuie să-l omorâm.

Şi, scoţând cuţitul de la cingătoare, cu o singură mişcare hotărâtă, l-a înjunghiat, săvârşind astfel, fără să vrea, o jertfă obişnuită la moartea vechilor stăpâni ai pampasului...

Cadavrul lui tăticu’ săracu’ a fost întins cu grijă în trăsură şi eu l-am urmat călare la pas, fără să ştiu ce-i cu mine, de parcă aş fi primit şi eu o lovitură în cap... Înainte de-a ajunge în sat, micul nostru grup se mărise considerabil şi, când am trecut pe străzile principale, îndreptându-ne spre casă, alcătuiam deja un cortegiu impunător; vestea se răspândise; prietenii, cei neutri şi duşmanii veneau atraşi de durere, curiozitate sau ascunsă satisfacţie. Între timp, câteva femei au înconjurat-o pe mămica, pregătind-o pentru groaznica surpriză. Auzindu-ne sosind, s-a repezit spre căruţă, presimţind că nu va găsi decât un cadavru. Scena era sfâşietoare şi atunci

am înţeles cât îl iubea sărmana mea mamă pe acel bărbat care trăise cu ea treizeci de ani de indiferenţă şi părăsire.

Priveghiul şi înmormântarea au fost de pomină în Los Sunchos. Mămica, incapabilă să facă altceva decât să plângă şi să se roage lângă soţul ei, le-a dat mână liberă prietenilor şi servitorilor; masa a stat întinsă timp de treizeci şi şase de ceasuri lungi, ciocolata caldă alternând cu vinuri şi lichioruri, frigăruile cu *mate* dulce sau amar, ciorba cu tocana, plăcintele, tochitura de bojoci şi turtiţele prăjite. O puzderie de servitoare de la casele prietenilor veniseră „să ajute“, transformând-o pe a noastră într-un pandemoniu, iar salonul, sufrageria şi camerele de primire erau pline de musafiri, bărbaţi şi femei care vorbeau despre politică, povesteau diverse întâmplări, jucau gajuri şi începeau sau îşi continuau intrigile amoroase. Şi această reuniune însufleţită, din care n-a lipsit decât dansul, s-a prelungit până la ora când rămăşiţele pământeşti au fost conduse spre ultimul lăcaş.

Eu eram zdrobit; tăticu’ fusese atât de bun, atât de prieten, încât îl iubeam cu adevărat, iar dispariţia lui bruscă şi irevocabilă îmi provoca, o dată cu durerea, o ciudată senzaţie de spaimă, de parcă m-aş fi aflat dintr-odată şi pentru prima oară în faţa necunoscutului ameninţător. Dar toate astea, groază şi durere, erau vagi, confuze, de parcă nu-mi dădeam seama, de parcă nu puteam să-mi dau seama exact de faptul brutal, ca şi cum aş fi trăit un coşmar încâlcit şi zbuciumat...

La mormântul lui don Fernando Gómez Herrera s-au ţinut discursuri, iar sicriul a fost însoţit de tot satul până la sărăcăciosul şi neîngrijitul cimitir din Los Sunchos, acoperit cu iarbă şi plin de *peludos*[44] şi vipere. Don Sócrates Casajuana, intendentul primăriei, a spus că a fost un om de vază căruia patria şi partidul îi datorau nenumărate jertfe. Don Temístocles Guerra a declarat că pierdem în el un concetăţean progresist şi un patriot, ce nu va putea fi niciodată înlocuit. Doctorul Argüello, senatorul provinciei, care împreună cu deputatul Quintiliano Paz veniseră special la Los Sunchos ca să cinstească memoria lui tăticu’, a vorbit, în numele puterii executive şi legislative, recomandând poporului să păşească pe minunatele urme ale

integrului şi austerului cetăţean, prea curând dispărut, în momentul deplinei maturităţi, când putea aduce patriei cele mai mari servicii.

Eu ascultam toate acele fraze ca unul care aude un zumzăit vag şi supărător şi n-aş putea să le reconstitui acum, dacă nu le-aş fi ascultat, după aceea, de o sută de ori, rostite la sute de morminte diferite, întotdeauna aceleaşi, întotdeauna banale, demonstrând întotdeauna necunoaşterea aproape totală a personalităţii răposatului, cinstită, întotdeauna fără proporţie şi măsură, de parcă toţi oamenii, egali în faţa morţii, ar fi fost tot aşa şi în viaţă.

La ieşirea din cimitir, însoţit de preot, don Jenaro Cecchi, de câteva presupuse rude de-ale tatei ori de-ale mamei şi de don Higinio Rivas, care lăcrima sincer, am strâns una după alta toate acele mâini indiferente şi am ascultat ritualicele cuvinte de condoleanţe rostite de acele guri fără emoţie. Această lungă, această interminabilă ceremonie a fost pentru mine un chin. În sfârşit, în aceeaşi trăsură care cu două seri înainte adusese corpul neînsufleţit al tatălui meu, m-am întors acasă într-o stare de nesimţire de înţeles doar dacă îmi spun că natura tulbură şi înstrăinează creierul omului în timpul marilor catastrofe, anesteziindu-l într-o oarecare măsură, până începe să se obişnuiască cu durerea. Preotul şi don Higinio mă însoţeau.

Acasă, împreună cu alte doamne şi fete, Teresa încerca s-o consoleze pe mămica; închisă în camera ei, pe întuneric, plângând şi rugându-se, nu voia să vadă pe nimeni, nici să se lase îndepărtată de durerea ei sub nici un pretext. M-a ţinut în braţe o bună bucată de vreme acoperindu-mă de sărutări şi scăldându-mă în lacrimile ei.

La ora mesei, toţi musafirii au plecat, cu excepţia Teresei, care a rămas să stea cu maică-mea şi să îngrijească de casă, cum îi spusese don Higinio.

Noaptea, singuri, văzând şi împărtăşindu-mi profunda mea durere, mi-a vorbit mai duios ca niciodată. Îmbătaţi de durere, la un moment dat, ne-am pierdut capul şi ne-am îmbrăţişat.

Acesta a fost momentul de mare emoţie de care vorbise De la Espada.

XIV

Moartea lui tăticu' lăsa în mâinile lui don Higinio destinele politice ale satului Los Sunchos pe care şi le împărţiseră. Era conducătorul unic şi indiscutabil, între altele, deoarece cunoştea secretele administraţiei comunale şi avea toate autorităţile, ca să zicem aşa, în buzunar. Convins că mai devreme sau mai târziu o să mă însor cu Teresa, ignorând schimbarea radicală survenită în relaţiile noastre, ştiind că taică-meu ne lăsase mai multe datorii decât avere, că mămica era incapabilă să se descurce şi că eu n-aş fi ştiut să mă descurc cu mult mai bine decât ea, mi-a propus să se ocupe în mod dezinteresat de rezolvarea afacerilor noastre, în aşa fel încât să fim mulţumiţi.

— O să reuşesc să rămâneţi cu gospodăria şi să puteţi plăti creditorii prin amortizări, arendând trei sferturi din teren, care nu vă trebuie. Ca să aveţi din ce trăi, pentru mâncare, haine şi cheltuielile mărunte, n-o să fie greu de obţinut ca autorităţile provinciale să-i acorde o pensie văduvei, şi am să mă duc chiar eu la oraş şi o să mă zbat până o capăt. Păcat că Fernando a murit fără să-şi pună ordine în afaceri şi că a fost aşa de cheltuitor; ar fi putut să vă lase o mică avere. Dar nu contează! Oricum, gospodăria o să valoreze mult după câţiva ani şi o s-o poţi vinde bine când or veni vremuri mai bune. Până atunci, maică-ta are nevoie de foarte puţin, tu te poţi descurca cu lefuşoara de la primărie, pe care ţi-au mărit-o deja de două sau trei ori, şi principalul e să trăiţi fără să-şi înfigă cămătarii ghearele în voi.

S-a întrerupt, a şovăit o clipă, de parcă i-ar fi venit greu să spună, şi a adăugat:

— Ăsta, băiatule, e secretul nostru al amândurora şi-al mamei tale, atât! Fernando avea multă încredere în mine, şi pe bună dreptate, pentru că întotdeauna i-am fost foarte bun prieten... Temându-se că vreodată ar fi fost obligat să vândă gospodăria în condiţii proaste, m-a rugat să i-o ipotechez cu înţelegere de retrovânzare. Bineînţeles, asta era o formalitate. Am făcut contractul de ipotecare la notariat şi eu i-am dat un act nedatat, în care declaram că mi-a plătit şi că proprietatea continuă să-i aparţină; asta pentru cazul că mi s-ar fi întâmplat o nenorocire pe neaşteptate, pentru că între noi

n-aveam nevoie de asemenea garanţii. Actul ăsta trebuie să fie printre hârtiile răposatului. Adu-mi-l şi-ţi fac altul ca să fii în siguranţă. Ipoteca expiră zilele astea; o reînnoim pe numele tău şi al mamei tale, cu formalităţile testamentare, şi în felul ăsta nimeni n-o să poată ciupi din singura avere care vă rămâne.

S-a întrerupt ca să adauge apoi, cu un râs uşor maliţios şi ruşinat totodată:

— Toate astea nu sunt foarte legale; dar, băiete, fiecare îşi aranjează treburile cum poate şi mie mi se pare că taică-tău avea multă dreptate nevrând să rămână în stradă şi în fundul gol ca să-şi plătească creditorii, care sunt aproape toţi oameni bogaţi şi n-au nevoie de bănuţii ăştia. Tu, în ce te priveşte, cum o să ai de plătit, nu trebuie să-ţi reproşezi nimic...

I-am dat lui don Higinio deplină libertate ca să ne descurce afacerile. A arendat o parte din fermă în condiţii bune, a obţinut o pensie de la autorităţile provinciei şi alta de la guvernul naţional pentru „văduva şi fiul unui combatant din Paraguay“, a aranjat cu creditorii, cerându-le o importantă reducere a datoriilor şi făcându-i să se mulţumească doar cu o mică rată de amortizare anuală, „de la fiecare după posibilităţi“, spunea el, aşa încât, în loc să se înrăutăţească, situaţia noastră s-a îmbunătăţit, fiindcă nu mai era tăticu’, mână-spartă căruia nu-i ajungeau niciodată paralele, şi pentru că eu încă nu mă învăţasem să arunc cu banii, datorită puţinelor prilejuri oferite de Los Sunchos, precum şi datorită Teresei, care încă avea capacitatea de a mă absorbi. Acasă domnea, deci, abundenţa şi ar fi domnit şi veselia dacă mămica, asemenea plantei agăţătoare ce se vede deodată fără sprijin, chiar şi acela tare şi grosolan al unui gard, nu s-ar fi ofilit şi prăbuşit, mai singuratică şi mai tăcută ca niciodată.

— Nu mai are mulţi ani de trăit coana María, şoptea lumea când o vedea trecând ca o nălucă; nu mai era nici umbra femeii dinainte care, taciturnă şi resemnată, se purta totuşi simpatic şi amabil cu toţi.

— De ce suferi atât, mămico? am îndrăznit s-o întreb într-o zi. La urma urmei, nu erai aşa fericită cu tăticu’...

M-a privit speriată, de parcă aş fi hulit, şi a exclamat:

— Mauricio! Era taică-tău!

Religia familiei era mai puternică la ea decât orice sentiment şi orice judecată.

Aşa a trecut lent şi monoton timpul, până când don Higinio a vrut, într-o bună zi, să completeze, cu o lovitură de maestru, minunatul ajutor pe care ni-l dăduse, punând în aplicare într-un mod hotărât proiectul lui de „a mă face bărbat“.

Din întâmplare, pe lista candidaţilor oficiali pentru departamentul nostru figurau doi sau trei care nu erau nici pe departe pe placul autorităţilor din Los Sunchos. Mai ales unul dintre ei, Cirilo Gómez, fost megieş din Los Sunchos, vinovat de o gravă indiscreţie privind manevrarea fondurilor municipale şi a terenurilor publice, era duşmanul personal al lui Casajuana şi al lui Guerra, care îl molipsiseră de ura lor şi pe don Sandalio Suárez, comisarul de poliţie. Cei trei, ieşindu-şi din sărite, au protestat violent la adresa proiectelor electorale ale şefilor lor (listele veneau întotdeauna gata făcute de la oraş şi ei le votau cu ochii închişi, ascultând de guvernator) şi au declarat că nu vor vota niciodată lista aceea, dacă nu se modifică în acord cu dorinţele lor, adică ştergându-se ingrata candidatură a lui Cirilo Gómez; şi, ajungând la ameninţări în indignarea lor, au jurat că, dacă cerinţa lor foarte îndreptăţită va fi desconsiderată, îi vor determina pe „prietenii lor“ să se abţină, oferind victoria opoziţiei, care se va umfla în pene enorm cu acest prim succes ce le pica din cer...

Povestea asta a provocat frământări în paşnicul popor din Los Sunchos, dezlănţuind pasiuni şi ambiţii. În împrejurări atât de grave, don Higinio şi-a asumat rolul său de conducător, a predicat moderaţia, menţinerea disciplinei, orice s-ar întâmpla, şi s-a însărcinat să aranjeze personal lucrurile în aşa fel încât toţi să fie mulţumiţi; toţi în afară de candidatul pe care azi l-am numi boicotat. O să se ducă la oraş şi o să ajungă la un acord cu şefii partidului de guvernământ; ba o să-l vadă chiar şi pe guvernator, dacă va fi nevoie! I s-au dat puteri depline şi, în timp ce se pregătea pentru călătorie şi pentru campania politică, m-a chemat la el chiar în seara aceea:

— Băiete! mi-a spus. Soarta ta e în mâna mea. Nu aşteptam decât o „pleaşcă“ şi acum nimeni nu mi-o mai poate sufla. Deşi n-ai încă vârsta, te facem deputat. Aşa cum auzi, deputat.

Am rămas cu gura căscată. Nici în cele mai ambiţioase vise ale mele nu îndrăzneam să sper la un asemenea chilipir, decât peste mulţi ani, şi asta în mod neclar. Din simplu funcţionăraş la primărie, fiindcă, deşi salariul, mărit de câteva ori deja, era bun, nu reprezenta nici o funcţie, pentru simplul motiv că eu n-o îndeplineam, din simplu funcţionăraş la primărie, deputat în organul legislativ al provinciei era un salt foarte mare!...

— Adevărat, don Higinio? Nu vă bateţi joc de mine? am reuşit să întreb, în cele din urmă. De unde până unde?

— Eşti fiul lui taică-tu şi niţel şi băiatul meu, dacă îmi reuşesc planurile... şi trebuie să-mi reuşească. Nu! Nu sunt orb şi n-ai de ce să faci pe modestul. Dacă Teresa ar fi fost bărbat, nu ţi-ar fi căzut o asemenea pleaşcă... Dar e totuna... Eu mă pricep şi, când o să fie momentul... Şi fata, şi tu sunteţi încă foarte tineri... Bun; şi în afară de numele lui taică-tu şi de protecţia mea, ai meritele tale; ai scris în *La Epoca*.

Într-adevăr, în contact cu redacţia mâzgălisem câte un cursiv, câte o diatribă mai mult sau mai puţin calomnioasă sau ironică împotriva adversarilor noştri.

— De la Espada, care e spaniol, nu poate pretinde altceva decât nişte bani; şi o să-i dăm. O să fie primul care va trâmbiţa că eşti sufletul ziarului şi cel mai bun element din partid. În sfârşit, asta-i afacerea mea şi poţi fi sigur că nu mi-o suflă nimeni.

Eu simţeam că ard. Nu ştiam ce se întâmpla cu mine, nu puteam sta liniştit, nu puteam vorbi; aş fi dansat, aş fi chiuit, aş fi alergat. În timpul acesta, don Higinio îmi rezerva o surpriză şi mai mare, dacă e să ne gândim bine.

— O să fii deputat, a continuat, şi o să ai o mică avere. Mă gândesc la asta de mult timp şi cred că, în sfârşit, i-am dat de rost. De cum îţi ocupi scaunul de deputat, eu o să fac aşa în fel ca municipalitatea să ceară deschiderea străzilor Santo Domingo, Avellaneda, Pampa, Libertad, Funes

şi Cadillal, tăiate de ferma ta. Bineînţeles, vor trebui să-ţi plătească terenul pe care ţi-l iau, adică vreo douăzeci şi ceva de mii de *varas* pătrate, şi o să ţi-l plătească bine. Şi-atunci, o să-ţi rămână, nici mai mult, nici mai puţin, douăzeci şi şase de parcele de sat, chiar în inima lui, cum se spune. Dacă urmezi sfatul meu cel prost, poţi să vinzi două sau trei din cele mai de la margine şi cu banii ăştia să faci alei şi garduri. Iar ce-ţi rămâne, cu timpul o să devină o adevărată avere, deşi acum valorează puţin. Dacă ţara merge înainte, peste noapte ai să ajungi mai bogat decât Anchorena. Şi nu e nevoie să-ţi spun mai mult.

L-am îmbrăţişat ţopăind.

— Oh, don Higinio, cum o să mă pot revanşa!...

M-a dat la o parte zâmbitor şi, clătinând din capul lui de leu blând, s-a apucat să umezească în rachiu o ţigară de tutun negru. Apoi a adăugat cu un calm uşor emoţionat:

— Eu nu-ţi cer nimic. Ştiu cât valorezi şi am încredere în tine... Pe urmă, o fac şi pentru Teresa, care te iubeşte şi va fi o pereche minunată... Asta ţi-o garantez, pentru că noi, cei din familia Rivas, suntem toţi ca argintul vechi, oameni adevăraţi şi mai credincioşi decât un câine... Şi-acum, flăcăule, ai răbdare şi nu scoate nici o vorbă, ca nu cumva să ni se afle jocul.

Şi mi-a spus să plec, fără să vrea să mai asculte cuvintele mele de gratitudine.

XV

Teresa mi-a povestit în seara aceea că locuinţa lor devenise loc de pelerinaj de când don Higinio se însărcinase să rezolve problema aceea. Ştiind că avea un post de deputat în mână, mici şi mari veneau să i-l ceară şi îl copleşeau cu oferte, promisiuni şi manifestări entuziaste. Bătrânul nu promitea nimic. Toţi plecau crezând în posibilitatea de a fi preferaţi, dar fără vreo promisiune fermă; înşira meritele fiecăruia, în prezenţa lui, îl lăuda pentru serviciile aduse cauzei, spunea cu un aer protector „să vedem ce

gândesc cei de la oraș“ și strângea mâini. Piepturile tuturor ambițioșilor din Los Sunchos palpitau ca al unui singur om în ajunul vreunui mare eveniment fericit și unii m-au făcut confidentul speranţelor lor și mi-au cerut chiar sprijinul, bănuind că am o oarecare influenţă asupra lui don Higinio. Această perioadă de satisfacţie, de beatitudine a trecut totuși repede, făcând loc alteia, de nervi și invidii. Brusc s-au trezit temerile și Los Sunchos s-a transformat într-o pepinieră de intrigi. Jumătate de sat porcăia cealaltă jumătate, fiindcă fiecare voia să cureţe de concurenţi câmpul de acţiune. Doar eu rămâneam neatins în acea luptă îndârjită, pentru că nimeni nu credea că am cea mai mică posibilitate să pun mâna pe pradă.

La Epoca a spus, la îndemnul lui don Higinio, că pretendenţii, oricât de legitime le-ar fi ambiţiile, sunt prea numeroși, că înverşunata competiţie începută pune în pericol disciplina partidului, dând un foarte prost exemplu de discordie, și că se impune ca toţi pretendenţii să renunţe la pretenţiile lor pe altarul sacru al patriei, ca dovadă a unor sentimente generoase și a unor idei elevate. Adăuga că noul candidat va fi desemnat de șefii partidului, adică în capitala provinciei, pentru că, din cauza discordanţei de opinii, unele egoiste, trebuie să recunoaștem, circumstanţele impun o hotărâre totalmente imparţială, care nu se poate lua decât acolo. Și astfel, după aceea, nimeni nu va avea motive să se plângă.

În numărul următor, editorialul lui De la Espada a avut un caracter doctrinar, fără aluzii la vreo persoană, după cum au crezut cititorii. Era neîndoielnic că, în dezorientarea dinaintea desemnării, ziarul oficial adopta o conduită de așteptare. Cu toate acestea, ziarul spunea, nici mai mult, nici mai puțin, că sosise momentul istoric să facem loc noilor generații, să aducem la conducerea ţării pe oamenii noi care demonstraseră un spirit cu vederi largi, respect pentru instituţii, inițiativă și înclinație spre progres. Când înaltele posturi publice, de la președinție în jos, vor fi împrospătate cu sânge tânăr, întreaga națiune va fi redobândit o nouă și viguroasă tinereţe. În epoci de revolte și de izbeliște, experienţa bătrânilor este cel mai bun instrument de guvernare; în epocile de pace și de prosperitate, entuziasmul tinerilor este cel ce duce spre o mai mare fericire și mai multă bogăție.

Nimeni nu a bănuit că acel articolaș pregătea lansarea candidaturii mele, deși în Los Sunchos se despica firul în patru, și asta pentru că asemenea generalizări nu pot fi sintetizate de oameni primitivi și candizi în fond. Don Higinio plecase la oraș și îmi scria aproape zilnic, trimițându-mi scrisorile prin vizitiul Contreras, omul lui de încredere, așa cum fusese și-al lui tăticu'. În scrisori îmi explica, punct cu punct, ce trebuia să fac ca să contribui la propriile lui eforturi.

La indicația lui, membrii comitetului local (adică autoritățile satului) au organizat o adunare pentru a hotărî în mod public care va fi atitudinea partidului. La adunare urma să se respingă fără drept de apel candidatura lui Cirilo Gómez, dar, pentru a demonstra că asta nu este o rebeliune, ci o nesupunere obligatorie, care nu știrbește cu nimic disciplina, se va declara solemn, sub jurământ dacă se consideră necesar, că partidul va vota în masă, ca un singur om, pe noul candidat, oricine ar fi fost, desemnat de comitetul central. „Numai așa – scria don Higinio – îl vom înlocui pe Gómez cu ușurință și ne vom bucura, în continuare, de favorurile guvernului."

În dimineața aceea, în curtea cea mare a lui Varela s-au adunat câteva sute de persoane, țărani din împrejurimi și angajați ai primăriei, în mare majoritate, în frunte cu Casajuana, Guerra și Suárez, secundați de Miró, Valdés, Martirena, Antonio Casajuana, doctorul Merino, De la Espada, eu și alții. Se pregătise o friptură la proțap, o junincă înjunghiată probabil la ferma vreunui rival, iar damigenele de vin și „fiolele" de rachiu de ienupăr promiteau un mare entuziasm popular. Pe această scenă animată am debutat ca orator, repetând, cu câte un cuvânt în plus ori în minus, câteva editoriale ale lui De la Espada.

„Trebuie să sacrificăm totul, cu generozitate, pentru binele țării. Ambițiile nemăsurate ale unor cetățeni pun în pericol activitatea partidului nostru, cel mai nobil, mai pur, mai progresist, unicul care s-a dovedit capabil să guverneze... Aceste ambiții trebuie smulse din rădăcină ca niște buruieni. Dacă cei ambițioși nu renunță de bunăvoie la ele, adevărații patrioți *trebuie să le frângă poftele cu propriile lor mâini, ca pe o armă funestă* (frază originală, foarte călduros aplaudată). În afară de asta, e

momentul să se facă loc oamenilor noi. În politică, la fel ca în armată, există o vârstă a retragerii, şi guvernul, ca şi armata, trebuie să-şi *completeze rândurile* cu sânge proaspăt. Şi, în sfârşit, eu personal nu aspir la nimic, nu doresc nimic, dar tocmai dezinteresul meu mă autorizează să le recomand coreligionarilor mei cea mai severă disciplină şi cea mai strictă respectare a ordinelor şefilor noştri. Domnilor, trăiască partidul provincial! Trăiască guvernatorul provinciei!“

N-am să insist asupra ovaţiilor şi nici asupra secvenţelor ce au urmat, demne chiar de Pago Chico, nu de Los Sunchos. Dar trebuie să spun că, a doua zi, *La Epoca* a afirmat că mă prezentasem ca un orator strălucit, un profund gânditor şi una dintre cele mai înzestrate minţi ale ţării, că de la mine trebuie să ne aşteptăm la minuni.

Ceilalţi vorbitori, căci au fost foarte numeroşi şi care mai de care mai înflăcărat, s-au eclipsat în faţa noului astru, iar în „înalta societate“, ca şi în modeste „bisericuţe“, câte cineva a început să vorbească despre Mauricio Gómez Herrera ca despre un băiat de mare viitor, care se pierde în colţişorul acela. Cum prin asta se tindea spre distrugerea „oamenilor de vază“ de care toată lumea era sătulă, aprecierea s-a răspândit mai ales după ce ziarele de la oraş, la insistenţele bătrânului Rivas, au republicat articolele inserate în *La Epoca*, ridicându-mă în slăvi la rândul lor.

Din pricina asta am adoptat, involuntar, un aer misterios şi peste noapte am devenit un bărbat grav, mai grav poate decât se cuvenea, ca să nu dau la iveală secretul meu. Devenisem teribil de important, iar una dintre manifestările exterioare ale acestui fapt era că familiile cele mai de seamă găseau modalitatea de a mă invita la serate, la prânz, la cină, lucru care înainte se întâmpla foarte rar. Nu stăteam nici o clipă acasă, spre marea tristeţe a mămicii care, dacă până atunci mă vedea doar la orele de masă, de atunci nu m-a mai văzut la nici o oră, cel mult dimineţile, când dormeam... În felul acesta am învăţat rudimentele vieţii sociale (în Los Sunchos!), pe care aveam să le cultiv atât de mult mai târziu. Fusesem un urs; dar femeile sunt atât de amabile, când vor, încât am rămas uimit că n-am frecventat mai mult societatea... Nu; aventuri n-am avut. Îmi lipsea îndrăzneala şi, pe de

altă parte, binecuvântata bârfolgie și sfânta iscodeală din așezările mici, ca un soi de centură de castitate, le fac pe femei să fie prudente și chiar virtuoase, câtă vreme nu intervine adevărata pasiune.

În sfârșit, când s-a anunțat candidatura mea, propusă chiar de guvern, cu puține zile înainte de alegeri, desemnarea mea a surprins foarte puțină lume; plutea în aer, semănată, din când în când, de don Higinio, De la Espada și ceilalți prieteni. Unica persoană surprinsă și care s-a speriat a fost mămica. Când a aflat de desemnarea mea acceptată fără obiecții, cu cea mai mare disciplină, îmboldită de un misticism iconolatru, a început să aprindă lumânări în fața unei icoane a Sfintei Fecioare a Patimilor, dar niciodată n-a vrut să-mi spună dacă o făcuse ca să ies sau ca să nu ies deputat... Bănuiesc că ultima variantă era cea adevărată.

Alegerea a fost formală, pentru că, în Los Sunchos, ca peste tot, opoziția nu avea acces la urne și se limita, din timpuri imemoriale, să conteste alegerile în fața notarului public, fără alt rezultat decât că lăsau un document pentru istorie, pe care, probabil, aceasta nu-l va folosi niciodată. Mauricio Gómez Herrera a fost ales deputat, cum se anunța chiar în aceeași seară, caldă și limpede, a unei duminici de martie, printre exploziile petardelor și *pasodobles* cântate de fanfara municipală. La comitet a avut loc o petrecere care a continuat la club, unde s-au desfundat câteva sticle de șampanie și o mulțime de sticle de bere. Eu a trebuit să ciocnesc cu toată lumea și cu toate băuturile.

Foarte târziu, aproape în zori, m-am văzut, în sfârșit, eliberat de amabilele impertinențe ale triumfului. Mulți m-au însoțit până în poarta casei, dar, odată intrat, nu știu de ce mi-a trecut prin minte că Teresa e în grădină, în ciuda orei nepotrivite, ca o soție credincioasă ce-și așteaptă bărbatul haimana. Și, cu satisfacția victoriei, care înmoaie inimile, dacă era așa, am vrut s-o fac fericită pe prostuță. Am așteptat ca însoțitorii mei, care cântau înflăcărați, să se îndepărteze, am traversat strada și am intrat în grădină, aproape sigur că n-o să găsesc pe nimeni, deși asta m-ar fi rănit în amorul propriu... Dar fata era acolo, agitată și nervoasă.

— Credeam că n-o sssă mai vii, mi-a spus cu glasul ei cântat. Domnul deputat ssse lasssă asteptat... Ai dreptate... Sssingurul lucru de care îmi pare rău e că acum o sssă pleci...

— O să plec... O să plec; dar o să vin foarte des aici. Suntem atât de aproape de oraș!

Mă ținea cu mâinile pe după gât și se înălța pe vârfuri, ca să vadă și să mă facă să văd, în întuneric, în ochii mei și în ai ei, scânteierea puzderiei de stele ce acopereau cerul, pâlpâind.

— O să vii des? m-a întrebat alintându-se.

— De câte ori o să pot.

— Da! Trebuie sssă vii, și a apăsat exagerat pe „trebuie“. Nu știu încă... Dar cred că trebuie să-ți ssspun... ceva...

M-a trecut un fior văzând câtă teamă și câtă bucurie vibrau în același timp în vorbele ei. Să fie...?

Dar neobișnuita întâlnire nu s-a prelungit și nici nu era posibil să se lungească pentru că începea să se lumineze.

De parcă s-ar fi vorbit cu Teresa ca să-mi facă sânge rău, De la Espada, în mijlocul îmbătătoarelor felicitări de a doua zi, într-un moment când ramăseserăm singuri, mi-a spus cu o solemnitate comică, atributul lui exclusiv:

— Uite ce-i, băiete, eu nu vreau să-mi bag nasul unde nu-mi fierbe oala, dar trebuie să-ți spun ceva. Se vorbește cam mult de relațiile tale cu Teresita. Ai fost văzut de multe ori intrând în casa ei, printre altele chiar și azi-noapte, și „bârfa“ e groaznică și o să fie teribilă. Nu știu, dar se vorbește că dacă don Higinio nu și-a dat seama... e pentru că ar fi cel mai interesat. Dar fii cu ochii-n patru. Vezi cu cine ai de-a face și umblă cu grijă, dacă n-ai de gând să faci cel mai bun lucru posibil, adică... să oficializezi distracția. Don Higinio nu e omul pe care să-l duci de nas și s-ar putea să te facă s-o simți.

Dezorientarea mea mi-a permis să-i răspund în glumă „spaniolașului“, negând importanța problemei care, cu toate acestea, era foarte importantă și

mă preocupa profund, ajungând să-mi impună obsedanta întrebare: „Să fie...?“

Era. După câteva seri, Teresa mi-a dezvăluit secretul teribil şi încântător pentru ea.

— Trebuie să ne căsătorim repede, foarte repede, dragule, mi-a spus mângâindu-mi obrajii cu palmele. Nu mai putem să aşteptăm, zău... Mai târziu o să fie un scandal... Şi tăticu’! Ce-o să spună tăticu’! Ar fi în stare să mă omoare... Iar eu..., eu aş muri de ruşine...

Am evitat orice răspuns care să mă angajeze, am scos în evidenţă, ca dificultăţi, tocmai toate avantajele momentului, atât de propice, dar fără rea intenţie, chiar dacă nimeni n-o să mă creadă, fără o intenţie ascunsă, vă jur!, doar din instinct, ca un gest subconştient care să mă apere de o primejdie neaşteptată, apărut, în mod atavic, în nu ştiu ce ungher al fiinţei mele. Şi, dominată sau prostită de elocinţa mea, Teresa s-a liniştit, mă îmbrăţişa, mă săruta, mă mângâia în fel şi chip şi, hotărâtă cu trup şi suflet, mi-a promis chiar că n-o să-i spună nimic lui don Higinio până nu-i voi da eu voie.

Rămas singur, mi-am dat seama de încurcătura în care mă vârâsem. Ce la fix veneau aluziile lui De la Espada! Dacă mi-ar fi vorbit cu câteva luni înainte... Dar, cum se zice: „După război...“.

Eh! Încă n-a murit nimeni de asta. În cel mai rău caz, n-am de ce să mă plâng. Dar...

Adevărul, adevărul e că preferam să nu mă însor, fiindcă fata aceea nu mă atrăgea sau, dacă mă atrăgea, o făcea din ce în ce mai puţin. Teresa nu mă interesa, sau mă interesa puţin, lipsită de aureolă şi de taine, cu ochii ei mari de viţică emoţionată, cu tenul ei de magnolie, sâsâitul de copil... şi candoarea ei de ţărăncuţă.

Era bună să te amuzi o vreme, dar nu toată viaţa!...

XVI

La oraş am avut un succes la care nu mă aşteptam. Mulţi dintre foştii colegi care mă sâcâiau la colegiu, dar încă nu reuşiseră să-şi facă o poziţie

sau să-şi termine studiile au venit să mă viziteze la hotelul „De la Paz“ şi m-au copleşit cu felicitări, linguşeli şi meschinării, în spatele cărora se întrezărea invidia, o invidie apropiată de ură. Acesta a fost prologul unei lungi serii de alte vizite şi de invitaţii la petreceri, mese, serate, baluri, la care eu eram întotdeauna copilul răsfăţat prin excelenţă. Toată lumea vedea în mine apariţia unui nou astru, un bărbat predestinat de soartă să ocupe cele mai înalte poziţii, pentru că nimeni nu voia să creadă în meritele mele excepţionale, nici în serviciile pe care le-aş fi adus ţării, considerându-mă doar o fiinţă născută sub o stea bună. Şi, într-o după-masă, pe cine credeţi că văd apărând în încăperea care-mi slujea de salon? Pe don Claudio Zapata în carne şi oase! Dar asta n-ar fi nimic, dacă în urma lui n-ar fi apărut figura de soldăţoi a coanei Gertrudis, cu ranița pe piept şi enorma claie de păr castaniu ce părea că-i turteşte şi-i topeşte faţa, plină de riduri adânci, adunate în bătrâna guşă, care nu mai era decât un soi de băşică goală.

— Oh! Don Claudio! Oh, coană Gertrudis! am exclamat fără să-mi pot stăpâni râsul. Ce bine-mi pare că vă văd!

— Am venit, a spus ceremonios don Claudio, interpretând râsul meu ca pe o manifestare de dragoste, am venit, fiind siguri că nu i-ai uitat pe cei ce ţi-au fost ca nişte părinţi, pe cei care, educându-te, cam sever, e drept, te-au pregătit tocmai în felul ăsta pentru poziţia pe care o ocupi azi.

— Oh, don Claudio! Cum să uit!

— Erai un băiat neastâmpărat, foarte neastâmpărat, dar se vedea limpede c-o să ajungi departe, a adăugat coana Gertrudis. Mereu i-am spus asta lui Claudio şi lui taică-tu, Dumnezeu să-l ierte. Săracul don Fernando! Cine-ar fi zis! Mai am încă ultima lui scrisoare şi o păstrez ca pe ochii din cap. Ne-a îndurerat aşa de mult moartea lui!... Am făcut nişte slujbe aici pentru pomenirea lui...

În ciuda amintirilor trezite de aceste vorbe, m-a încercat râsul cu gândul la cozi şi la mutra pe care o fi făcut-o când nu le-a găsit. Dar, stăpânindu-mă, am spus:

— Mă simt foarte onorat că aţi venit! Câte amintiri, eh...! Ei, don Claudio! Ei, coană Gertrudis! Ce bine vă ţineţi amândoi! Dar, vă rog, luaţi

loc şi spuneţi-mi dacă vă pot fi de folos cu ceva... Şi, în primul rând, beţi un *mate.*

Ceaiul a fost servit. Eu eram sigur că veniseră cu un interes şi, între o sorbitură şi alta, învinsă, după cât se pare, de repetatele mele insistenţe, doña Gertrudis a acceptat, în cele din urmă, să-mi spună cum aş putea să-i răsplătesc pentru onoarea pe care mi-au făcut-o vizitându-mă şi pentru rafinata educaţie primită; erau vremuri grele; fără să trăiască în mizerie, ceea ce se numeşte mizerie, nu trăiau în belşug, nici pe departe. Don Claudio făcuse, în diverse ocazii, mari servicii guvernului şi multe personaje, printre care şi tăticu', îi promiseseră că vor face ceva pentru el; promisiuni uitate şi pe care doar taică-meu le-ar fi respectat, dacă n-ar fi murit în chip atât de tragic... Odată mort el, mie, fiul lui şi fiul adoptiv, sau aproape, al familiei Zapata, îmi revenea această moştenire. Don Claudio era foarte modest, prea modest, de-asta îl uitaseră, şi se mulţumea cu orice fleac. Era de-ajuns, de pildă, ca eu, deputat influent, căruia guvernul nu-i putea refuza nimic, să-i obţin numirea de judecător de pace în parohia lui. Postul era vacant.

— Dar, doamnă! am obiectat, ca s-o fac să vorbească, în primul rând, încă nu sunt deputat, pentru că alegerile n-au fost validate.

— Oh, asta-i o simplă formalitate!

— Nu-i chiar aşa simplă!... În al doilea rând, nu ştiu dacă am sau nu vreo influenţă asupra guvernului, fiindcă nu am încercat încă...

— Eh! Asta-i de la sine înţeles! Un Gómez Herrera!

— Şi în al treilea rând, don Claudio n-ar rezolva nimic, dar absolut nimic, cu postul ăsta. Fiindcă funcţia de judecător de pace nu e retribuită.

Coana Gertrudis m-a privit de parcă voia să mă înghită şi, lent, cugetând, ca să nu spună grozăveniile pe care le gândea, a replicat:

— Nu-i nimic...! Sigur că postul în sine n-o să-i aducă nici un bănuţ. Claudio nu e un profitor, nu-i aşa, Claudio? Sunt oameni în stare să ia şi pielea de pe bietul om când are un necaz... Dar ca judecător de pace ar avea altă poziţie, ar putea face multe servicii şi asta îi va înlesni câte o afacere care să ne scoată din nevoi.

Scena mă distra atât de tare, încât le-am promis că voi face tot ce-mi cer, de îndată ce va fi posibil şi dacă voi ajunge să am influenţă în guvern. Şi, ca unul care face o ştrengărie, după câteva luni am obţinut numirea lui don Claudio ca judecător de pace, ca să mă bucur de sentimentele lui solomonice sau sancheşti[45] şi de sumele neverosimile luate ca mită. Anticipez acum, folosind ocazia, pentru a spune că lua bani de la toată lumea, de la reclamant şi reclamat, de la condamnat şi de la achitat, şi această egalitate în faţa legii este cea mai bună dovadă posibilă a impasibilei lui imparţialităţi.

Nu la fel de plăcută a fost prima mea întâlnire cu Pedro Vázquez, student la drept, pe atunci, la facultatea din provincia vecină, care venise în oraş în plimbare. Ca toţi ceilalţi, m-a felicitat pentru ascensiunea mea rapidă, dar cu un anumit aer zeflemitor pe care eu l-am luat drept o critică sau un protest mut.

— Ai vrea să te vezi în locul meu, hm? i-am spus, supărat, pe un ton de superioritate ce răneşte, dându-i de înţeles că ar trebui să fie un pic invidios.

— Eu? Să nu-ţi închipui. O să ai atâta bătaie de cap ca să te menţii la înălţimea postului tău!... Eu, la vârsta noastră, n-aş accepta pentru nimic în lume o funcţie cu atâta răspundere... Să faci legi bune şi să conduci bine poporul! Nu; e o sarcină imensă, un sacrificiu enorm. Solon[46] a spus...

— Nu mă interesează ce-a spus Solon, domnule student! l-am întrerupt, înfuriat de făţărnicia şi ironia tăioasă pe care mi s-a părut că o simt în cuvintele lui. Oare ceilalţi deputaţi se preocupă de asemenea prostii? Eşti un găgăuţă care n-o să ştii niciodată să trăieşti şi nu-ţi dai seama de nimic! Nu toţi fac legi din primul moment, şi oricine cu puţin bun simţ îşi poate da seama dacă e bine sau rău ce i se prezintă...

— Oh! Rolul ăsta e bun pentru tâmpiţii care n-au bună-cuviinţă şi aspiraţii, nu pentru un băiat ca tine, inteligent şi inimos, care, mai târziu, poate fi folositor ţării. Nu, Mauricio, nu te invidiez, pentru moment. Pentru asemenea responsabilitate trebuie să te pregăteşti mult şi eu nu sunt pregătit; de-abia încep să învăţ... Peste câţiva ani, nu spun nu. Dar acum, principalul sunt studiile.

— Da, da, vechiturile din cărţile prăfuite, de pe vremea lui Pazvante Chiorul. Mersi de-aşa ştiinţă!

— Din vechi s-a născut noul. Citeşte *Spiritul legilor* de Montesquieu şi-o să vezi.

— Ce mai, Vázquez, nu suntem de acord.

Asta am spus-o cu blândeţe, convins că n-are intenţii rele, străduindu-mă să fiu prietenos, dar având chef să-i trag o scărmăneală dacă făcea pe şmecherul şi râdea de mine sau dacă era prost şi vorbea serios. Cu toate acestea, când ne-am despărţit, am plecat rumegând ceea ce spusese, promiţându-mi să-l citesc pe Montesquieu şi mărturisindu-mi că ştiu cam puţin pentru un legiuitor, deşi nu cu mult mai puţin decât majoritatea colegilor mei.

Oraşul îmi apărea total deosebit faţă de data trecută şi personalitatea mea nu mai suferise vechile chinuri, văzându-se redusă, suprimată aproape. Ba chiar din contră, eul meu lua proporţii uriaşe, căci, ocupând oarecum aceeaşi poziţie ca în satul meu, scena mult mai complexă şi vastă îmi conferea mult mai multă însemnătate faţă de mine însumi şi de ceilalţi. Transplantarea îmi era favorabilă de astă dată, îmbogăţindu-mă şi dându-mi forţe noi. Progresasem din toate punctele de vedere, inclusiv în ceea ce priveşte viaţa sentimentală şi distracţiile. Obiceiurile erau mai puţin rigide decât în Los Sunchos, vorbesc de lumea cu o anumită poziţie, şi n-am pierdut ocazia de a profita de această împrejurare. Succesul e o aureolă care orbeşte multe femei şi strălucitoarea mea apariţie pe scena politică, la o vârstă când alţii, s-ar putea spune, nici nu şi-au pus primii pantaloni lungi, m-a transformat în copilul răzgâiat al damelor. Unele mi-au acordat amabile întâlniri matinale sau la ceasul siestei, momente favorabile, dacă ele există, fiindcă, în general, soţii se tem doar de infidelitatea nocturnă...; câtă lipsă de pudoare plină de farmec aveau unele care soţilor le păreau, fără îndoială, de un bigotism disperant...! Dar să nu exagerăm rostul acestor rânduri. Mai degrabă decât imoralitate, mai mult decât comportare licenţioasă, în toate astea trebuie văzută o simplă exteriorizare a primitivei ingenuităţi, un soi de reîntoarcere la starea naturală, ajutată, dacă nu stimulată, de totala iertare a

păcatelor, în care nimeni nu înceta să creadă. Și povestesc toate astea doar fiindcă aceste aventuri trecătoare izgoneau tot mai mult din creierul meu, pe zi ce trecea, ideea căsătoriei, îndepărtându-mă, în acelaşi timp, de Teresa, niţel de teamă, mai mult din dispreţ, ca urmare a comparațiilor pe care le făceam. Fără o pasiune devastatoare, căsătoria e o prostie, mai ales în prima tinerețe; când există pasiunea devastatoare, e o nebunie la orice vârstă. O să-mi spuneți că urmașii impun căsătoria, dar în ziua de azi asta e o eroare crasă, chiar dacă mai demult putea fi exact. Copiii iau viața așa cum e și de obicei găsesc exemple mai bune într-o legătură liberă, care se poate desface la prima greșeală, decât într-o cinstită legătură legitimă unde, după câțiva ani, soțul și soția nu se mai pot suporta și trebuie să se suporte, deși se disprețuiesc și se urăsc, lucru pe care pot, eventual, să-l ascundă în fața străinilor și chiar a prietenilor, dar care va fi întotdeauna evident pentru copii... Dar intenţia mea nu e să intru în asemenea profunzimi, ci pur și simplu să spun că pe zi ce trecea eram tot mai hotărât să nu mă însor cu Teresa, mai ales cu Teresa – căci de ce să înfrunt cu bună știință primejdiile ce le vedeam ilustrate în jurul meu, nefericirea, ridicolul, poate, sau amândouă la un loc, fără o răsplată pe potrivă?

Între timp mă îngrijora și devenea urgentă obținerea numirii mele, pentru că nu credeam în buna mea soartă până nu mă vedeam pe banca deputaților. Și întrebam pe fiecare, cu un aer indiferent, dacă, după părerea respectivului, vor fi sau nu dificultăți.

— Ce dificultăți să fie! Numirea dumneavoastră e ca o scrisoare pusă la cutie.

Nu spuneau la poștă, fiindcă poșta era, pe atunci, o adevărată catastrofă.

Asistam în chip de spectator interesat la sesiunile pregătitoare ale camerei, mult mai distractive decât restul monotoniei vieții de provincie, cu excepția aventurilor galante, balurilor și zaiafeturilor, și mă plimbam pe holuri, stabilind relații cu viitorii colegi. Acolo se bea *mate* la nesfârșit și se discuta politică și bârfologie socială, amestecate cu anecdote vechi de care suntem atât de ahtiați noi, provincialii.

„Sediul“ camerei era o clădire veche cu un pretenţios frontispiciu renascentist, un salon rectangular, transformat în amfiteatru, cu câteva balustrade de lemn care lăsau libere pentru deputaţi fundul şi colţurile, pline de bănci lungi. „Scaunele“ sau locurile părinţilor aleşi erau un soi de pupitre de şcoală aşezate pe trei rânduri semicirculare şi descrescânde, cele mai lungi de-a lungul balustradei, iar cele mai mici, bineînţeles, în centru, lăsând în mijloc un spaţiu gol. Pe peretele din faţă al salonului, deasupra mesei lungi a prezidiului, un portret mare în ulei al unuia dintre bărbaţii de seamă ai provinciei. Ce maiestuoasă mi s-a părut sala aceea prima oară când am intrat în ea, cu o oarecare strângere de inimă, ca unul care pătrunde într-o peşteră misterioasă! Şi cu câtă religioasă atenţie am ascultat ce se spunea, suferind de boala adaptării şi cucerindu-mi astfel dreptul de a nu o face mai târziu!

Deputaţii spuneau pe rând şi cu emfază o grămadă de prostii, care pe atunci îmi păreau semne ale elocinţei; ăsta e prestigiul puterii. Au ales prezidiul şi au început să discute rezultatele alegerilor, simplă formalitate, după cum îmi spusese coana Gertrudis; se vedea clar că toţi căzuseră de acord înainte de a intra în şedinţă. Numirea mea era una dintre puţinele ce păreau primejduite, pentru că alegerile din Los Sunchos fuseseră contestate, ca de obicei, de opoziţia ce se abţinuse de la vot. Când mi-a venit rândul, am fost invitat în sală ca să-mi pledez alegerea. Cum toţi eminenţii mei colegi fuseseră aleşi mai mult sau mai puţin în acelaşi fel ca mine şi înfruntaseră proteste identice, nu le-a fost greu să se convingă de legalitatea mandatului meu şi de faptul că:

— „Neputinţa ipohondră şi perversă a câtorva cetăţeni egoişti şi falşi patrioţi, scursură a societăţii, izolaţi de opinia publică, dispreţuiţi şi urâţi de ea ca o viperă veninoasă, îi obligă să adopte unicul mijloc de a trece drept fiinţe vii, hotărâte şi numeroase, de a înşela poporul, arătându-i-se ca o forţă respectabilă; contestarea cinică a unei alegeri legale, în care a fost respectată puritatea neîntinată a sufragiului, contestaţie ce se încheie cu numele câtorva indivizi neînsemnaţi, care, poate, nici nu sunt alegători, şi falsa afirmaţie cum că «urmează semnăturile», făcută de un notar fără

credinţă, fără caracter şi lipsit de probitate. Nu există semnăturile, oamenii, nu există aceşti cetăţeni, domnule preşedinte!...“

— Semnăturile există! a adăugat o voce din sală.

— „Poate că sunt... sunt nume inventate, nume născocite care nu figurează pe lista de alegători. Nu, aceşti cetăţeni nu există, domnule preşedinte! Există doar ambiţii de nemărturisit şi, aşa cum am mai spus, furia bestială a neputinţei.“ „Foarte bine“ (voci din sală). „Sunt aici ca să sprijin hotărât guvernul care ne conduce în mod totalmente lăudabil. Acest lucru este ştiut, şi asta a stârnit contra mea ura celor ce vor să se substituie guvernului. Aceşti câţiva indivizi anarhici sunt, deci, duşmanii mei fireşti. Pe de altă parte, guvernul actual se bucură de sprijinul imensei majorităţi din sat şi această majoritate m-a ales, datorită opiniilor mele. A nu considera legitim mandatul meu ar însemna să bănuieşti de lipsă de popularitate însăşi puterea executivă aclamată de mulţimile entuziaste şi al cărei modest, dar abnegat colaborator doresc să fiu.“

Textul l-am copiat după versiunea dactilografiată a discursului de atunci, corectând foarte puţin stilul, nu din orgoliu, ci pentru că îmi plac formulările frumoase, curăţenia veşmintelor oratorice. Fondul era acesta, vag, neclar şi insultător pentru adversari. De prisos să mai spun că, la fel ca la celebrul meu examen de admitere, şi aici am trecut în unanimitate. Am depus jurământul şi m-am aşezat, în sfârşit, pe „scaunul meu“. În sfârşit, eram un personaj.

De atunci, am ascultat discursurile cu mai puţin respect şi am început să înţeleg, datorită parcă unei vagi intuiţii, că toate chestiile alea nu făceau două parale şi că eu aş putea să le fac mult mai bine, fără prea mult efort şi fără toată munca aia de ani de zile de care vorbea Vázquez. Şi m-am decis să încep să citesc discursuri parlamentare. Sărăcăcioasa bibliotecă a Camerei, alcătuită din câteva sute de volume, mi-a oferit jurnalele sesiunilor Congresului; i-am devorat pe Sarmiento, Avellaneda[47], Rawson[48], Mitre[49], Vélez Sársfield[50], am citit duzini de discursuri, reţinând mai mult frazele decât ideile şi formându-mi un repertoriu de locuri comune ce puteau să nu lase această impresie. Mi-am cumpărat şi nişte cărţi de

Castelar[51], o traducere din Cicero, alta din Mirabeau[52] şi m-am apucat să citesc istoria revoluţiei franceze, care, pe atunci, mă pasiona ca romanele de aventuri de pe vremuri. Discursurile convenţiei m-au îmbogăţit în mod considerabil şi am încercat să imit entuziasmul vehement şi încăpăţânarea lor eroică în discursurile mele. De câte ori eram în Cameră, era ca şi cum patria ar fi fost în primejdie; ceilalţi „oratori buni“, puţini printre colegii mei, făceau la fel, pe de altă parte, aşa încât, la discuţiile pentru construirea unui drum sau pentru orice alt fleac, sesiunile umilei noastre Camere atingeau diapazonul celor mai înflăcărate şi memorabile sesiuni din istorie.

Un discurs despre situaţia şcolilor primare din provincie i-a făcut pe câţiva corespondenţi să scrie în presa din Buenos Aires şi două sau trei ziare mi-au consacrat cuvinte elogioase în articolele lor. Acesta a fost cel mai important impuls primit de ambiţia mea, gata, din acel moment, să debordeze. Mi-am propus să cunosc capitala, persoanele din guvern, pe preşedintele republicii, tip de mare talent, un orator foarte elocvent şi el, şi, cine ştie, să fac o breşă pe unde să mă pot lansa spre cucerirea acelei importante piețe, să izbândesc şi să ajung acolo ceea ce fusesem în Los Sunchos, ceea ce eram în oraşul meu de provincie, dacă nu primul, unul dintre primii, cu un viitor glorios şi măreţ.

Trăiam exclusiv pentru politică; mă gândeam doar la asta, oriunde m-aş fi aflat, când lucram sau mă distram, făceam amor ori dormeam, pentru că până şi visele mele erau politice, iar în aventurile mele amoroase căutam să câştig mai multă influenţă şi mai multă putere. Nici un amănunt nu mi se părea lipsit de importanţă şi totul, oameni, lucruri, fapte, se înmagazina în memoria mea magnifică. Acum, pe loc, aş putea povesti viaţa şi faptele a sute de persoane, atât suspuse, cât şi modeste şi chiar neînsemnate. Îmi alcătuiam arsenalul cu aviditate şi răbdare şi începeam să-l folosesc ca să mă deprind.

În chip de ucenicie întru folosirea armelor mele, scriam la *Los Tempos*, ziar care era o reproducere mărită a celui din Los Sunchos, *La Epoca*, şi cursivele mele incisive, caustice, aproape întotdeauna condimentate cu o anecdotă adevărată sau născocită, se detaşau de restul acelei proze indigeste

şi grosolane, lână de saltele cu care erau umplute coloanele acelei foi. Faima mea a început să se întindă şi mulţi mă considerau deja o personalitate pe cale de afirmare, în vreme ce alţii mă socoteau un băiat prost-crescut şi nerușinat, capabil de obrăznicii foarte mari.

Între timp, mămica, Teresa, don Higinio, Los Sunchos rămâneau foarte departe, în urmă, undeva jos, pierduţi parcă în negură pentru totdeauna. Doar din când în când, câte o scrisoare de la Teresa venea să mă sperie, să mă tulbure o clipă: secretul ei, secretul nostru n-avea să mai fie secret; adevărul avea să iasă la iveală peste foarte puţin timp şi, disperată, mă ruga să vin să aranjez lucrurile, s-o scap de iminenta tragedie.

De ce m-oi fi vârât eu într-o asemenea belea?

XVII

Mi s-a părut potrivit să fac proiectatul voiaj la Buenos Aires înainte de a hotărî ce aveam de făcut. Am cerut un concediu la Cameră şi câteva scrisori de recomandare de la prietenii mei din guvern pentru „boşii“ din marea capitală. Cu ele, cu mandatul meu de deputat, calitatea de ziarist şi numele meu nobil, am pornit, sigur de succes, în căutarea primelor mele aventuri din Buenos Aires. Porţile lumii oficiale şi uşile multor saloane provinciale s-au deschis larg în faţa mea. Am vizitat diverşi membri de seamă ai familiei mele, care nici măcar nu ştiau de mine, dar care m-au primit cu deferenţă, punându-se la dispoziţia mea şi considerând că şi-au îndeplinit toate obligaţiile cu această manifestare de politeţe.

Buenos Aires era, din nefericire, foarte agitat. Atmosfera era fierbinte, anunţând o furtună. Cetăţenii se deprindeau cu mânuirea armelor şi cu exerciţiile militare, sub ochii răbdătorului guvern al naţiunii contra căruia se ridicau, incapabil să-i zdrobească decât prin măsuri represive, care ar fi fost semnalul unei revoluţii ori, poate, al războiului civil. Vechile discrepanţe în materie de prestigiu între Buenos Aires şi provincii generau o criză şi această criză era ameninţătoare. În dubla capitală nu încăpeau cele două mari puteri, cea naţională şi cea statală[53], care îşi disputau hegemonia, şi

drama politică născută încă din zorii independenţei se îndrepta rapid spre deznodământ. Care va fi acesta? Va triumfa mândrul Buenos Aires contra restului ţării, devenind capul dotat cu gândire al celorlalte membre ale corpului? Vom reuşi, noi, provincialii, să-i mai tăiem din nas şi să-l facem să se cuminţească? Spinoasă problemă ce părea că nu se rezolvă decât cu sânge!

În vremea asta, m-am dus să-mi prezint omagiile preşedintelui republicii, un om încântător, cu maniere puţin afectate; foarte fin, foarte amabil, într-aşa măsură încât, la prima vedere, l-ai fi putut crede debil, efeminat. Parcă-l văd şi acum, mărunţel, dar bine proporţionat, cu fruntea înaltă, încununată de un păr lung, negru şi cârlionţat, ochi plini de vioiciune inteligentă, mustaţă şi barbişon tot negre. Vorbea cumpătat, alegându-şi vorbele, şi frazele lui aveau întotdeauna un ritm cântat. Aşa că, atunci când vorbea în public, era o plăcere să-l asculţi, fiindcă s-ar fi putut spune că stilul lui de a vorbi era muzical, persuasiv şi liniştitor ca o mângâiere.

Mi-a vorbit de provincia mea, de a lui, de nenorocirile ţării noastre, mereu frământată de disensiuni interne şi oferind un spectacol de anarhie şi violenţă lumii, care considera noile naţiuni din America de Sud, şi în special pe a noastră, ca pe nişte grupuri de copii zburdalnici, dacă nu cumva ca pe nişte triburi semiprimitive, incapabile să înţeleagă libertatea şi, în consecinţă, să se bucure de ea. Şi, fără îndoială, ca să nu intre mai mult în fondul lucrurilor şi să nu facă nişte confidenţe nelalocul lor unui tinerel ca mine, şi unui necunoscut, la urma urmelor, s-a ridicat, dându-mi de înţeles că audienţa se sfârşise. Niciodată nu l-am mai văzut, dar păstrez în minte clară şi vie impresia pe care mi-a făcut-o.

Şederea mea la Buenos Aires a fost scurtă, pentru că unii dintre conducătorii partidului m-au sfătuit să mă întorc în provincia mea, unde aş fi putut fi necesar; iminenta revoltă a capitalei putea avea răsunet pe undeva, şi, cu toate că provincia mea era la adăpost de orice teamă şi orice bănuială, fiind o apărătoare hotărâtă a cauzei naţionale, erau vorbele lui, întotdeauna e bine să fii prevăzător şi, în vreme de tulburări, fiecare soldat trebuie să-şi ocupe postul. Am plecat, deci, şi să vedeţi cum asociază

cineva, în mod egoist, micile lui necazuri cu cele mai mari interese colective; am plecat, dorind să izbucnească nu o revoluţie, ci un adevărat război civil, convins că în mijlocul acelei tragedii mi-ar fi mai uşor să-mi rezolv mica dramă intimă de acord cu dorinţa mea, adică scăpând de orice angajament.

În oraş mă aştepta o scrisoare de la don Higinio, care ignora încă nenorocirea ce-l ameninţa. Am deschis-o, nu fără teamă. Se referea la afacerea cu ferma, care mergea foarte bine, datorită sforăriilor lui. Reuşise ca însăşi opoziţia să clameze povestea cu străzile, crezând că-mi face un rău dezmembrând „o proprietate feudală ce, asemeni castelelor medievale, domina satul Los Sunchos, dar nu ca să-l apere ori să-l slujească, ci în chip de obstacol în calea dezvoltării lui fireşti“. Municipalitatea se prefăcea foarte indignată de acea pretenţie; dar era, bineînţeles, gata să cedeze, când o să spună el. Încă nu era momentul, dacă voiam să obţinem o indemnizaţie bună.

Posibilitate fericită şi ingrată totodată, care m-a lăsat perplex. Se adăuga încă un element la şovăielile mele, care oricum erau destule, deşi, în fond, hotărârea mea era de nezdruncinat. Don Higinio, de a cărui influenţă politică mai aveam nevoie încă, don Higinio, care, ca un bun creol, era foarte capabil să se răzbune pe mine sângeros, mă obliga, pregătind acea afacere formidabilă, să-i fac încă pe voie. Dar cum să scap de promisiune, cum să câştig timp, cel puţin?... Tot gândindu-mă, mi-a venit o idee grozavă şi i-am scris fetei, într-un mod ambiguu, clar doar pentru ea, spunându-i să păstreze taina mai abitir ca niciodată, apoi lui don Higinio, întrebându-l dacă vine curând la oraş, pentru că este urgent să stau de vorbă cu el despre o problemă foarte importantă, ce nu se poate trata prin scrisori, dar că nu este chiar o chestiune de zile. Fraza „e vorba de fericirea mea“ trebuia să-i sugereze subiectul probabil al întrevederii.

Mă precipitam spre scandal, tocmai ca să-l contracarez, şi alegeam oraşul, unde lucrurile mai grave, care ar fi catastrofe într-un sat, pot trece neobservate şi unde orice apărare e mai uşoară. Pe această scenă, puterea şi armele noastre se echilibrau mai bine.

Aşa cum presupusesem, bătrânul s-a grăbit să vină la întâlnire. Cred că era mai mulţumit chiar decât Teresa, pentru că îşi închipuia că-şi va realiza visul de mulţi ani şi va oferi o adevărată poziţie aristocratică nepoţilor săi, dându-le, în acelaşi timp, o avere mare, o situaţie deosebită şi un nume de invidiat, un nume de familie nobil.

— Don Higinio! am exclamat văzându-l. Problema nu era aşa de urgentă.

— Nu, a spus cu viclenie. Am venit, însă, pentru o mulţime de alte lucruri şi, dac-am venit, e normal să te întreb ce vrei.

— Ar fi trebuit să vin eu la Los Sunchos; dar înţelegi că treburile la Cameră mă împiedică.

Nu mă dusesem fiindcă mă temeam, în afară de cele spuse mai sus, de scenele cu Teresa şi de posibila ei limbuţie... Oh, femeile ştiu să tacă, dar, deodată, când nu mai e nici un pericol sau li se pare lor că nu mai e, îşi dau drumul la gură şi fac o încurcătură fără să vrea.

— E vorba de Teresa, am adăugat. Dumneata ştii foarte bine că ne iubim de foarte multă vreme, de când eram copii. Ne-ai da consimţământul să ne căsătorim?

— Băiete, cum de nu? Doar e cea mai mare dorinţă a mea. Şi cât mai repede!

— Cât mai repede nu mi se pare potrivit. Eu cred că ar fi mai bine să aşteptăm până anul viitor. Afacerile mele nu sunt foarte limpezi şi posibilităţile mele nu sunt prea multe până nu se rezolvă afacerea cu ferma.

— O să se aranjeze. Şi pe urmă, eu sunt destul de bogat ca să nu vă lipsească nimic.

— Mai e ceva. Trebuie să mă ocup de poziţia mea şi nu pot neglija nici o clipă politica, dacă vreau să-mi croiesc un drum. Trebuie să frecventez asiduu societatea, comitetele, palatul guvernamental, Camera. Totul merge foarte bine, dar, cu nefericita perspectivă a unei revoluţii la Buenos Aires, poate a unui război civil, dacă m-aş însura acum, ar trebuie să-mi abandonez soţia sau să nu-mi îndeplinesc îndatoririle impuse de funcţie şi de partid.

— Şi atunci, când?

— Oh! Anul viitor, cel mai târziu. Anul viitor situaţia din ţară şi situaţia mea vor fi complet clarificate...

O scânteiere de teamă a trecut prin ochii lui don Higinio. I se părea ciudat şi mi-a spus-o: o dată ce m-am hotărât să mă însor, de ce vreau s-o las pentru mai târziu, ştiută fiind ardoarea juvenilă a imediatei împliniri. Să şovăi înainte, da, e de înţeles; dar o dată ce te-ai hotărât, amânarea pare mai puţin firească. În sfârşit, că el n-ar fi procedat aşa şi că pe vremea lui oamenii se căsătoreau fără să se îngrijească de revoluţii. Dar despre gusturi...

— Deci rămâne pentru anul viitor. Scrie-i Teresei. O să-i duc chiar eu scrisoarea, să văd ce figură o să facă.

Să scriu! Întotdeauna mi-a fost teamă să pun pe hârtie lucruri compromiţătoare, iar scrisoarea anterioară mă costase uriaşe eforturi de inventivitate. Am ieşit din încurcătură cum m-am priceput mai bine.

— Ea ştie deja, i-am spus. Ştie încă înainte de a pleca eu la oraş.

— Ha, ha, poznaşilor!... Şi aţi tăcut mâlc!

A stat toată ziua cu mine, făcând proiecte, castele în Spania, de parcă el ar fi fost mirele. O să fim regi în Los Sunchos, şi în oraş, şi chiar la Buenos Aires, unde, într-o zi, Teresa va străluci ca o regină.

Auzind asta, mi-a scăpat o replică ce, mai târziu, a avut consecinţe foarte importante.

— Lasă chestiile astea, tată, i-am spus. Teresa e prea modestă ca să poată străluci la Buenos Aires. Vin de acolo şi trebuie să te previn că femeile au o educaţie foarte distinsă, sunt nişte mari doamne, nu fete ignorante precum cele din sătuleţele noastre de provincie.

S-a uitat la mine fără să spună nimic, ca şi cum vorbele acestea l-ar fi impresionat foarte puternic, şi conversaţia noastră s-a terminat.

După patru zile, o scrisoare de la Teresa mă informa despre ce se întâmplase la Los Sunchos la întoarcerea lui don Higinio. Acesta, nebun de bucurie, i-a spus că eu tocmai îi cerusem mâna ei. Când bătrânul a mai adăugat că nunta o să fie la anu’, ea nu şi-a putut stăpâni un strigăt:

— Cum, anul viitor?! Imposibil! Până atunci!...

Bătrânul, alarmat, dar fără să fi priceput întregul rost al acestor vorbe, a întrebat, a implorat, a amenințat și, în cele din urmă, a aflat totul. Mânia lui a fost de nedescris. Voia să încalece și să alerge la oraș, să mă aducă de acolo „de urechi“ și să mă oblige să mă însor imediat ori să mă omoare ca pe un câine dacă mă împotriveam. Și ar fi făcut ce spunea, dacă nu l-ar fi lovit damblaua și n-ar fi rămas întins în mijlocul curții, în timp ce strângea chinga roibului. Nu spuneam eu că femeile, atât de rezervate întotdeauna, întotdeauna sunt indiscrete când trec printr-o emoție puternică? Dar, în fine, trebuia să înghit hapul mai devreme sau mai târziu. Din fericire, binecuvântatul atac a schimbat complet mersul lucrurilor, fiindcă don Higinio sau m-ar fi însurat, pe Dumnezeul meu că m-ar fi însurat, sau m-ar fi omorât, dacă nu și-ar fi pierdut simțirea și n-ar fi trebuit să stea multe zile la pat, cu ventuze, vezicători, sângerări și toată terapeutica de provincie din vremea aceea.

Alte scrisori de la Teresa m-au liniștit. Făcând pe infirmiera bătrânului, reușise să-l înduioșeze, să-l împiedice să provoace un conflict, datorită slăbiciunii lui momentane, dragostei lui de tată și încrederii pe care o avea în cavalerismul meu. Ce s-a întâmplat s-a întâmplat. Trebuia să ascundă greșeala cât mai bine; când o să ne căsătorim, ceea ce trebuia să facem imediat, o să plecăm într-o călătorie lungă în Chile, Europa, Paraguay, oriunde, și o să ne întoarcem cu copilul; și nimeni n-o să aibă nimic de spus. Bătrânul, însă, „voia, trebuia să vorbească cu mine, să-mi tragă o săpuneală, să-mi ceară garanții că mă voi ține de cuvânt, că altfel mă obliga să mă însor imediat. Asta ar fi cel mai bine!“ Ideea de răzbunare, de sânge vărsat trecuse pentru moment; pericolul, însă, își schimba înfățișarea: căsătoria era inevitabilă, dacă nu voiam să simt mâna cea grea a lui don Higinio sau, din contra, să-l fac să o simtă el pe a mea și să provoc în felul acesta un scandal teribil care avea să îndrepte toate privirile asupra noastră, ceea ce ar fi fost, în mod obligatoriu, foarte dăunător viitorului meu, pentru că, deși greșelile și chiar delictele se pot ierta și chiar uita în provincie dacă nu sunt cunoscute de prea multă lume și se păstrează aparențele, condamnarea

generală, implacabilă îi urmăreşte pe cei ce perturbă violent buna ordine socială.

XVIII

Situaţia politică devenea tot mai încordată, provinciile din interior se agitau şi erau temătoare, Buenos Aires-ul, cu armele în mână, era hotărât să înceapă ostilităţile cu guvernul naţional, contând pe ajutorul mai mult sau mai puţin iluzoriu a două sau trei provincii. Noi, de fapt, n-aveam nici un motiv grav să ne temem, fiindcă oamenii de pe la noi sunt adversari tradiţionali ai celor din port[54], dar în perioade atât de tulburi, niciodată nu lipsesc ambiţioşii care profită de împrejurări, iar opoziţia locală era foarte capabilă să se slujească de circumstanţe ca să provoace o schimbare de guvern care s-o aducă la putere. Aşa vedeam lucrurile cei ce tatonam situaţia într-o oarecare perspectivă. Era uşor de văzut că opoziţia se mişca pe ascuns, pregătind ceva, un atac sau o mică revoluţie din cele ce abundau în vremurile acelea. Fără nici o îndoială, nu aveau nici cea mai mică intenţie să ajute Buenos Aires-ul, dar visau de mult să-l răstoarne pe guvernator, don Carlos Camino, pe care-l făceau albie de porci, punându-i toate păcatele iadului în spinare. Camino nu guverna mai prost decât alţii, dar nu-i puteau ierta obiceiurile desfrânate şi, mai ales, înclinaţia pentru sexul frumos de proastă calitate, din pricina căreia se lansa în aventuri de nemărturisit, în care îl însoţea doar servitorul lui, Gaspar Cruz, ţăran dârz, curajos ca nimeni altul, credincios ca un câine, pentru care lumea se reducea exclusiv la guvernator, fiinţă excepţională, aproape divină, după mintea lui pătrată şi fetişistă. Soţ al unei femei exemplare, castă şi pioasă, tată a două fete frumoase, candide şi inteligente, Camino era considerat realmente ca un criminal în cercurile austere şi, în mod aparent şi utilitar, şi în cele ce nu erau atât de austere, dar care puteau profita de discreditarea lui. Într-un cuvânt, mulţi îl socoteau un soi de tiran corupt şi, dacă nu contribuiau la răsturnarea lui, nici nu făceau nimic ca să-l sprijine.

Am văzut foarte limpede avantajele pe care mi le oferea această situaţie şi nu am întârziat să mă folosesc de ea. Într-o seară, când eram în vizită la guvernator cu alte personaje, am orientat conversaţia spre mişcările populare, declarând că, după părerea mea, sunt mult mai grave decât se crede. Diverse persoane, cu acel spirit de grosolană adulaţie care te face să negi înseşi evidenţele dacă pot fi neplăcute pentru cel pe care vrei să-l linguşeşti, chiar cu riscul de a-l expune unor pericole mai mari, au replicat, râzând, că am vedenii şi mă sperii de năluci.

— Nu, nu vorbesc în bobote! am exclamat. Deţin informaţii şi, dacă domnul guvernator vrea să mă asculte şi să-mi urmeze sfatul, neculcându-se pe o ureche, ar putea evita nişte neplăceri. Mai târziu, n-o să mai fie timp.

Camino a rămas niţel îngândurat, dar a ştiut să se stăpânească şi după câteva clipe m-a luat deoparte ca să-i povestesc ce ştiu. Am exagerat puţin, considerând că era necesar pentru scopul meu. Opoziţia se înarma în taină, ceea ce era adevărat, avea adevărate arsenale în oraş, multă lume era de partea lor, ţărani ce aveau să intre în luptă la primul semnal, un soi de lojă revoluţionară ce se întrunea în fiecare noapte şi chiar iscoade în poliţie, unde mulţi agenţi erau complotişti.

— Dar ce face don Mariano?! a exclamat guvernatorul alarmat, referindu-se la bătrânul Villoldo, şeful poliţiei.

— Don Mariano nu vede mai departe de lungul nasului, e aproape zaharisit şi toată viaţa a fost slab, am răspuns. Şi în aceste momente e nevoie de un om hotărât, care să nu ţină seama de „legalitate“ şi să nu umble cu jumătăţi de măsură...

— Unde să găsesc un asemenea om?

— Domnule guvernator! Dar îl aveţi în faţa dumneavoastră!

— Dumneata? Te crezi în stare dumneata?

— Să înăbuş sau să împiedic o revoluţie? Da, domnule guvernator, mă simt foarte în stare! Dacă dumneavoastră mă numiţi şeful poliţiei şi îmi daţi deplină libertate de acţiune, vă asigur că în mai puţin de cincisprezece zile va fi mai mult calm ca niciodată. Dar cu o condiţie! Fără scrupule prosteşti şi să am mână liberă! Va trebui să băgăm destui la puşcărie!

— Dar opinia...

— Vacs! În împrejurările actuale trebuie să facem faţă situaţiei; şi pe urmă, ne sunt foarte favorabile, pentru că, datorită frământării generale din ţară, un amănunt în plus sau în minus nu mai contează. Lăsaţi-mă să acţionez, domnule guvernator, şi o să vedeţi ce bine o să iasă totul!

— Bine..., o să mă gândesc! a murmurat perplex.

— Nu. Nu putem pierde timpul. Trebuie să vă hotărâţi. Fie că mă numiţi pe mine, fie că nu, don Mariano Villoldo nu mai poate rămâne în postul lui, dacă vreţi să mai fiţi guvernator. E chestiune de zile, de ore şi s-ar putea ca în momentul acesta să vi se pregătească o cursă.

— Bine! Am hotărât!... O să-l chem pe don Mariano şi de mâine o să fii dumneata şeful poliţiei.

— De la sine înţeles că-mi voi păstra scaunul în Cameră...

— Cum? Şi constituţia?

— E o cărticică, zicea bătrânul Vélez. Constituţia nu spune că un deputat nu poate fi şeful poliţiei. Şi, chiar dacă ar spune-o, în împrejurări atât de excepţionale... Mă interesează să-mi păstrez locul, pentru cazul când, vreodată, o să părăsesc poliţia... sau când o să vă vină dumneavoastră ideea să-mi luaţi această funcţie...

— În sfârşit, să se hotărască în Cameră.

— Nu. O să cer acum concediu pe timp nelimitat. Şi mână liberă, da?! Am nevoie de putere ca să acţionez cu hotărâre, ca un trăsnet, la momentul oportun...

Don Mariano Villoldo a renunţat la funcţie în seara aceea, la cererea guvernatorului, şi a doua zi am început să-mi exercit noile îndatoriri de şef al poliţiei provinciei, spre marea surpriză a tuturor, fiindcă nimeni nu-şi explica acest enorm salt. Criticile curgeau gârlă, pe motiv că „un mucos“ în fruntea poliţiei nu poate face decât prostii. Dar eu n-am deschis gura şi m-am ocupat de reorganizarea oamenilor mei, bazându-mă pe comisarii şi ofiţerii în care se putea avea încredere. Sarcina era anevoioasă, cu atât mai mult cu cât trebuia să scot la iveală, în acelaşi timp, dovezile privind urzelile opoziţiei şi să găsesc sau să inventez un bun prilej ca să-i arestez pe

şefuleţi, să le confisc armele şi să-i fac să le treacă cheful de revoluţii, pentru un timp. Zi şi noapte stăteam la birou, dând ordine, ascultând comunicate şi confidenţe, primind iscoade şi admonestând subalternii în care nu prea aveam încredere, dar de la care se mai putea aştepta ceva. Dormeam chiar în birou, ca să fiu „pe baricade“. Cei din opoziţie se întruneau uneori într-un loc, alteori în altul, niciodată două zile în acelaşi loc, dar nu mi-ar fi fost greu să-i prind când voiam, fiindcă nu-mi lipseau informaţiile privind localul ales. Totuşi, n-am grăbit lucrurile, ca să nu dau chix şi să nu provoc prea multe critici.

În acest timp, a survenit şi ruptura cu guvernul naţional din Buenos Aires, de parcă ar fi vrut să-mi fie de folos exclusiv mie, atât în afacerile particulare, cât şi în cele politice. Am aflat chiar înaintea guvernatorului ce se întâmplase: preşedintele republicii, miniştrii şi mare parte din Congres părăsiseră oraşul răsculat, ce se fortifica şi pe care îl asedia armata regulată. Lupta avea să fie încrâncenată, fiindcă locuitorii portului păreau dispuşi să nu dea înapoi şi aveau forţe numeroase: garda naţională, voluntari creoli şi străini şi câteva trupe de veterani. Oraşul era înconjurat de şanţuri şi tranşee, iar posturile avansate, apărate strategic. Era o revoluţie în toată regula, cum nu mai fusese de mulţi ani şi cum era de temut, date fiind lungile şi făţişele pregătiri... Ţara întreagă era în stare de asediu.

De cum am aflat asta, înainte ca vestea să poată deveni publică, n-am mai aşteptat altă ocazie şi n-am mai încercat să-i prind la un loc pe toţi presupuşii revoluţionari. Uzând de puterile depline de care dispuneam, am dat ordine şi am alergat acasă la Camino să-i dau raportul despre ceea ce făcusem.

— În aceste momente, i-am spus, toţi şefii opoziţiei sunt scoşi din casele lor şi duşi la poliţie din ordinul meu. Excelenţa Voastră poate fi liniştit. Deşi nu mă tem nici de cea mai mică tulburare, voi trimite un pichet pentru paza dumneavoastră, sub comanda unui om de încredere. Totul merge bine!

A vrut să-mi ceară mai multe date, dar am lăsat amănuntele pentru mai târziu, mărginindu-mă la a-i spune doar că Buenos Aires-ul tocmai se

răzvrătise, cum era de temut, și am adăugat:

— Înțelegeți, domnule guvernator, că, date fiind întâmplările din Buenos Aires, totul e justificat și nimeni n-o să aibă nimic de spus. Când o să confisc armele și după ce o să-i ținem un timp la răcoare, ca să se învețe minte să nu mai facă pe nebunii, o să le dăm drumul și n-or să se mai agite mulți ani.

— Da, dar miniștrii?

— Nu vă faceți griji! Convocați-i și informați-i!... Sunt obișnuiți să tacă și să aprobe.

Când m-am întors la birou, au început să sosească la poliție primii arestați; unii au protestat energic la adresa „violării“ legii, descinderii acasă fără ordin din partea judecătorului și violenței la adresa persoanei lor, alții erau speriați și tremurau ca niște criminali, alții, cei mai puțini, calmi și demni, spuneau că știau de la început la ce se expun, iar o ultimă categorie implorau să fie puși în libertate, fiindcă ei „nu făcuseră nimic“, de parcă erau copii de școală. În astfel de cazuri, autoritățile provinciale nu obișnuiau să fie foarte blânde, cum se spune, și-i batjocoreau pe opozanții arestați, închizându-i în temnițe imunde, maltratându-i, obligându-i să facă cele mai mizere treburi, cum ar fi să spele closetele sau să mături trotuarele și piața publică. Lucru explicabil. Cârmuirea și mai ales poliția erau întotdeauna în mâinile unor oameni brutali și grosolani care strânseseră în ei, uneori, ani întregi de pizmă și doreau să se răzbune chiar și mascat pentru disprețul și batjocura suferite, prin mijloace nu mai puțin dureroase și sângeroase. Eu n-aveam nimic de răzbunat și am vrut să fac pe prințul cel bun. Am ordonat ca prizonierii să fie tratați cu tot respectul, să fie închiși în birouri, cât mai confortabil, să li se permită să-și aducă pat, schimburi și mâncare, toate astea însă fără să comunice cu cei din afară; și am binevoit chiar să-l pun pe unul din subalterni să-i informeze despre revoluția din Buenos Aires și să le explice că guvernul se vedea obligat să ia măsuri de precauție excepționale pentru securitatea țării.

Între timp, bazându-mă pe ce descoperiseră iscoadele mele și mai ales pe ce îmi dezvăluiseră unii dintre conspiratori, slabi de fire unii, ca să scape

de pedeapsă, venali alţii, ca să primească recompense, am aflat unde erau ascunse armele, aproape toate, şi am ordonat să fie confiscate. Conspiraţia era înăbuşită; aveam vreo cincisprezece ori douăzeci de opozanţi importanţi arestaţi şi confiscasem o sută de puşti vechi, aproape de nefolosit, şi tot pe atâtea sulițe făcute din tulpini de trestie de zahăr şi foarfece de tuns oile.

În mijlocul acestei vânzoleli, am avut o surpriză care la început mi-a fost foarte neplăcută, dar sosea exact în momentul cel mai favorabil pentru mine, cum n-am întârziat să-mi dau seama. Biroul meu era plin de lume, când o ordonanţă m-a anunţat că don Higinio Rivas vrea să vorbească cu mine. Sosise momentul tragic. O clipă m-am gândit să-l amân şi să nu-l primesc pe bătrân, dar mi s-a părut că aş fi prea laş şi, înfruntând soarta, l-am poftit să intre, fără să-i expediez pe subalternii mei.

Aproape că nu l-am recunoscut pe don Higinio. Boala îl slăbise şi îl vlăguise tare, iar grijile, necazurile, amorul propriu rănit, după ce-i provocaseră un acces de mânie, îl lăsaseră parcă neliniştit şi şovăitor. Chipul lui de leu blând, alungit şi zbârcit, exprima mai degrabă melancolie decât aroganţă, iar ochişorii lui negri sub sprâncenele albe şi hirsute nu te mai ţintuiau nici hotărâţi, nici sfredelitori, ci rătăceau nehotărâţi de la o persoană la alta, de la un obiect la altul.

— Vreau să vorbim între patru ochi, mi-a spus după ce m-a salutat sec.

— Un moment, don Higinio, şi sunt la dispoziţia dumitale. Am de dat nişte ordine... Dar ia loc... Situaţia e atât de gravă... Din fericire, n-am secrete faţă de dumneata...

Am dat ultimele instrucţiuni comisarilor şi ofiţerilor cu exagerată afectare şi mi s-a părut potrivit, mai mult pentru don Higinio decât din alt motiv, să exagerez dispoziţiile militare ofensive şi defensive; am hotărât ca agenţii de poliţie să rămână în cazărmi cu arma în mână, să fie instalate posturi în punctele strategice pentru a apăra palatul guvernamental, primăria, poliţia, banca, reşedinţele guvernatorului şi ale miniştrilor. În timpul acesta, intrau şi ieşeau subalterni, grăbiţi, cu un aer important, şi don Higinio, uimit, asculta cu atenţie crescândă, până într-atât încât chipul a

început să-i prindă viaţă şi să-şi redobândească expresia şireată şi hotărâtă dinainte. Se trezise în el „politicianul“, şeful.

— Dar despre ce-i vorba? a întrebat, în cele din urmă, fără să se poată stăpâni.

— Cum? N-ai aflat?

— Acum am picat călare de la Los Sunchos. Am lăsat calul la poartă; n-am văzut pe nimeni decât pe servitorul tău, care mi-a spus că eşti aici.

— Trecem prin clipe grele. La Buenos Aires a izbucnit revoluţia; teribilă, şi urmau să se răzvrătească şi aici, dacă nu-i surprindeam la timp. De-asta sunt acum, nici mai mult, nici mai puţin, decât şeful poliţiei, don Higinio!

— Şeful poliţiei... Revoluţie... Şi eu să ştiu nimic!...

Uitând pentru o clipă ce vânt îl adusese, ascultând de instincte, a vrut să ştie ce se întâmplă, mi-a cerut date, lămuriri, amănunte... Prima întâlnire, care mă făcuse să tremur, era atenuată, ca de o bară de protecţie, de foarte oportuna revoluţie, Dumnezeu s-o binecuvânteze. Şi puteam s-o atenuez şi mai mult, împiedicând pentru viitor orice înfruntare violentă.

— Ai picat la ţanc, i-am spus încet. Pichetul care face de gardă la casa guvernatorului e comandat de un ofiţer care nu-mi inspiră încredere. Ai putea să preiei dumneata comanda. Trebuie!

— Dacă crezi că sunt potrivit...

— Scriu acum ordinul prin care pichetul să treacă sub ordinele dumitale. Eşti prieten cu Camino şi o să fie mai liniştit cu dumneata.

Am considerat că venise momentul să vorbim despre chestiunea principală şi, în timp ce scriam, am ordonat să fim lăsaţi singuri, cerând discret ca după scurtă vreme să vină cineva să ne întrerupă întrevederea.

Când i-am înmânat ordinul, am îndrăznit să iau taurul de coarne.

— Va să zică n-ai venit din cauza revoluţiei?

S-a ridicat ursuz şi tulburat, a făcut câţiva paşi, căutând parcă în ce fel să înceapă şi a izbucnit:

— Nu! Nu pentru asta am venit! Am venit pentru o chestiune foarte gravă şi foarte tristă, pentru o chestiune îngrozitoare, Mauricio!... Niciodată

n-aș fi crezut!

S-a întrerupt ca să se stăpânească și, cu voce surdă, vorbind rar, a adăugat:

— Trebuie să te însori... imediat.

— Imediat, de ce?

— Imediat! Teresa mi-a mărturisit totul... Nu vreau să-ți reproșez purtarea, nici să-ți spun ce cred despre buna ta cuviinţă! Dar, îți repet, trebuie să te căsătorești imediat!... Familia Rivas nu admite asemenea ruşine!

Cu un glas pe care îl voiam emoționat și ferm totodată am răspuns:

— Știi foarte bine, don Higinio, am zis, știi foarte bine că vreau să mă însor și că aș fi făcut-o deja dacă n-ar fi fost această situație. O iubesc pe Teresa și, acum că ai aflat cum stau lucrurile, îți jur că n-am s-o pun într-o situație proastă... nici pe ea, nici pe dumneata, care ai fost întotdeauna ca un al doilea tată pentru mine.

Am observat o oarecare emoție la el. Probabil că se temea de un refuz, de o dramă și lipsa mea de împotrivire îl făcea să șovăie, ca după o lovitură în gol, și să alunece spre comedia sentimentală.

— O să te însori imediat?

— De îndată ce va fi posibil.

— Pe cuvântul tău?

— Pe cuvânt.

— Bine! și mi-a strâns mâna cu lacrimi în ochi. Atunci chiar mâine plecăm la Los Sunchos.

— Asta nu se poate, don Higinio! Ce-ți trece prin cap? Ar fi mai mult decât o nebunie, o adevărată trădare! În acest post și în aceste împrejurări, eu sunt militar, sunt soldat și nu pot dezerta...

— Da, dar onoarea Teresei și-a mea? Îți repet că povestea e urgentă; o să izbucnească scandalul, și asta nu tolerez!

Se făcuse roșu, redobândindu-și chipul leonin... Eu tocmai sunasem discret la sonerie... Comisarul de serviciu a intrat în birou. L-am făcut să aștepte și m-am adresat lui Rivas:

— Pleacă liniştit, tată, i-am spus afectuos. O să se aranjeze totul aşa cum doreşti; totul. Acum, fiecare trebuie să-şi facă datoria. Guvernatorul are nevoie de dumneata. Apără-l, ia toate măsurile pe care le crezi necesare şi ţine-mă la curent.

A vrut să insiste, dar prezenţa comisarului l-a oprit. A făcut un gest de nemulţumire şi a plecat.

Chiar în seara aceea, am obţinut de la Camino să-l numească comandant militar extraordinar în Los Sunchos, cu puteri depline, încredinţându-i sarcina de a împiedica trecerea prin departamentul nostru a grupurilor de revoluţionari din alte provincii; pentru asta i s-a dat un pichet de gardieni, întărire necesară a redusei poliţii locale. Trebuia, de asemenea, să pregătească mobilizarea gărzii naţionale, când se va ordona.

În felul acesta câştigam timp. Timp! Nu aveam nevoie de altceva, fiindcă ştiam şi ştiu cât de mare e puterea faptelor consumate. Atunci când va trece momentul fiziologic de care ne temeam, când iremediabilul se va impune, când vor începe să gândească „mai bine să nu mai zgândărim lucrurile“, eu o să fiu scăpat, sau aproape, de primejdie. Cu puţină abilitate şi puţin noroc, acea aproape dramă va fi doar o poveste veche.

După câteva zile, am aflat că don Higinio o trimisese pe Teresa la ferma unor rude sărace în care avea totală încredere şi care locuiau foarte departe de Los Sunchos, între sat şi oraş. Începea complicitatea, datorită însăşi „onoarei“. Încă un efort şi voi fi liber pentru totdeauna. Efortul necesar era o adevărată vitejie, dar l-am făcut. M-am dus s-o văd pe Teresa. Printre alintări şi vorbe duioase, i-am zugrăvit situaţia, viitorul meu, grozava mea ascensiune şi ce mi se oferea în continuare. Dar trebuia să nu am nici o piedică în cale, trebuia să nu fiu compromis într-un scandal, trebuia să fie gata de sacrificiu ca, după aceea, drept răsplată, să trăim fericiţi.

— Ce sacrificiu? m-a întrebat cu candoare, gata pentru orice jertfă.

Se impunea să amânăm căsătoria până când eu îmi consolidam poziţia. Şi am avut cruzimea, de care azi mă căiesc din cauza consecinţelor, să-i spun că ea nu este pregătită, nici ca educaţie şi cultură, nici ca manieră de a

se îmbrăca, pentru a fi demna soţie a unui adevărat personaj. Trebuia să se schimbe, să studieze, să se ridice la înălţimea mea, şi atunci...

— Dar ce pretext să găsesc pentru tăticu'?

— Spune-i că n-ai încredere în mine, că sunt prea haimana, că te-aş face nefericită, că ai muri de supărare, că nu vrei, ce mai!

Am lăsat-o plângând de ţi se rupea sufletul, fără să-mi fi spus dacă accepta sau nu pretenţiile mele. Dar am plecat liniştit. Cunosc aşa de bine sufletul omenesc!

Revoluţia s-a sfârşit paşnic în provincia mea, nu fără vărsare de sânge şi suferinţe la Buenos Aires, asediat şi în cele din urmă învins, de astă dată pentru totdeauna, de forţele naţiunii.

În aceeaşi vreme, se năştea nepotul lui don Higinio, fără să ştie prea multă lume la început, după cum mai târziu a ştiut toată lumea. Bătrânul n-a mai venit să mă vadă, fără îndoială din cauza atitudinii Teresei, şi, după câteva luni, ruşinat, a plecat la Buenos Aires cu ea şi cu copilul. La plecare, sărmana fată mi-a scris, amintindu-mi de „sfintele promisiuni, şi mai sfinte acum, că avem un copil"; şi promiţându-mi că se va strădui să fie o adevărată doamnă care să-mi facă cinste oriunde... Oh, speranţă! Oh, candoare! Oh, iluzii!

Între timp, eu mă limitam să observ realitatea şi să mă folosesc de ea, având, în sfârşit, cale liberă.

16 Nu e adevărat. Nu se numea aşa, nu se născuse în Los Sunchos, nu era din „acest" ţinut şi nu se cunoaşte cu precizie nici perioada în care a trăit. Aceste neclarităţi – care nu umbresc sinceritatea psihologică a naraţiunii – le-a sugerat chiar el când i-a încredinţat copistului ciorna memoriilor sale, pe care apoi a cerut-o înapoi şi a distrus-o. La transcrierea manuscrisului, cu încuviinţarea respectivă, copistul şi-a permis cea mai deplină libertate – poate în detrimentul operei, spontană şi neglijentă –, modificând stilul, schimbând numele locurilor, transformând personajele şi epocile, adăugând scene, schimbând decorul şi, în sfârşit, interpolând – nu fără o anumită măsură – sentinţe comentarii şi observaţii. L-a ajutat chiar protagonistul, în timpul lungilor ceasuri de tăifăsuială, acolo în Europa, după cum l-au ajutat şi unii contemporani, prieteni şi duşmani, şi, uneori, chiar şi propria lui imaginaţie şi sistemul său inductiv, admirabil sistem logic de a greşi. Această „stilizare"

este explicația faptului că personajele nu folosesc, în general, felul de-a vorbi din partea locului, cum era firesc, și totodată justifică apariția unor păreri, disonante în gura eroului, amoral, poate puțin cinic și întotdeauna ironic. Meticulozitatea l-a determinat chiar pe copist, la început, să-i propună să redacteze cartea la persoana a treia, ca să evite unele confuzii și stilul să fie mai puțin monoton. Gómez Herrera n-a fost de acord, declarând că „asta merge la romane“, așa cum n-a permis să se schimbe nici titlul cărții, deși ceea ce veți citi nu sunt nici „isprăvi“, nici „hazlii“, iar protagonistul nu este „nepotul“ lui Juan Moreira. Veți remarca și unele anacronisme și dracu' știe ce-a rezultat din toate astea; copistul se spală pe mâini și își declină orice responsabilitate, mărginindu-se să-și dovedească excelenta caligrafie (R.J. Payró).

17 *Vara*, măsură de lungime egală cu 0,835 m. (sp.).

18 Arbust din familia papilonaceelor (sp.).

19 Arbore spinos (sp.).

20 Facundo Quiroga, personajul principal al celebrului roman biografic *Facundo sau Civilizație și barbarie*, de cunoscutul scriitor argentinian Domingo Faustino Sarmiento (1811-1888).

21 *Gregorio Funes* (1749-1829), cunoscut sub numele de Deán (Decanul) Funes, preot, politician și scriitor argentinian, participant la războiul de independență.

22 Aluzie la un episod din *Recuerdos de provincia* (*Amintiri provinciale*), de Domingo Faustino Sarmiento.

23 Infuzie tipică în Argentina și Uruguay, preparată din frunzele pisate ale arborelui omonim, care se bea singură sau în amestec cu plante medicinale, într-un vas făcut dintr-o tărtăcuță care se numește tot *mate* cu un fel de pai (sp.).

24 Armă formată dintr-un lasou cu câteva bile legate între ele, care se aruncă și se înfășoară în jurul picioarelor animalului vânat (sp.).

25 *Juego del pato* (sp.), întrecere între mai mulți călăreți care încearcă să prindă un rățoi (actualmente o minge de piele cu un fel de mânere), care sare și zboară pentru a nu fi prins.

26 Grădină îngrijită (lat.).

27 Țeavă subțire terminată la un capăt cu o mică pară cu orificii, asemenea unei site de ceai, din diverse materiale, cu care se bea ceaiul mate (sp.).

28 Plantă din Argentina și Uruguay (*Oaxalis Seloniana Arona patagonica*) (sp.).

29 Plantă sălbatică din Argentina, cu fructe comestibile (*Salpichrea rhomboidea*) (sp.).

30 Plantă ciperacee cu frunze ca o lamă de cuțit (sp.).

31 Un fel de pantaloni de piele care protejează partea din față a călărețului (sp.).

32 Băutură compusă din absint, orjad și apă, denumită *suisé*, pentru că absintul era adus din Elveția (sp.).

33 Oraș în Franța, capitala departamentului Vosgues, unde există o bazilică romanică și gotică.

34 *Iesus hominum salvator* (Isus mântuitorul oamenilor) (lat.).

35 *Acederaque*, *paraíso* sau *cinamono* (sp.), copac de origine orientală, cultivat în America (*Melia acedaracha*).

36 Bile numerotate care sunt extrase din urnă şi conţin biletele cu subiectele de examen în unele instituţii de învăţământ din Argentina.

37 Statuia zeiţei Pallas din Troia, socotită ocrotitoarea cetăţii.

38 Peşte de apă dulce din Argentina (sp.).

39 *La Petra y la Juana o el buen casero*, comedie de Ramón de la Cruz, mai cunoscută ca *La casa de Tócame Roque*, şi *L'Hôtel du libre échange*, comedie de Georges Feydeau şi Maurice Desvallières, se desfăşoară în case unde locuieşte multă lume, este dezordine şi au loc certuri şi încăierări. Cele două titluri au intrat în limbajul comun cu aceste sensuri.

40 Aluzie la un episod din romanul omonim de Domingo Faustino Sarmiento.

41 Émile Gaboriau (1832-1872), romancier francez, unul dintre precursorii genului poliţist.

42 Plantă din familia gramineelor, care creşte pe terenuri joase şi umede, cu frunze înguste cu margini tăioase (sp.).

43 Mamifer rozător din America meridională asemănător cu iepurele, dar cu coada lungă (*Lagostomus trichodactylus*) (sp.).

44 Mamifer fără dinţi din America, cu trupul acoperit de un păr abundent, spre deosebire de alte specii din acelaşi gen (*Dasypus*), şi de plăci cornoase articulate (sp.).

45 Aluzie la Sancho Panza, scutierul lui Don Quijote, numit guvernatorul inexistentei insule Barataria.

46 Solon (640-cca. 558 î.e.n.), om de stat atenian, considerat unul dintre cei şapte înţelepţi ai Greciei antice.

47 Nicolás Avellaneda (1837-1885), politician, jurist şi scriitor, preşedinte al Argentinei între 1874 şi 1880; celebru orator.

48 Probabil Guillermo Rawson (1821-1890), medic şi om politic argentinian.

49 Bartolomé Mitre (1821-1906), militar, om de stat şi scriitor, preşedinte al Argentinei între 1862 şi 1868.

50 Dalmacio Vélez Sársfield (1801-1875), jurist şi politician argentinian, autor al *Codului civil* şi al *Codului comercial*.

51 Emilio Castelar (1832-1899), scriitor, orator şi politician spaniol.

52 Honoré-Gabriel, marchiz de Mirabeau (1749-1791), celebru orator din perioada Revoluţiei franceze, apărător al monarhiei constituţionale.

53 După cucerirea independenţei, începând cu anul 1813, istoria Argentinei a cunoscut un continuu conflict între diversele provincii din interiorul ţării, pe de o parte, şi provincia Buenos Aires, pe de altă parte, care, la mijlocul secolului trecut, se considera stat independent. Totodată, aici se afla şi guvernul federal centralist, căruia i se opuneau provinciile, care doreau mai multă autonomie.

54 Referire la Buenos Aires.

PARTEA A DOUA

I

A trecut un timp, nu știu cât, deși mie mi se părea foarte mult la vârsta aceea privilegiată în care nu ții seama de ore, nici de zile, dar în care anii par a avea privilegiul de a nu se sfârși niciodată. Și, deși se sfârșise perioada Camino și aveam alt guvernator, pe don Lucas Benavides, acesta se arăta prietenos cu mine și continuam să-mi ocup posturile, n-aș spune că în mod strălucit, dar cu o anumită înțelepciune care a potolit multe din răutățile stârnite la început de ascensiunea mea. Mi se mulțumea, nu în mod explicit, pentru politețea și blândețea dovedite față de prizonierii politici în ceasul tragicomic al revoluției, în pofida tuturor răzbunărilor și practicilor provinciale. Deși înțelegeam asta foarte bine, cel ce mi-a confirmat acest gând a fost Vázquez, când s-a întors cu titlul lui de doctor, recent obținut la facultatea din provincia vecină. Mi-a lăudat comportarea, demonstrându-mi că făcusem un pas spre cele mai bune procedee politice și sociale visate de bunii cetățeni pentru țara noastră.

— Eh! Nu exagera! am replicat. Am făcut ce-ar fi făcut oricine.

— Nu. Ai făcut mai mult decât alții, ai dat un bun exemplu.

La aprecierea lui binevoitoare, care pe mine mă interesa foarte puțin, în realitate, contribuia, cu siguranță, starea de beatitudine în care se afla: un titlu respectabil pentru marea majoritate, venituri suficiente trimise de taică-su și o logodnică drăguță și de poziție socială înaltă, María Blanco. Dar când spun logodnică nu întrebuințez cuvântul exact, pentru că María Blanco, patriciana, prin antonomază, nu făcea, de fapt, decât „să-l prefere“, această preferință lăsând să se presupună că va deveni, probabil, logodnica

lui. Nu erau „logodiți“ în vreun fel, după cum mi-a mărturisit chiar el într-un moment de exuberanță. Oricum, situația socială, sentimentală și pecuniară a lui Pedro era strălucitoare.

Eu, în schimb, treceam printr-un moment ceva mai dificil; jucasem mult în timpul acesta, căci, în afară de aventurile amoroase, după cum cred că am mai spus, în orașul acela amorțit și taciturn nu aveam altă distracție. Și pe cât jucasem, pe atât pierdusem; îmi epuizasem aproape creditul. Nu puteam nici să pun mâna pe averea mea, mare ori mică, pentru moment, fiindcă era în indiviziune cu mămica și s-o lichidez atunci ar fi însemnat o nebunie și am fi rămas amândoi în stradă.

Colac peste pupăză, într-o prelungită partidă cu diverse personaje venite de la Buenos Aires, am pierdut într-o noapte vreo zece mii de pesos (de fapt, echivalentul lor, fiindcă nu se adoptase încă actualul sistem monetar) și am trecut prin grele încercări ca să-i plătesc. Îmi pierdusem deja nădejdea să mai obțin un credit atât de mare, când mi-am amintit de Vázquez și m-am dus la el, în chip de ultimă scăpare, considerând că ar fi o politică bună să-i ascund adevărata cauză a jenei mele financiare.

— Vreau să mă instalez ca lumea, i-am spus, într-o casă mobilată cu gust și sunt cam strâmtorat de niște datorii presante. Tu știi că am cu ce plăti și că nu e vorba să trag pe sfoară pe cineva; așa că ți-aș fi recunoscător dacă mi-ai face marele serviciu să-mi împrumuți douăzeci de mii de pesos, cât mai repede posibil. Ai? Pentru că nu mă îndoiesc că, dacă ai, mă împrumuți imediat.

— Faci bine că nu te îndoiești; dar, pentru moment, n-am bani, mi-a răspuns. Ar trebui să aștepți...

— Problema e urgentă, foarte urgentă!

— Atunci, nu-i vorba doar de casă.

— Ți-am spus că mai am și unele datorii de onoare.

— Haide! Fii sincer! Ai jucat și ai pierdut?

N-am șovăit atunci să-i spun adevărul.

— Așa e, am exclamat. De-asta vorbeam de o datorie de onoare. Ai nas bun. Ai putea chiar, făcând un sacrificiu, să-mi faci rost de banii ăștia în

douăzeci şi patru de ore? În douăsprezece, mai bine zis, pentru că am pierdut deja douăsprezece...

— Da. Vino cu mine şi o să-i ai.

S-a dus la o rudă de-a lui, care n-a stat pe gânduri şi i-a împrumutat banii, probabil pe baza unor garanţii serioase, fiindcă bătrânii din provincia mea nu scot banul cu una, cu două, chiar dacă-i vorba de propriul lor tată. Pe scurt, chiar în seara aceea am putut să le plătesc câştigătorilor, rămânând cu o sumă importantă, ce îmi permitea să mă instalez într-o casă, cum era de fapt dorinţa mea, şi, căutând să-mi iau revanşa, să mai fac o partidă pe ici, pe colo. Vázquez nu a vrut să accepte un bilet la ordin de la mine şi nici măcar o chitanţă.

Eu locuisem până atunci la hotel, instalat destul de bine, dar asta îmi cauza o mulţime de dificultăţi serioase, pentru că nu eram „la mine acasă“ şi toate acţiunile mele erau continuu şi obligatoriu controlate nu numai de servitorime, mai mult sau mai puţin fidelă şi discretă la urma urmei, ci şi de străinii care veneau să stea acolo. Deşi apartamentul meu era relativ izolat, fără alte încăperi în vecinătate, în fundul uneia din marile curţi interioare ale vetustei reşedinţe de familie transformate în hotel peste noapte, era imposibil să-i împiedic pe cei ce locuiau acolo să nu treacă deseori pe domeniile mele şi, mai ales, să vadă cine intră şi cine iese din camerele mele. M-am instalat, deci, într-o căsuţă pe o stradă puţin circulată, dar foarte centrală şi am mobilat-o, deşi modest, cu tot confortul posibil ce se putea avea pe atunci în provincie. Mi-am amenajat şi o mică grădină care, cu cei patru smochini, şase peri şi câţiva corcoduşi, se întindea în spatele casei şi dădea în altă stradă şi mai neumblată decât prima. În felul acesta aveam şi casă, şi o *garçonière*, un cuib al iubirii, şi peste toate astea l-am făcut şef pe vechiul meu tovarăş Marto Contreras, fiul prietenului meu, conducătorul diligenţei din Los Sunchos, care, aspirând la demnitatea de „gardian“ ca la un baston de mareşal, mă rugase de multe ori să-l iau la oraş şi era o persoană în care mă puteam încrede orbeşte, cum făcea Camino cu servitorul lui, Cruz.

După asta, simțind din nou lipsa fondurilor, am hotărât să mă gândesc serios la afacerile mele și să văd exact care era situația averii noastre.

Don Higinio pregătise foarte abil afacerea cu ferma, punct de plecare obligatoriu pentru posibila noastră îmbogățire, dar în ultima vreme nu se mai ocupase de asta, cum e și firesc, deși, trebuie s-o spun spre onoarea lui, nu-și distrusese opera din spirit de răzbunare, poate dintr-un cavalerism înnăscut, poate fiindcă mai nutrea speranța să mă vadă ginerele lui, poate și pentru că eu eram prea puternic ca să lupte cu mine cu arme precare și mizerabile. Trebuia să mă rănească mortal sau să nu se atingă de mine, fără cale de mijloc. Între timp, nimeni nu se mai ocupa de afacere, dacă nu mă ocupam eu, și am hotărât să plec la Los Sunchos, să perfectez chestiunea, profitând de știrea că opoziția, călăuzită cu ani în urmă pe acest drum de dibăcia lui Rivas, cerea în gura mare deschiderea străzilor intersectate de pământul meu, fără să-și dea seama că în felul acesta făcea tocmai jocul unuia dintre dușmanii ei. În cariera mea politică am avut ocazia, de multe ori, să văd producându-se acest fenomen, mai obișnuit decât s-ar crede. Nu există colaborator mai bun decât adversarul, dacă știi să te slujești de el.

Într-o bună zi, deci, am plecat spre Los Sunchos, cu toată pompa cerută de înalta mea poziție de deputat și șef politic, deși cu aparenta modestie ce cadrează cu un democrat creol. Am plecat călare, îmbrăcat cu pantaloni de călărie, poncho, pălărie cu boruri largi și cizme, dar având cu mine o mică escortă, ca și cum aș fi fost „în misiune oficială“, să fac o vizită de inspecție la posturile de poliție din departamente și în special din departamentul meu. Era bine să nu-i las pe „rechinii“ ăia să afle exact intențiile mele, fiindcă erau în stare „s-o ungă“ pe propria lor mamă și, chiar dacă eram dispus să le dau ceva, detașarea mea nu ajungea chiar la a-i lăsa „să ascundă asul în mânecă“, așa cum se spune de obicei în jurul mesei de joc.

Aflând de sosirea mea, autoritățile locale m-au așteptat cu o mare recepție. Câțiva funcționari au venit călare până la marginea satului, cum se făcea cu marii seniori, și m-au acompaniat până la primărie, unde se pregătise o „gustare“ și se adunaseră numeroși săteni, cu nelipsita fanfară.

Aici au urmat îmbrățișări, strângeri de mână, aclamații, toasturi, marșuri triumfale, imnul național și un lung discurs, comandat din vreme prietenului meu, „spaniolașul“ De la Espada, care m-a numit „mândria satului Los Sunchos, fiul cel mai iubit al provinciei, alesul sorții și al gloriei“, stârnind aplauzele entuziaste ale partidului de guvernământ întrunit în onoarea mea. Am încercat să scap de aceste dovezi de simpatie, prea rustice deja pentru rafinamentul meu incipient de funcționar de oraș, dar nu am reușit înainte de a avea acest scurt dialog cu directorul ziarului *La Epoca*.

— Ești un ingrat!

— De ce? am întrebat surprins.

— Speram să mă iei la oraș. Asta nu-i viață! Aici mă irosesc!

— Dar ce să faci acolo?

— Poftim! Să conduc sau măcar să scriu la un ziar. Știi că am „mâini de pianist“! Acolo îți pot fi foarte util, pe când aici nu-ți slujesc nici ție, nici mie, nu slujesc nimănui. Hai, fă o mișcare și caută-mi ceva pe-acolo!

— Băiete, da’ nu pot lua tot satul și știi pe câți a trebuit să-i aranjez..., fără să am unde! Îmi pică pe cap tot Los Sunchos!

— Un motiv în plus! Nimeni nu te-a slujit ca mine. Și asta se cheamă ingratitudine, Mauricio!

Mi-o spunea pe un ton atât de serios și glumeț totodată, încât n-am putut decât să râd și să-i promit că o să mă zbat ca să vină la oraș în condiții bune. Și am scăpat sub pretextul că mă duc s-o îmbrățișez pe mămica, care mă aștepta probabil nerăbdătoare.

Așa era, într-adevăr, și s-a aruncat în brațele mele, plângând și râzând în același timp, fără să poată spune altceva decât „Băiețelul meu! Băiețelul meu!“, de parcă atunci aș fi înviat din morți. Cu multă greutate am reușit să-i potolesc manifestările de dragoste și s-o fac să se așeze în sufrageria aceea sărăcăcioasă și aproape goală, atât de plină de amintiri, pe cât de goală de mobile. Atunci am putut s-o privesc. Singură, îmbătrânise incredibil de repede. Parcă era mai împuținată, mult mai slabă, cu șira spinării ca un arc, și, așa de măruntă, de plină de riduri, cu părul ei alb-cenușiu cu cărare pe

mijloc, sărmana mea bătrână devenise o mică „stafidă“. Zâmbea totuşi printre lacrimile ce continuau să-i curgă pe obrajii descărnaţi.

— Rămâi aici? m-a întrebat.

— Da. Câteva zile...

— Iar o să ne despărţim!

— Trebuie. Mămico, de ce nu vii cu mine la oraş... Eu n-am ce face în Los Sunchos...

— N-ai ce face? şi simţeam parcă un reproş în glasul ei, când a spus asta. Ai dreptate!... Băieţii de azi... Eu, însă, am ce face aici... Eu nu pot să plec la oraş... O să aştept... Dar vino mai des... Eu nu pot veni...

Mai târziu, am aflat motivul acestei hotărâri de a rămâne acolo; avea pentru memoria lui tăticu’ un cult exagerat, aproape bolnăvicios, influenţată de vechile ei înclinaţii mistice; se ducea zilnic la mormântul lui, transformat într-o grădină, pe care o umplea, totuşi, de mormane de flori. Nu mi-a făcut nici o confidenţă, cu rezerva caracteristică a vechilor doamne creole, dar cred că de când murise tăticu’ îl socotea mai al ei, mai exclusiv al ei şi reînnoia cu umbra lui luna lor de miere. Dacă nu era aşa, cum să-mi explic acea răceală faţă de mine, fenomen extraordinar ce-i permitea să trăiască, în mod voit, despărţită de mine? Din dragoste pentru Los Sunchos? De teamă că va fi iarăşi părăsită, cum o părăsise soţul ei pe când trăia? Din dragoste postumă, pe care o simţea împărtăşită de dincolo de mormânt?...

După ce mi-am împlinit aceste îndatoriri şi alte formalităţi, m-am apucat să studiez în amănunt situaţia din Los Sunchos. Se produseseră câteva schimbări, profunde la prima vedere; don Sócrates Casajuana nu mai era intendentul primăriei şi nici don Temístocles Guerra, primar. Dar nu vă temeţi! Schimbarea nu fusese atât de radicală, fiindcă don Temístocles era intendent, iar don Sócrates primar, graţie unei serii de abile permutări, iniţiate cu ani în urmă. Cum intendentul nu putea fi reales, găsiseră acest mijloc de a monopoliza puterea spre binele celor din Los Sunchos, fără să mai aibă nici măcar amabilul control al lui don Higinio. Şi se jucau astfel „de-a hoţii şi vardiştii“. Mă aflam, deci, în tabăra aliată şi puteam încerca să rezolv afacerea.

— Treaba se poate face, dar nenorocita asta de opoziție! a exclamat Casajuana, când l-am chemat să discutăm.

— Acum, neobrăzații ăștia nu te lasă să faci nici un pas! a adăugat Guerra.

— Ei, don Temístocles! Haide, don Sócrates! am spus, râzând ironic. Opoziția e cea care strigă în gura mare să se deschidă străzile! Sau vreți să trec eu drept interesat?

Casajuana, cel mai viclean, s-a grăbit să răspundă, având deja pregătită, fără îndoială, o obiecție... și încă o grămadă de obiecții, cât timp nu vedea clar ce câștig are.

— Da, dar cei din opoziție susțin că terenul străzilor e proprietate municipală și că trebuie să revină gratuit urbei.

— Cum așa? Ce prostie! am protestat.

— Și se bazează pe ceva. În vechiul plan al satului, care există la arhivă, străzile apar deschise de la un capăt la altul.

— Chiar dac-ar fi așa, am obiectat, tot ar trebui să știm dacă dreptul de proprietate nu e anterior acestui plan.

— Actul este posterior, a spus don Sócrates. Chiar eu am verificat datele. Și ceea ce complică și mai mult lucrurile e faptul că sunt terenuri vândute chiar de primărie.

— Cu obligația de a deschide străzile?

— Asta e de la sine înțeles. Și, pe deasupra, mai e și planul.

— Ar trebui să vedem actul, care cu siguranță nu menționează chestia cu străzile... Și, la urma urmei, ce rost are planul ăsta din arhivă... Nu ne trebuie.

Și, căutând cele mai dibace eufemisme, „vicleșugurile“ creole și toată dialectica de care eram în stare, le-am dat de înțeles că vor avea un procent serios la afacere, dacă sunt destul de „isteți“ ca să elimine aceste dificultăți și altele care s-ar mai putea ivi. Râzând parcă de izmenelile mele, mai înainte chiar de a fi îndrăznit să le vorbesc pe șleau, au început să dezbată chestiunea cu cărțile pe față și atât de fără rezerve, de parcă era vorba de cea mai legală vânzare-cumpărare. Într-un cuvânt, mi-au luat o bucată bună de

teren şi câteva „loturi mici“ pentru Miró, trezorierul primăriei, Antonio Casajuana, fratele primarului, fostul meu şef, şi pentru diverşi membri ai consiliului, ale căror voturi trebuiau recâştigate. Am acceptat tot, şi nu era mult, din punctul de vedere al relativităţii lucrurilor, dacă ţinem seama că eu le dădeam terenuri aproape fără valoare, pe care ei mi le plăteau cu bani, străini dacă vreţi, dar peşin. Într-adevăr, primăria urma să-mi plătească la preţ ridicat tocmai suprafaţa străzilor ce aveau să dubleze valoarea loturilor mele.

Am avut de învins împotrivirea şi mai mare a mămicii, care nu voia pentru nimic în lume să împartă proprietatea şi cu atât mai puţin să vândă o parte din ea, cum plănuisem eu. Voia să păstreze ferma aşa cum fusese cât trăise bărbatul ei şi orice schimbare i se părea o crimă.

— E totul al tău! exclama. Aşteaptă să mor şi o să fie al tău, aşa cum e şi acum, dar nu ca să-l mărunţeşti şi să-l iroseşti. Fernando n-ar fi vândut şi n-ar fi împărţit niciodată pământul!...

— Dacă i-ar fi convenit, ar fi făcut-o, mămico; fii sigură!

Numai după interminabile discuţii am convins-o să accepte diviziunea coproprietăţii prin judecată. Altfel mi-ar fi fost imposibil să realizez această afacere atât de dibaci gândită. Sentimentul e prost sfătuitor în ţările astea ca a noastră, unde marile averi nu pot trece întregi de la o generaţie la alta ca în Anglia şi în unele regiuni din Germania. Şi nici nu e nevoie, pentru că mijloacele de a face avere sunt foarte diferite.

În sfârşit, după ce am terminat campania, am plecat din Los Sunchos, nu mai înainte de a suporta o jumătate de duzină de banchete şi serate cu care m-au onorat consătenii mei, convinşi de-acum că le făceam cinste cu adevărat şi uitând de vechile mele năzbâtii de ştrengar ce-i imita pe muschetari, contrabandişti şi bandiţi. Dar cum plecasem din oraş într-o călătorie de inspecţie a posturilor de poliţie departamentale, nu puteam să nu trec, măcar de formă, pe la comisariatul din Los Sunchos, unde continua să domnească vechiul meu prieten don Sandalio Suárez, cel mai asiduu participant la toate manifestările de simpatie la adresa mea.

Din primul foc am înţeles că don Sandalio „mânca“ douăzeci de gardieni, adică avea doar jumătate din personalul înregistrat pe state, şi că soldele celeilalte jumătăţi slujeau pentru sporirea decentă a modestei lui remuneraţii. Şi, când am făcut inspecţia, m-am distrat grozav văzând ce mutră făcea, pe când asculta aceste observaţii.

— Don Sandalio, dar sunt prea puţini oameni pentru un departament aşa mare ca Los Sunchos. Ar trebui mărit personalul. Câţi oameni ai?

— Oh, nu-i nevoie de mai mulţi! a răspuns grăbit, ocolind cifra acuzatoare. Sunt de ajuns ăştia.

— Dar îmi garantezi dumneata, don Sandalio, situaţia din Los Sunchos cu mâna asta de prăpădiţi? am insistat. Să ştii că e unul dintre cele mai mici comisariate!...

— Dacă ţi-o garantez? Cred şi eu! Lasă pe mine. Poţi să pleci liniştit. Aici n-o să mişte nici musca. Asta mai lipsea! Mai degrabă învie spânzuraţii...

— Ei, don Sandalio! Nu mi te speria! Sunt alţii şi mai lacomi!... am spus, în sfârşit, ca să-l liniştesc, fără să trec drept tâmpit.

S-a uitat la mine ca la un Dumnezeu şi din acel moment am crezut în fidelitatea lui... cât timp rămâneam şeful poliţiei.

II

Afacerea a mers ca pe roate. Planul iniţial al satului a dispărut din arhiva primăriei. Indemnizaţia a fost votată, generoasă şi în bani gheaţă. Peste câteva luni, noile străzi erau deschise traficului public, spre marea mulţumire a populaţiei, şi, în timp ce opozanţii, dându-şi seama, în sfârşit, că fuseseră traşi pe sfoară, strigau că povestea era o nemernicie, o afacere mârşavă, De la Espada a găsit maniera de a cânta nişte osanale formidabile în *La Epoca* municipalităţii progresiste şi de a lăuda patrioticul dezinteres al lui Mauricio Gómez Herrera, fiu ilustru al urbei Los Sunchos, pentru a cărei dezvoltare mă sacrificam, şi eminent şef al poliţiei provinciei. Dar nu era totul roz. Afacerea, magnific chibzuită, era gândită să dea roade în timp şi

pe atunci nu se realizase decât în parte planul de a vinde tot acel pământ împărţit în loturi şi de a obţine un preţ bun pe el, deşi se afla în „inima“ satului Los Sunchos. Încă nu sosise ceasul speculaţiilor nebuneşti şi trebuia să mai aştept. Cu toate acestea, încrezător în viitor şi imitând câţiva oameni de afaceri îndrăzneţi, am scos bani din bancă şi am construit câteva case pe locurile cele mai apropiate de piaţa publică, împrejmuindu-le pe celelalte cu garduri de chirpici sau de *cinacina*, în aşteptarea epocii propice. Cum îmi rămăseseră nişte bani disponibili, puţini, e-adevărat, am vrut să mai plătesc ceva din datoria mea lui Vázquez şi m-am dus să-l văd, cu un cec de cinci mii de pesos.

— Nu fi prost! mi-a spus. Eu n-am nevoie acum de banii ăştia. I-am plătit deja datoria rudei mele şi nu-mi trebuie. Când o să am nevoie, o să ţi-i cer şi mi-i dai pe toţi odată. Acum, până îţi pui pe roate afacerile, tu ai mai multă nevoie de ei decât mine. Singurul lucru pe care ţi-l cer e ca, dacă mă vezi la strâmtoare şi poţi, să-mi înapoiezi paralele astea cu aceeaşi plăcere cu care ţi le-am împrumutat.

— Oh, de asta poţi să fii sigur! am exclamat. Şi dacă ar fi să-mi rup de la gură!

Odată lucrurile rezolvate în mod atât de măgulitor, nu m-am mai gândit decât să-mi iau un concediu, cu atât mai mult cu cât ţara era liniştită, rozând un frâu care uneori părea tare, e drept, dar fără să se poată scutura de el şi nici măcar „să sforăie“, cum ar fi spus don Higinio.

Şi m-am dus să mă distrez la Buenos Aires, unde se aduna pe atunci, mai mult ca niciodată, tot ce exista mai strălucitor în provincii în materie de nume, avere sau poziţie politică.

La fel ca prima dată, după ce mi-am „potolit poftele“, ducându-mă la teatre şi dedându-mă la alte distracţii mai puţin inocente, mi-am vizitat prietenii şi neamurile şi, în fine, am pornit să-mi reînnoiesc utilele relaţii oficiale şi să stabilesc altele noi, mai ales cu preşedintele republicii. De astă dată, acesta era un bărbat încă tânăr, foarte creol şi mucalit, care, imperceptibil, clipea dintr-un ochi aproape tot timpul şi, mare cunoscător al sufletului omenesc şi al slăbiciunilor sale, nu lăsa să se vadă niciodată, în

intimitate, dacă vorbea serios sau îl lua peste picior pe interlocutorul său. După zece sau douăzeci de ani, nimeni nu l-ar fi recunoscut, dar atunci era, nu știu dacă din instinct sau în mod căutat, tipul de gaucho rafinat până într-atâta încât își ascundea aproape complet originea, ce de-abia se întrezărea, dar se întrezărea, în cele din urmă, printre altele, în dorința lui de a povesti și a asculta anecdote, așa cum strămoșii lui se bucurau de interminabilele *payadas*[55] și de poveștile spuse în jurul focului. Acum, când mă gândesc mai bine, cred că o făcea înadins, ca să demonstreze și mai mult celor din Buenos Aires caracterul lui autentic de „fiu al gliei“, și probabil că avea și chef să-l exagereze. M-a surprins că îmi știa numele, fără să-mi dau seama că toate aceste personalităţi au oameni care îi informează cu câteva clipe înainte de a primi o nouă, dar anunțată vizită, că știa puținele lucruri pe care le făcusem până atunci și că mi-a vorbit de tăticu’ ca de un vechi prieten cu care făcuse nu știu ce campanie, cred că aceea din Paraguay, pe când era simplu locotenent. Primirea m-a umplut de satisfacție; nu mă tratase ca pe un fitecine, ci îmi arătase o mare prețuire și o mare încredere în viitor, promițându-mi aproape tot soiul de onoruri. Am crezut că l-am apucat pe Dumnezeu de picior, dar în curând am aflat că președintele e la fel cu toată lumea și că s-ar fi purtat la fel cu cel mai înverșunat dușman al său. Nu mi-a venit să cred. Cum de avea, atunci, atâția prieteni și atâția partizani fermi într-o țară care, dacă a moștenit mult de la noblețea spaniolă, a moștenit ori a învățat și de la indieni formula sacră „dă, frate, dă“, traducere barbară a latinescului *do ut des*[56]?

„În fine, domnule președinte! mi-am zis. Om trăi și-om vedea. Eu n-am de gând să joc după cum mi se cântă, ceea ce nu înseamnă că o să refuz să urmez fanfara și să bat pasul, ca orice creștin. Eu, în primul rând, respect autoritatea. Și cu atât mai mult acum, când sunt și eu o autoritate!...“

La încheierea întrevederii, care a fost plăcută și neprotocolară, l-am rugat să nu mă uite și să mă socotească întotdeauna un fidel slujitor și prieten.

— Treceți pe aici mai des, domnule Gómez Herrera, mi-a răspuns. Întotdeauna îmi face plăcere să conversez cu tineri ca dumneavoastră și să

le ascult părerile.

Am repetat, într-adevăr, vizita, dar, văzând că doar în timp puteam trage vreun folos de pe urma acestor contacte şi, în ciuda faptului că erau evident interesante, întâlniri mai plăcute nu puteau fi, am decis să mă întorc, lăsând totuşi în urma mea convingerea că sunt un element pe care se poate conta în orice moment greu.

— Plecaţi liniştit! Vă cunosc bine, au fost ultimele cuvinte ale preşedintelui, care nu şi-a mai amintit de mine, cu siguranţă pentru că mă cunoştea mai bine decât mine însumi şi ştia că n-are de ce să se teamă şi nici să spere ceva de la mine.

Să-i faci pe oameni să se teamă, să-i faci să spere!, acesta e sesam-ul succesului în politică. Dar, cum am mai spus, nimeni nu se naşte învăţat...

Cu toate astea, călătoria, aparenta mea intimitate cu preşedintele – avusesem grijă să fac publicitate vizitelor mele – şi evidentele legături cu organisme sociale şi politice din Buenos Aires au contribuit nu în mică măsură la creşterea prestigiului meu şi, în consecinţă, opoziţia întotdeauna invidioasă şi nesupusă şi-a fixat atenţia asupra mea. Întors în capitala mea, din nou în fruntea poliţiei, şi perfectând ultimele amănunte în afacerea cu ferma, mi-am reluat viaţa de huzur, jucând în fiecare noapte la club, profitând de aventurile amoroase ce mi se ofereau, nu atât în sferele înalte, cât în cele de jos de tot, mai accesibile şi mult mai puţin compromiţătoare; accesele mele de grandoare şi manierele mele de mare senior au deranjat multă lume. Aşa cum îmi făcusem o curte de linguşitori permanenţi, tot astfel mi-am făcut şi o falangă de duşmani de neîmpăcat, chiar în rândurile propriului meu partid şi chiar printre cei ce „mă pupau în cur“, cum se zice vulgar. Ăştia erau cei mai răi, pentru că sunt cei mai la curent cu viaţa şi faptele noastre, ne ştiu punctele slabe şi ne atacă din umbră fără să fie pedepsiţi. Dacă n-ar fi fost vreunul din coreligionarii mei invidioşi, poate că nimeni nu şi-ar fi amintit că-mi mai păstram locul în Cameră şi că acest lucru putea fi dovedit, mai mult decât orice altă acuzaţie de conducere incompetentă, comportare foarte proastă şi toate celelalte care nu lipsesc niciodată din dosarul unui înalt funcţionar, fie pentru că e într-adevăr

vinovat, fie pentru că „trebuie“ să fie vinovat pentru dușmani sau pentru concurenții săi. Într-un cuvânt, eram un tip despre care se vorbea mult; dar ce vrea să spună asta și ce-ar însemna acum, dacă eu nu mi-aș scrie aici „mărturiile“? Dacă n-aș fi avut defecte, mi le-ar fi inventat și orice însușire, chiar și o virtute, discreția, de pildă, mi-ar fi preschimbat-o în viciu, spunându-i prefăcătorie sau ipocrizie. Se pare că oamenii n-au decât o intenție: să-i ucidă sau să-i reducă pe cei vii, care incomodează ori pot incomoda, și să-i divinizeze și să-i slăvească pe cei morți, incapabili de-acum să mai supere pe cineva. În plus, celor care par a fi pe punctul de a triumfa li se opun cei aflați la început; iar aceștia, la rândul lor, aproape de victorie, se văd înlocuiți de cei ce-au fost și nu vor mai fi și de cei care, ca și ei, ar putea fi..., dacă seria n-ar fi alcătuită în formă de lanț fără sfârșit... În cazul meu, s-a dat la iveală faptul că „uitasem“ să renunț la deputăție și, lucru de neconceput, că primeam în continuare indemnizația de parlamentar, în timp ce încasam și leafa de șef al poliției și „alte ciubucuri“. Nu mi-a trebuit mult ca să-mi dau seama de fondul intrigii. Unii dintre coreligionari, speriați de influența mea crescândă, căutaseră un concurent pentru mine, dar un concurent, după părerea lor, mai ușor de dominat decât mine în cazul când va obține victoria, eroare inevitabilă, halucinație prin care trec toți imbecilii înfrânți sau supuși unei forțe mai mari, și găsiseră un scânteietor doctor în drept, cinste a provinciei sale, pe prietenul meu Pedro Vázquez. Și astfel, adversarii, ca să facă mizerii guvernului, și prietenii, ca să-mi facă mizerii mie, și-au amintit la un moment dat că există un scaun virtual vacant.

Concurenții mei vedeau în Pedrito universitarul teoretician, ce-și va revărsa elocința fără să ceară nimic în schimb și care în practică se va lăsa dus de nas; îl socoteau, deci, mult mai potrivit decât pe mine, care nu mișcam un deget dacă n-aveam un profit și mă foloseam de posturile mele „storcându-le“ până la ultima picătură. Guvernatorul Benavides, încolțit de politicieni, a acceptat repede ideea că era necesar să-mi ia deputăția și să i-o dea lui Vázquez, dar, deși hotărât, căuta modalitatea să o facă fără să mă irite prea mult, să-mi scoată măseaua fără să mă doară... ca la dentist...

Uneltirea mi s-a părut deodată atât de evidentă, încât am dorit să precipit lucrurile în favoarea mea, pe cât era posibil. Şi, de îndată ce am meditat lucrurile, am trecut la acţiune.

Cu experienţa călătoriilor mele în capitală şi a frecventării marilor restaurante, aici în oraş, mă îngrijeam să devin rafinat în privinţa mâncărurilor, precum şi a îmbrăcămintei şi a manierelor. Nu numai că aveam acasă un bucătar care ştia să gătească unele mâncăruri franţuzeşti, dar la hotel, la club, la restaurant, comandam întotdeauna lucruri fine şi gustoase. Dacă acum pot să râd de primele mele meniuri nevinovate, mai bine zis minuturi, pe atunci erau foarte puţini în provincie care ştiau să mănânce ca mine şi să ceară vinurile potrivite la un dineu sau la un prânz. Vázquez, care avusese întotdeauna tendinţe aristocratice, deşi nu voia să mărturisească, şi căruia îi plăcea să trăiască bine, a observat, de la întoarcerea lui în oraş, rafinamentele mele şi şi-a propus să profite, mâncând cu mine ori de câte ori putea, dar nu din lăcomie; pur şi simplu ca ucenic de sibarit. La masă, întotdeauna cât mai bine servită în limitele posibilului, cu vinurile cele mai autentice ce se puteau găsi, disprețuiam, ce greşeală, savuroasa bucătărie regională şi bogatele mâncăruri care merită o dreaptă răzbunare. Dar vorbeam şi despre alte lucruri, mai ales despre María Blanco.

— Nu ţi-a trecut prin minte niciodată să devii deputat? l-am întrebat într-o după-masă, în timp ce mâncam în clubul pustiu.

— Domnule! Cred că ţi-am mai spus o dată ce gândesc eu despre asta...; şi nu ţi-a căzut prea bine.

— Da, dar mi se pare că acum ţi-ai mai schimbat puţin părerile... Mai ales tu, care eşti doctor, care ai studiat, o să vezi în parlament mulţi tipi ce valorează mai puţin decât tine, chiar mai puţin decât mine când m-au ales deputat.

— E-adevărat... Aşa stau lucrurile... Nu se pot nega...

— În cazul ăsta, ai accepta să fii deputat?

— Ce întrebare! La asta te gândeşti bine când ţi se propune.

— E cazul tău.

— Cum?

— Așa. Îți ofer un scaun de deputat. Eu ți-l ofer! am repetat, subliniind fiecare silabă.

— Lasă gluma!

— Nu e glumă.

I-am povestit atunci cum se făcea că, într-un fel, scaunul de deputat de Los Sunchos era vacant și cum ar putea el să devină deputat fără să mai lupte cu un al treilea, prieten sau dușman. Nu voia să mă creadă. Și, când a vrut să mă creadă, au apărut scrupulele.

— În cazul ăsta, n-aș fi ales. Aș fi numit de guvern!...

— O să fii socotit ales ca toți ceilalți și cu enormul avantaj că nu vei avea nici un fel de angajamente, pentru că, în cele din urmă, marele tău alegător voi fi eu. Haide! Lasă-mă să acționez și te asigur că în mai puțin de trei luni o să faci minuni în Cameră.

Prefăcându-se că nu ia povestea în serios, mi-a dat, astfel, depline puteri. Apoi, înduioșându-se nițel, mi-a făcut această declarație:

— Dacă visurile astea se împlinesc, ar fi un noroc pentru mine. Nu în privința politicii. Nu. Dar logodnica mea are niște idei... Uneori o cred prea ambițioasă!

— Logodnica ta? V-ați logodit, în sfârșit?

— Nu, dar o s-o facem. Lucrurile merg foarte bine.

— Va să zică mai putem încerca..., fără să te păgubim, am spus în glumă.

În seara aceea, bine dispus de neașteptata mea propunere și poate și de un vinișor foarte tare pe care tocmai îl importase directorul clubului, a vorbit mai mult ca niciodată și și-a permis să facă o analiză a modestei mele personalități. Înainte de a reda pe cât posibil cuvintele lui, voi încerca să spun ce părere aveam eu despre el și ce impresie îmi mai face și acum. Nițel taciturn și înclinat spre melancolie, căuta cu siguranță în mine contrastul ce-l însufleția; îl amuza mult orice idee de-a mea, chiar și cele mai proaste, fără îndoială tocmai din cauza acestui contrast, dar asta nu-l împiedica să-mi discute ceea ce el numea „doctrinele“ sau „paradoxurile“ mele. Dinainte

de a pleca din Los Sunchos scria versuri, proaste, ca să spunem adevărul, dar nu a renunţat la ele înainte de a-şi lua diploma, nu datorită sărăciei lui trufaşe, ci, asigura el, pentru că „versurile îl obligau să renunţe la o parte din gândirea lui şi uneori să scrie ceva ce nu gândise“. Asta mă făcea să-mi amintesc faimoasa vorbă a negrilor africani: „Sufletul şiret, limba nu-l ajută!“ Dar adăuga, cu bun-simţ, că „decât să scrii versuri aşa şi-aşa, mai bine scrisori familiei“. Când îi spuneam că teoretizează, el susţinea că „studiază oamenii şi lucrurile, preferându-le cărţilor, dar că acestea nu trebuie lăsate deoparte, fiind cel mai plăcut divertisment“. Odată mi s-a părut că mă ia drept *anima vilis*[57] ca să mă disece în studiile lui psihologice, dar, chiar dacă ar fi fost aşa în realitate, l-aş ierta din toată inima, pentru că întotdeauna mi-a fost foarte bun prieten. În sfârşit, îmi amintesc că în seara aceea mi-a îndrugat acest deosebit discurs:

— Toate drumurile îţi sunt deschise. Faci parte, eşti complice, ar spune alţii, cei din opoziţie, orbi, care nu văd mersul lent al lucrurilor, faci parte dintr-o oligarhie care pregăteşte marea republică democratică de mâine, aşa cum Napoleon al III-lea a pregătit, fără să înţeleagă, îndepărtata pe atunci, dar adevărata republică franceză. Eşti îndrăzneţ, curajos, maleabil, fără prejudecăţi, amoral. Cu aceste calităţi se poate ajunge foarte departe şi, ceea ce este neverosimil, se poate face mult bine ţării cu cel mai perfect egoism... Poate eu ar trebui să-ţi fiu duşman. Dar, cum eşti un exemplar caracteristic al rasei în formare, al rasei timpurilor viitoare, îţi sunt mai degrabă prieten, admirator şi poţi conta pe ajutorul meu, aşa cum poate conta şi partidul din care facem parte, oricâte greşeli ar face, pentru că e un partid istoric, un partid de importantă tranziţie şi îşi joacă de bine, de rău rolul ce îi revine... Ca şi celelalte partide..., pe de altă parte, dar nu pe aceeaşi scenă... Ceilalţi vor să rămână prea în urmă sau s-o ia prea înainte, în vreme ce partidul nostru evoluează discret, fără să se facă simţit, în unele ocazii, ca să rămână la putere. Vezi că sunt tolerant... Această toleranţă, ce poate părea exagerată, e o tendinţă mai puternică decât mine, mai puternică decât voinţa mea, fiindcă instinctul mă obligă să înţeleg, iar a înţelege înseamnă inclusiv a colabora, când e cazul... Ce-am spus despre partid e valabil şi pentru tine...

Dacă n-ar fi mulţi ca tine, ţara noastră ar fi altfel, cine ştie cum, dar n-ar mai fi ceea ce este şi n-ar mai ajunge să fie ceea ce va fi. Banalităţi, o să spui! Dar banalităţi pe care puţini fac efortul să le înţeleagă! Cu oameni care nu se mişcă nu ajungi niciunde, cu cei foarte dinamici se poate ajunge la o dezordine incurabilă, la anarhia ce generează tirania compensatoare. Oameni utili sunt cei ce se acomodează, care ştiu să meargă înainte şi să se oprească, oportuniştii; în sfârşit, cei ca tine. Tu, eu, noi suntem la fel de necesari cum sunt şi ceilalţi, cei care îşi urmează şefii din opoziţie, pe cel ce a fost totul în ţara noastră şi pe cel ce nu a fost nimic; noi suntem factorii regulatori; şi vei vedea cum, datorită nouă şi lor, încetul cu încetul, drumurile şi strădaniile se vor uni, chiar în momentele când vor părea foarte îndepărtate şi foarte antagonice. Şi asta pentru că omul vrea să supună natura unei armonii pe care n-am învăţat-o de la altcineva decât de la capricioasa natură, pe care nimeni, în afară de ea, n-o poate crea... Vei vedea cum, cu timpul, se va stabili între noi toţi un echilibru, ce nu se va impune ca unic şi definitiv, pentru că e variabil şi se schimbă de la o oră la alta, într-o secundă, pentru istorie, în ani mulţi pentru naţiunea noastră, dacă ţinem seama că încă nu a împlinit veacul... Se spune că virtuţile strămoşilor noştri, luptele lor pentru a-şi cuceri o patrie s-au transformat la noi în vicii, în luptă pentru dobândirea unei bunăstări epicureice şi că asta ne duce la dezastru. Minciună! Fiecare epocă are exigenţele şi eroii ei. Şi, dacă nebunii ca tine n-ar aspira la o viaţă de lux şi trândăveală, am fi un popor de sfinţi patriarhi, adică un popor împietrit în plină viaţă pastorală. Caracterul inert este unicul lucru care nu se schimbă, unicul lucru supus stabilităţii ce pare că se impune popoarelor care visează să fie fericite, popoare care, după cum spune celebra vorbă, „n-au istorie“. Şi un popor inert este un popor mort. Vrei să ciocnim, Mauricio, pentru trufia ta, pentru insolenta ta vitalitate?

III

Acele vechi înclinaţii trezite în *La Epoca* din Los Sunchos şi cultivate după aceea în timp ce-mi pregăteam primele arme în oraş au reînviat cu

vigoare din clipa când, împlinind o promisiune făcută într-un moment de slăbiciune, obţinusem pentru „spaniolaş“ postul de director al redacţiei ziarului oficial *Los Tiempos*, întotdeauna lipsit de persoane care să-l alimenteze cu bârfe la un preţ de nimic. De la Espada păstra încă pentru mine o anumită stimă vagă şi mucalită, şi mai mult ca să tăifăsuiesc şi să retrăiesc prin el, într-un oarecare fel, vechile „pozne“ din Los Sunchos, frecventam tipografia şi am început să scriu la ziar, ispravă pe care n-aş aminti-o aici, deoarece trebuie să revin mai departe asupra ei, dacă n-ar fi atât de intim legată de ceea ce povestesc. Şi, apropo, mai înainte o să termin cu cele privitoare la deputăţia lui Vázquez.

La puţin timp după ce m-am despărţit de el, m-am dus să-l văd pe guvernatorul Benavides şi i-am propus direct ceea ce dorea el să-mi impună.

— Locul în Cameră poate fi considerat vacant; n-ar fi bine să-l alegem pe Vázquez în locul meu?

— Domnule! Ce coincidenţă! Exact la asta m-am gândit şi eu zilele astea; ar fi o combinaţie grozavă, de pe urma căreia dumneata n-ai pierde nimic, la urma urmei, în timp ce noi am avea de câştigat, scăpând de un posibil duşman. Vázquez, cu lirismele lui, poate fi periculos, dacă nu-l câştigăm de partea noastră.

Şi astfel s-a decis alegerea lui, pentru că forma de guvernământ republicană nu e atât de complicată cum se prefac unii a crede încă.

Revenind la articolele mele din *Los Tiempos*, adaug, la cele spuse deja, că, distrându-mă întotdeauna foarte mult să-i fac pe oameni să se înfurie, colaborarea mea era destul de asiduă. În plus, unii colegi de partid descoperiseră în mine un spirit satiric de primă mână şi vorbeau despre stilul meu ca fiind cel mai vioi şi degajat din câte cunoscuseră. Eu eram pentru ei, după spusele lor, un al doilea Sarmiento, cu particularitatea favorabilă mie că eu apăram cauza cea dreaptă, fără să semăn dezordinea sub nici un pretext, în vreme ce autorul cărţii *Civilizaţie şi barbarie* scăpa hăţurile, târât de spiritul său analitic, capabil să dea totul peste cap într-un moment de înfierbântare.

În ceea ce am scris pe atunci, i-am făcut pe cei din opoziţie cu ou şi cu oţet, nu numai ridiculizându-i, dar şi scotocind, în mod mai mult sau mai puţin disimulat şi respectuos, în rufele lor murdare. Informaţiile mele despre oameni erau atât de complete, încât nu-mi scăpau nici isprăvile politice, nici paşii pe de lături făcuţi de ei în viaţa privată. Astfel, întâmplarea foarte nostimă cu un tânăr ce trebuise să-şi petreacă noaptea căţărat într-un copac, ca să nu fie ciomăgit de un tată feroce, m-a tentat într-o zi şi am pus-o pe hârtie cu aluzii, din nenorocire atât de clare, încât unul dintre cei implicaţi în poveste, don Sofanor Vinuesca, opozant din prima linie şi tip foarte ţâfnos, s-a apucat să cerceteze cine era indiscretul autor şi să-i ceară socoteală pentru articolul care făcuse tot oraşul să râdă pe socoteala lui şi a altor membri din familia lui. A aflat că eram eu şi mi-a trimis martori ca să-mi ceară o retractare sau satisfacţie pe calea armelor. Conflict. Eu, şeful poliţiei, nu aveam voie să mă bat, fiindcă duelurile erau interzise cu străşnicie în acel centru catolic unde nu constituiau doar o violare a legilor, ci şi un abominabil „păcat de moarte“. Dar dacă refuzam, atitudinea mea ar fi ştirbit reputaţia de om curajos pe care mi-o creasem atât de bine până atunci şi la care nu voiam să renunţ pentru nimic în lume. I-am însărcinat, deci, pe martorii mei, Pedro Vázquez şi Ulises Cabrai, fost redactor la *Los Tiempos*, să stabilească locul în afara provinciei, de retractare nici nu am vrut să aud şi m-am dus la guvernator ca să-i expun situaţia şi să încerc să împac lucrurile care mă interesau cel mai mult: nu voiam să-mi pierd faima de om curajos, dar nici nu voiam să renunţ la postul meu de şef al poliţiei.

— Eu cred că duelul ăsta trebuie evitat cu orice preţ, mi-a spus Benavides.

— Imposibil! Am mers prea departe şi ca să-l evit ar trebui să fac pe clovnul.

— Atunci, nu văd altă cale decât demisia.

— Domnule guvernator! am exclamat. Dumneavoastră aveţi nevoie de mine, aveţi nevoie de mine mai mult ca oricine, din pricina caracterului dumneavoastră blând, pentru că nu aveţi alt om în care să vă încredeţi cu

adevărat, deşi par a vă fi prieteni foarte multe persoane. Eu doresc să vă slujesc în continuare, ca până acum.

— Şi eu doresc, dar nu văd cum.

Am reflectat un moment şi apoi am spus:

— Vreţi să facem următorul lucru?... Eu vă prezint chiar acum demisia mea şi dumneavoastră o faceţi publică, fără să luaţi nici o decizie înainte de duel... Pe urmă, dacă opinia publică demnă de luat în seamă nu e satisfăcută cu simpla publicare şi vrea ca demisia să fie acceptată, va fi destul timp să devină efectivă. Dacă povestea nu e privită prea rău, îmi reiau postul şi gata. Nu credeţi că e bine?

A ridicat unele obiecţii, dar până la urmă a acceptat aranjamentul. Nu risca nimic şi în felul acesta ar fi putut, eventual, să se mai folosească de serviciile mele.

Duelul a avut loc în afara teritoriului provinciei (aparent; în realitate, ne-am duelat la o fermă din apropiere) şi rezultatul a fost dintre cele mai plăcute. Contrar aşteptărilor mele şi în chip foarte fericit, am fost rănit la un picior.

Chiar acolo m-am împăcat în mod cavaleresc cu adversarul meu, retractând tot ceea ce ar fi putut să-l rănească personal, dar „în nici un caz convingerile mele de cetăţean“.

Eram, deci, un martir al crezului partidului nostru, pentru că din primul moment avusesem grijă să dăm chestiunii un aspect foarte politic şi, de fapt, împăcarea o demonstra. În plus, a crescut prestigiul meu în rândul poporului, entuziasmat ca toţi creolii de faptele curajoase, şi chiar cei din opoziţie m-au respectat, dat fiind cultul curajului din ţara noastră. Trebuia să mă tem doar de Biserică, dar, tocmai în acel timp, aceasta era în declin, din cauza proastelor relaţii ale ţării cu Vaticanul, şi, în plus, am avut grijă să-l chem pe părintele Pedro Arosa, franciscanul prieten al familiei Zapata, ca să mă spovedesc şi să capăt iertarea Bisericii.

— Deşi nu sunt în primejdie de moarte, părinte, v-am chemat, fiindcă am săvârşit un păcat foarte mare.

Spovedania aceea mi-a adus elogii în presa clericală, deoarece părintele Pedro avea mare influenţă în partidul lui...

Nimeni nu a criticat deci faptul că guvernatorul nu acceptase demisia mea şi că îmi păstrasem funcţia pe care o îndeplineam atât de strălucit, cum spunea De la Espada ori de câte ori numele meu îi cădea sub vârful peniţei.

Rana mea era uşoară şi m-am vindecat repede, eveniment foarte sărbătorit în oraş. S-a organizat până şi o serată în cinstea mea, la „Clubul Progreso“. Încercând să fie pe picior de egalitate cu Buenos Aires-ul, mândru de clubul său, nu exista în ţară oraş, târg sau sat care să nu aibă sau să nu viseze la un „Club Progreso“, măcar cu numele, şi toate aceste cluburi, aproape fără excepţie, erau patrimoniul partidului de guvernământ, datorită abţinerii în general voluntare, uneori impuse însă, a opoziţiei.

La serată, la fel ca atâtea altele, dar al cărei unic erou am fost, datorită gloriei mele reînnoite, am dansat de mai multe ori cu María Blanco, logodnica lui Vázquez. Acesta, care, în calitate de martor, era încântat pentru prima oară de un duel ca de o faptă oarecum de roman, ce se întâlneşte doar în cărţi sau pe scenă, îi povestise tinerei în termeni exageraţi despre curajoasa mea atitudine dinainte şi chiar din timpul luptei, când căzusem rănit şi îi prezentasem scuze cu noblеţe adversarului meu. María era încântată că dansează şi conversează cu mine şi nu a încercat să mi-o ascundă.

Eu o cunoşteam bine din vedere, deşi nu vorbisem niciodată cu ea. Ieşeam deseori serile, cu Vázquez sau cu alţi amici, în trăsuri deschise, să gonim pe străzile pietruite, să fim admiraţi de fetele care, la rândul lor, se arătau la ferestre, balcoane şi porţi, organizând un fel de târguri ale logodnicilor, obişnuite în multe oraşe de provincie, şi celebre în epoca romantico-gauchescă a Buenos Aires-ului, când tinerii „bine“ care se duceau la „moşie“ se plimbau călare zile întregi, ca să vadă şi să fie văzuţi. Tratativele preliminare dintre logodnici şi logodnice au fost întotdeauna ridicole pentru cel ce priveşte din afară, dar cât de interesante sunt pentru actori şi actriţe, fie că rămân în forma sălbatică a vânătorii femeii, fie că ajung la rafinamentul dansului, seratei sau vizitei în înalta societate

civilizată! Amor, etern amor, geniu al stupului, cum spunea Maeterlinck, instinct de nebiruit ce îmbată adolescentul, îi dă aripi tânărului şi-i ia minţile bătrânului!

În timpul acestor plimbări o cunoscusem din vedere pe María Blanco, care de la început mi s-a părut o fată foarte interesantă şi foarte cinstită, deşi urma obiceiul de a se lăsa admirată, obicei pe care nimeni nu-l condamna de altfel, deoarece făcea parte din viaţa noastră. Era o tânără înaltă, blondă, cu pielea foarte albă, cu înfăţişare severă, şi ochii ei albaştri aveau gene şi sprâncene negre, ceea ce le dădea o strălucire deosebită de apă limpede şi adâncă şi îi făcea, uneori, să pară negri şi ei. Conversaţia fetei, după cum am remarcat la serată, era plăcută şi în acelaşi timp cumpătată şi înflăcărată şi dădea impresia unui suflet arzător condus de un caracter ferm şi hotărât. Cel puţin acestea au fost impresiile mele din seara aceea, şi multe dintre ele s-au repetat mai târziu, cu aceeaşi intensitate sau chiar cu o intensitate mai mare.

„Oare asta să fie femeia ce mi-e hărăzită?“, am ajuns să mă întreb, aproape instinctiv.

Mă orbea faima frumuseţii, a inteligenţei, a politeţii ei, a blândeţii, fără îndoială şi a numelui ei, unul dintre cele mai vestite din provincie, unde familia ei juca un mare rol, în ciuda averii cam scăpătate; şi mă orbea într-atât, încât mă făcea să las deoparte, pentru o clipă, convingerile mele antimatrimoniale. Da, cu o asemenea femeie mă puteam foarte bine însura, pentru că, fără bani chiar, aportul ei la trustul conjugal ar fi foarte important. O alianţă cu familia Blanco putea fi foarte folositoare, pentru că aceasta avea o influenţă netă în provincie şi făcea parte din ceea ce se poate numi cea mai înaltă aristocraţie. Numele noastre, fiind legate de elita întregii republici, ea cu neamurile din provincie, eu cu cele din Buenos Aires, ar fi creat cu adevărat un nou titlu pe plan social şi politic. M-am oprit puţin asupra acestor gânduri, văzând că Vázquez pierde teren în seara aceea, în primul rând din cauza lui, căci cine îl pusese să mă ridice în slăvi în faţa unei copile cu un suflet puţin romantic, îndrăgostit de fapte cavalereşti?... Şi, cum tatăl Maríei, don Evaristo, m-a invitat pe la ei, i-am

mulţumit călduros, promiţând să cultiv această relaţie ce mă onora. Veleităţile matrimoniale trecuseră, totuşi, ca o fulgerare; poate că sămânţa lor îmi mai rămăsese în vreun ungher al creierului. O să vedem mai târziu... Dar de atunci am vizitat familia Blanco cu asiduitate, uneori chiar de două ori pe săptămână.

Între timp, Vázquez, plin de recunoştinţă pentru mine, protectorul lui, Marele lui Alegător, a ajuns să fie deputat de Los Sunchos.

Alegerile s-au desfăşurat fără probleme, fiindcă m-am dus eu personal să aranjez lucrurile, cu permisiunea guvernatorului Benavides, lăsând astfel bine delimitată contribuţia mea la această afacere despre care Vázquez a crezut întotdeauna că s-a datorat iniţiativei mele. Dar în Cameră nu-l aştepta rolul pe care îl visase datorită sugestiilor mele. Departe de a fi liderul Camerei, nimeni nu-l lua în seamă, sau aproape. Provincia n-avea chef de principii, doctrine şi teorii scoase din tomuri. Acolo trebuia să conduci şi să legiferezi „aşa cum ai apucat“, fără să te bagi în noutăţi şi profunzimi. Proiectele lui erau înaintate, deci, comisiei, ca să doarmă somnul celor drepţi, în ciuda protestelor sale, iar când rostea un discurs ceva mai îndrăzneţ, puţin lipsea să nu fie acuzat că trădează partidul, şi în consecinţă patria, şi să nu i se facă vreo figură ca să fie dat afară din Cameră. Ba chiar i-au aruncat în faţă alegerea lui făcută peste noapte, ei care erau reprezentanţii poporului tot printr-o scamatorie, spunându-i, nu fără dreptate, că asta nu prea era în conformitate cu principiile lui. Dar am intervenit eu şi, la rugămintea mea, guvernatorul şi amândoi am fost de părere că e mai prudent să lăsăm liniştit leul care doarme şi că Vázquez, încercând să se apere, ar putea să ne facă mult rău, chiar dacă până la urmă ar fi căzut. Nu am făcut asta, trebuie s-o mărturisesc, din generozitate, ci pentru că realmente credeam că e o politică bună. Deşi îmi convenea să păstrez un post pe care îl puteam socoti feuda mea şi să-l revendic la un moment dat fără teama că cineva va refuza să mi-l dea înapoi, nu eram prea preocupat, totuşi, să-l susţin pe Vázquez; ba din contra, iar de când o cunoşteam pe María Blanco, simţeam împotriva lui, parcă instinctiv, un soi de invidie care mă obliga să vorbesc disprețuitor despre meritele, inteligenţa

şi utilitatea lui, zicând, de pildă, că este un băiat cumsecade, dar un nebun, un visător, un om care nu va face niciodată ceva practic şi serios şi că, în cel mai bun caz, dacă mania lui se va agrava, va deveni un agitator liric, un revoluţionar „contrafăcut“.

Când îi ajungeau la urechi aprecierile mele, sau nu le credea, sau nu-l interesau. Ridica din umeri şi nu făcea nici un comentariu. Ceea ce îl interesa era vizibila înclinaţie, aproape predilecţie, pe care mi-o arăta María Blanco când o vizitam împreună, dar era prea orgolios ca să lase să se vadă limpede că asta îl irita. Când ne întâlneam singuri, din întâmplare, pentru că eu nu-l căutam, iar el nu părea foarte interesat să mă frecventeze şi să reluăm vechile noastre plimbări şi mese selecte, stăteam de vorbă un moment, dar niciodată nu pomenea de María, de parcă rivalitatea născută între noi doi nici n-ar fi existat în realitate. Era, însă, mai cufundat în el însuşi şi mai melancolic decât înainte, iar mandatul lui trecea în virtutea inerţiei; de-abia mai asista la sesiunile Camerei, în tăcere şi parcă pe jumătate adormit. Mânia lui s-a manifestat o singură dată, şi asta în mod indirect.

— Tu şi cu mine, mi-a spus, suntem ca puiul de tigru crescut împreună cu un câine danez. Erau prieteni, fraţi, dar, într-o zi, fiindu-i foame sau de furie, tigrul a devorat câinele danez. Aşa o să mă devorezi şi tu pe mine, dacă va fi nevoie... Şi poate că o să fie...

Dumnezeu ştie prea bine că această profeţie nu s-a împlinit niciodată. Să muşti sau să-ţi înfigi ghearele ca să-ţi deschizi drum poate însemna să jigneşti, dacă vreţi, dar nu să devorezi.

În vremea asta, timpul părea că începuse să alerge mai repede sau poate că, acum, punând într-o ordine relativă amintirile mele, încurc unele date ori sar peste unele evenimente ce mi s-au şters din memorie. Asta n-are nici o importanţă şi nu înseamnă că această relatare ar fi mai puţin veridică decât alte scrieri pretins istorice, care fac ce vor din adevăr.

Mandatul prezidenţial iniţiat pe când eu deveneam şeful poliţiei se apropia de sfârşit şi prietenul meu, preşedintele, se pregătea să se retragă de la conducere; cât timp cârmuise, reuşise să pacifice relativ ţara, să dezvolte

învățământul public, să întreprindă câteva acţiuni importante şi, mai ales, să lase uriaşele forţe naturale ale naţiunii să înceapă să se dezvolte prin propriul lor avânt, iniţiind o perioadă de bunăstare ce ne dădea cele mai mari speranţe. Cum la început la Buenos Aires trebuise să lupte cu o populaţie ostilă, cum unele acţiuni represive ale poliţiei agitaseră spiritele, chiar şi în rândul sexului frumos, cum, în cele din urmă, nevoia de pace se impusese în minţile tuturor, în provincie se spunea că „îmblânzise trufia celor din port“ şi era socotit şef unic nu numai al partidului, ci al întregii republici. Nimeni nu-i discuta ordinele, nici măcar aluziile, şi ai fi jurat că ţara va rămâne în mâna lui pentru totdeauna, chiar dacă ar fi trebuit să cedeze funcţia altui preşedinte, el nemaiputând fi ales, potrivit constituţiei. Cine putea să-i contracareze puterea? Avea să continue să guverneze de acasă, liniştit, cu ajutorul oricărui interpus, pentru binele ţării pe care o condusese pe calea progresului şi care trebuia să-i fie nespus de recunoscătoare. Şi, într-adevăr, datorită lui, sfaturilor lui privind disciplina şi toleranţa, în provincia noastră, de pildă, trăiam într-o pace octaviană ce ne îngăduia să lăsăm niţel deoparte politica, pentru a ne ocupa de afaceri şi distracţii, fără ca din pricina asta să lipsească bârfele şi intrigile ce dădeau savoare întâlnirilor noastre.

Eu plecam deseori la vânătoare în împrejurimi, însoţit de diverşi prieteni cu umor, cu care organizam mari mese câmpeneşti, devenite atât de faimoase, că ploua peste noi cu cereri de invitaţii directe sau indirecte. Lungile partide de cărţi de la „Clubul Progreso“ îmi ocupau nopţile, cu pierderi şi câştiguri alternative ce nu-mi mai compromiteau bugetul. După-mesele mă duceam la plimbare sau în vizite, mai ales la familia Blanco, şi astfel lăsam zilele să curgă leneşe aşteptând mana ce, fără îndoială, avea să pice din cer, mai devreme ori mai târziu, în beneficiul meu exclusiv. Nimic, nici măcar ambiţia nu-mi tulbura pe atunci liniştea, viaţa amorţită de provincie mă moleşea, cucerindu-mă atât de mult că aproape nu mai înţelegeam alta, şi chiar şi şedinţele noastre de la sediul poliţiei, febrile şi clocotitoare în epocile agitate, erau, pe atunci, monotone şi plictisitoare de

te făceau să caști, de parcă invitația la siestă intra pe uși și pe ferestre, o dată cu aerul și lumina și cu nesfârșitul ceai *mate*, adus de un servitor.

Guvernul lui Benavides nu făcea nici două parale. El și miniștrii lui se mărgineau, ca un tip ce pică de somn, să-și paseze unii altora, la lungi intervale, fără chef, dosarele problemelor de rezolvat care, în acest ritm, nu ajungeau niciodată să fie rezolvate. Îmi aminteau de acele personaje din Swift care aveau întotdeauna în spatele lor un servitor cu o băşică, ce să-i trezească din când în când. Eh! Cel mai bine era să-i laşi să doarmă, fiindcă aşa nu făceau rău nimănui, şi, potrivindu-mi faptele după acest gând, am făcut tot ce-mi stătea în putere ca să nu-i smulg din somnul lor de după-amiază, şi cred că intram în palatul guvernamental în vârful picioarelor când mă purta pe acolo vreo treabă urgentă.

Între timp, în taină, tot în vârful picioarelor, opoziția a început să se mişte, socotind că ar putea profita de letargia aceea, ca să dea o lovitură bună la viitoarele alegeri. Am stat de vorbă despre asta cu şefii partidului, care nu au găsit o soluție mai bună decât să-l consulte pe preşedinte. „Uniți-vă în jurul lui Camino“, a răspuns acesta pe loc, şi vorba, aflată printr-o indiscreție, a devenit celebră.

Camino era la Buenos Aires, dar am priceput că este necesar să-i încredințăm şefia partidului şi să pregătim realegerea lui. De ce? Nu pentru că opoziția era de temut, de fapt, în alegerile provinciale şi mai puțin în cele naționale. Rațiunea mi se părea mai profundă şi mai importantă; era o abilă prevedere pentru viitor, când altcineva va ocupa preşedinția. Atunci, fostul preşedinte va avea nevoie de sprijin în provincii, şi pentru el Camino era un om de încredere. Dacă în celelalte provincii se făcea la fel, noul preşedinte ar fi avut o putere foarte redusă şi ar fi fost, obligatoriu, interpusul celui dinaintea sa.

„Nu e rău! Nu e rău! mi-am spus. Dar trebuie pregătită combinația. Pe urmă, mai vedem noi.“

Nimeni nu a obiectat, cu excepția lui Vázquez, al cărui dar de a da cu bâta-n baltă era indiscutabil. S-a opus hotărât să-l proclamăm şef pe Camino şi candidat la viitoarele alegeri, spunând că e un tip discreditat, un

spirit îngust şi că cei ce vor vota cu el vor fi consideraţi de familiile cinstite nişte pervertiţi care aprobă sau, în orice caz, îi tolerează porcăriile. Nu conta numai politica; trebuia să ţinem seamă şi de societate. Am încercat să-l conving, de formă, demonstrându-i necesitatea ca preşedintele ce-şi încheia mandatul să aibă guvernatori fideli care să-i păzească puterea când nu va mai fi la putere şi amintindu-i că datora scaunul său guvernului.

— Nici una, nici alta nu mă obligă la nimic, mi-a răspuns el. Preşedintele greşeşte pregătind un stat în stat, un fel de dublă preşedinţie, în care o putere o va anula pe cealaltă. Cât despre faptul că m-a ales guvernul, nu-i adevărat; tu ai făcut-o.

— Cu aprobarea guvernului, şi ar fi putut...

— Chiar şi-aşa. Poate că e de datoria mea să-l susţin, deşi mă îndoiesc şi de asta; dar nimeni n-o să-mi spună că sunt obligat să-l realeg pe Camino. Ar fi ceva monstruos! În felul ăsta, ţara n-o să-şi schimbe niciodată conducătorii, ca primăria din Los Sunchos.

— Viitorul preşedinte, oricine ar fi, te va îndepărta.

— Nu mă interesează. N-o să trăiesc din politică. Numai în ţările noastre politica e o profesie, când, de fapt, e o îndatorire generală, aproape obligatorie, aş spune, a tuturor cetăţenilor...

— Numai în ale noastre? Nu mai spune!

Glasul lui Vázquez a fost, aşa cum era firesc, *clamantis in deserto*[58]. Nimeni nu l-a luat în seamă şi Camino a fost învestit cu cele două titluri într-o atmosferă de entuziasm popular pregătit cu toate mijloacele de care dispuneam. Dar candidatul n-a întârziat să afle că Vázquez i se împotrivise, lucru pe care nu i l-a iertat niciodată. Nu. N-am fost eu cel ce i-a spus, n-am fost eu indiscretul şi nici rău intenţionatul. Vázquez nu mă deranja în Cameră şi, chiar dacă aş fi vrut să-i fac rău, n-aş fi umblat cu bârfe, ştiind că aveau s-o facă alţii, din linguşeală, din intrigărie sau din răutate.

Aproape în acelaşi timp, s-a anunţat într-o provincie îndepărtată noua candidatură la preşedinţia ţării cu sprijinul guvernului, iar de acolo ştirea s-a transmis peste tot, în aceleaşi condiţii, „ca o dâră de praf de puşcă“, după cum scriau cu admiraţie ziarele prietene ce proslăveau incomparabilele

merite ale candidatului, „reprezentant al tineretului şi, deci, al progresului, cetăţean plin de iniţiativă, cum o dovedise la cârma provinciei sale, spirit liberal, duşman al oricăror ipocrizii şi mârşăvii, tolerant, ce va constitui legătura între state, clase, religii şi partide din ţară“ şi pe care îl vor urma mâine, aşa cum îl urmează azi, „forţele cele mai sănătoase şi eficiente din ţară, tinerii cu inimă vitează şi înalte aspiraţii patriotice“.

— Drum deschis tinerilor! a început să se strige, cum strigase De la Espada altădată la Los Sunchos.

Provincia Buenos Aires, făcând caz de hegemonia ei politică, deşi asta nu mai era decât un fapt aproape legendar, a vrut să prezinte contracandidaţi, să atragă opinia ţării, fluturând ca pe un steag numele unor iluştri patricieni şi chiar pe cel al unui eminent politician ce putea conta sută la sută pe sprijinul provinciilor în lupta decisivă, dar care, fiind din Buenos Aires, a luat partea acestuia contra provinciilor, ca mulţi alţii ce aveau dreptate, după cum s-a putut vedea mai târziu.

Dar dacă toţi şefii poliţiei, dacă toate autorităţile acţionau ca mine, nu era nici o teamă să ni se ia puterea, nici prin diplomaţie, nici prin eforturi. De asta m-am convins când a fost ales Camino guvernator, iar Casiano Correa, vechi prieten de-al lui tăticu’, viceguvernator, cu aproape toate voturile contestate, e-adevărat, aproape fără împotrivire sau, cum spuneam pe atunci, în „alegeri cinstite“. Cum se ajungea la acest rezultat? Foarte simplu. Pregătind totul din vreme, lista de alegători şi registrul de stare civilă, alegând comisiile astfel încât cei ce numărau voturile să fie oamenii noştri şi bazându-ne pe judecătorii federali sau provinciali în cazul unui posibil proces. În epoca aceea nu exista decât un singur judecător care să îndrăznească să înfrunte puterea, dar prăbuşirea lui a fost totală, atunci, deşi azi îl considerăm cu toţii un exemplu deosebit şi mulţi am contribuit la perpetuarea în marmură a memoriei sale.

Să mai spun, după toate acestea, că a ieşit victorios candidatul nostru la preşedinţie?

Nu, şi n-am să povestesc nici exodul compatrioţilor săi de provincie, care au invadat capitala republicii, convinşi că au ieşit victorioşi o dată cu

el. Şi mie îmi făcuseră poftă să plec, dacă aş fi fost din provincia şi dintre apropiaţii lui. „Nimic nu-i mai bine decât să ai relaţii bune“, spunea tăticu’. Pentru asta trebuia să aştept; eram foarte departe de preşedinte şi nu trebuie să forţezi norocul, nici chiar la joc, decât atunci când se iveşte ocazia. Şi mie trebuia să mi se ivească, aşa cum mi se succedau perioadele de muncă, cele electorale şi cele de odihnă, amorţeala provincială din perioadele de viaţă normală.

Pentru moment, era bine să revenim la siestă. Nu trecusem oare printr-o lungă perioadă de agitaţie, în care nici nu mai vizitasem familia Blanco şi aproape nici nu-mi mai găsisem timp să-mi văd vechile prietene, ba fusesem chiar obligat să-mi întrerup din când în când partidele de la „Clubul Progreso“, să-mi amân ieşirile la vânătoare cu respectivele prânzuri şi să suspend o sută de alte lucruri plăcute...? Ba da. Să ne întoarcem la viaţa epicureică, cel mai bun lucru câtă vreme nu soseşte momentul oportun de a porni la atacul marii capitale, a celei adevărate, unice.

Camino m-a întrebat într-o zi, ca şi cum atunci i-ar fi trecut prin minte:

— Când „termină“ Vázquez?

— Cred că peste patru luni.

— Trebuie să ne gândim la asta.

— La ce?

— La alegeri. Trebuie să vedem cine se alege.

— Păi, tot Vázquez!

Întâi m-a privit cu furie, apoi cu seninătate, imediat după cu şiretenie şi a spus:

— Nu... Nu-l vor în Los Sunchos.

IV

Numai ingenuitatea lui Vázquez e comparabilă cu prostia lui Camino; dispreţuind loviturile de teatru, voi spune că Vázquez n-a rămas mult timp pe banca deputaţilor, nici Camino în fotoliul de guvernator, Vázquez pentru că nu voia Camino, iar Camino fiindcă... o să aflaţi îndată.

Fostul preşedinte, ca om cu vederi clare şi ample, bun cunoscător al sufletului omenesc, îşi luase toate măsurile ca să-şi menţină, cât timp era posibil, cea mai mare influenţă, cu nevinovata iluzie că îl credeam guvernând de după perdea şi făcând din noul preşedinte un simplu om de paie. Că nu se întâmpla aşa şi chiar dacă nu gândea aşa şi-a putut da seama oricum, de la primele tatonări, că instrumentul nu-l ascultă şi că, potrivit vorbei „sau cânţi bine, sau te laşi de meserie“, cel mai practic pentru moment era să stea liniştit, ceea ce a şi făcut. Dar câţiva „prostovani“, mai catolici decât papa, orbiţi de puterea primită din mâna lui, au crezut că aceasta este un atribut personal şi că nu pot fi traşi la răspundere sau schimbaţi decât de cel care îi numise şi au început să-l „întărâte“ pe noul preşedinte şi să nu-i facă pe plac cu supunerea cerută, de parcă n-ar fi depins direct sau indirect de el ori acesta n-ar fi putut „să-i pună cu botul pe labe la prima mişcare“. Unul dintre ei a fost şi guvernatorul meu, cel cu celebra vorbă „Uniţi-vă în jurul lui Camino!“

A fost greşeala lui. Provincia noastră se pacificase încetul cu încetul, iar opoziţia, sub o mână de fier, îşi mărturisea în cele din urmă neputinţa, renunţând la orice luptă şi mulţumindu-se cu poetica atitudine de a critica acerb „oficialismul“, toate „oficialismele“, în intimitatea întâlnirilor particulare şi în nu mai puţin intima circulaţie redusă a ziarelor lor. La fel de adevărat e că Garda Închisorilor, batalion regulat, creat cu ani în urmă, nu ştiu dacă printr-o inspiraţie, şi corpurile de gardieni şi pompieri, organizate şi instruite de mine – noi, creolii, ne naştem militari –, constituiau o forţă hotărâtoare şi garantau stabilitatea puterii, invulnerabilă, căci o lovitură reuşeşte, poate, să suprime sau să înlocuiască persoane, dar niciodată să schimbe regimul. Şi această armă era a mea, aproape exclusiv a mea!

Când mi-am dat seama de asta, mi-a trecut prin minte... Dar la ce bun să povestesc vise pe care însăşi mintea mea, atunci, le alunga, de-abia conturate? Să revenim la fapte, că sunt mai importante.

Pe preşedinte l-a supărat un guvernator dintr-o provincie vecină, mai recalcitrant decât Camino, şi nu au lipsit mesagerii care au ajuns până la mine, ca să-mi dea de înţeles că mi-ar fi foarte recunoscător dacă l-aş ajuta

să schimbe situaţia. Cum puteam verifica valoarea celor spuse şi sursa autentică a invitaţiei, n-am şovăit nici o clipă şi am organizat un grup de oameni din Garda Închisorilor şi gardieni îmbrăcaţi în civil. Din nefericire, nu-i puteam comanda personal fără să compromit grav „autonomia provinciilor“; dar unul dintre prietenii mei, deputat şi fost redactor la *Los Tiempos*, Ulises Cabral, martorul meu la duel, s-a angajat să mă reprezinte şi să acţioneze ca mine însumi. Schimbarea dorită a avut loc cu puţină vărsare de sânge şi mult sprijin la nivel naţional şi am aflat că preşedintele mă aprecia mult, mulţumindu-mi pentru colaborare fără s-o menţioneze.

Pe aceeaşi cale, foarte confidenţială, mi s-a adus la cunoştinţă, la puţin timp, că guvernatorul Camino, propriul meu guvernator, nu mai este *persona grata* şi că în sferele înalte ar fi bine văzută înlocuirea lui cu viceguvernatorul Correa, persoană mai de încredere, entuziast, patriot, fidel, capabil şi, mai ales, mai puţin discreditat în societate. Trebuie să mărturisesc că, probabil, Correa valora mai puţin decât Camino, ca om de judecată şi de acţiune. Dar nu-mi convenea să fac pe prostul şi am priceput din primul moment ce se aşteaptă de la mine: să declanşez explozia, să caut pretextul ca guvernatorul să fie azvârlit în stradă în patru labe, perturbând cât mai puţin ordinea, fără o revoluţie, dacă sunt în stare. Cel puţin nişte „tulburări“ erau inevitabile, căci Camino n-avea să-şi părăsească postul cu una, cu două.

Dar chiar el avea să-mi dea prilejul să încep ostilităţile, după cum bine zic latinii că Jupiter îi orbeşte pe cei pe care vrea să-i piardă. Iată cum s-a întâmplat. Inactivitatea opoziţiei şi câte o mică greşeală prea exagerată a ceea ce presa duşmănoasă numeşte „garda pretoriană“ l-au făcut pe guvernator să creadă că sosise momentul „să revenim la normal“ şi să-mi ceară pedepsirea unui comisar al cărui delict consta în faptul că bătuse o persoană cunoscută ce îl criticase pentru o anumită faptă, mi se pare că fuga unui geambaş *in fraganti*.

— Dacă începem aşa, domnule guvernator, în curând n-o să mai avem poliţie, i-am spus cu gravitate.

— Dar, prietene, uite ce scriu despre mine ziarele din Buenos Aires. E nedrept. Până şi prietenii îmi întorc spatele.

— Nu-i luaţi în seamă. Când eşti guvernator, trebuie să te obişnuieşti cu chestii din astea. Dacă n-ar fi fost asta, ar fi găsit un alt pretext şi ar fi fost acelaşi lucru...

— Da, dar eu nu vreau ca oamenii să fie bătuţi..., dacă nu e nevoie.

— Eh! Nu vă amărâţi, şi să-l lăsăm în postul lui pe comisarul ăsta; e foarte curajos. O să avem nevoie de el la un moment dat.

— Cel puţin, schimbă-l. Trimite-l la ţară până se termină cu scandalul ăsta.

Am ridicat din umeri.

— Aşa nu se guvernează. Lăsaţi-i să rabde... Azi o să-i îngăduim opoziţiei să dea afară un comisar şi mâine n-o s-o putem împiedica să răstoarne un guvernator. Nu trebuie să fiţi aşa slab!

Nu a replicat, nu a insistat în privinţa presupusului vinovat; dar nici nu a uitat, mai mult decât nesupunerea, sinceritatea mea. Aşa sunt oamenii când nu eşti atent; oricât de util le-ai fi! Cel mai rău pentru el în acest caz a fost că mi-a făcut jocul, iniţiind anarhia în cadrul conducerii, pretext splendid ca să-i fac dorita figură. Era atât de orb, încât a căzut în cursă ca un nevinovat. Anumite indicii, unele vizite, câte o vorbă, un început de răceală din partea celor mai apropiaţi oameni ai săi m-au făcut să înţeleg că guvernatorul Camino îmi căuta un înlocuitor.

„Aşa ne purtăm? Ei, ai să vezi tu pe dracu’!“, mi-am zis.

Din momentul acela, m-am apropiat, fără să mă ascund, mai degrabă ostentativ, de viceguvernator, de don Casiano Correa, pişicher bătrân, avocat, lacom, jucător de cărţi şi zgârcit, al cărui trup micuţ, plăpând şi neînsemnat ascundea cel mai vicios şi mai ambiţios spirit ce se poate imagina. Deşi nu era chiar atât de la curent ca mine cu ce se urzea, i-am linguşit ambiţiile, dându-i de înţeles că slăbiciunile lui Camino încep, şi după părerea mea, să dăuneze guvernului şi că n-ar fi greu ca însuşi preşedintele republicii să intervină ca să-l determine să renunţe la funcţia pe care o îndeplineşte cu atâta stângăcie.

— O să provoace o sciziune a partidului în provincie, îl slăbește și îl fărâmițează. Când o să afle asta președintele, o să-i pună capăt, Correa, fii sigur.

— Dar cum? a întrebat Correa, ca să mă facă să vorbesc.

— La fel de ușor cum a făcut-o și în alte provincii; provocând o revoluție, dacă e nevoie. N-am fost chiar noi la...?

— E-adevărat! m-a întrerupt. Acum, problema e să afle președintele.

— Poți să-l faci să afle printr-unul din prietenii dumitale. Dacă nu e deja la curent...

L-am determinat să mă întrebe dacă „la o adică“ poate conta pe mine.

— Totalmente... Dar cu o condiție... Guvernatorul Camino mi-a promis că voi fi deputat național la prima schimbare în Congres.

Nu era adevărat; nici Correa nu m-a crezut, dar mi-a promis solemn că, „dacă asta ajunge să depindă de el“, aveam să fiu deputat național. Și a început sforăria, condusă nespus de admirabil, trebuie s-o mărturisesc, făcându-l pe președinte să se convingă pe de-a-ntregul de necesitatea de „a trece puterea“ în mâna viceguvernatorului, prin mii de rapoarte mai mult sau mai puțin născocite potrivit cărora Camino „scăpase boii“, cum spun țăranii, și era gata să i se opună în modul cel mai violent, dacă era cazul, în vederea „revenirii celuilalt“. Ca și cum asta ar fi fost posibil! Dar președintele era credul, se temea de predecesorul lui ca de o fantomă, era înconjurat de curteni venali și credea că trebuie să-i zdrobească nu numai pe toți dușmanii lui, ci și pe toți cei ce ar fi putut deveni. Avea nebunia unanimității, ca Napoleon al III-lea, cu care era comparat. A început, deci, spre marea surpriză a lui Camino, care până atunci nu se temuse de represalii, să-i arate o anumită ură, întârziind creditele pe care i le cerea, sugerând ca banca națională să reducă scontul prietenilor săi personali și, direct sau indirect, multe altele, arătându-i că nu mai este în grația prezidențială și printre favoriți.

Cum aceste semne nu treceau neobservate, mulți s-au îndepărtat de el, așa cum se îndepărtaseră de mine când au văzut că stric prietenia cu guvernatorul, și au început să-mi dea târcoale, de parcă eu aș fi fost arbitrul

situației. Don Casiano Correa, care avea deja și el curtea lui, nu-și mai încăpea în piele de bucurie și aștepta cu nerăbdare momentul să pună mâna pe putere.

În această situație complicată, Camino nu a găsit cu cine să mă înlocuiască. Doar cei foarte discreditați sau cei nepricepuți ar fi acceptat un post în care n-ar fi stat nici două luni, după ce mirosiseră voința prezidențială.

Nu exista decât un singur om de valoare care ar fi acceptat postul, cu anumite condiții, Pedro Vázquez. Am aflat-o chiar de la el, după mult timp. Guvernatorul i-a oferit postul.

— Aș accepta, dacă m-ați numi dumneavoastră, dar n-o să mă numiți, i-a spus Vázquez.

— Cum să nu te numesc? Cine mă împiedică? Sunt sătul de Gómez Herrera, care mă sapă împreună cu președintele, cum face și viceguvernatorul.

— Atunci, mă puteți numi, dacă îmi permiteți întâi să desființez Garda Închisorilor, care există împotriva constituției și nu e necesară...

— Ești nebun!... a exclamat Camino. Să desființezi Garda Închisorilor! E ca și cum mi-ai cere demisia.

— Eu nu văd lucrurile așa. Poliția e de ajuns pentru menținerea ordinii și provincia n-are nevoie de armată; ordinea nu se menține cu armata, ci prin legalitate. Pe de altă parte, acest act ar face să crească în noblețe prestigiul guvernului. Cât despre celelalte condiții...

— De-ajuns! l-a întrerupt guvernatorul. Prefer îndoiala privind intenția guvernului național de a mă da sau nu afară, decât siguranța că opoziția o să mă lase pe drumuri. Dumneata, prietene Vázquez, ești nebun de-a binelea!

Acesta a adăugat, povestindu-mi:

— Știam că prăbușirea lui este inevitabilă. Tot ce putea obține Camino era să cadă *en beauté*, cum spun francezii, „elegant“, cum spunem noi. Dar acum nimeni nu se mai îngrijește de frumusețe și „o zi de viață e o zi de viață“, afirmă poporul. Pentru douăzeci și patru de ore de guvernământ în

plus, mulţi ar înfrunta ridicolul şi ruşinea, fără să ştie, beţi de şefie cum sunt, că asta îi aşteaptă oricum.

Cuvinte profetice ce mai apoi s-au putut aplica nu pentru la unul, ci pentru mulţi preşedinţi de republică. Copiii şi nebunii spun adevărul...

V

Intriga urzită în sferele înalte ale naţiunii, sprijinită de mine şi timid de Correa, avea să dea roade, căci preşedintele era mai hotărât ca niciodată să renunţe la un guvernator care nu era de-al lui cu trup şi suflet. Întâmplarea a făcut, însă, ca toată munca noastră să fie de prisos, facilitând împlinirea dorinţelor noastre într-un asemenea mod, încât, chiar dacă n-am fi făcut nimic, rezultatul ar fi fost acelaşi. Doar că acest triumf, datorat destinului, fără intervenţia noastră, avea să ne coste mult mai mult moralmente decât cel pregătit de noi cu răbdare şi abilitate; şi despre care nu mai povestesc, fiindcă nu s-a realizat. Întâmplarea nu e abilă şi taie nodul gordian, de obicei, fără să ţină seamă de urmări. Dar să revenim la subiect.

Într-o seară mă aflam la „Clubul Progreso“, jucând cu prietenii obişnuiţi, când Cruz, servitorul guvernatorului, a intrat în salon şi m-a anunţat că domnul Camino tocmai suferise un atac de apoplexie şi că, după toate aparenţele, era mort sau în agonie. Doctorul Orlandi, chemat în mare grabă, nu era optimist; după el, moartea fusese fulgerătoare.

— Unde e acum? Acasă?

— Nu! Şi ăsta-i „reul“!

Urmându-şi obiceiurile plebee, Camino îşi petrecuse ultimele clipe într-un loc de nemărturisit.

Fără să le spun vreo vorbă amicilor, am plecat, poruncindu-i servitorului să tacă mormânt şi să-l anunţe pe comisarul de serviciu să mă caute imediat la casa unde mă duceam. Am alergat la o firmă de închiriat trăsuri, am cerut să înhame caii la un landou mare şi m-am îndreptat în galop spre mahalalele din nord, unde, într-o casă, murise guvernatorul. Când am sosit era ora unu noaptea; oraşul dormea şi, din fericire, nu era

țipenie de om pe stradă. Doi polițai, chemați din spirit de prevedere de șmecherul de Cruz, făceau de gardă în cartier, fără să știe ce se întâmplă; crezându-mă un particular, au încercat să mă oprească. M-am bucurat foarte mult de discreta prevedere a servitorului, pentru că în asemenea împrejurări trebuie operat cu mult tact.

În casă nu mai era nimeni în afară de doctorul Orlandi, lângă un pat răscolit unde zăcea guvernatorul. Era mort.

— Ce facem? m-a întrebat italianul, buimăcit de această catastrofă neașteptată, produsă cu atât de puțină noblețe.

— Îl ducem acasă cât mai pe ascuns posibil, de îndată ce sosesc Cruz și comisarul de serviciu.

— Dar! E una răspundere teribilă!

— Ce să facem, doctore? Nu noi l-am adus aici. Tot ce putem face e să tăinuim lucrurile.

După câteva momente, adjunctul meu, doctorul Orlandi, Cruz și cu mine am scos cadavrul și l-am urcat în trăsură. Vizitiul a fost amenințat cu cele mai groaznice pedepse dacă suflă vreo vorbă și tot la fel am procedat și cu cei din casă care, din fericire, erau supuși poliției și se aflau sub imediata ei dependență. Pe drum i-am dat instrucțiuni comisarului de serviciu: trebuia să mobilizeze în cazărmi poliția și Garda Închisorilor în toată provincia, ca să înăbușe imediat cea mai mică tulburare ce s-ar fi putut ivi când știrea avea să devină publică. Situația era a noastră, a mea și nu era cazul s-o pierd și nici măcar s-o periclitez...

Cruz a deschis poarta casei guvernatorului, iar Orlandi, eu, servitorul și vizitiul am dus cadavrul până în dormitor și l-am instalat în pat.

Cum să anunțăm familia, acum? Pe loc, am căzut de acord asupra a ceea ce trebuia să spunem: „Simțindu-se rău, Camino îl chemase pe servitor, interzicându-i să-i alarmeze pe-ai lui, și i-a poruncit să-l înștiințeze pe doctorul Orlandi. Cruz, trecând pe la club să vadă dacă doctorul nu e pe-acolo, ca de obicei, m-a văzut și a socotit că e bine să-mi spună ce se întâmplă, pentru că eu îl puteam înștiința pe doctorul Orlandi mai rapid. Din respect, am plecat imediat, l-am găsit pe doctor și toți trei am venit cu o

trăsură acasă la Camino... Dar, din nefericire, l-am găsit mort“. Asta am spus.

Vă închipuiți zăpăceala din casa aceea, liniștită până atunci, plânsetele femeilor, alergătura slugilor, întrebările, exclamațiile, vaietele. După o oră soseau, dezolați, rudele, prietenii. Închipuiți-vă! Nu murea doar o rudă, un prieten, ci un guvernator!...

Versiunea noastră a fost acceptată fără rezerve din primul moment și nimeni nu s-a îndoit că lucrurile se petrecuseră așa.

Eu am avut grijă să-l anunț pe viceguvernatorul Correa, care dormea profund, fără să bănuiască ce se întâmplă.

— Ești guvernator, prietene! i-am spus.

— Ce! A izbucnit revoluția?

— Nu, domnule! am răspuns râzând.

— Atunci, a renunțat?

— Da, acasă la Maritski!

— Nu mai spune!

I-am povestit întâmplarea. N-a scos nici o vorbă, dar chipul îi radia. Și-a îmbrăcat trupul minuscul și nervos într-o clipă și a pornit cu mine în grabă spre casa îndoliată.

— Spune-mi, don Casino, o să rămân șef al poliției?

— Bineînțeles! Ce întrebare!

— Și o să fiu deputat la primele alegeri?

— Dacă depinde de mine...

— Nu așa. Răspunde-mi clar, da sau nu. Altfel... Știi că provincia e-n mâna mea.

— Haide, dom’le! Doar nu-ți sunt dușman! O să fii deputat național! și m-a tutuit, camarad până la moarte.

— Pe cuvânt?

— Pe cuvânt de onoare!

— La primele alegeri?

— La primele alegeri! Nu mă mai bate la cap! Doar știi că-ți sunt prieten.

S-a luminat de ziuă fără ca eu să fi dormit. În salon la Camino mirosea mai tare decât de obicei a aer închis şi umezeală, atmosferă în care se amesteca fumul îmbătător de smirnă, tămâie şi de „pipă“, cum zicea mămica referindu-se la trabuc.

Correa a semnat primul decret, provizoriu încă, privind onorurile ce trebuiau aduse fostului guvernator cu prilejul funeraliilor: steagul în bernă la toate instituţiile provinciale, o escortă a Gărzii Închisorilor, participarea puterii executive cel însărcina pe prim-ministrul guvernului să rostească necrologul... Camera a hotărât să asiste în plen la funeralii, la fel şi organele judiciare. Se pregătea o manifestaţie de doliu cum nu se mai văzuse, cu atât mai mult cu cât Camino, înrudit cu aproape toate familiile importante din provincie, avea să adune în urma sicriului o bună parte din opoziţie, pasiunile stingându-se în faţa tăcerii mormântului.

Din această magnifică ceremonie nu vreau să amintesc decât un amănunt: prim-ministrul González Medina şi-a terminat necrologul spunând, nu ştiu dacă nevinovat sau cu maliţiozitate provincială:

— A căzut acoperit de glorie, ţinând sus steagul convingerilor sale. Plângeţi, dar urmaţi-i pilda, cetăţeni!...

Nu ştiu ce a înţeles Cruz, dacă era prezent, din aceste vorbe. Cât despre mine, a fost prima şi ultima dată când a trebuit să fac eforturi ca să nu râd într-un cimitir.

VI

A doua zi, m-a chemat Correa în biroul lui de guvernator.

— Uite ce e, mi-a spus. Am analizat situaţia pe îndelete şi am hotărât să schimb cabinetul. Vrei să fii prim-ministru al guvernului?

— Nu mă prosti, dom’le! am exclamat. Mi-ai promis altceva.

— Da, dar prim-ministru, băiatule...!

— Şi ce? Dumneata nu mai ai decât doi ani de guvernare; iar eu vreau să plec la Buenos Aires. Aici locul e prea strâmt pentru mine. Părerea mea e

să nu remaniezi cabinetul; sunt băieţi buni şi s-au obişnuit să facă ce vrea guvernatorul.

— Sunt oamenii lui Camino.

— Te înşeli. Au fost şi sunt oamenii guvernatorului. Pentru ei totuna e cutare sau cutărică, dacă rămân în funcţie.

— Aş fi vrut totuşi să schimb nişel guvernul, să dau o satisfacţie poporului.

— Atunci, oferă-i postul lui Vázquez.

— S-ar putea să nu fie rea ideea.

— Dar te avertizez. Vázquez e un împăciuitorist şi un soi de puritan; ca împăciuitorist, n-o să fie pe placul opoziţiei, iar ca puritan, o să-i înfurie pe-ai noştri. În plus, Camino l-a pus rău cu preşedintele... Aşa că...

— Aşa că... poate să se ducă dracului.

Am zâmbit şi i-am dat ultima lovitură.

— Şi când ţi se încheie mandatul, cu Vázquez o să trebuiască să renunţi la un loc în senat, fiindcă parlamentul, naţionalist şi de partea preşedintelui, n-o să-ţi ierte sentimentalismele.

Correa nu era greu de convins în probleme evidente şi aducătoare de profit şi totul a rămas cum era. Miniştrii nu mă incomodau, pentru că erau complet tâmpiţi, iar eu ştiam cum să-i manevrez. Întotdeauna se temuseră de mine şi, de când Correa ajunsese la putere, începuseră să tremure în faţa mea, deşi le promisesem că voi face totul ca să-şi păstreze posturile. O foarte neplăcută întâmplare, ce ne-a costat scump, mi-a ştirbit pe neaşteptate prestigiul.

Moartea lui Camino, petrecută în împrejurări atât de misterioase, tocmai când începea să se afle despre intrigile noastre menite să-l răstoarne, brusc a părut publicului mai puţin clară decât o înfăţişam noi. Sosirea şi plecarea noastră în noaptea aceea funestă, cu toate că era atât de târziu, nu trecuseră neobservate, pentru că provincialii par să doarmă doar cu un ochi când e vorba de ceva ce poate alimenta bârfologia. În plus, deşi povestea fusese urzită magistral, erau prea mulţi martori ai adevărului; dacă se putea conta pe discreţia mea, a lui Orlandi, a comisarului de serviciu şi a

vulpoiului de Cruz, nu acelaşi lucru se întâmpla cu femeile, cu cei doi gardieni şi vizitiul. Secretele de alcov se dezvăluie în alcov. Adăugând la toate astea reaua-voinţă a opoziţiei, nu e de mirare că, în curând, a început să circule acest zvon sinistru; „Guvernatorul Camino a murit otrăvit.“

Şi, cu zvonul ăsta, guvernatorul Camino, detestat de toţi cei care nu se bucurau de favorurile lui, excomunicat de familii pentru obiceiurile lui notorii, care nu făcuse niciodată nimic deosebit, nici măcar bun, nici măcar obişnuit, a devenit un apărător al intereselor poporului, pe care preşedintele republicii voia să-l suprime, o victimă a sistemului, un mielușel sfânt, iar noi, doctorul Orlandi, eu, Correa şi cine ştie câţi alţii încă, eram nişte ucigaşi, nişte Borgia de tip nou. În zadar am încercat şi a încercat Orlandi să pună lucrurile la punct, să înfăţişeze adevărul aşa cum era; în zadar am spus că guvernatorul era oricum la pământ şi nu ne mai putea deranja. Toată lumea a crezut sau s-a prefăcut a crede că îl lichidaserăm cu *acqua Tofana*[59] şi că Orlandi, italian în fond, era instrumentul, în timp ce Correa şi cu mine eram voinţa... Ah, canalii, canalii, canalii! Ce canalii şi cât am mai blestemat atunci libertatea calomniei ce trece din gură în gură, din ureche în ureche şi ajunge mai răspândită decât cea publicată în ziare! Eu mințisem cu bună ştiinţă, în mod public, de multe ori, ca să-mi distrug adversarul, dar niciodată nu ajunsesem atât de departe, niciodată nu născocisem o calomnie care să fie, cum era această monstruozitate, atât de departe de obiceiurile politice din ţara noastră.

Şi ca să vedeţi cum se întâmplă adesea!... N-o să mă credeţi, dar povestea ne-a făcut mult bine, dacă nu moral, atunci material. Teama ce ne înconjura şi începea să fie lucrul cel mai clar, în privinţa faimei noastre în rândul poporului de jos, s-a intensificat până la un grad incredibil. Niciodată nu fuseserăm atât de stăpâni pe situaţie ca atunci, deşi eram detestaţi. Dintre oamenii cu poziţie, nimeni nu credea această oribilă calomnie, deşi câţiva energumeni au profitat de ea ca să ne denigreze. Între aceştia, cei care afirmau adevărul otrăvirii, şi ceilalţi, care se îndoiau în mod cavaleresc, poporul spunea:

— Cei care îi acuză spun adevărul; ceilalţi tac de frică.

Și dacă oameni atât de suspuși se temeau, cum să nu se teamă sărmanul popor? Niciodată n-am văzut ca o cauză atât de josnică, atât de inexistentă să producă asemenea efecte. Provincia a amuțit, ca pe vremea lui Rosas[60], și nu a existat guvernator care să fi cârmuit atât de pașnic cum s-a întâmplat cu Correa.

O persoană, totuși, a avut o umbră de îndoială, și asta mă întrista nespus. María.

O vizitam foarte des și pe atunci eram îndrăgostit de ea, de frumusețea, inteligența, delicatețea și pregătirea ei artistică. Era o adevărată doamnă, cu minunatele candori ale unei fetițe. De o vreme observam că e mai rece și mai rezervată ca înainte, fără să-mi pot da seama de motiv, când, într-o seară, făcând o aluzie la defunctul guvernator, ca la o poveste oarecare, a lăsat să-i scape această frază:

— Când se va lămuri acest mister atât de dureros!

Am înțeles atunci toate rezervele ei și i-am spus adevărul, începând prin a-i dezvălui viața intimă a lui Camino, rătăcirile și obiceiurile sale urâte, ca să închei cu scena morții lui, fără detalii de prisos și scandaloase, în sfârșit, cum am făcut-o în aceste pagini. Și am încheiat, spunând:

— Ca să nu mai ai nici o îndoială, o să trimit după Cruz și el o să-ți povestească totul, așa cum s-a întâmplat.

Începusem să scriu un bilețel, când María, ridicându-se și punându-și mâna pe a mea, m-a întrerupt:

— Nimeni în afară de dumneata nu putea să-mi povestească asemenea atrocități. Te cred, dar nu vreau să-mi mai repete cineva lucruri pe care nu trebuie să le știu. Iartă-mi...

Nu a pronunțat cuvântul bănuială, nu a spus îndoială, fiindcă oricare din aceste vorbe i s-ar fi părut prea mult.

Oh, pudoarea femeilor noastre de altădată! Și când te gândești că mai există câteva exemplare, în contrast cu imensa mulțime de „eliberate“, de emancipate, aspirând la titlul de bărbat, ce ne înconjoară în ziua de azi! A cuceri o femeie pe atunci însemna încă (din când în când) să furi un fruct,

escaladând un zid cu cioburi de sticlă deasupra; a o cuceri azi înseamnă s-o furi din vitrina în care îţi este oferită.

În seara aceea, María s-a arătat foarte afectuoasă şi am înţeles că o convinsesem. Cât despre Blanco, era la curent de mult cu toate cele întâmplate.

După câteva zile, am primit o veste care m-a surprins. Oamenii se duc mult mai repede decât bănuim şi drumul rămâne semănat cu cadavre. Astăzi mă gândesc că, dacă am face o listă cu toate neamurile, prietenii şi cei apropiaţi care mor când împlinesc patruzeci de ani, ni s-ar face tot timpul părul măciucă văzând enorma, interminabila listă a celor pe care-i lăsăm în urmă. Vestea era moartea lui don Higinio Rivas, petrecută cu o săptămână înainte la Bueuos Aires. Asta nu era decât un incident în viaţa mea şi, totuşi, m-a tulburat, răscolindu-mi toate amintirile din copilărie şi adolescenţă. Don Higinio! Los Sunchos, unde trăia încă mama, stafidită toată! Teresa, de care nu ştiam nimic! Ce departe erau toate astea! Şi ce gustoase şi delicioase erau, cu nevinovăţia lor, puţin perversă, uneori... Mi-am zis că într-o bună zi îmi va fi dat, asemeni lui Sarmiento, să retrăiesc toată acea emoţionantă dramă primitivă, atât de sentimentală, scriindu-mi *Amintirile din provincie*... Dar până la această capodoperă, viitoare ca atâtea altele, m-am mulţumit să scriu un lung necrolog pentru *Los Tiempos* unde, graţie bunelor mele oficii, continua să conducă şi să scrie amicul meu spaniolul Miguel de la Espada.

Ce-am scris despre don Higinio? Nu vă faceţi griji. Tocmai acel articol necrologic, pe care îl păstrez lipit într-un caiet cu tăieturi din ziare, mi-a servit ca să schiţez în paginile anterioare portretul său, chipul lui leonin, inteligenţa lui vicleană şi poate caracterul lui slab de câine care latră. Dar i-am făcut dreptate şi i-am ascuns defectele.

De la Espada, după ce a citit paginile pe care i le adusesem, mi-a zis, ca unul care vrea să spună ceva şi nu găseşte tonul indicat de autorii dramatici prin vorbele „cu intenţie“:

— Merită pe deplin, săracul.

Îndeplinită această datorie, unica mea obligaţie, după cum credeam, mă pregăteam să consider definitiv încheiat acest capitol din viaţa mea, când am primit această scrisoare:

„Dragul meu drag Mauricio,

La numai cincisprezece zile de la moartea lui tăticu', despre care probabil ai aflat, simt că am suficient curaj să-ţi scriu. Tot chenarul de doliu al acestei hârtii nu înseamnă nimic în comparaţie cu cel ce-mi apasă sufletul şi inima. Bietul, bietul tăticu'! A murit îmbrăţişându-l pe copilaşul tău, care-ţi seamănă atât de mult şi care încă nu poate înţelege tot ce a pierdut. N-a pomenit de tine, nici n-a făcut vreo aluzie la tine, de parcă n-ar mai fi sperat să îndrepţi răul ce l-ai făcut. Mie mi-a spus, şi acestea sunt ultimele lui cuvinte: «Ai grijă de el». De ce îţi scriu această scrisoare, Mauricio? Pentru un singur motiv, doar ca să-ţi spun că nu-mi rămâne pe lume decât copilaşul meu, şi poate tu. Nu-ţi cer nimic, nu, nimic, nimic! Aş vrea doar să fiu lângă tine, să trăiesc în viaţa ta, să fiu ca un căţeluş orfan blând ce-şi urmează stăpânul peste tot... Sunt atât de tristă, Mauricio!... Vrei să vin sau o să vii tu, în sfârşit, să-ţi cunoşti fiul care începe să devină un omuleţ?...“

Pot transcrie (cum transcriu în parte) această scrisoare, fiindcă am păstrat-o, contrar obiceiului meu, atât de mare a fost surpriza produsă de felul în care era scrisă... O fi scris-o Teresa? O fi dictat-o cuiva?... De unde atâta elegant romantism, sau sentimentalism, dacă preferaţi? De curând, umblând prin hârtii vechi, am regăsit această scrisoare, îngălbenită deja, am recitit-o şi trebuie să mărturisesc că m-a emoţionat. Teresa era plină de calităţi! O dovedesc mii de amănunte, mii de amintiri duioase pe care le omit. Dacă aş fi înţeles-o atunci cum o înţeleg acum! Ce-mi cerea Teresa? Nimic. Ce îmi oferea? Totul. Sincer, îmi oferea totul, dar atunci aveam îndoieli şi am râs de rustica figură de stil cu „căţelușul“ şi de ofertele ei, momeală, în mintea mea, menită să mă atragă spre căsătorie, recunoaşterea copilului şi amanetarea vieţii mele, în cele din urmă, ca la muntele de pietate. Nu, nu. În mintea mea, socoteala ei era următoarea: să trăiască împreună cu mine şi să aştepte momentul propice ca să pună stăpânire pe mine, datorită legăturii cu băiatul, cu „omuleţul“. Era o nefericită; e singura

femeie pe care am făcut-o, poate, nefericită. Dar cine să-mi spună mie pe atunci că poate exista atâta candoare pe lume?

Și atunci, gândind în alt mod, după ce am citit scrisoarea, mi-am spus că pot opta pentru două procedee, și anume să-i răspund sau să nu-i răspund.

Mi-am amintit atunci de Vázquez, pe care l-aș fi comparat cu doctorul Relling[61] al lui Ibsen, dacă l-aș fi cunoscut, și am ales calea de mijloc. Nu am procedat nici ca Vázquez, nici ca Relling, dar... am ales calea de mijloc, să scriu, fără să răspund.

Ciorna scrisorii mele, foarte studiată, foarte cumpătată, se afla și ea, zilele trecute, când am umblat prin hârtiile vechi la îndemână, prinsă cu un ac de gămălie de ciudata misivă a Teresei. Glăsuia așa:

„Domnișoară,

Am regretat nespus încetarea din viață a lui don Higinio, la care am ținut mult întotdeauna, ca la un vechi prieten al tatălui meu, și pe care l-am admirat și respectat ca pe unul dintre cei mai reprezentativi bărbați ai provinciei noastre și, mai ales, ai iubitului nostru sat, Los Sunchos. A lăsat un gol pe care nimeni nu-l va putea umple în rândurile partidului nostru, în cercul prietenilor și camarazilor săi și, mai ales, în inima fiicei sale, prețuită parteneră a anilor copilăriei mele, pe care n-o voi uita niciodată și căreia îi păstrez cele mai bune sentimente.

Sunt alături de întristata orfană în adânca ei durere ca un frate ce suferă și plânge la fel ca ea și regret mai mult ca niciodată neputința omului căruia taina morții îi spune: mai departe nu vei trece.

Teresa, dacă pot fi de folos cu ceva fiicei marelui om, trebuie doar să poruncești.

Poruncește-i tovarășului tău din primii ani ai vieții, celui ce și-a împletit cu dumneata gândurile și aspirațiile cu toată candoarea copilăriei înainte ca amândoi să pornim lupta pentru existență; celui ce-l roagă azi pe Dumnezeu să-ți aducă împăcarea în suflet în acest moment atât de greu, dar inevitabil“.

Asta ar putea să pară unora... cum să spun?... O mârşăvie, într-un fel?... Dar iată care-i adevărul: erau în joc cele mai intime sentimente ale mele, pe atunci credeam că începusem s-o iubesc pe María Blanco, erau în joc afecţiunea şi respectul meu pentru don Higinio, pentru Teresa, dar era în joc şi întregul meu viitor. Viitorul meu! Un vag şi inutil sentimentalism trebuia să mă abată de la drumul drept ce se deschidea în faţa ochilor mei? Niciodată. Până şi la *Evanghelie* se spune: „Rupe-te de tată, de mamă, de prietenul tău şi urmează-mă“.

Am regretat mult, tot ca mioara evanghelică, faptul că trebuie să las smocuri de lână în mărăcinii de la marginea drumului. Teresa!... Oh, amintiri!... Dar, din păcate, nu m-am născut doar în fericire şi glorie şi n-am putut să nu fac sacrificii ca să ajung unde am ajuns. Iată! Eu trebuia fatalmente să-mi străbat orbita şi cu atât mai rău pentru cei ce se aflau în calea mea. O abatere de un milimetru la începuturile mele m-ar fi făcut alt om, m-ar fi azvârlit în necunoscut. Pe de altă parte, ce motiv de îngrijorare aveam? Fiul iubirii mele? Vacs! Scrupule mărunte.

Mauricio Rivas se născuse bogat.

VII

Mă îngrijora mai mult María Blanco, căreia continuam să-i fac curte cu asiduitate. Teresa trecuse în categoria amintirilor indiferente, adică nici plăcute, nici neplăcute. Nu-mi răspunsese la scrisoarea de ruptură şi am presupus că socotea totul încheiat. Înţelegea ce distanţă ne desparte şi că ea devenea tot mai mare? Nu ştiu dacă astea erau sau nu gândurile ei; cert e că n-am mai auzit de ea multă vreme şi nu mi-a scris nici un rând. Era, deci, un capitol încheiat din viaţa mea şi dacă insist asupra lui este doar pentru că evenimentele ulterioare mi l-au evocat cu vigoare în împrejurări pe care le voi povesti mai târziu. Pe atunci, repet, îmi aminteam de Teresa şi de băieţaş ca de nişte fiinţe şi lucruri legate de o strengărie din copilărie, ca de o privelişte plină de soare, văzută în treacăt, într-un loc unde era imposibil să-ţi ridici cortul în trecerea vieţii.

Dar, dacă María, care cunoştea în parte trecutul meu, voia să-şi răzbune sexul, arătându-mi, dacă nu dispreţ – ceea ce n-aş fi admis niciodată –, un soi de detaşare promiţătoare şi cuceritoare, dar înşelătoare, adevărul e că, deşi a izbutit să mă stăpânească o vreme, intenţia de a se răzbuna, sau orice altă intenţie ar fi avut, nu i-a reuşit în nici un chip. Eu „am mers drept la ţintă“, cum se spune, şi m-am străduit să lămuresc situaţia cu toată sinceritatea.

Într-o după-masă, când ne plimbam prin grădină la mică depărtare de don Evaristo, care se făcea că îngrijeşte plantele ca să ne lase o oarecare libertate, i-am vorbit hotărât.

— Eşti foarte rezervată cu mine, María. Am făcut ceva ce te-a putut supăra?

— Pe mine? Nu, din câte ştiu. Dar ce rost are întrebarea asta? Nu suntem la fel de prieteni ca întotdeauna?

— E o diferenţă... O diferenţă imperceptibilă pentru ceilalţi, dar enormă pentru mine. Ceea ce îmi spui sună, cum să-ţi spun, dezacordat. Nu mai ai acea adorabilă dăruire care m-a fermecat atât de mult...

— Nu vorbi aşa! Eu sunt aceeaşi tot timpul. Gândesc la fel, spun aceleaşi lucruri. Poate că dumneata te-ai schimbat.

Vorbea calm, cu un glas fără inflexiuni, ceva mai ascuţit ca de obicei şi, ca urmare, dureros pentru mine.

Era gata să-i spun:

„Cum asta? Nu m-ai ales dumneata, nu m-ai atras, cum fac femeile, singurele care pot alege? Nu mi-ai spus dumneata, fără să mi-o spui, că trebuie să-ţi fac curte, pentru că mă aleseseşi ca iubit? Nu te atrăgea tocmai această aură de crai care, poate, în acest moment te face să te îndepărtezi de mine?“

Nu i-am spus-o. Am reuşit să spun doar atât:

— María, mă tratezi într-un fel care mă întristează. Ca pe un prieten, de acord, dar nu ca pe un prieten ce poate aspira la mai mult, ci ca pe o simplă „relaţie“, ca pe un „cunoscut“ în trecere, pe care îl uiţi.

— Nu sunt prea prietenoasă! a replicat zâmbind cu aceeaşi răceală.

— María! Cineva ți-a vorbit urât de mine! am exclamat, gândindu-mă la Vázquez.

M-a privit țintă, serioasă, dar fără supărare.

— Toți, a răspuns.

— Zilele astea? am întrebat aproape furios.

— Nu. Înainte... cu mult înainte... Credeam că nu-i adevărat. Dar acum văd că nu se poate conta pe dumneata. Ce proastă am fost! Am crezut o clipă că, dacă te ocupi de lucruri mai serioase, mai elevate, o să uiți de nebunii. Nebunii!... Dacă n-ar fi decât asta!

Nu știu de ce mi-am amintit de scenele din grădina familiei Rivas, la Los Sunchos, atât de nevinovate, când nu încercam să-mi impun nimic, nimic, nici în cel mai indirect mod posibil. Când faci analize, poți totodată să și iubești?

Mi se pare că nu, mi s-a părut mai ales atunci că nu și m-am simțit dezorientat și încurcat.

— Chiar nu te înțeleg. am spus posac. Doar vezi că mă supun voinței dumitale, că vin să te văd zilnic, că mă gândesc doar la dumneata.

— Da, vii, mă răsfeți, mă mângâi, dar asta n-are prea mare importanță pentru o fată ca mine, Mauricio, obișnuită să gândească și să judece. Nimic din ceea ce faci nu te costă nici cel mai mic efort, așa cum te-ar costa, de pildă, să renunți la cafenea, la club, la... relații.

Asta era important. Mi se impunea un sacrificiu, fără să mi se ofere nimic în schimb, cel puțin în mod ferm. Era momentul să vorbesc hotărât:

— Uite, María! Sunt încă foarte tânăr și sunt plin de defecte, e-adevărat. Dar nu-mi pot reproșa nimic grav...

Asta am spus-o ca să sondez terenul, să văd dacă era la curent cu cele întâmplate cu Teresa. Nu s-a schimbat la față, n-a spus nimic, deci nu știa...

— Dar, cum vrei, am adăugat mai sigur pe mine, ca peste noapte să mă transform într-un bătrân și să renunț la micile mele distracții, foarte nevinovate, de altfel, dacă nu văd mai mult sau mai puțin aproape recompensa acestui mic sacrificiu? Oferă-mi răsplata și atunci eu îți garantez...

— Și ce răsplată îți pot oferi eu?

— Să-mi spui că mă iubești.

— Fă-te iubit, a zis serioasă și cochetă totodată.

Don Evaristo, care se apropia, a pus capăt conversației și eu am rămas cu gândul la ambițiile nemăsurate ale fetei. Va să zică, voia, pur și simplu, să renunț la toate și să mă prosternez în fața ei adorând-o ca pe o icoană? Ce pretenție! Era îndrăgostită de mine și făcea pe indiferenta. Ce mă costa să fac același lucru, versiune nouă la „dispreț pentru dispreț“[62]?

Eu, datorită unei forțe poate străine de voința mea, datorită unui instinct puternic, am fost, sunt și voi fi, o spun așa brutal pentru că asta e cea mai bună, cea mai sinceră manieră de a o spune, centrul universului pentru mine. Ceea ce mă interesează cel mai mult este propriul meu „eu“ și restul trebuie să se supună acestei entități. Dar există o circumstanță atenuantă, poate prea absolută, o circumstanță atenuantă care mi-a permis să ajung ceea ce sunt: când elementele externe nu pot sau nu vor să se supună, „eul“ trebuie să profite de împrejurări pentru a ajunge să fie centrul universului cu orice preț. Și jocul cu mine e un lucru serios.

I-am părăsit pe María și pe taică-său, care mă invita la ei la masă, pretextând diverse treburi și jurând să am eu ultimul cuvânt în chestiunea aceasta. Pentru asta era de ajuns, după părerea mea, să-mi întrerup o vreme vizitele și să evit orice întâlnire cu domnișoara cea trufașă, ce aspira să mă facă sclavul ei și visa probabil că e mântuitoarea mea. Lucru ușor, fiindcă în perioada aceea mă preocupa viitorul meu politic și mai ales pentru că postul meu de șef al poliției îmi oferea cunoștințe despre viață, exagerate prin caracterul lor unilateral, pe care nu le-a zugrăvit nici cel mai sumbru pesimist și nu s-au menționat nici în redacțiile ziarelor de cel mai mare scandal. Cel mai informat dintre reporteri nu știe despre viața privată a locuitorilor unui oraș, mare sau mic, cât știe cel mai neînsemnat dintre polițiști și, dacă ar vrea romane ori scandaluri, n-ar avea decât să treacă totul prin această sită sau, mai bine zis, să cearnă cu mâna lui. Se spun cele mai urâte lucruri despre poliție, dar, dacă aceasta ar vorbi, societatea s-ar prăbuși pur și simplu, minată la bază, sau cel puțin în partea convențională a

bazei ei, care nu este cea mai puțin importantă. Ca educație morală, însă, această școală a poliției este exagerată, cum am mai spus, pentru că pune în evidență doar aspectele negative, josnice și vrednice de dispreț ale umanității, tentându-te să crezi că toată omenirea e așa, fără excepție sau aproape... Așa că nu vă miraţi că nu puteam avea încredere într-o femeie, oricât de pură și de mândră părea. Cu toate acestea, María îmi rănise profund amorul propriu. Am înțeles asta când m-am întâlnit, pe neașteptate, chiar în după-masa aceea, cu Vázquez, care s-a apropiat să mă salute, afectuos, deși cu o umbră de tristețe care nu-l mai părăsea niciodată.

— Cum o mai duci?

— Prost, i-am răspuns.

— Ce-i cu tine?

— Cineva m-a bârfit unei persoane la care țin foarte mult...

— Guvernatorul?

— Nu face pe prostul!

A ridicat din umeri, a rămas o clipă tăcut și apoi a murmurat:

— Mauricio! Mi-e teamă că ai să faci multe ființe nefericite și, ceea ce e mai curios, că nu ești fericit în felul acesta... Dacă faci aluzie la mine și crezi că eu încerc să-ți stau de-a curmezișul și să-ți opresc trecerea în vreunul din drumurile tale, te înșeli..., Mauricio. Tu te-ai născut cu stea în frunte, cum spun moșii noștri. Eu nu lupt cu tine, nici pe față, nici pe ascuns, pentru că ar fi inutil. Tu n-o să faci niciodată nimic dacă n-o să fii sigur de succes și n-o să te împingă la asta împrejurările. Oh, tu o să faci întotdeauna doar ce-o să vrei tu...!

— De ce?

— Ți-am mai spus-o: pur și simplu fiindcă niciodată n-o să vrei decât ceea ce îți este la îndemână. Ești ca un copil care se duce la un magazin de jucării, cu buzunarul plin, fără nici un gând, doar cu o dorință puternică și confuză de „a avea lucruri“, și care, după ce-a luat tot ce-a vrut...

— Și tu? am spus, nu fără ironie.

— Eu, din nenorocire, am ambiții bine definite și o linie de conduită. Cum știu ce vreau, e foarte probabil să nu obțin ceea ce vreau, iar ceilalți

vor spune mereu că mă izbesc de ziduri, în loc să caut portița pe care cu siguranță aș găsi-o deschisă.

Ambițiile bine definite ale lui Vázquez! Linia lui de conduită!... Acum le consider abstracţiuni morale şi politice, fără nimic pozitiv în ele, vise romantice şi nimic mai mult. Dar atunci nu le-am luat în seamă şi le-am acceptat, abordând direct şi cu sinceritate problema principală.

— Să vorbim limpede! María Blanco?

— E fata cea mai interesantă din oraş. Dar e orbită de un vis amăgitor. N-o să încerc s-o trezesc. Da, Mauricio, e adevărat, o iubesc; dar n-aş vrea să-mi unesc viața cu o femeie convingând-o, ci făcând-o să mă iubească. Convinsă, va vedea întotdeauna dincolo de mine, ceva mai măreț şi mai chipeş decât mine, pe făt-frumosul din basme, oricât de neînsemnată ar fi realitatea... Şi nu e cazul tău; cu capitalul tău de tânăr bine, inteligent, elegant, norocos, cu poziție politică şi nu lipsit de o bună situație materială, nu eşti un oarecare. Ai toate elementele necesare ca să devii un don Juan; pentru că donjuanii nu se fac ei singuri; îi creează ceilalți.

Ar fi trebuit să-l cârpesc. Dar nu-şi bătea joc; din contră, vorbea cu amărăciune, dureros, dar cinstit. Era o ironie adevărată. I-am dat mâna şi i-am spus:

— Eşti un mizantrop. Aşa n-ai să ajungi niciunde.

— Nu vreau! a răspuns.

Orice mi-ar fi căzut mai bine decât această discuție, pentru că acum eram mai nervos decât înainte, deşi mă convinsesem că Pedro nu influențase cu nimic atitudinea Maríei Blanco. „A aştepta să fii iubit“, aşa, decis, e ca şi cum te-ai considera o statuie, un monument... Ce animal! Dar, era conştient că merită asta? Era fericit? Fericit, renunțând la ceea ce ar fi putut cuceri! Sau considera că fericirea nu există decât în echilibrul perfect, nu în luptă? Vacs!...

VIII

Lupta, în schimb, mi se potrivește mie, e elementul meu. La fel ca vânătorul primitiv, știu să studiez obiceiurile viitoarei prăzi, condițiile, atmosfera, accidentele pe teren, tot ce poate contribui la satisfacerea dorințelor sau ambițiilor mele. În practică, acest studiu este o adevărată luptă, contrar celui ce se face la birou sau la școală, pur speculativ sau contemplativ; cere atenție neobosită, decizii rapide, la fel ca la vânătoare, pentru că nimeni nu devine vânător decât vânând.

Încă de pe atunci, în acei îndepărtați ani ai tinereții, aveam toate aceste calități, după cum s-a putut vedea, și dobândeam o profundă cunoaștere a lumii oarecum speciale în care evoluam, inspiratoare a unei filozofii *sui generis*, empiric materialistă, în ciuda spovedaniei mele cu ocazia duelului, și, într-o oarecare măsură, sceptică, ceea ce îmi permitea să trec peste unele amănunte care altora li s-ar fi părut, poate, supărătoare, dacă nu dezonorante. Dar să nu exagerăm cu această mărturisire. Mă refer, pur și simplu, la cazuri ca acela al guvernatorului Correa, de pildă... Nimeni nu-și poate închipui ce i-a trecut prin minte acestui domn de treabă, îmbătat, fără îndoială, de putere. Aș putea paria. Ei bine, a vrut nici mai mult, nici mai puțin decât să calce pe urmele demnului său înaintaș, fără să se teamă de rezultate, fără să tragă învățăminte din nenorocirile altora, și să-și aprofundeze vagile idei pasionale, el care de la douăzeci și doi de ani, vârstă la care s-a însurat, cunoscuse sexul feminin doar prin intermediul doamnei Carmen, onesta lui soție. Și cui i se putea adresa, cu lipsa lui de experiență de om de cincizeci de ani, cu spaima c-o să-i iasă vorbe, cu panica geloziei postume a nevestei? Într-o după-amiază când am trecut pe la el pe la birou, mi-a spus zâmbind, degajat și cumpănit în același timp:

— Umblă vorba că te distrezi, Herrera.

— Eh! Facem și noi ce putem, domnule guvernator.

— Ești dat dracului! Faci bine că profiți, cât ești tânăr. Și eu aș face la fel, dac-aș putea. Dar vremea mea a trecut... Însă... Însă mi-ar plăcea să vin o dată cu dumneata... Oh! Așa, din curiozitate, să stau deoparte și să mă uit, că nu mai sunt bun de nimic... Dar, știi, o bucățică de viață, tot viață se cheamă că e...

— Și unde ai vrea să vii cu mine, domnule guvernator? l-am întrebat ca să-l trag de limbă.

— Eh! Știi dumneata... Doar nu la biserică... Dumneata ai atâtea relații nostime; trebuie să fie amuzant... Nu mă inviți?

— Cum să nu! Când dorești...

Pe scurt. Cel mai greu de spus e asta; ca orice novice, guvernatorul Correa purta hainele pe care le aruncam eu... Și nimeni n-a avut de ce să se plângă; nici eu, nici ele, nici guvernatorul; poate doar coana Carmen.

Aceasta era una dintre nenumăratele mele sarcini polițienești. Și, apropo, n-am vorbit aproape deloc despre activitatea mea privind ordinea și siguranța. Lucru explicabil; în ultimul timp s-a abuzat de genul polițist și nu vreau să-i plagiez involuntar pe Gaboriau, Conan Doyle, Leblanc sau Eduardo Gutiérrez[63]. Îi trimit la ei pe cei ce vor să mă vadă săvârșind isprăvi de detectiv, pentru că oricum voi fi în câștig; poate că, într-adevăr, n-am făcut nimic remarcabil ca detectiv, dar adaug, în apărarea mea, că nimeni nu mi-o cerea. Ba din contră, uneori eram sfătuit să adopt procedee identice cu cele ale comisarului Barraba din Pago Chico, mai ales în chestiunile privind furtul de vite. Dar am adoptat întotdeauna sisteme mai puțin primitive...

Între timp, atitudinea lui Vázquez produsese un soi de ricoșeu în spiritul meu. În zadar cugetam că acele două spirite, serioase și cumpătate, erau făcute, probabil, să se unească, și că o femeie ca María, plină de principii și de scrupule, nu era ceea ce mi se potrivea. Exista o împrejurare favorabilă și amorul meu propriu de „cocoș unic“[64], îmi amintesc de Ibsen, mă obliga s-o folosesc. Așa că am afișat nepăsare timp de vreo săptămână-două, dar, străduindu-mă să mă prefac, mă convingeam tot mai mult, prin autosugestie, că nepăsarea mea era falsă. Și, cum nepăsarea falsă este, pur și simplu, dorință autentică, am început s-o doresc pe María cu ardoare; și acest lucru m-a orbit până la limite de neînțeles, fiind vorba de un sentiment pe care azi îl socotesc artificial.

Ca un pușțan romantic, m-am dus s-o văd, clocotind de pasiune, după două săptămâni de absență, și, profitând de faptul că eram singuri. am

început să-i reproșez în mod violent răceala și nestatornicia ei și i-am spus tot ce mi-a venit la gură.

S-a îmbujorat foarte tare, tremura din tot corpul, cu brațele căzute și capul plecat sub acea avalanșă de pasiune superficială. M-a lăsat să vorbesc, să spun tot ce voiam și, la puțin timp după ce am tăcut, și-a ridicat ochii, m-a privit cu tandrețe și mi-a spus:

— Ești chiar așa de supărat..., într-adevăr?

Am crezut că văd o sclipire de îndoială în ochii ei și m-am liniștit imediat.

— Nu sunt supărat, am răspuns relativ calm. Ăsta-i felul meu de a vorbi.

— Ah!

Și-a îndreptat corpul, s-a făcut palidă și a continuat, după o clipă:

— Dumneata găsești întotdeauna un fel de a vorbi, de a te purta... Dar ești prea grăbit și te porți urât cu mine.

— Urât, María? Nu știi că dorința mea cea mai mare e să-mi fii tovarășă de viață? Spune! Vrei să fii nevasta mea?

— Nevasta dumitale?

Și după o pauză a răspuns:

— Să ne mai gândim... Să vorbim despre asta peste câteva luni... Lasă-mă să fiu ridicolă cu romantismul meu, repetând versurile lui Campoamor[65]: „Pământul a obosit să tot dea flori; are nevoie de un an de odihnă“.

— Atât de multe flori a dat?

— Câ... teva...

— Lui Vázquez?

S-a depărtat brusc de mine, de parcă aș fi rănit-o în adâncul sufletului.

— Florile sunt condiția primăverii. Ce contează unde, când, cum și de ce? a spus cu amărăciune.

— Te-ai supărat, María? Uite! Tocmai când voiam să-ți propun...

— Ce?

— Să ne căsătorim... când o să vrei dumneata.

— Peste un an? a întrebat zâmbind ca soarele printre nori.

— Peste un an? Atâta timp! Dar dacă aşa vrei... De ce peste un an?

— Pentru că... nu am... în-cre-de-re... Prietenul meu e foarte fluşturatic.

— Eu!?

— Foarte fluşturatic şi foarte... Ah, Mauricio! Nu vrei să vorbim despre astea la anul? Vrei? Fii bun, te rog!

— María, dar dumneata te îndoieşti de mine, dumneata crezi că...

— Nu, Mauricio, m-a întrerupt. Astea sunt lucruri mai serioase decât ne închipuim noi. Acum ţi-aş spune „da“, dar poate că mai târziu aş regreta. Să lăsăm lucrurile să-şi urmeze cursul firesc. Ce mai contează aşteptarea, dacă oricum e totul stabilit...?

Şi asta a fost toată declaraţia unui don Juan de temut. Nu înseamnă asta că dacă femeia nu vrea...? Rezultatul: am vizitat-o şi mai des şi am continuat să cred că mă îndrăgostisem de ea ca un nebun.

Oricum, mi-am schimbat comportarea în mod evident, păstrând aparenţele cu mai multă grijă şi afectând o rezervă care nu-mi stătea rău şi a atras destul de mult atenţia printre relaţiile mele. Timp de câteva luni nu am frecventat decât cercurile politice, palatul guvernamental şi biroul meu de la prefectură, fără să trec pe la club decât pentru câte un moment. Tot în aceeaşi perioadă eram grozav de ocupat cu problema candidaturii mele care, dacă la început mi se păruse ca şi rezolvată, acum începea să prezinte dificultăţi. Erau mulţi aspiranţi, iar guvernatorul Correa oscila între ei. Cu mine era de bună-credinţă, dar cei ce doreau să-mi ia locul îi împuiau capul cu obiecţii, bârfe şi intrigării. Eram prea tânăr şi nu aveam antecedente politice de valoare; viaţa mea era un seminţiş de nebunii; alegerea mea ar fi însemnat discreditarea guvernului, şi-aşa destul de terfelit, cu atât mai mult cu cât eu eram şeful poliţiei, fapt ce ar fi arătat prea evident amestecul guvernului în alegeri. Ceva în sensul acesta mi-a spus Correa, dar eu am respins cu brio toate obiecţiile şi multe altele pe care mi le-ar fi putut prezenta.

— Sunt tânăr, într-adevăr, dar asta nu-i o piedică; şi nici n-o să fiu primul deputat naţional de vârsta mea. În ţara noastră toţi oamenii de stat,

aproape fără excepţie, şi-au început cariera foarte devreme. Şi cele mai bune lucruri le-au făcut când erau tineri, când aveau mai multă iniţiativă şi mai mult elan. Cât despre pretinsele mele „nebunii“, domnule guvernator, nu sunt nici mai grave, nici mai puţin grave decât cele pe care le face toată lumea, şi pe dumneata ar trebui să te surprindă mai puţin decât pe oricine, cunoscând viaţa particulară a atâtor oameni... Şi, în plus, am de gând să mă căsătoresc, în curând, cu o fată virtuoasă, inteligentă, instruită, dintr-o familie cunoscută.

— Da, da, ştiu; fata lui Blanco.

— Asta nu ţi se pare o suficientă garanţie de seriozitate? N-o să păşesc, astfel, în Buenos Aires, în cele mai bune condiţii sociale şi politice?

— Da, asta schimbă...

— Acum, ce sunt? Prefectul poliţiei din provincie? Pot renunţa, dacă vrei, dar asta o să provoace unele perturbări, dacă n-ai deja în vedere un om de încredere, pe care eu o să-l găsesc de îndată ce voi fi ales. Şi, pe urmă, în constituţie nu scrie că un om cu o funcţie politică nu poate fi ales deputat, am adăugat, repetând un vechi argument.

— Dar trebuie să ţinem seama foarte mult de opoziţie...

— Eh! Preferi să strige sau să conducă? Dacă îi dăm importanţă, o să guverneze opoziţia, nu noi... Hai, să nu mai discutăm, domnule guvernator! Ţi-ai dat cuvântul şi o să ţi-l respecţi, nu-i aşa?

Am spus asta zâmbind şi ridicându-mă pentru a arăta că întrevederea s-a încheiat, ca şi cum eu aş fi fost şeful, şi pe un asemenea ton, încât Correa nu putea interpreta vorbele mele decât în felul acesta:

— Mi-ai dat cuvântul şi o să ştiu eu să te fac să ţi-l respecţi de voie sau de nevoie! Doar nu de pomană am toată provincia în mână...!

— Fii pe pace, a murmurat guvernatorul, învins, promiţând...

IX

Un singur lucru îmi prejudicia realmente candidatura. Din prea puţină minte, din insuficientă clarviziune a viitorului, atât la Los Sunchos, ca şi în

prima mea perioadă de viaţă la oraş, mă arătasem de un liberalism poate exagerat. Oricine ar fi spus pe atunci că devoram un călugăr la prânz şi înfulecam un popă sau cam aşa ceva la cină. În realitate, nu mă interesau nici de doi bani, dar credeam că o astfel de atitudine îmi conferea un anumit caracter bătăios şi independent care modifica, în favoarea mea, tot ce era antipatic în ataşamentul meu necondiţionat faţă de partid. Pe lângă asta, scepticismul era la modă.

Dar, din postul meu înalt care mă obliga să observ faptele cu documente reale şi pozitive, am bănuit, la început, cu ocazia duelului cu Vinuesca, şi m-am putut convinge, după aceea, că mă înşelasem. Ce făcuse posibilă, de pildă, avortata lovitură de stat revoluţionară contra defunctului guvernator Camino? Simplu, înclinaţia clerului spre rândurile opoziţiei, câteva predici contra „necredincioşilor“ care, ameninţând religia, duceau ţara la ruină. Vorbele agitatorilor politici erau suspecte în timpul campaniilor electorale; dar aceleaşi idei, propovăduite din amvon sau răspândite din casă-n casă de domnul preot, dobândeau o rezonanţă şi o eficienţă formidabile. Aşa s-a întâmplat întotdeauna pe meleagurile noastre. Omul simplu, fără să fie practicant, are o venerație superstiţioasă pentru tot ce vine de la Biserică, iar scepticismul celor din Buenos Aires e mai mult superficial şi „la modă“ decât real şi profund. Ce să mai spunem atunci de provinciile care şi-au conservat mult mai mult tradiţiile spanioleşti, unde pe vremea aceea nu exista casă care să nu fie plină de crucifixe, sfinţi ciopliţi şi busturi de fecioare! Ce nepriceput şi ce prost fusesem neglijând şi chiar îndepărtându-mă de această forţă! Era imperios să îndrept această stare de lucruri cu orice preţ, pentru ca atitudinea mea, dacă va fi criticată, să-mi slujească mai mult aşa, decât dacă ar trece neobservată.

Doña Gertrudis Zapata se consacrase tot mai mult Bisericii, ajungând la un fanatism feroce. Se îmbrăcase într-o rasă a ordinului Carmelitelor, „ţinea“ toţi sfinţii, nu mai ieşea din biserică, umbla din casă în casă cu pruncul Isus în braţe cerând de pomană pentru ridicarea cutărei ori cutărei biserici, împodobea altare, le făcea vizite călugăriţelor, confecţiona scapulare. Gurile rele spuneau că vinerea punea nişte izmene cocoşului din

curte și că în săptămâna sfântă îl ținea închis într-o cușcă în grădină. Casa lui don Claudio, care continua să îndeplinească funcţia de judecător de pace, era mereu plină de popi și de călugări, iar duminicile se dădeau acolo mese mari, cu ghiveciuri cu carne, tocănițe de bojoci și pateuri cu carne, la care luau parte doi-trei preoți importanți, cel mai vestit predicator, popa cu cea mai mare influență, autoritățile ecleziastice, în sfârșit, până și episcopul binevoise să accepte o dată sau de două ori umila invitaţie a coanei Gertrudis, care cheltuia o grămadă de parale în aceste ocazii, ca să pregătească un meniu sardanapalic. Astfel, viclenia lui don Claudio se echilibra cu pioșenia nevesti-sii și totul mergea de minune.

Eu treceam pe la ei din când în când ca să aud, cum se spune, chiar din gura autorului relatarea unor sentințe celebre ale lui Zapata, așa că, atunci când vizitele mele au devenit mai asidue, nimeni nu a observat. În felul acesta am strâns nişte relaţii, care mai târziu aveau să-mi fie deosebit de utile, cu bunul părinte Pedro Arosa, vechea mea cunoștință, franciscan durduliu și jovial care pe atunci era „gura de aur“ a provinciei, cu părintele Ferreira, lung, slab, trist și tăcut, și cu alți preoți mai mult sau mai puțin importanți. Rezervat la început, le-am arătat cel mai mare respect, nu lipsit de demnitate, le-am ascultat părerile, le-am cerut sfatul uneori și mi-am permis chiar să discut cu ei cu cea mai mare politețe, având grijă să mă las învins și convins în cele din urmă. Această tactică le-a câștigat total bunăvoința, cu atât mai mult cu cât nu vedeau sau se făceau că nu văd unde vreau să ajung. Planul meu era atât de simplu, atât de instinctiv, încât nici eu n-aș fi reușit să-l explic decât ca pe-o simplă aiureală. Văzusem că există o forță ce putea să-mi fie utilă și adoptam o poziție ce putea să-mi servească la un moment dat. Alți coreligionari nu s-au gândit la asta. Cu atât mai rău pentru ei!

De-a lungul vieții mele am fost numit „profitor de situații“. Adevărul e că, pe de o parte, după cum știți deja, nu le-am disprețuit niciodată și, pe de altă parte, că uneori am știut să le întrezăresc cu mult timp înainte și niciodată nu m-am pus de-a curmezișul lor înainte de vreme. Să profiți de situație! Dar asta nu înseamnă decât să știi să-ți trăiești viața! Să întrezărești

situaţiile ce vor apărea! Şi asta înseamnă să ai talent politic! Ce altceva au făcut „reformatorii“, „creatorii de situaţii“ în ţara noastră şi peste tot, decât să se sacrifice sau să devină, pur şi simplu, caraghioşi?...

Părintele Pedro Arosa, cel mai inteligent din grup, a vrut să ştie la ce să se aştepte de la mine şi într-o zi m-a supus unui interogatoriu amabil, dând impresia că discută lucruri fără importanţă.

— Sunt mulţi, a spus, care nu cred orbeşte în Sfintele Taine ale religiei noastre, dar care nici nu îndrăznesc să le nege, arătându-le cel mai profund respect. Aşteaptă „harul ceresc“ care, dată fiind situaţia lor, nu poate întârzia. Între timp, se simt „nefericiţi“, aşa trebuie să-i numim, fiindcă le lipseşte inefabila satisfacţie a tuturor clipelor pe care nu le-o poate da decât credinţa.

Am muşcat din nadă, răspunzând distrat că eu eram exact în situaţia asta, că vreau să cred, dar că nu pot scăpa de toate îndoielile. Veneram Biserica, dădusem dovezi în sensul acesta, dar îmi era dificil să admit întregul ei crez, probabil pentru că nu mă bucurasem de pomenitul „har ceresc“.

— De ce nu te foloseşti mai des de Sfintele Taine?

— Cum aţi spus, părinte?

— De ce nu te spovedeşti şi nu te împărtăşeşti mai des? Când eşti cu un picior înăuntru şi cu unul în afara sfintei noastre Biserici trebuie să faci un efort. Harul ceresc vine de sus, pe neaşteptate, aşa cum i s-a întâmplat Sfântului Pavel pe drumul Damascului, dar se poate dobândi şi prin rugăciune şi practici religioase. Credinţa, convingerea se dobândesc prin voinţa evidenţei şi îţi aduc nenumărate satisfacţii morale şi materiale. Ce câştigi cu această indiferenţă? Nu-l slujeşti nici pe Dumnezeu, nici pe diavol, cum spun ţăranii, cu următoarea precizare: cine nu e cu Dumnezeu e împotriva lui!

— Ce vorbe sfinte! a exclamat coana Gertrudis. Pe bună dreptate vi se spune „gură de aur“, părinte! Nici părintele Marcolino n-ar fi vorbit mai bine! Dar Mauricio ăsta a fost întotdeauna nițel eretic şi n-o să se lase convins până n-o să-şi vadă aproape ceasul morţii.

— De ce spui asta, coană Gertrudis? Fac şi eu ce face toată lumea, dar asta nu înseamnă că sunt un eretic.

— Nu. Nu e cazul, a reluat conversaţia părintele Pedro. Erezia e altceva, foarte diferit, după cum diferită e şi necredinţa. Aici avem în faţă o pildă desăvârşită de indiferentism. Bucură-te de Sfintele Taine şi această stare bolnăvicioasă a sufletului dumitale va dispărea încetul cu încetul sau dintr-odată, cine ştie, datorită medicinei cereşti.

— Aşa o să fac, părinte, şi vreau să cred că această medicină, cum îi spuneţi dumneavoastră, îmi va aduce pacea şi fericirea.

— Precum în cer, aşa şi pre pământ; nu te îndoi, fiule. Dumnezeu îi răsplăteşte pe slujitorii săi, fără să ţină socoteala, ca un părinte generos şi iubitor.

După câteva seri, m-am dus să-i fac o vizită la mănăstire şi m-am spovedit. Parisul merită o liturghie[66]. Pe de altă parte, spovedania nu-mi repugna de când părintele Arosa era foarte la curent cu viaţa mea. Într-adevăr, nimic din noutăţile pe care i le-am spus nu l-a surprins, poate pentru că le ştia deja, ori poate pentru că în cariera lui de duhovnic auzise lucruri mai groaznice decât năzbâtiile mele. O clipă m-am temut, ca şi la prima spovedanie, că o să-mi ceară să mă însor cu Teresa, dar n-a făcut-o, convins, fără îndoială, că o căsătorie fără dragoste n-ar fi decât un izvor de păcate de moarte. Singurul lucru pe care mi l-a recomandat a fost să fug de ispită, fiindcă prilejul este prin excelenţă arma diavolului.

— Trebuie să frecventezi biserica, să porţi conversaţii pioase, să te rogi, să citeşti cărţi care îţi înalţă spiritul. Nu vreau să devii un anahoret, nici un mistic. Au existat sfinţi şi printre oamenii de societate, iar bucuria şi plăcerile îngăduite nu dăunează bunului creştin. Religia are nevoie de slujitori şi în lume, nu numai în biserici. Să spui rugăciunea *Confiteor* şi du-te cu Dumnezeu. *Ego te absolvo, in nomine...*[67]

Vestea convertirii mele definitive s-a răspândit cu iuţeală din sacristie în sacristie şi din mănăstire în mănăstire şi n-a întârziat să ajungă la urechile publicului. Mulţi liberali au crezut că e o născocire şi nu i-au dat nici o importanţă. Şi, când faptul s-a confirmat, toată lumea se obişnuise cu el.

Dușmanul meu de temut devenise aliatul meu. Drumul spre deputăție era deschis și fără obstacole.

X

Deși așteptam vestea dintr-un moment într-altul, n-am aflat decât ceva mai târziu că partidul catolic din provincie îmi va sprijini candidatura în mod indirect. Am spus indirect și-o să explic de ce. De multă vreme, opoziția nu se mai prezenta la alegeri sau ieșea zdrobită umilitor de cum încerca să dea semne de viață. Cu comisii totalmente fidele guvernului, poliția noastră și judecătorii noștri, victoria ne aparținea fără luptă și fără mari cheltuieli pentru mobilizarea oamenilor; era de ajuns ca aceia ce despuiau scrutinul să copieze registrele vreo două ore. Dar dacă opoziția propriu-zisă nu avea nici un amestec în alegeri, în particular partidul politic respectiv avea influență, mai ales înainte de alegeri, adică la desemnarea candidaților. În partidul de guvernământ, ca și în celelalte, mulți dintre membri erau în general oameni bogați și conservatori, cu o poziție socială înaltă, ale căror sfaturi erau întotdeauna ascultate și deseori urmate. Opinia acestora cu privire la oameni și probleme era considerată ca reprezentând ceea ce putea tolera poporul. Ceva ce ar fi provocat violenta lor dezaprobare ar fi fost în mod obligatoriu de neînghițit pentru ceilalți. Puteau, deci, să se opună cu succes candidaturii mele înainte de a deveni publică, chiar dacă n-o făceau în timpul campaniei electorale. De asta mi-a fost tot timpul frică, până când am avut o conversație cu părintele Pedro Arosa.

— Ai auzit vorbindu-se, m-a întrebat într-o seară, de un proiect de lege privind divorțul, care se va prezenta în fața Congresului, menit să complice și mai mult legea privind căsătoria civilă? Știi cumva dacă președintele e dispus să-l sprijine?

— Nu cred. Acum președintele trebuie să aibă alte griji. Cât despre proiect, el există, dar cred că e doar un simplu sondaj de opinie, se pregătește ceva pentru mai târziu...

— Nici măcar ca sondaj n-ar trebui să existe! a strigat părintele Arosa. „Sondajele“ pregătesc „faptele“. Ereticii, păgânii ăştia, ar merita o pedeapsă cumplită! Trebuie ca tentativa lor să eşueze în mod jalnic, totalmente! Subminează Biserica, templul Domnului, ce va zdrobi ţara cu ruinele lui. În clipa când se va sfârşi cu Biserica, această republică n-o să mai existe, va fi un popor mort, de pe care Dumnezeu îşi va lua mâna! Divorţul! Ştii dumneata ce e divorţul? Dizolvarea familiei, anarhia în societate, uitarea tuturor tradiţiilor, ateismul în floare! Fără frâul căsătoriei, femeia nu va mai căuta mângâiere şi încurajare în Biserică, văzându-se târâtă de vâltoarea unei vieţi de aventuri, alergând după o fericire lumească ce i se va oferi în mod înşelător, în locul fericirii cereşti care astăzi, acum, este singura speranţă... Trebuie să facem ca acest proiect să cadă în aşa fel sub oprobriul general, încât nimeni să nu mai îndrăznească să-l mai prezinte, mulţi ani de-aici încolo...! Poftim, „sondaj“!...

— Dacă ajung în Congres, după cum sper, mă voi consacra exclusiv triumfului cauzei celei drepte şi divorţul nu va avea duşman mai hotărât decât mine, am răspuns smerit.

— Chiar dacă preşedintele îl va sprijini?

— În chestiuni de conştiinţă, partidele nu trebuie să se amestece. Voi găsi mijlocul ca preşedintele să le lase partizanilor săi deplină libertate în această privinţă.

— E atât de liberal! În provincia lui s-a arătat mereu duşmanul nostru!

— Erau alte vremuri, părinte! Şi, în plus, trebuia să îmbuneze poporul de jos, în vederea preşedinţiei... Acum n-o să vrea să amestece problemele politice cu un soi de război religios şi nici să piardă sprijinul femeilor, atât de favorabile lui datorită luxului şi bogăţiei ajunse la apogeu, strălucirii unei vieţi de desfătări şi petreceri..., pe lângă alte lucruri...

— S-ar putea să fie adevărat. În fine, de vreme ce eşti însufleţit de intenţii atât de bune, trebuie să ajungi în Congres. E nevoie de oameni ca dumneata acolo.

Nu mi-am ascuns satisfacţia. Părintele Pedro, redobândindu-şi bonomia şi veselia obişnuite, a adăugat zâmbind:

— Ce-ai zice de un mic voiaj la Buenos Aires? Cred că e foarte util să te vezi cu președintele și să-i spui cum vom primi proiectul de lege privind divorțul. Oh, așa, ca simplă informație, fără să intri în amănunte! Cu atât mai mult cu cât ar fi minunat dacă președintele s-ar arăta favorabil alegerii dumitale.

Grozav sfat! Uns de președinte, nici Correa, nici altcineva n-ar fi în stare să-mi stea în cale.

— Am să plec chiar săptămâna asta, i-am spus. Contați pe mine, părinte.

— Dumnezeu să te răsplătească!

Între timp, María nu-și schimbase atitudinea... Amabilă, afectuoasă, mă primea ca pe un prieten bun și, doar din când în când, în privirea ei se vedea o promisiune repede înfrântă. Și chiar în după-masa aceea, când m-am dus s-o văd, ca de obicei, mi-a spus cu o oarecare gravitate:

— Ieri, tata spunea, printre altele, că ai devenit foarte religios. E-adevărat?

— N-am de ce să mă ascund; m-am întors în sânul Bisericii, cum spun preoții, María, am răspuns pe un ton glumeț.

— N-o să te superi dacă îți pun câteva întrebări care pot să ți se pară indiscrete?

— Nici vorbă!

— Atunci, spune-m, crezi, cu adevărat, în tot ce ne învață Biserica?

— Da, cred, am spus cu atât mai hotărât cu cât nu voiam să mi se vadă șovăiala. De ce mă întrebi?

— Pentru că mi se pare destul de curios. Te-am auzit de multe ori vorbind fără pic de credință și chiar batjocoritor despre Sfintele Taine, despre dogme.

— Rătăciri ale tinereții... Lecturi proaste... Omul revine întotdeauna la primul crez, la ceea ce l-a învățat mama când era mic.

— Ah!

— Întotdeauna rămâne acolo, în adâncul sufletului, un rest de credință care înflorește și dă roade în anumite împrejurări. Știi doar că vreau să

devin un om serios, María.

— Da, da. Și ăsta trebuie că e un motiv... Dar nu poţi să fii serios fără să fii religios? Tata nu e credincios, cel puţin aşa spune el, şi totuşi îl consider serios, bun, cinstit şi curat... M-ar întrista să-ţi schimbi modul de a gândi, fără un motiv evident şi convingător...

— Asta înseamnă că-ţi displac ideile mele actuale, María. Vrei să-mi spui că nici dumneata nu eşti credincioasă?

— Eu cred... Eu cred... Adevărul e că niciodată până azi nu m-am gândit să examinez această chestiune. Am acumulat fără să analizez tot ceea ce m-au învăţat ceilalţi şi încă nu sunt pregătită pentru o discuţie. Poruncile legilor lui Dumnezeu sunt drepte şi sfinte şi asta îmi e de ajuns. Le consider norma de bună comportare în viaţă şi mă supun lor ca unei discipline salvatoare... Dar, dacă aş ajunge să mă îndoiesc de credinţă, mi se pare foarte greu să cred din nou în ele de la o zi la alta... În sfârşit, chestiunile astea nu sunt foarte amuzante. Să renunţăm, Herrera, că nu ajungem niciunde.

M-a surprins mult această conversaţie şi expresia de dezgust şi tristeţe pe care am văzut-o pe chipul Maríei. S-o fi muşcat „implacabilul demon al îndoielii“? Să fi pierdut în ochii ei datorită atitudinii mele? Imposibil! Femeia în ţara noastră e credincioasă şi îmi amintesc că, atunci când, întâmplător, criticam sau satirizam Biserica în prezenţa ei, María îmi atrăgea atenţia, spunându-mi că nu trebuie să iau în râs „lucrurile vrednice de respect“.

Dar cine să le înţeleagă pe femei? Oricine ar putea spune că fata aceea se îndoia de sinceritatea mea, întrevedea un sens ocult şi utilitar în convertirea mea şi avea temeri în privinţa caracterului meu şi a comportării mele viitoare faţă de ea. Am vrut să limpezesc toate aceste lucruri şi, anunţând-o de apropiata mea călătorie la Buenos Aires, i-am spus că, după toate probabilităţile, voi fi ales deputat în Congres.

— Ştiam şi te felicit, Herrera. În Congres poţi face multe pentru ţară.

— O spui fără interes şi fără entuziasm.

— Ei! Nu-i ceva nemaipomenit! A fi deputat nu înseamnă nimic... E o slujbă bună, nimic mai mult... Asta dacă nu găseşti modalitatea de a înălţa această slujbă la rangul de misiune şi de a te folosi de ea ca de o puternică unealtă cu care să faci bine.

— Aşa aş face dacă ar exista cineva care să mă încurajeze şi să mă inspire. Vrei să fii sprijinul şi inspiratoarea mea? Vrei să te măriţi cu mine când voi fi ales şi să intrăm la braţ în Buenos Aires?

M-a privit fix, calmă şi severă.

— Ţi-am mai spus, Mauricio. O să-ţi răspund peste un an. Vreau... să fiu sigură de mine însămi... şi de ceilalţi...

— Mă duci la disperare! am spus, luându-mi pălăria. E ultimul dumitale cuvânt?

— Nu, fireşte! Ultimul va fi peste un an.

— Şi va fi un „nu“?

— Cred, sper, că dimpotrivă, Herrera, a răspuns cu duioşie, întinzându-mi mâna.

Curioasă femeie! N-aveam nici o îndoială că mă iubeşte, dar s-ar spune că raţiunea la ea era mai puternică decât sentimentul. Se dădea o luptă năprasnică între inima şi creierul ei, iar această luptă era atât de crâncenă, încât se reflecta în aspectul ei fizic, slăbise, şi în cel moral, devenise tristă. Niciodată în viaţa mea n-am mai cunoscut o femeie ca ea, nici dintre cele cunoscute în intimitate, nici dintre cele pe care le-am putut observa în raporturile lor cu ceilalţi. Ce diferenţă faţă de Teresa, de exemplu! Toată plină de încredere, toată nevinovăţie, niţel prostuţă, foarte neştiutoare, Teresa se dăruia pe de-a-ntregul, fără reţineri, fără condiţii, ca o fiinţă primitivă ce se lasă purtată de simţăminte, de împrejurări. María, în schimb, pură şi candidă de asemenea în felul ei, avea totuşi intuiţia de a nu se lăsa târâtă de senzaţii şi impresii, era în gardă în faţa pericolelor necunoscute, poate imaginare, şi îmi părea o fiinţă artificială, un soi de cochetă teribilă, fiindcă filozofa şi îşi punea filozofia în practică.

Dacă era aşa, ştia să facă pe cocheta. Felul ei de a fi mă lega mai tare de ea şi voinţa mea dorea cu violenţă s-o cucerească, indiferent prin ce

mijloace.

Această situație s-a complicat, a devenit și mai delicată și neplăcută, după o vizită pe care don Evaristo mi-a făcut-o la birou, vizită asemănătoare, dar cât de diferită, cu cea a bătrânului Rivas.

— Dragul meu Mauricio, mi-a spus Blanco, afectuos. Trebuie să-ți vorbesc despre o chestiune importantă. Poate o să te deranjeze, dar te rog să nu-mi iei în nume de rău aceste vorbe și să te pui în locul meu, ca tată cu obligații de care nu te poți debarasa.

— Vorbiți-mi cu toată sinceritatea, don Evaristo! am exclamat, fără să bănuiesc deocamdată ce voia să-mi spună, dar știind despre cine e vorba.

Viața ne servește ironii neașteptate, care ar putea fi comice dacă le-ai putea privi din afară, cu sufletul liniștit. Scena cu Blanco era mai mult decât o ironie, era un sarcasm. Urma să-mi spună că prezența mea asiduă în casa lui se prelungește prea mult și o compromite pe fiica lui, că trebuie să spun ce intenții am și să-i cer mâna fetei sau să mă retrag, așa cum i se cade unui cavaler. Toată lumea mă considera logodnicul Maríei și câțiva pretendenți serioși se retrăseseră văzând cât de intimi eram. El nu se grăbea s-o mărite pe María, dimpotrivă! Dar dorea să lămurească lucrurile și să n-o știe într-o situație anormală fără ca nici el, nici ea să aibă cea mai mică vină.

L-am lăsat să vorbească pe tonul lui calm și sentențios dintotdeauna, știind că nu-i place să fie întrerupt. Și-a rostit discursul cu acea minuțiozitate provincială și acel ton oratoric care constituie încă atributele unor bătrâni de modă veche, uitați de moarte. Când mi-a dat de înțeles că terminase, printr-o pauză lungă și o privire care mă invita să-i răspund, i-am spus foarte grav:

— Tot ce-ați spus e foarte bine, don Evaristo, atât de bine încât n-aș șovăi să vă cer chiar acum mâna Maríei, considerându-mă foarte onorat dacă mi-ați acorda-o, dar... Dar, din întâmplare, nu pot s-o fac, pentru moment.

— Cum adică? De ce? a întrebat alarmat.

— Pentru că mă împiedică chiar ea. I-am propus să ne căsătorim imediat, fără să mai pierdem timpul, dar la toate rugămințile mele răspunde

că se va hotărî peste un an. Fără să-mi răpească speranţele, nu vrea nici să le încurajeze...

— E posibil?!... Nu-mi dau seama ce nebunie...

Şi s-a întrerupt brusc, dându-şi seama că ar fi vorbit-o de rău pe fiică-sa, că ar fi pătruns, cu o anumită lipsă de pudoare, în forul ei interior de femeie, iar apoi a căzut într-o profundă meditaţie, de parcă neaşteptata problemă l-ar fi lăsat fără glas. Convins, fără îndoială, de iubirea noastră reciprocă, nu voise s-o întrebe nimic pe María, din acel exces de pudoare al părinţilor creoli care, nelăsând să le scape în faţa fiicelor lor nici cea mai mică vorbă privitoare la un „flirt“, să-i spunem aşa, sunt şi mai incapabili să le supună unui interogatoriu, întotdeauna delicat, oricât de mult tact ar avea.

Respectase, deci, până la exagerare, rezerva ei pudică, candoarea ei, pe care probabil şi-o imagina totală, în timp ce noua Rozină, la fel ca străbunica ei, îşi aranja afacerile sentimentale ca o femeie în toată firea, experimentată în bătălii amoroase. Cât de mult poate face misterul!

— În cazul acesta, a spus, în sfârşit, bătrânul, ajungând la o criză de meditaţie, în cazul acesta, consider că mi-ai cerut mâna Maríei. Am să vorbesc cu ea, o să-i cer să-mi spună da sau nu, ori cel puţin să aflu ce gândeşte...

— Cred că intervenţia dumneavoastră, don Evaristo, va fi inutilă..., iertaţi-mă. María mi-a declarat că e hotărâtă să nu scurteze acest termen...

— Of! Fetele astea... Uite în ce situaţie m-a pus!... Lucrurile, însă, nu pot continua aşa; trebuie să le lămurim o dată pentru totdeauna... În ce te priveşte, dragul meu Mauricio, te rog să nu complici mai mult problema cu vizite atât de frecvente. N-ai să pierzi nimic; dimpotrivă, e posibil ca astfel lucrurile să se aranjeze mult mai repede...

Bunul om a plecat şi eu am rămas râzând de furie din cauza ironicei conversaţii şi arzând de dorinţa de a asista la colocviul revelator pe care urmau să-l aibă tatăl şi fiica. Fiindu-mi imposibil să-l ascult, am încercat să mă întâlnesc a doua zi cu Blanco, ceea ce nu era foarte greu, pentru că în fiecare după-masă ieşea la plimbare. La întrebările mele, a răspuns evaziv, cu aparentă sinceritate:

— Zice că amândoi sunteţi încă foarte tineri. Că aveţi timp să vă căsătoriţi. Că vrea să te cunoască mai bine, ca să nu regrete după aceea că s-a înşelat...

Astăzi mă bucur nespus de aceste reticenţe şi îndoieli ale Maríei. Femeia trebuie să se dăruiască fără condiţii soţului, şi nu să-l supună tot timpul criticilor, pentru că, altfel, nici el, nici ea nu vor putea fi fericiţi vreodată. Acesta era probabil fondul gândurilor lui Vázquez când spunea că nu vrea să cucerească o femeie „convingând-o“, ci „făcând-o să-l iubească“. Dar pe atunci sentimentele mele ajunseseră să exagereze caracterul meu, şi aşa pătimaş, şi mi se părea imposibil să trăiesc fără María, să nu înfrâng acest obstacol din calea împlinirii voinţei mele, până atunci întotdeauna învingătoare.

Făcând, deci, pe placul dorinţelor exprimate de don Evaristo şi urmând o tactică pe care o credeam încă eficace în ciuda eşecului anterior, nu m-am dus s-o văd pe María decât cu o zi înainte de plecarea mea la Buenos Aires. Am stat câteva minute şi m-am despărţit de ea spunându-i:

— Sper ca la întoarcerea mea din capitală să-ţi mai fi schimbat ideile; viaţa mea e devorată de nerăbdare şi a devenit de nesuportat.

— De ce să fii nerăbdător, Herrera, vrând să începi un lucru care, odată început, va trebui să dureze toată viaţa? Eşti prea năvalnic.

— Şi dumneata prea indiferentă. La revedere, María.

XI

Capitala mă atrăgea cu putere, prin viaţa ei plină şi mai liberă, prin mişcare, distracţii, o aparentă bună dispoziţie. Niciodată n-a avut asupra mea un asemenea efect de atracţie ca de data asta, fără îndoială fiindcă se întrezărea momentul când voi începe s-o cuceresc. Călcam pe trotuare cu un pas ferm, de proprietar, şi m-am simţit mai familiarizat ca niciodată cu vârtejul acela care la început mă ameţise, zăpăcindu-mă. Părea că începe o nouă viaţă pentru mine, excitându-mi orgoliul, şi, cu capul sus, priveam oraşul ca pe ceva al meu.

„Sunt provincial?“, mă întrebam, străbătând acele străzi animate care peste zece sau douăzeci de ani aveau să devină tumultoase. Şi acest epitet, „provincial“, înseamnă că toate acestea nu-mi aparţin drept celui mai bun dintre cei mai buni? Aiurea. Astea sunt prostii bune de spus doar la taclale în jurul focului ori în cârciumile de ţară. Chiar dacă n-aş avea strămoşi în capitală, după ce-o să-mi treacă prima ameţeală din cauza mulţimii, o să mă simt ca acasă, ca toţi cei din provincie care au izbutit şi care n-au conservat antagonismul tradiţional decât cu scopuri utilitare. Ce înseamnă „capitala“, dacă nu suma celor mai mari strădanii ale întregii ţări? Ei, hai! Că, din optzeci[68], de Buenos Aires se bucură mai mult cei din provincii decât locuitorii lui, aşa cum de Paris se bucură mai puţin parizienii decât străinii de oraş. Buenos Aires este un rezultat, iar eu îl iubesc, şi toţi trebuie să-l iubim, chiar din egoism, pentru că toţi colaborăm sau am colaborat ca să fie ceea ce este. O capitală cu a cincea parte a populaţiei unei ţări mare cât o lume, capitală care totuşi trăieşte în abundenţă, în lux, în splendoare! Ce oraş, ce ţară, ce minunăţie!... A nu-l iubi înseamnă a-ţi renega propria operă, înseamnă că nu ştii ce faci...

Oraşul de provincie rămânea departe, foarte departe, undeva în urmă, şi chiar amintirea Maríei se estompa ca ceva ce începea să fie îndepărtat. Marele bărbat din provincie avea să devină marele bărbat din capitală, însutindu-şi importanţa fără să muncească, purtat de mersul natural al lucrurilor... Dar dacă preşedintele?... Nu! N-aveam de ce să mă tem; o să-mi aprobe alegerea, fiindcă ştie că l-am slujit şi că o să-l slujesc fără condiţii câtă vreme va fi la putere. După aceea, nu poate să-şi facă iluzii; succesorul său îl va arunca într-un colţ, aşa cum făcuse şi el cu cel dinaintea lui, aşa cum au făcut aproape toţi înainte, în scurta noastră serie de preşedinţi. Important pentru el era să conteze, în perioada mandatului său, pe oamenii încercaţi şi pregătiţi să se întoarcă, în cele mai bune condiţii posibile, la viaţa privată... Dar n-o fi oare periculos să-i vorbesc despre ceea ce îmi spusese părintele Pedro? Nu va interpreta asta ca o lipsă de disciplină? Ce gândea el despre divorţ? Voia realmente să-l legifereze? Eh! Totul era să

sondez terenul cu abilitate şi să nu mă pripesc, având în vedere, pe deasupra, că o măsură atât de radicală nu e proprie temperamentului său...

M-am dus să-l văd a doua zi la reşedinţa lui particulară şi, de îndată ce i-am trimis cartea de vizită, m-a primit. Era un bărbat tânăr, bine făcut, cu o privire blândă şi bună, foarte prietenos şi afabil. Vorbea cu un anumit accent provincial care nu era lipsit de farmec şi se mişca vioi când spunea ceva interesant, accentuând mai tare silabele. Se îmbrăca bine, fără să fie deosebit de dichisit, şi nu purta nimic pompos sau ţipător. Mi-a întins mâna cu un gest ferm şi sincer, m-a invitat să iau loc lângă el pe sofa şi a intrat imediat în subiect, întrebându-mă, de parcă asta s-ar fi aflat într-un *Ghid de conversaţie* pentru preşedinţi, cum merg lucrurile în provincia mea şi cum se prezintă apropiatele alegeri la nivel naţional. Am exagerat vorbindu-i de pacea şi bunul mers al lucrurilor de care ne bucuram, de ataşamentul poporului faţă de guvern, de bogăţia ce curge din toate părţile, situaţia înfloritoare a băncilor, progresul ce înaintează vertiginos. Cât despre alegeri, vor fi un nou triumf al partidului nostru, al cărui şef atât de demn este, chiar dacă printre candidaţi se aflau unul sau unii cu mai puţine merite.

— Ca, de pildă, cine? m-a întrebat mirat.

— Ca, de pildă, slujitorul dumneavoastră, aici de faţă, domnule preşedinte, am spus privindu-l cu coada ochiului, pentru a vedea ce impresie îi produc.

A început să râdă.

— Prea multă modestie, prietene! mi-a răspuns. Dumneata ai să faci o figură foarte bună în Cameră..., mai bună decât alţii. Am fost informat de candidatura dumitale, care mă mulţumeşte, fiindcă dumneata eşti un om pe care se poate conta.

— Oh, cât despre asta!...

— Dar, ia spune-mi, cum merg treburile pe acolo? Cum se poartă guvernatorul Correa?

Şi am început o lungă conversaţie, el întrebând, eu dându-i informaţii despre concetăţenii mei influenţi din provincie, povestindu-i ultimele anecdote şi ultimele scandaluri. Era curios şi se distra copios cu acea

bârfologie politico-socială pe care eu o stăpâneam ca un maestru. Am profitat de moment ca să-l informez despre atitudinea clerului şi a partidului catolic cu privire la proiectul de lege referitoare la divorţ.

— Dar nu vezi, prietene, cum ne atacă tot clerul? a exclamat cu un gest violent şi înroşindu-se uşor. Aşa ceva nu s-a mai văzut!... Fac politică până şi în amvon şi trebuie să le dăm o lecţie... Sunt prea încrezuţi (*încrézuţi*, cu accent pe „e“, pronunţa el) şi nu vreau ca pe timpul mandatului meu să râdă nimeni de mine.

— Şi nu credeţi, domnule preşedinte, că, atacându-i unde-i doare cel mai tare, or să se poarte şi mai rău? Dacă proiectul s-ar lansa fără sprijinul vădit al guvernului...

— Asta vom şi face... N-am un interes special cu legea asta. Dar, dacă vor simţi ameninţarea, or să înţeleagă că numai eu o pot înlătura ori îndepărta la nesfârşit.

— Aşa încât deputaţii noştri vor putea vota cum crede fiecare?

— Bineînţeles. Ceea ce mă interesează sunt dezbaterile, nişte dezbateri pe cinste, care să antreneze opinia publică. Pregăteşte-te, amice Herrera, fiindcă ăsta va fi un debut frumos pentru dumneata.

Am plecat radiind de bucurie şi am alergat la hotel să-i scriu lui Correa şi prietenilor că preşedintele mă unsese deputat. Dispăruse orice teamă; era ca şi cum aş fi avut numirea în buzunar. I-am scris şi părintelui Arosa, spunându-i că totul se petrecuse conform dorinţelor noastre, precum şi lui De la Espada, cerându-i să anunţe oficial candidatura mea în *Los Tiempos*, fără să mai aştepte comunicatul comitetului. Mă durea în cot de toate comitetele, de toţi guvernatorii de provincie, de toţi candidaţii!

La Buenos Aires am petrecut o săptămână încântătoare, alergând pe la teatre, serate, în vizite, la plimbări, la câte un club ori la o reuniune feminină plăcută şi fără protocol, tocând bani, cum s-a tocat doar în acea epocă magnifică şi delirantă întreruptă de o soartă rea, şi care ar fi putut fi, fără intervenţia fatalităţii, începutul unei ere grandioase, care ni s-a părut că reîncepe după vreo zece ori cincisprezece ani mai târziu. O stagnare, o lipsă momentană de bani provocată de mai multe recolte proaste au făcut, după

puţin timp, ca întregul edificiu bazat pe credit, care însă s-ar fi consolidat dând rădăcini viguroase, să se prăbuşească peste noapte şi să pună în mare pericol însăşi stabilitatea partidului nostru, adică a unicului partid cu suficiente forţe pentru a conduce ţara, o profundă experienţă şi o înţelegere clară a felului cum trebuie călăuzit progresul. Lamentabilă aventură, care m-a făcut să trăiesc cele mai amare ceasuri din viaţa mea! Dar eram încă departe de această situaţie atât de penibilă şi Buenos Aires-ul se distra zgomotos, în pofida predicilor incendiare ale unor jurnale, la adăpostul unei poliţii puternice şi admirabil organizate, a cărei severitate era motiv de ură în rândurile prostimii pe care opoziţia căuta s-o conducă spre anarhie.

Când m-am întors în provincia mea, cheltuisem cam cât mi-ar fi ajuns să trăiesc aici pe picior mare cel puţin şase luni. Nu-mi păsa. Terenurile şi casele noi din Los Sunchos, fără să-mi aducă decât un câştig foarte modest, se creşteau în valoare de la o zi la alta şi în curând aveau să-mi ofere o avere bunicică care, investită în diverse speculaţii facile şi garantate la Buenos Aires, urmau să facă din mine în scurtă vreme un om foarte bogat. Viitorul îmi era asigurat, sau cel puţin aşa credeam eu.

Pentru a mi-l asigura şi mai bine, urmând curentul epocii, scosesem bani din bănci, nu numai din banca provinciei, ci şi de la cea naţională, de câteva ori, de puţine ori, cu semnătura mea sau cu semnăturile unor slujitori de încredere, ca să fiu la adăpost de orice eveniment, şi nu cu intenţia de a suspenda plăţile de amortizare, decât în caz de forţă majoră. De ce să risc ca hazardul să mă ruineze, când mulţi cu o poziţie politică mai proastă ca a mea nu treceau prin nici o primejdie şi manipulau câţi bani aveau nevoie? Şi pe urmă, în felul ăsta nu făceam rău nimănui, iar aceste sume îmi permiteau să construiesc, să speculez, să-mi măresc numărul şi întinderea proprietăţilor...

Întors în oraş, prima vizită i-am făcut-o Maríei, care m-a primit aşa cum ne despărţiserăm, prietenoasă, dar rece, cu o rezervă pe care se străduia s-o păstreze şi în acelaşi timp s-o ascundă. Era, evident, în gardă; dar de ce? În sufletul femeii se ascund mistere de neînţeles.

Părintele Pedro, pe care m-am dus să-l văd imediat după asta, m-a copleşit cu întrebări şi nu s-a liniştit decât după ce i-am spus ce-şi propunea preşedintele: să-i ameninţe, ca apoi să se arate un principe bun şi să-i atragă de partea lui sau, cel puţin, să-i neutralizeze pe timpul încrâncenatei campanii cu opoziţia care începea acum.

— Bine, foarte bine! Dar n-o să obţină nici una, nici alta, nici legea, nici... ceea ce-şi propune cu sperietura asta. Nu poţi aprinde o lumânare lui Dumnezeu şi alta diavolului, şi pretenţiile lui dovedesc că e la fel de eretic ca înainte.

Candidatura mea fusese anunţată, iar biroul de la poliţie şi casa mea erau încontinuu pline de lume, de prieteni răsăriţi nu se ştie cum, orbiţi de succesul meu rapid, de care se ocupa Zapata, dând tonul şi ţinând ritmul în corul laudelor ce mi se aduceau şi îmbibându-i cu *mate* dulce şi gin cu apă şi sirop. Gloria mea atinsese apogeul. Ajunsesem, dacă nu cel mai important, unul dintre personajele cele mai importante din provincie; toată lumea mă asigura că va vota pentru mine şi îmi cerea câte ceva pentru când voi ajunge la Buenos Aires: o slujbă pentru copil ori pentru vreo rudă, o pensie pentru văduva, orfana sau sora vreunui luptător în războiul din Paraguay şi care probabil nici nu se mişcase din casa lui, o recomandare pentru un scont la bancă, sprijinul pentru o cerere de concesionare sau pentru o autorizaţie, catedre la Colegiile Naţionale, la Şcolile Normale şi chiar la universităţi, tot ce există şi tot ce au inventat administraţiile de când e lumea lume. S-ar fi spus că eu ţin în mână cornul Amaltheei[69] sau o baghetă magică, şi cred că un timp am fost mai adulat decât Camino şi incomparabil mai mult decât Correa.

Eu le spuneam tuturor da.

Când urci în ierarhia politică, trebuie să fii de acord cu tot ce ţi se cere. Este de-ajuns să-ţi rezervi momentul când vei îndeplini ce ai promis, moment care soseşte întotdeauna într-o perioadă nedefinită... Doar că soseşte de obicei târziu pentru cei interesaţi.

XII

În schimb, în ziarele opoziției, candidatura mea produsese un efect groaznic; mă acopereau de injurii, ca și pe ceilalți candidați ai guvernului. Presa din Buenos Aires ne ataca și ea, incitată de corespondenții din provincie, ecou supărător al presei locale. Ziarul catolic din oraș m-a iertat doar pe mine, atacându-i cu neobișnuită violență pe viitorii mei colegi, care, în fond, nu valorau nici mai mult, nici mai puțin cât mine în privința pregătirii, a capacității intelectuale, a calităților morale și a principiilor politice. Cum Correa, ale cărui inutile pretenții de a mă lăsa de căruță s-au spulberat când a aflat hotărârea prezidențială, îmi surâdea de parcă aș fi fost alesul inimii lui și făcea tot ce-i stătea în putință ca să mă ajute, atacurile s-au întețit, iar ziarele au afirmat că el este cel mai angajat în triumful meu și că eu trebuie să mă socotesc „fiul său... politic“, adăugând că asta este cea mai mare jignire pe care trebuie s-o sufere provincia. Deși ar fi putut să mă doară în cot de toate astea, pentru că aveam asigurat „scaunul“ în Congres, nu mi-a venit să las nepedepsite toate aceste impertinențe și, punând mâna pe cea mai ascuțită dintre penele mele, muind-o în fiere și venin, am început să scriu acele celebre *Portrete contemporane* ce alcătuiesc o galerie de portrete satirice ale celor mai iluștri reprezentanți ai opoziției din provincia mea. Dădeam la iveală toate caraghioslâcurile, defectele lor morale și fizice, și chiar amănunte mai mult sau mai puțin pitorești și scabroase din viața lor privată. Am avut pentru asta doi colaboratori eminenți: pe don Claudio Zapata și pe coana Gertrudis, care cunoșteau viețile și minunile întregii provincii de trei generații încoace. În afară de arborele genealogic amănunțit al fiecărei familii, știau toate scandalurile reale sau născocite, prezente, trecute și chiar viitoare ale fiecăruia dintre concetățenii de vază din provincia noastră.

— Ce s-ar putea spune despre cutare, coană Gertrudis?

— Că e mulatru și nimic mai mult. Bunică-su a fost un negru eliberat de-al familiei Bermúdez, care s-a angajat țârcovnic la San Francisco. Bunii părinți i-au învățat pe copiii lui să citească și să scrie și ăștia s-au făcut negustori cu o dugheană și o cârciumă și au câștigat parale. Îmi amintesc că,

pe când eram mică, de câte ori trecea tatăl acestui personaj de azi, îi cântam ca să-l facem să turbeze:

Havana se prăpădește,
banul doar este pricină:
negrii vor să fie albi,
domni, mulatrii de duzină.

Nutrea cea mai inveterată și mortală ură pentru negri și mulatri, comparabilă doar cu cea pentru *carcamanes*, adică italienii mitocani, pentru *gringos*, adică pentru venetici în general, și pentru catalani, deși erau nobili fii ai Peninsulei Iberice, patria strămoșilor ei. Pentru fiecare din aceste colectivități avea o poezioară, mai mult sau mai puțin nostimă, ca de pildă:

...în buza unei prăpăstii
doi negri stau la taclale:
Spune-mi, ai vrea să fii alb,
chiar și catalan, matale?

Pe broscari, macaronari, mâncători de mămăligă, puțini pe atunci în provincie, nu-i ierta în materie de insulte, și nici doctorul Orlandi, în pofida înaltei lui poziții sociale și materiale, nu scăpa de înțepăturile ei. Don Claudio îi ținea hangul și uneori îi completa amintirile și observațiile cu egală rea-voință, subliniind vreun detaliu ori dezgropând altele necunoscute sau uitate de scumpa lui jumătate.

— Adu-ți aminte că, atunci când s-a născut cutărică, în casa lor locuia de câteva luni marele om politic, don Justo. Iar cutărică e copie leită a lui don Justo și nu seamănă deloc cu taică-su.

Și așa se petrecea cu toți; nimeni nu rămânea neforfecat. Completau, astfel, admirabil informațiile mele polițienești oficiale, în timp și spațiu, pătrunzând acolo unde poliția nu putea intra, reînviind arhive inaccesibile acesteia și, datorită rapoartelor și insinuărilor lor, îmi puteam scrie foiletoanele picante ca ardeiul iute. Dar, având experiența cazului Vinuesca, pe care n-aveam motiv să-l repet – duelurile sunt utile doar când motivul lor merită și pot să ne aducă mai multă celebritate –, aveam grijă să indic, în

mod clar, fără echivoc, cine e victima, fără s-o numesc direct. Vreau să vă prezint o mostră din această literatură, o ipostază, nu cea tăioasă bineînțeles, a unui dușman important, redactorul-șef al ziarului *El Grito del Pueblo*[70], cel mai vehement radical din provincie:

„Scrie cu un pahar de rachiu lângă el. Acest pahar este întotdeauna plin, nu pentru că el uită să-l bea. Nu. Când îl bea distrat, îi toarnă imediat altul o femeie de culoare dubioasă, între metisă și mulatră, cu care s-a căsătorit de puțină vreme, ca să legalizeze o numeroasă ceată de negrișori desculți și cu părul creț. Această mișcare se repetă la fiecare cinci minute sau la fiecare paragraf de «sănătoasă doctrină politică». Hebe[71] cea arhicreolă, dacă nu preferați arhiafricană, își încasează bineînțeles comisionul în natură, bând în parte, așa încât, la terminarea unui articol îmbibat de insulte și calomnii și puțind a alcool, ambii, salvatorul țării și oacheșa lui Egerie[72], sunt beți pulbere. Atunci citesc ce a scris Literatul, iar Muza de mahala corectează cuvintele prea blânde, înlocuindu-le cu cele mai neruşinate, produse de beția ei continuă. Și rodul dublei lor beții delirante este pentru ei ceva sacru, dacă nu divin, ecoul exact și admirabil al strigătului poporului. Pentru ceilalți este, și nu poate fi altceva, râgâiala unui bețivan“.

Nu mai transcriu, pentru că acum consider acest sistem de polemică mai puțin distins decât atunci și mult mai eficace decât pare. Ajunge dincolo de țintă. Dar adaug, întru dezvinovățirea mea, dacă nu spre onoarea mea, că aceste foiletoane, insolente dacă vreți, erau un model de discreție și agerime în comparație cu cele ce se citeau de obicei pe atunci în presa de provincie, dintre care păstrez câteva foarte ciudate, ca acela unde se discuta felul cum s-a născut un personaj din San Luis[73]... Nici măcar aluzii nu se pot face la ce se spune acolo.

Cum e lesne de înțeles, acest sport ziaristic era pentru mine o distracție fără pereche, ce mă fura lungi ceasuri, în căutarea unor dedesubturi și a unor vorbe de duh. În restul timpului eram foarte ocupat, pentru că începuse deja agitația politică, ședințe de comitet, mese la iarbă verde, berbeci haiducești, manifestații de stradă, mitinguri la teatru sau pe terenurile de pelotă, interminabila serie de petreceri și întruniri, la care a trebuit să

rostesc aproape tot atâtea discursuri ca un candidat la preşedinţia SUA. Dar, cu arsenalul de locuri comune pe care mi-l constituisem, ieşeam onorabil, amestecând uneori, într-un fel, alteori în alt fel, sfintele principii ale politicii, sistemul republican de guvernământ, unitatea şi integritatea naţională, partidul conducător prin excelenţă, hidra mereu ameninţătoare a anarhiei, reprezentarea legitimă a provinciilor, preşedintele republicii, garantarea păcii, a prosperităţii şi a progresului, josnica ticăloşie a opoziţiei, haita de câini turbaţi a presei sale, balele otrăvitoare ale calomniei, înaltele interese de stat, pe care le voi apăra cu preţul vieţii, era instituţiilor... şi mii de alte fraze orfane de gândire, pe care publicul le asculta cu gura căscată şi mă aplauda până la delir pentru că venise să mă asculte cu această intenţie sau cu acest consemn.

Dar tam-tamul declanşat de presa locală şi de cea din Buenos Aires a fost atât de mare în legătură cu prezenţa mea imorală şi tiranică la conducerea poliţiei, deşi eram candidat pentru parlament, atât de mult se protesta la adresa acestui scandal electoral, încât Correa a fost pe punctul de a ceda şi de a-mi lua cea mai bună trambulină pentru a ajunge în Congres. Numai peste cadavrul meu! Împrejurările m-au ajutat şi de astă data.

Circulau iarăşi zvonuri privind revoluţia. În ţara noastră s-au auzit întotdeauna, mai ales atunci, zvonuri despre revoluţie încă din vremuri imemoriale. Ţării noastre i se putea aplica zicala „când nu e la puşcărie, umblă după el să-l prindă“, iar presa europeană glosa convulsiile noastre interne ca pe nişte tablouri dintr-o operetă demodată. Cu toate acestea, datorită ultimelor lupte se săvârşise „unitatea naţională“, făcând să cânte la unison toate guvernele din provincii, ce aparţineau exclusiv partidului nostru, prin activitatea şi grija puterii executive a naţiunii, a armatei şi a intervenţiilor. Dar opoziţia, înlăturată chiar şi din ultimele sale bastioane, voia să-şi ia revanşa şi se înarma ca să lupte pe planul forţei, declarând că acela al legalităţii îi este inaccesibil. Provincia mea nu constituia o excepţie. Dar, în ţara noastră, dacă opoziţia nu e enorm de puternică, sfârşeşte prin a fi foarte nenorocită şi niciodată nu e enorm de puternică, decât în

împrejurări speciale şi întotdeauna de scurtă durată. În realitate, majoritatea preferă să fie ciocan decât nicovală.

Nu a trecut mult şi am aflat ce pregătiri se fac contra guvernului local. Şefii a două staţii de cale ferată orăşeneşti, care conduceau şi restul reţelei feroviare din provincie, îşi permiteau să fie opoziţionişti mai mult sau mai puţin pe faţă. Al treilea se declara de partea guvernului, pentru că nu era „venetic“, precum ceilalţi, veniţi din Buenos Aires şi din Santa Fe. Acesta din urmă s-a prezentat într-o zi la mine la birou, foarte alarmat, ca să-mi dezvăluie că pe linia lui fuseseră transportate câteva lăzi cu arme, deşi erau cunoscute fidelitatea lui faţă de guvern şi vigilenţa lui neîntreruptă.

— Şi dacă au îndrăznit să se folosească de liniile din sectorul meu, a adăugat, sunt sigur că se folosesc mult mai mult de celelalte şi că în momentul de faţă au intrat deja sute de puşti în provincie.

— Îţi mulţumesc pentru informaţie, Sánchez. Mirosisem eu ceva. Dar fii liniştit, că n-o să se întâmple nimic... Verifică, însă, cine a primit armele, fără să alarmezi lumea şi înştiinţează-mă. Restul lasă pe seama mea.

A doua zi i-am convocat pe cei doi şefi de gară opoziţionişti la aceeaşi oră la mine la birou. Când s-au prezentat în faţa mea, am exclamat, agitând nişte hârtii, ca şi cum ar fi fost documente revelatoare privind manevrele lor:

— Ştiu tot ce se întâmplă...! Dar de azi înainte am hotărât să nu mă mai fac că nu văd şi să urmăresc orice act de rea-voinţă, orice trădare... Aşa că, din acest moment chiar, îmi veţi face rapoarte exacte privind toate armele care pătrund în provincie pe liniile ferate din sectoarele dumneavoastră şi cu numele destinatarilor... Am obosit să fac personal aceste verificări şi datoria dumneavoastră este să ajutaţi autorităţile. Dacă nu veţi face aşa şi în oraş vor apărea mai multe arme decât ştiu eu, vă fac responsabili de tot ce se va întâmpla şi de toate consecinţele. Acelaşi lucru e valabil şi pentru satele pe unde trec liniile ferate.

De câteva ori au încercat să mă întrerupă, protestând, declarându-se nevinovaţi, invocând faptul că nu ştiu nimic despre asta, dar nu le-am dat voie. La sfârşit, când şi-au reluat protestele, le-am cerut să tacă, afirmând:

— O să fiu întotdeauna la curent cu ce se întâmplă prin mijloacele mele proprii, dar dumneavoastră trebuie să mă informaţi cu toată exactitatea, dacă nu vreţi să aveţi necazuri... Pe de altă parte, nu trebuie să vă faceţi griji, rapoartele dumneavoastră vor fi secrete...

— Astea sunt bârfe, calomnii de-ale lui Sánchez, probabil, a insistat unul din ei, Smithson; nimeni în afară de el n-are interes să ne facă rău.

— Ce interes poate avea Sánchez care, între noi fie vorba, nu mi-a spus nimic?...

— Ce interes? a sărit celălalt, pe numele lui Peacan. Să se pună bine cu autorităţile ca să nu iasă la iveală furturile din depozitul de mărfuri din staţia lui centrală!

— Ah! Afacerea asta e ştiută şi ancheta îşi urmează cursul în mod foarte susţinut. Vinovatul o să fie descoperit, chiar mai curând decât vă închipuiţi.

Şi, privindu-l pe Peacan cu un zâmbet batjocoritor, dându-i parcă de înţeles, involuntar, că turnătorul nu era altul decât Smithson, am adăugat:

— Ei! Nici nu visezi cine m-a informat.

Luându-mi rămas bun, i-am întărit convingerea, spunându-i în şoaptă;

— Mă crezi atât de prost încât să nu-l fi convocat şi pe Sánchez, dacă ar fi fost informatorul meu? Ce m-ar fi costat să-l chem şi pe el ca să înlătur bănuielile?

Cât despre Smithson, pe care l-am mai reţinut câteva minute, i-am sugerat şi lui ideea că indiscretul este Peacan şi am aşteptat rezultatul micii mele combinaţii. Oricine altcineva ar fi vorbit între patru ochi cu fiecare dintre ei, ca să încerce să afle adevărul, dar în mod inevitabil ar fi eşuat; eu, stând de vorbă cu amândoi odată şi trezindu-le suspiciuni reciproce, trebuia să-mi ating scopul. Şi, într-adevăr, după câteva zile, Smithson m-a anunţat că tocmai sosiseră două lăzi de puşti Remington pe adresa unui negustor de la periferie, om de-al lui Zúñiga şi de-al lui Vinuesca, doi dintre şefii opoziţiei. În ceea ce-l priveşte pe Peacan, mai loial sau mai sperios, ceruse să nu se mai expedieze arme în sectorul lui, pentru că fusese descoperit.

Am ordonat ca lăzile cu arme să fie urmărite și au fost păzite cu mare grijă, ca să nu dispară. Încă nu era timpul să le „dau în vileag“. O a treia ladă a sosit pe adresa unui opoziționist catolic, doctorul Lasso; am lăsat-o să treacă și pe asta. În sfârșit, Zúñiga a făcut prostia să primească două lăzi chiar la el acasă. Era momentul să acționez. Am făcut o percheziție acasă la Zúñiga și i-am confiscat puștile, am ridicat și armele ascunse la țară în prăvălia negustorului și la câțiva particulari și i-am scris doctorului Lasso un bilețel, spunându-i că știu de depozitul de arme de la el, dar că nu vreau să-l deranjez, pentru că amândoi avem „aceleași convingeri religioase“, și că trebuie să mi le trimită el, pe ascuns, cât mai repede posibil.

Correa a rămas cu gura căscată când a aflat vestea, fiindcă, deși îi ajunseseră niște zvonuri la ureche, niciodată nu le dăduse importanță văzând că ridic din umeri de câte ori mă întreba despre asta. Și, răsplătindu-mi meritele ca niciodată, a venit să mă viziteze la poliție.

— Ah, băiete! a exclamat. Când spuneam eu că ești un tigru!... Acum, trebuie să-i dăm în judecată pe toți răzvrătiții ăștia înfumurați!

— Nu te pripi! Fii atent ce faci, don Casiano, i-am spus. Poporul e destul de agitat ca să începem acum cu „persecuțiile“. Cel mai bine ar fi să facem o lungă anchetă, fără să arestăm pe nimeni pentru moment. O să avem timp s-o facem oricând în timpul instrucției dacă mai fac pe nebunii. Și acum, ca să-ți fac pe plac, dă-mi voie să-ți prezint demisia mea...

— Cum demisia ta? Ce, ai înnebunit? Pentru nimic în lume n-am să te las „să demisionezi“ în momentul asta. Asta mai lipsea!

— Ba da, domnule guvernator. În felul acesta salvăm aparențele. Și dumneata o să-mi primești demisia, dar copiind această ciornă.

Și i-am prezentat un text conceput astfel:

„Având în vedere și luând în considerație: 1. că eminentul prefect de poliție al provinciei, don Mauricio Gómez Herrera, are serioase rațiuni ca să demisioneze din postul pe care îl deține cu atâta competență și patriotism; 2. că împrejurările deosebite prin care trece provincia, teatrul unor agitații subversive, fac indispensabile serviciile sale,

guvernatorul provinciei, în acord cu cabinetul de miniștri, decretează:

Art. 1. Se acceptă demisia inevitabilă a lui don Mauricio Gómez Herrera;

Art. 2. Don Mauricio Gómez Herrera este însărcinat să îndeplinească funcţia de prefect de poliţie al provinciei pe perioada duratei acestei situaţii speciale“.

— Semnezi? l-am întrebat.

— Bineînţeles!

Trăiască republica! Oricând puteam lăsa acum ca alegerea mea să aibă loc fără să mă mai ocup eu personal de asta!

XIII

Aceste manevre simple, pe care nu ştiu dacă să le numesc abile, au dat naştere unui fapt neaşteptat şi plăcut. María mi-a scris un bileţel, primul, rugându-mă să trec pe la ea. De săptămâni întregi nu-i mai făcusem nici o vizită şi am primit invitaţia cu reală bucurie, ca pe un semn evident al viitoarei mele victorii definitive. Am alergat spre casa familiei Blanco fără să pierd un minut şi am intrat în salon cu un aer de cuceritor, deşi uşor emoţionat. Am salutat plin de efuziune, dar am rămas surprins văzând că María mă primeşte cu o anumită gravitate.

— Mauricio, a spus într-un târziu, intrând în subiect. Am crezut de datoria mea să îndrăznesc să-ţi fac o observaţie. Înţelegi că, date fiind relaţiile noastre... prieteneşti, mă preocupă ceea ce faci şi, ca să spun aşa, am ochii aţintiţi asupra dumitale... Şi, iartă-mă, dar atitudinea dumitale mă întristează.

— N-am făcut nimănui nici cel mai mic rău! am exclamat stupefiat. Ba chiar i-am salvat pe revoluţionari, refuzând să-i arestez, aşa cum voia guvernatorul.

— Să nu mă socoteşti „politiciană“. Nu sunt. Mă informez despre problemele politice, fiindcă dumneata eşti un om politic; m-aş ocupa de dumneata indiferent de domeniul în care ai activa. Femeia care vrea să-şi

cunoască soarta ştie să se adapteze la mediul... prietenilor ce-i vor influenţa viaţa în mod decisiv.

O lumină m-a străfulgerat ca un trăsnet şi, după ce am tăcut un moment, am întrebat-o cu un calm afectat:

— A trecut mult timp de când nu l-ai mai văzut pe Pedro Vázquez?

— De ce mă întrebi?

— Simplă curiozitate.

— A trecut ieri pe aici...

— Şi aţi discutat despre mine?

— Nu.

— Ba da, María.

— Nu!... În orice caz, nu s-a pronunţat numele dumitale. Am discutat..., am discutat despre succes.

— Iar Pedro consideră că succesul e capricios, că e întotdeauna sau aproape întotdeauna nedrept, oferindu-i-se celui mai nepriceput sau celui mai neghiob, şi că nu încununează meritul, strădania, sacrificiul... Cât de bine mi-l închipui pe Pedro şi cum ştie să facă pe mâţa blândă ca să unelteaască mai bine şi să dea lovituri cât mai precise!

— Nu-i adevărat. Vázquez consideră, ca şi mine, că succesul este plata celor ce-şi frâng spinarea în faţa oricui şi se lasă purtaţi de val în toate direcţiile, indiferent dacă au sau nu merite...

— María, ştii că gândeşti profund? Ştii că gândeşti prea profund ca să mai poţi simţi?

— Ce înseamnă asta?...

— Că acela care despică firul în patru iubeşte puţin.

— Trebuie să accepţi lucrurile şi oamenii fără să-i cunoşti?

— Eh! Îl admiri pe Pedrito...

— Despicând firul în patru, cum spui dumneata.

Turbam de gelozie şi de ciudă. Atotştiutoarea aia pedantă, care îşi aroga dreptul să mă judece, să mă critice şi să-mi dea sfaturi! Pentru că, deşi nu îmi spusese nimic concret încă, citeam în ochii ei dojana gata pregătită... Cu ce drept? O femeie, care nu trebuia să se îngrijească decât de hanţele şi

panglicile ei! Nu e odioasă această categorie de femei-bărbat ce se cred stăpânele întregii ştiinţe pentru că au citit câteva cărţulii şi îşi închipuie că au meditat cinci minute? Ah, totul s-ar fi sfârşit acum, dacă gelozia nu mi-ar fi muşcat inima şi amorul propriu. Cum de nu-i Vázquez de faţă să-l strâng de gât!... Şi, cu mâinile tremurându-mi de furie, cu glasul întretăiat, am spus:

— María, mi-ai făcut multe reproşuri fără să le formulezi precis! Dumneata îmi condamni comportarea, deşi ea se ajustează strict la exigenţele vieţii reale. Deh, dumneata eşti o visătoare, o creatură angelică, sunt de acord, dar nu trăieşti pe lumea asta... Poate de aceea te iubesc atât de mult... Dar asta nu înseamnă că... Nu, nu ai dreptul să mă critici. O să-ţi dai seama de anumite lucruri şi atunci ai să înţelegi. Când cineva îşi propune să ajungă într-un anumit loc, trebuie, în mod obligatoriu, să apuce pe drumul care duce spre acel loc, fie că e şosea, o scurtătură sau un defileu printre prăpăstii... Şi mă îndrept spre locul unde trebuie să ajung pe singurul drum existent, fără să privesc nici înapoi, nici în lături, fără să mă oprească din cale piedici umane sau materiale, dar fără să-mi calc în picioare principiile mele de om de onoare...

M-a întrerupt un mic râs, dureros şi sarcastic totodată.

— Deci dumneata crezi, a spus cu voce clară, că foiletoanele dumitale din ziar, de pildă, nu depăşesc limitele politeţii şi ale corectitudinii, ca să nu spun mai mult?

— Foiletoanele mele? Eu nu scriu.

— Ei, hai. Nu-ţi agrava greşeala, dacă e greşeală cum cred eu, negând. Ştii foarte bine că această joacă, căci probabil aşa o consideră mulţi, deschide toate porţile calomniei şi scandalului. Cel care astăzi e ţinta batjocurii şi a defăimării, mâine, când se va răzbuna, nu va fi oprit de nimic şi va face totul, la rândul său, ca să-şi tăvălească în noroi duşmanul şi tot ceea ce îl înconjoară, sentimentele, căminul... Consecinţele acestor excese sunt de obicei teribile şi nimeni nu ştie dinainte până unde pot ajunge.

M-am uitat la ea din cap până în picioare, fără s-o fac să-şi plece ochii.

— De-asta m-ai chemat? am îngânat, clocotind de mânie. Doar pentru asta m-ai chemat? Nu puteai măcar să mai aştepţi?... Ei, bine! Şi eu trebuie să-ţi spun ceva, María: nu mă iubeşti, dumneata nu m-ai iubit niciodată, María!

Şi-a aplecat fruntea cu un vag zâmbet dureros şi a şoptit frământându-şi rochia între degete:

— S-ar putea. S-ar putea foarte bine să fie aşa.

În tonul ei erau, din nou, o urmă de duioşie şi o urmă de ironie. Pentru un spectator obiectiv ar fi fost evident că în sufletul ei se dădea o luptă între imaginea pe care şi-o făurise despre mine şi realitatea oferită de mine încetul cu încetul. Romantism, ce mai. Când şi-a ridicat ochii, privirea ei era complet senină. Nu a rostit nici un cuvânt. Şi un timp nedefinit, poate treizeci de secunde, poate o jumătate de oră, am tăcut şi am cugetat. Ce avea să se întâmple cu mine, dacă ajungeam să trăiesc alături de acea Aspazie[74] autohtonă, de acea Lucrezie[75] principială? Căsătoria cu ea ar însemna să mă condamn la o viaţă de necazuri amare, la o veşnică tiranie, la cenzurarea continuă şi inflexibilă a tuturor actelor mele. Mi s-a făcut frică. Mi s-a făcut frică şi în acelaşi timp am simţit o nestăpânită dorinţă de a o subjuga, de a o domina, a o face să mă adore în mod necondiţionat. Şi, ascultând de acest impuls, am încercat să mă calmez. Mi-am schimbat tonul şi i-am spus răsfăţând-o că tot ceea ce fac, bun sau rău, fără să ştiu că fac ceva rău, fac pentru ea, ca s-o cuceresc, ca să-i pregătesc cea mai înaltă poziţie, bogăţia, puterea, fericirea, pe care le merită mai mult ca oricine. Eu nu năzuiesc la nimic pentru mine; pentru ea, însă, nimic nu mi se pare îndeajuns.

— Dumneata eşti una din acele femei excepţionale care îi modelează pe marii bărbaţi. Cu dumneata alături sunt sigur că voi ajunge unde îmi propun şi chiar mai departe... Sunt bogat, voi fi bogat. Am o oarecare putere; voi avea tot mai multă. În scurtă vreme nu va mai exista nimeni în ţară care să se măsoare cu mine...

— Ba da, Mauricio.

— Cine?

— Cine gândește mai bine.

Umbra lui Vázquez s-a ivit în fața ochilor mei. Rivalul înfrânt își redobândea încetul cu încetul vechile poziții. Și această nălucă m-a zăpăcit, pentru că nu reușeam să-mi explic schimbarea Maríei, în ciuda semnelor dinainte. Am încercat, totuși, să pătrund mai adânc în sufletul tinerei, și am întrebat-o:

— Numai pentru asta m-ai chemat?

— Nu. Voiam, mai ales, să-ți spun ceva... Nu există persoană care să nu critice prezența dumitale la conducerea poliției, acum când se pregătește alegerea dumitale. De ce nu renunți la postul ăsta, dându-le satisfacție astfel și prietenilor, și dușmanilor?

— Pentru că ar fi în stare să mă lase baltă! am exclamat zâmbind. Trebuie să fii foarte naivă, María, ca să mă întrebi sau să îmi ceri așa ceva.

— Și totuși, eu credeam.... a șoptit aproape cu lacrimi în ochi, emoționându-mă și pe mine cu tonul ei rugător.

În acest moment, a intrat în cameră don Evaristo care, văzându-ne înduioșați, a crezut că făcusem marele pas și că trecusem peste ultimele dificultăți.

— Ai progresat, tinere? m-a întrebat zâmbind vesel, în așteptarea unei vești plăcute.

— Ah, don Evaristo, tare mi-e teamă că opoziția o să ajungă la putere, am răspuns.

Don Evaristo a înțeles fraza în sensul cel mai direct și m-a supus unui adevărat interogatoriu despre situația politică din provincie. María mă asculta vorbind, probabil fără să mă audă, cu ochii foarte deschiși, atât de deschiși ca ai cuiva care privește înăuntrul lui.

Am revenit peste câteva zile. Mă stăpânea dorința nebunească de a o recuceri, o patimă asemănătoare doar cu setea de răzbunare pentru o jignire teribilă, tot impulsul feroce al amorului propriu dezlănțuit. Ea menținea conversația, cu orice preț, pe terenul generalităților, foarte corectă, rece, doar din când în când amabilă. Eu mă făceam când roșu, când alb la față. Uneori îmi venea să mă arunc asupra ei, s-o zgudui, s-o posed cu forța,

brutal, dar prezența lui don Evaristo, care ne însoțea, probabil la cererea ei, îmi împiedica orice inițiativă și făcea imposibilă orice nouă explicație.

Alegerile urmau să aibă loc peste trei zile, într-o duminică. Blanco mi-a vorbit de scaunul meu de deputat, sigur de-acum, și despre marele meu rol la Buenos Aires. Eu îi răspundeam cu falsă modestie:

— Poți fi primul în Los Sunchos, unul dintre primii aici și cel din urmă, sau aproape, în capitală! Câți din cei care au strălucit în „urbele“ lor n-au naufragiat și nu s-au pierdut la Buenos Aires! Și s-ar putea ca și eu să ajung unul dintre aceștia, pierdut în mulțime.

— E posibil, a murmurat distrată María.

Un val de sânge mi s-a urcat la cap și am izbucnit:

— Și-ți închipui că eu!...

Dar m-am stăpânit și, tremurând de furie, am ieșit aproape fără să-mi iau rămas bun.

Alegerile mi-au adus victoria. A doua zi după scrutin, am renunțat la post, lăsându-l în mâinile succesorului meu, și am început să mă pregătesc pentru călătoria la Buenos Aires, teatrul viitoarelor mele isprăvi, în timp ce prin cap îmi umbla blestemata ipoteză, atât de ușor acceptată de María... Eu, cocoșul satului, om de vază mai apoi în provincie, aveam să fiu mai prejos în capitală, să ocup un rang inferior, să nu răzbat până în primul rând? Și îmi aminteam fără să vreau tristul rol jucat de atâția compatrioți din provincie, strălucitori în „urbea“ lor și apoi șterși, fără luciu, obscuri de îndată ce au plecat din mediul lor, ajunși pe nedrept în curentul de selecție al țării pe care îl aspiră și îl absoarbe capitala.

Oh, María! Cât doream să triumf, să cuceresc Buenos Aires-ul, ca s-o subjug și pe ea, prin ricoșeu, într-o ipoteză a amorului meu propriu!

55 *Payada*, tip de baladă improvizată, în formă dialogată, cântată de țăranii din Argentina și Chile. Tot astfel se numesc și concursurile organizate între cântăreții populari creatori de *payadas* (sp.).

56 Îți dau ca să-mi dai (lat.).

57 Suflet mic (lat.).

58 *Vox clamantis in deserto*, în sens figurat: a predica în deşert, a vorbi în zadar (lat.).

59 Otravă folosită în Italia în secolul al XVII-lea. De la numele Giuliei Tofana, care făcea trafic cu ea (it.).

60 Juan Manuel Ortiz de Rosas (1793-1877), general şi politician argentinian, guvernator al provinciei Buenos Aires în 1829-1832 şi 1835–1852; a instituit un regim de teroare şi violenţă, de dictatură, în a doua perioadă a cârmuirii sale.

61 Personaj secundar din piesa *Raţa sălbatică* de Henrik Ibsen, adept al „minciunii etice“, contrapunctul protagonistului Gregor Werle.

62 Aluzie la piesa cu acelaşi titlu a scriitorului spaniol Agustin Moreto y Cavaña (1610–1669).

63 Eduardo Gutiérrez (1851-1889), popular scriitor argentinian de romane-foileton şi autorul celebrului roman *Juan Moreira*, inspirat din viaţa plină de aventuri a tradiţionalilor gaucho.

64 Aluzie la o replică a Heddei Gabler, din piesa omonimă de Henrik Ibsen.

65 Román de Campoamor (1817-1901), popular poet spaniol.

66 Cuvinte rostite de Henric al IV-lea de Navarra, rege al Franţei între 1589 şi 1610, când a renunţat la religia protestantă (1593), pentru a-şi consolida domnia subminată de catolici.

67 Te iert, în numele... (lat.).

68 În anul 1580, Juan de Garay hotărăşte construirea propriu-zisă a oraşului Buenos Aires, fondat de Pedro de Mendoza în 1536.

69 Amalthea este, conform legendei mitologice, capra care l-a hrănit pe Zeus cu laptele ei când era copil. Mai târziu, Zeus a dăruit nimfelor care l-au crescut unul dintre coarnele ei, devenit Cornul Abundenţei. După altă legendă, Amalthea ar fi fost o nimfă care l-a ascuns de furia lui Cronos şi l-a crescut pe Zeus hrănindu-l cu laptele unei capre. Zeus i-a dăruit apoi Amaltheei unul dintre coarnele caprei, devenit apoi Cornul Abundenţei.

70 Strigătul poporului.

71 Zeiţa tinereţii, fiica lui Zeus şi a Herei.

72 Nimfă, inspiratoarea regelui roman Numa Pompiliu. Desemnează, în limba curentă, o sfătuitoare tainică, ale cărei păreri sunt întotdeauna ascultate.

73 În original, *puntano*, locuitor din San Luis (sp.).

74 Soţia şi sfătuitoarea lui Pericle, celebră pentru frumuseţea şi inteligenţa ei.

75 Probabil referire la Lucrezia Borgia (1480-1519), vestită pentru frumuseţea ei, protectoare a literelor, ştiinţelor şi artelor; pe seama ei legenda pune o serie de crime odioase şi o acuză de o viaţă licenţioasă.

PARTEA A TREIA

I

Deşi mă obişnuisem destul de mult cu viaţa intensă a marii metropole, la început Buenos Aires-ul m-a ameţit şi fenomenul este explicabil; până atunci fusesem acolo doar în plimbare, fără să am de făcut ceva bine stabilit, fiind tot timpul liber, contând mereu pe refugiul ospitalier al oraşului meu, ca un bastion ce m-ar fi apărat în caz de nevoie, putând să-mi aleg relaţiile, să mă retrag sau să mă afişez după cum îmi convenea; într-un cuvânt, simplu vizitator, pe care până şi duşmanii îl primesc politicoşi, ca într-un moment de răgaz în timpul luptei; pe când acum urma să mă stabilesc aici, cu un plan de acţiune stabilit în linii mari şi obligaţii politice, sociale, îndatoriri de tot felul, necesităţi urgente, ca aceea de a mă pune la unison cu marele centru, pentru a nu mă face de râs, fără să mai contez pe partizani cu opinii diferite, acum când intram hotărât în arenă, şi fără să mă mai pot gândi la modestul adăpost al provinciei, căci retragerea ar fi echivalat cu cel mai zdrobitor efect. La această ameţeală contribuia şi beţia triumfului meu, satisfacţia copleşitoare de a mă vedea punând piciorul pe ultimele trepte ale uriaşei scări, putând considera că totul îmi este accesibil, că totul îmi este la îndemână. Şi încă ceva; de îndată ce am sosit, am vrut să reclădesc vechile mele visuri de pe vremea când hoinăream fără griji prin oraş, acel vast proiect, luptând activ şi în mod strălucit pentru strânsa unire dintre Buenos Aires şi provincii, pentru lichidarea totală a vechilor antagonisme; dar, imediat ce am început să meditez la această „menire“, mi s-a părut trivială, infantilă, înfăptuită deja ori pe cale să se înfăptuiască, şi m-am temut să nu fac un pas greşit, să nu mă expun batjocurii celor

experimentaţi şi sceptici, să nu par un copil... Nu, iniţierea nu e atât de uşoară pe cât pare.

„Eh! mi-am zis. Ceea ce trebuie să fac este, pe de o parte, să nu arăt că sunt niţel cam «împiedicat» şi că mă pierd ca un provincial şi, pe de altă parte, pentru moment, să nu-mi dau aere de mare om, şi nici să nu mă străduiesc să ajung, până nu mi se oferă o ocazie cu adevărat favorabilă... Să fim modeşti, Mauricio, până în clipa când vom fi strălucitori.“

Mulţumită unei stăpâniri de sine care îmi permitea să par liniştit şi indiferent în cele mai neplăcute situaţii, am reuşit ca nimeni să nu-şi dea seama că mă simt pierdut. În privinţa celuilalt sfat pe care mi-l dădusem, l-am modificat, gândind că puteam şi trebuia să mă prezint în lume, fără aparente pretenţii, cu o eleganţă îngrijită în ce priveşte aspectul meu exterior. Mi-am reînnoit, deci, garderoba, renunţând la costumele care în provincie puteau da tonul, dar care la Buenos Aires păreau provinciale din pricina nu ştiu căror amănunte de croială, de culoare, ba cred că şi de miros; am început să frecventez marile restaurante la modă, teatrele, cluburile, cercurile cunoscute deja, cu succesul discret cu care mă obişnuisem, iar asta m-a făcut să cred, pentru o clipă, că încep să devin popular. Mă vedeam, într-adevăr, înconjurat de un cerc de prieteni şi cunoscuţi ce se lărgea cu fiecare zi şi în care eram, în care credeam că sunt figura centrală, pentru că toţi îmi arătau nu doar consideraţie, ci chiar admiraţie. Momeala acestei turme fuseseră câţiva amici care, în timpul vizitelor mele anterioare, se aşezau la masa mea şi mă iniţiau în cunoaşterea celor mai plăcute colţuri ale capitalei; înainte, însă, nu erau atât de numeroşi, nici atât de permanenţi sau, cel puţin, nu mi se păruseră aşa, datorită caracterului trecător al şederilor mele aici, în timp ce, în această nouă perioadă, ajunseseră să mi se pară nenumăraţi şi prea supărători, mai ales când mi-am făcut socotelile băneşti la sfârşitul celei de-a doua luni: cheltuisem cât socotisem suficient pentru o jumătate de an, cel puţin. Veniturile mele, mari în provincie, se dovedeau foarte subţiri în capitala plină de râpe, guri de canal şi canale de scurgere pe unde banii se duc ca apa într-o zi de ploaie, iar ca să rămâi fără o centimă nu trebuie să ajungi la exagerarea de a împrumuta bani tuturor

celor care îţi cer. Am hotărât, deci, să mă mai sustrag puţin admiraţiei contemporanilor mei şi mi-am amintit de bunele mele intenţii de a fi modest, jurându-mi să mă ţin de ele de data asta.

Cu toate acestea, şi deşi puteam conta bineînţeles şi pe indemnizaţia mea de deputat, nu-mi ajungeau banii în mijlocul acelui *maelström*[76] devorator, mai ales dacă voiam să-mi păstrez neatinsă mica avere, cum intenţionam. Poate că din cauza asta pot fi considerat lacom şi chiar meschin, dar eram doar prevăzător, deşi eram capabil să-mi cheltuiesc banii fără să clipesc. Şi ce s-ar fi ales de mine dacă n-aş fi procedat aşa, când atâţia alţii, mai bogaţi decât mine, târâţi de curent, au ajuns repede să cadă în prăpastia mizeriei sau aproape!

Era urgent, deci, să fac rost de parale, aşa că i-am scris lui Correa, cerându-i un ajutor sub formă de subsidiu guvernamental sau orice altceva. Remarcasem că funcţionarii cel mai bine plătiţi erau în general bogaţi, sau cu o poziţie medie, de parcă puterea publică s-ar fi încăpăţânat să conserve şi să mărească averile şi să menţină o clasă de patricieni în mod cert necesară pentru bunul mers al ţării. Acest lucru e mai logic decât pare. Oamenii obişnuiţi să trăiască din puţin, oricât de multe merite ar avea, n-au nevoie de mari venituri, mai ales dacă muncesc cu adevărat, şi a le da la început mai mult decât bunăstare înseamnă, de obicei, pervertirea lor; în vreme ce aceia care s-au născut în belşug trebuie să-şi vadă apărată şi conservată poziţia, pentru că altfel ajung uşor să facă prostii, pierzându-şi bogăţia şi dându-se la fund, compromiţând apoi o bună parte din societate, în neputinţa lor de a reînvia prin propriul lor efort. Această acţiune de conservare a puterii şi a colectivităţii înstărite este evidentă şi plauzibilă. Cine nu consideră firesc ca pe Faustino Estébanez, ruinat din cauza datoriilor la joc, să-l ajute bănește toată lumea ca să scape, deşi e un inutil pentru societate, în timp ce pe Renato Pietranera, fizicianul care căuta soluţia nu ştiu cărei probleme şi era muritor de foame, nu l-a ajutat nimeni şi a fost obligat să renunţe şi să-şi câştige pâinea ca vânzător într-o prăvălie? În primul caz, ruşinea lui Faustino se revărsa asupra întregului clan Estébanez, înrudit cu înalta societate, şi nu putea fi lăsat în mocirlă,

drept care, după ce i s-au plătit datoriile, a fost trimis în misiune în străinătate; în al doilea caz, nimeni, nici chiar Pietranera nu era compromis, iar dacă realmente cercetările lui erau valoroase, oricum nu se pierdeau din cauza asta. Oameni mai importanţi decât ar fi ajuns el au trăit în mizerie, dar omenirea n-a fost păgubită de operele lor. Într-un cuvânt, în ţara noastră e prea mare talmeş-balmeşul social ca să-l mai mărim şi noi.

Don Casiano, gaucho de omenie, considerând, fără îndoială, că îi pot fi de folos la Buenos Aires, mi-a obţinut imediat o sinecură, un post de reprezentant pentru diferitele instituţii publice care aveau legături cu provincia, post bine plătit, de care nu era nevoie.

În felul ăsta mă puteam descurca, fiindcă am mai spus că devenisem prevăzător şi nu mai făceam nebunii iremediabile, şi nici măcar primejdioase, deşi eram capabil să toc cele mai mari venituri şi câştiguri cu cea mai mare nonşalanţă, aşa cum făcusem până atunci. În timpul bătăliei dinaintea alegerii mele, presa opoziţiei mă acuzase, mai mult sau mai puţin pe nedrept, de delapidări, de mite cerute furnizorilor poliţiei, de retribuţii speciale primite în secret de la guvern, de faptul că aveam sute de gardieni fictivi, ca don Sandalio Suárez, comisarul din Los Sunchos; adevărul e, nu mă jenez să-l mărturisesc, pentru că în perioada aceea toată lumea proceda la fel, adevărul e că am acceptat tot ce mi s-a oferit, dar e la fel de adevărat că n-am făcut-o ca să-mi măresc averea, ci cu o totală detaşare, pentru a trăi mai bine; toţi banii aceia, cum au venit, aşa s-au dus, şi dacă n-ar fi fost afacerile cu ferma şi altele puse în mişcare cu bani de la bancă, averea mea ar fi foarte modestă. Iubesc banul, dar nu în sine, ci pentru libertatea pe care ţi-o conferă şi ţi-o întregeşte, fiindcă libertatea, fără mijloace de acţiune, nu e libertate, nu e nimic, şi de aceea s-a ajuns să se vorbească despre „libertatea de a muri de foame“. Din nefericire, veniturile la care m-am referit mai sus încetaseră, iar la Buenos Aires nu puteam obţine altele noi până nu-mi începeam activitatea. O să-mi scot eu pârleala mai târziu, între timp, lefuşoara de la Correa îmi pica la ţanc.

Pentru a-mi schimba viaţa, am renunţat, deci, la hotelul somptuos şi scump unde trăsesem şi am închiriat o căsuţă veche pe o stradă din centru,

trei sau patru camere, plus dependințe, nu foarte rudimentare, pe care am zugrăvit-o, i-am pus tapet, am mobilat-o cu gustul înnăscut al familiei, care i-a permis unuia dintre unchii mei să facă voiajuri în Europa cu banii câştigaţi pe mobilele cumpărate acolo şi revândute aici, şi m-am instalat ca o persoană dispusă să ducă o viaţă serioasă şi bine organizată. L-am chemat pe Marto Contreras în calitate de om de încredere şi mi-am completat personalul cu un bucătar şi un servitor provenit dintr-o casă aristocratică ce a găsit modalitatea de a mă fura ca pe un fraier. Şi, odată la casa mea, în loc să bântui prin cafenele, restaurante şi rotiserii, m-am limitat la cluburile şi cercurile mele şi mi-am frecventat relaţiile, după un studiu prealabil al trăsăturilor acestora, arătându-mă spiritual şi sceptic în unele locuri, blând şi credul în altele, auster aici, liberal colo, tolerant dincolo, sectar uneori, nonconformist de cele mai multe ori. Şi, astfel, am reuşit să fiu primit cu plăcere, dar fără entuziasm, fiindcă persoana mea rămânea confuză şi enigmatică şi inspira, în cel mai bun caz, un soi de vagă curiozitate.

Cam cu asta mi-am petrecut timpul, şi au venit primele zile din mai, luna când începea sesiunea Congresului în care debutam. Vă scutesc de cronica sesiunilor preliminare, de lungile aşteptări şi preumblări pe culoarele vechiului edificiu ce părea o arenă de lupte de cocoşi în interior şi o măcelărie pentru uriaşi în exterior, şi ajungem la discursul meu de învestitură, într-o zi urâtă, cu umezeală şi un vânt enervant şi posac, cum numai în Buenos Aires poţi vedea. Zilele umede din capitală, când domneşte vântul de nord lipicios şi aproape urât mirositor, mă deranjează într-un mod de nedescris. Zgomotele mi se par mai discordante, mai asurzitoare, mişcările, mai greoaie, aproape dureroase, ideile, mai puţine, absente parcă, mirosurile, mai puternice şi mai neplăcute, chiar greţoase, lumina falsă, înşelătoare, ameţitoare, trotuarele devin mocirle, pereţii şiroiesc de apă, geamurile transpiră, oamenii sunt nervoşi, provocatori, impertinenţi, femeile umblă ca nişte somnambule şi toate par bătrâne; fiecare frază, oricât de neînsemnată în alte împrejurări, se transformă într-o insultă; nervii, ajunşi la exasperare, ne fac să devenim duşmani momentani, dar înverşunaţi ai oamenilor şi ai lucrurilor, şi cred că într-o asemenea stare

nu ne-ar fi greu să sfârşim cu lumea dacă asta ar depinde de voinţa noastră. În aceste condiţii a trebuit să-mi rostesc discursul de învestitură.

Am început şovăitor, cu glas încet şi obosit, în mijlocul indiferenţei din jur; dar tocmai lipsa de chef a auditoriului m-a stârnit, m-a iritat încetul cu încetul, lansându-mă în oratoria mea obişnuită. Eu sunt volubil şi sclipitor. Nu contează că nu ştiu ce vreau să spun, înlocuiesc cu uşurinţă ideile cu figuri de stil, cu fraze răsunătoare şi de reclamă, cu imagini uneori pitoreşti, subliniate bine de mişcările şi gesturile mele de actor. Cum nu mă opresc, în ciuda frecventelor întreruperi, şi nu dau timp de gândire, ajung să captivez ascultătorii fără greutate şi chiar să le smulg aplauzele. În după-masa aceea memorabilă, am răspuns la acuzaţiile de constrângere a corpului electoral, când eram deja în formă, spunând printre altele:

„Sunt acuzat că mi-am impus candidatura! Din contră! Am garantat libertatea sufragiului, m-am luptat din răsputeri pentru asta în înalta funcţie pe care o îndeplineam; n-am mişcat un deget pentru candidatura mea... Eram prea ocupat cu menţinerea ordinii şi a păcii în provincia noastră; eram prea ocupat să smulg, mai mult prin persuasiune decât prin violenţă, din mâinile agitatorilor, armele cu care voiau să ne impună anarhia... Şi, dacă în ultimul moment, când provincia fusese pacificată datorită umilului meu efort, s-a anunţat candidatura mea când nu mai eram o autoritate politică, ci doar un eventual însărcinat cu menţinerea ordinii, opinia publică care gândeşte cum trebuie, din fericire majoritară în provincia mea şi în toată ţara, a vrut să-şi afirme, să-şi exteriorizeze, să-şi materializeze nobilele aspiraţii, alegându-l ca reprezentant al său pe cel mai modest dintre cetăţeni, pe cel mai neînsemnat dintre toţi, doar pentru că făcuse nişte sacrificii dezinteresate şi generoase, da, generoase!, pentru adevărata libertate, care nu este o chiţibuşărie şi nici măcar anarhie incendiară... În faţa talazurilor dezlănţuite ale pasiunilor de nemărturisit şi ale ambiţiilor scelerate s-a aflat, prin persoana mea neînsemnată şi lipsită de merite, o plajă de nisip moale ce le-a potolit furia, fiind, aşa cum şi este, doar o fâşie care uneşte valul devastator cu pacea liniştită a câmpurilor roditoare“.

Și, călare pe iutele Pegas, am mai spus că la aceste considerații de fapt se mai adaugă altele, de ordin moral, intelectual, etnic, care, făcând din mine un prototip al naționalității (mulțumesc, Vázquez), demonstrau cu prisosință justețea alegerii mele.

„Omul care poartă în toată ființa lui pecetea familiei, a unei familii ce a dăruit patriei eroi și martiri, este recunoscut, oriunde s-ar duce, ca membru al acestei familii, ca un autentic, cel mai autentic reprezentant al ei, iar eu mă aflu aici, în sânul adevăratei mele familii aristocratice, ca un fiu risipitor poate, dar iubitor și fără pată, ce se mândrește că s-a reîntors printre ai săi... Da, domnule președinte! Da, domnilor deputați! Știți cum mi se spune în toate mediile politice și sociale pe care am onoarea să le frecventez...? Provincialul...! Provincialul[77], atribut cu care mă mândresc, pentru că demonstrează legitimitatea alegerii mele... Deși nu merit, pot spune că oriunde mă aflu se află și provincia mea... Și ce altceva stipulează constituția când stabilește ca toate regiunile țării să fie reunite în această sală prin reprezentanții lor? Și care dintre onorații mei colegi, nu șovăi să-i numesc astfel anticipând justa lor hotărâre, poate invalida această dublă recunoaștere a concetățenilor mei din provincie și a restului argentinienilor reuniți în capitală, sinteza întregii țări?“

Cineva a spus că toate astea sunt literatură și că nu demonstrasem decât caracterul meu de... provincial; și, cum auditoriul a aplaudat, iar învestitura mea fusese aprobată dinainte, s-a votat și am depus jurământul. Multe felicitări pe culoare, comentarii, lingușeli:

— S-a născut un mare orator!

— Nu-și dezminte neamul!

— Mi-ai plăcut, amice; mi-ai plăcut!

Un tip din opoziție, dând-o pe englezește, a murmurat titlul unei comedii din Shakespeare:

— *Much ado about nothing*[78].

Și altul a replicat:

— Să sperăm că o să aibă și idei.

Neam invidios, neam de năpârci. Parcă ei ar fi avut așa de multe!

II

Nu știu dacă bine sau prost inspirat, don Evaristo mă invitase la masă înainte de plecarea mea la Buenos Aires. Întâlnirea, foarte intimă, eram doar noi trei, a fost totuși aproape ceremonioasă, ca la primele mele întâlniri cu María la ei acasă. Doar Blanco se arăta sau se prefăcea bine dispus și m-a rugat să-i scriu, să-i dau veşti despre primele mele acţiuni şi impresii, ceea ce i-am şi promis.

— Și dumneata, María, o să-mi scrii? am întrebat-o.

— Eu nu știu să scriu, Mauricio, dar oricum am să reușesc să-ți spun dacă o ducem bine sau nu. Orice altceva în plus s-ar putea să te supere.

Această aluzie la ultima noastră întrevedere mi-a căzut prost, dar am răspuns, încercând să fiu afectuos:

— Chiar şi un rând din partea dumitale mă va face foarte fericit. Asta îmi va permite să aştept cu răbdare să se împlinească sorocul.

— Ah!... Mai e atât de mult!... O să te gândeşti la alte lucruri...

Orb, nu vedeam sau nu voiam să văd că de fapt fata mă trimite la plimbare, că de mult renunţase la capriciul ei de un minut, că eu nu însemn nimic pentru ea şi că toate strădaniile mele, tot amorul meu propriu, întreaga mea pasiune se izbesc de indiferența ei. Dar şi că îşi va respecta cuvântul şi că nu va accepta să-i fie călcat în picioare orgoliul cu dispreţ.

— Și dumneata te vei gândi la „alte lucruri“? am întrebat.

— Nu, Mauricio, eu n-am decât un cuvânt... Ce-am spus rămâne bun spus. Și crede-mă, vrei? Doresc cu adevărat, doresc din toată inima ca, atunci când va sosi termenul stabilit, să ne putem da mâna... pentru toată viaţa.

— Ah! Asta e o consolare pentru multe ceasuri grele... Înseamnă că mă iubeşti puţin, María?

— Da...

Despărţirea a fost mai înduioşătoare decât mă aşteptam. Eram amândoi emoţionaţi şi am rămas multă vreme ţinându-ne de mână. Ajunsesem să cred că o învinsesem, că o cucerisem pentru totdeauna şi am încercat o

profundă satisfacţie. Dar a durat puţin. La salutările mele trimise după sosirea la Buenos Aires, mi-a răspuns cu o formulă de politeţe curentă şi astfel corespondenţa noastră s-a întrerupt aproape complet. Aşa se face că mă gândeam puţin la cvasi-logodnica mea, în mijlocul agitaţiei şi desfătărilor din capitală care nu mi-ar fi lăsat la vremea aceea nici un minut pentru meditaţie, chiar şi dacă n-ar fi trebuit să mă duc şi la Congres. Baluri, serate, mese, teatre, curse, plimbări nu-mi îngăduiau nici măcar să-mi urmez vechiul obicei de a citi câteva ore, seara, în pat, căutând să-mi liniştesc nervii înainte de a adormi. Nopţile mi le răpeau, după spectacole, partidele, lungile partide de cărţi în cercul de prieteni, cu oamenii de vază ai guvernului.

Nu ştiu de ce se spune că jocul de cărţi nu are alt scop decât banii şi că „mânuiesc cărţile de joc doar cei ce nu ştiu să mânuiască idei“. Eu găsesc că are un scop foarte „moral“ şi chiar o mare importanţă, nu datorită combinaţiilor pe care le poţi face şi norocului, ci pentru că dezvoltă facultatea de a cunoaşte caracterul oamenilor la prima vedere şi chiar de a le ghici gândurile. Un jucător, mai mult decât oricine, va şti când îl minte cineva şi până la ce punct îl minte, şi sunt sigur că Facundo Quiroga îşi dădea seama de asta mai mult în calitate de jucător decât de gaucho. După mintea mea, orice politician trebuie să fie jucător, cu condiţia să nu practice simple jocuri de noroc şi de îndemânare, fiindcă practica jocului de cărţi te face să fii stăpân pe tine însuţi, îţi dă uşurinţa de a ticlui vicleşuguri şi subterfugii, un ochi clinic pentru a descifra caracterele, abilitatea de a descoperi trucurile adversarului şi acea seninătate care îţi permite să-ţi pierzi până şi cămaşa, fără ca nimeni să-şi dea seama, seninătate prin care îţi păstrezi prestigiul în faţa publicului schimbător chiar în cazul celor mai mari înfrângeri, facilitându-ţi, astfel, o revanşă altfel imposibilă.

Vai de politicianul despre care publicul îşi dă seama că e complet ruinat! Acesta nu va mai străluci, pentru că nu i-a mai rămas nici o şansă, asemeni unui jucător fără bani şi fără credit, care nu poate juca pe cuvânt.

Pe de altă parte, acele lungi partide erau mult mai interesante decât cele de la clubul meu din provincie; şi asta nu pentru că păreau mai însufleţite.

Dimpotrivă, erau corecte, aproape reci, fără exclamaţiile şi înjurăturile care presărau de obicei partidele noastre; dar în pauze se schimbau unele idei utile, unele informaţii importante şi se năştea un soi de solidaritate, de complicitate, fără să lipsească nici momentele plăcute. Într-o noapte, de exemplu, regretam absenţa unui secretar de la poliţie, mare pişicher, care ne înnebunea cu stilul lui de joc, când l-am văzut intrând în trombă, aşezându-se la locul lui obişnuit şi exclamând:

— Am întârziat pentru că tocmai am făcut o descindere la nişte cartofori!...

Nu lipsea nici o fărâmă de psihologie mai mult sau mai puţin noctambulă. Unul dintre colegii mei din Cameră, fără să-şi dea seama sau dându-şi seama că scuipă în sus, mi-a spus într-o noapte:

— Să ştii, Herrera, când te aşezi la masa verde, te simţi cavaler; dar dacă rămâi mai mult timp, precis te scoli escroc.

— Sau fraier, am completat eu.

Cu toate acestea, „trişorii“ erau rari la întâlnirile noastre, unde „nu se trişa mai mult decât era nevoie“, cum spun prestidigitatorii spirituali, conform reţetei. Au existat câţiva... Dar asta e un lucru atât de general în lumea civilizată, încât nu are sens să intrăm în detalii.

Uneori la terminarea jocului, când ieşeam pe stradă, zorile inundau pavajul, trotuarele, faţadele, într-o baie de albastru atât de intens, încât rămâneam pierdut în faţa acelei minuni monocrome, mult mai surprinzătoare după lumina gălbuie a saloanelor. Dar numai un spectacol ieşit din comun ca acesta putea să-mi atragă atenţia în tensiunea nervoasă a jocului; clarobscurul, nuanţele mă lăsau indiferent.

La fel se întâmpla şi cu viaţa marelui oraş, ce mă putea atrage doar prin marile lui manifestări, ale cărei nuanţe îmi scăpau, preocupat de importanta partidă pe care eram dispus s-o joc, dar pe care n-o vedeam pregătindu-se niciunde, partida viitorului meu.

Iniţierea era foarte dură. De multe ori, am fost gata să mă dau bătut, renunţând să-mi mai deschid drum din ultimele rânduri spre primele. Concurenţa era atât de mare în toate domeniile accesibile mie! Până şi în cel

al servilismului. Îmi amintesc cazul celor două personaje, oameni cu merite recunoscute, care s-au repezit să deschidă portiera trăsurii preşedintelui când acesta ieşea de la Congres. Cel care rămăsese în urmă i-a spus celuilalt, enervat:

— Linguşitorule!

Iar concurentul lui învingător, îndoit încă într-o adâncă reverenţă, i-a replicat:

— Invidiosule!

Incipienta mea reputaţie de orator nu-mi ajungea, căci îmi lipseau ocaziile de a vorbi fără pericol şi cu strălucire. Se dezbăteau chestiuni prea complexe, prea tehnice, pentru a putea să-mi flutur frumoasele şi sonorele fraze goale din repertoriul meu şi nu aveam suficient curaj, pentru moment, să mă apuc să studiez în profunzime o chestiune anumită, cu atât mai mult cu cât, pornite din rândurile noastre, argumentele trebuiau să fie foarte cuprinzătoare şi deosebit de abile pentru a fi admisibile. Toată elocinţa părea că trecuse de partea opoziţiei...

Discutam, deci, în necunoştinţă de cauză, şi mai mult decât atunci, mult mai mult decât atunci înţeleg asta acum, când încerc să creez ca fundal pentru individualitatea mea acel decor de oraş-metropolă şi acea epocă de delir a grandorii. Dispar „pigmeizat“, nu mai sunt eu, şi cel mai rău e că nici nu reuşesc să sugerez impresia aceea de pandemoniu, de dezlănţuire de ambiţii şi desfrâu, stăpânită doar de cel mai feroce egoism, în care oamenii se devorează între ei, făcându-şi bezele. Aşa erau şi „prietenii“ de club, de cum se ridicau de la masă...

Mă luptam să-mi croiesc drum spre marea politică, dar destinul, protectorul meu neînţeles pe atunci, nu mi-a îngăduit-o. Mă păstra pentru mai târziu, nu voia să mă folosească încă! Înţelept destin! El vedea că în viitor toată măreţia aceea avea să se prăbuşească dintr-o suflare şi că vor supravieţui nu copacii falnici, ci micile plante ce se dezvoltă mai bine când pădurea se răreşte. E foarte adevărat însă că, dacă eu am crescut, mulţi dintre acei copaci prăbuşiţi au dat din nou lăstari. N-avem de ce să ne plângem. Doar morţii nu se mai întorc.

Iertată-mi fie această digresiune; este ultima, sau una dintre ultimele, căci înțeleg că. după un drum atât de lung străbătut împreună, cititorul, văzând sau crezând că vede apropiindu-se etapa finală, mă determină să nu mă mai opresc să culeg flori și să contemplu peisajul, ci să continui pe drumul drept, cum se cuvine, până la doritul popas. Voi lăsa, deci, lucrurile să se explice de la sine, cu atât mai mult cu cât de la prima pagină sper să scriu niște posibile memorii excelente în acest fel. Poate ar fi admirabile, dar n-ar fi memoriile „mele“, pentru că sufăr de o anumită neîncredere caracteristică ce mă împinge spre analize minuțioase. Dar o promisiune e o datorie. Să trecem la esența lucrurilor.

Luis Ferrando, unul dintre tovarășii mei de club, tânăr insignifiant, dar foarte prezent în saloanele înaltei societăți, m-a abordat într-o seară, spunându-mi:

— Dumneata, care ești un adevărat orator, n-ai putea să vorbești la o serată organizată de „Amicele nevoiașilor“, o societate alcătuită din cele mai distinse doamne?...

— Dacă ele cred că le pot fi util... am răspuns, gândindu-mă că asta mi-ar putea folosi.

— Chiar ele mi-au cerut să te rog.

— Atunci, nici nu se mai discută... Sunt la dispoziția doamnelor, când doresc ele.

Serata a fost minunată și cu această ocazie am rostit cel mai splendid discurs al meu, după cum se va vedea din următorul fragment, care nu este nici pe departe cel mai sclipitor:

„Asemeni unei cascade care, prăvălindu-se de pe înălțimi, preschimbată în ploaie de culori, în avalanșă de pietre nestemate, fecundează munții cei înalți și întreaga câmpie, de la plantele aromatice de pe creste până la florile de la poale, de la spicele de pe ogoare la copacul mare și încărcat de ani ce crește în crăpăturile stâncii, sentimentul debordant, irizată caritate a femeii argentiniene, coboară de pe culmile mărețe peste care este suverană până în prăpastia cea mai întunecată unde își duce zilele umanitatea suferindă; și ceea ce sus se numește Grație jos se

numește Binefacere. Oh! Dați-mi admirabila voastră pomană în chip de unică răsplată în viața mea! De sunt un cerșetor, mulțumită vouă îmi voi putea redobândi suflarea pierdută; de sunt un învingător, în mâinile voastre voi găsi cununa de lauri; de sunt poet, în ochii voștri voi găsi, când voi intona un cânt sublim, picătura diamantină de rouă, nestemata fără seamăn ce nu poate fi plătită cu toate comorile pământului, a simțămintelor voastre înduioșătoare, pline de abnegație, splendide, emanație unică a Dumnezeului nostru!“

Un asemenea discurs ar putea să pară bombastic, emfatic, iar celor mai exigenți, găunos; dar trebuia să mă fi ascultat vorbind, cu vocea mea sonoră și melodioasă și cu gesturile mele largi și în același timp ritmice și dominatoare! Un fior în toată sală, ca o rafală de vânt într-un lan de grâu; femeile plângeau, bărbații aplaudau să-și rupă mâinile. Ce triumf!

La ieșirea de la teatru, în mijlocul manifestărilor de simpatie, strângerilor de mână și felicitărilor entuziaste, ce marcau triumful meu, Ferrando s-a apropiat de mine în hol, unde doamnele așteptau trăsurile, acoperindu-și doar în parte cu blănurile, încă fără rost în sezonul respectiv, luxoasele toalete de seară.

— Un domn și o domnișoară foarte distinsă m-au rugat să te prezint. Te așteaptă în trăsură. Vrei să vii?

— Cine sunt?

— Don Estanislao Rozsahegy (el pronunță Rosahegui) și fiica lui, Eulalia, o fată splendidă...

Și, în timp ce eu îi spuneam „Hai să mergem“, el a mai adăugat:

— Cea mai bogată moștenitoare din Buenos Aires...

III

Bătea vântul dinspre pampas, tăios și pătrunzător, și sub pardesiu mă simțeam ca un om nou, mai vesel și mai hotărât decât de obicei, pentru care orice întreprinde trebuie să se realizeze ușor și plăcut. Pe cerul albastru cobalt, transparent ca un vitraliu în culori, treceau repede nori albi și

cenușii, în forme rotunjite capricios, în timp ce soarele, când se acoperea, când își arunca spre pământ razele calde încă, într-o lumină apoteotică. Am coborât cu pas vioi pe străzile pustii și sonore duminica precum o cutie de rezonanță, până la vechea și mizerabila Gară Centrală, de unde urma să iau trenul pentru Los Olivos. Don Estanislao Rozsahegy mă invitase la un *garden party*, ultimul din acest sezon, la magnificul lui conac.

În timpul drumului, zgâlțâit de hurducăturile vagonului, am recapitulat etapele preliminarii ale proaspetei noastre prietenii. După prezentarea de la Operă, îmi deschisese porțile casei sale, implorându-l pe Ferrando să mă aducă acolo într-o seară, fiindcă altfel „aș fi în stare să nu vin“. Îi vizitasem de două sau trei ori, și spun „îi“ pentru că cea care mă atrăgea era Eulalia, indiscutabil fermecată de orator și de bărbat, fapt ce nu încerca să-l ascundă. E atât de plăcut să te știi iubit...! Chiar și de fata lui don Estanislao Rozsahegy, venetic îmbogățit din comerț și speculă, care și-a început cariera triumfală cu cele mai de jos slujbe, pe care toată lumea îl adula și pe care toată lumea îl vorbea de rău în lipsă. Nimeni nu știa exact care era adevăratul punct de plecare al enormei lui averi, evaluată la multe milioane; unii spuneau că trăsese „lozul cel mare“ la loterie; alții, că nevastă-sa, Irma, slavă sau teutonă, necioplită și ignorantă, ce nu se știe cam ce făcuse în prima ei tinerețe, i-a adus o zestre de câteva mii de pesos; cei mai puțini dădeau de înțeles că bănuiesc că originea fondurilor cu care își începuse strălucitoarea carieră de speculant la bursă n-ar fi tocmai cinstită, dacă nu chiar criminală. Bârfe fără temei, poate, pentru lămurirea cărora ar fi fost poate nevoie de cele mai amănunțite cercetări, fiindcă, într-un sfert de veac de victorii, martorii începuturilor probabil dispăruseră sau uitaseră. Incontestabile erau însă bogăția, abilitatea lui ca bancher, simțul speculației, reușita și norocul lui la bursă, care îi permiteau să-și mărească necontenit averea, imensă oricum. Cât despre fizicul și manierele lui, voi spune doar că era gras, fără să fie obez, măsliniu și păros, cu capul ca o bilă, cu ochi mici și răutăcioși, negri ca și mustața groasă și cănită, dominată de un nas lat și turtit, cu nări mari, deschise mult, parcă făcute să adulmece mai bine afacerile, cu brațe scurte și mâini grase, enorme, păroase, cu degete foarte

scurte şi diforme, toate aceste însuşiri plăcute completate de gesturi bruşte şi neregulate, o voce sonoră de bas, franchețe afectată, plină de vulgaritate, dacă nu de grosolănie, şi un limbaj incorect de om care n-a învăţat niciodată vreo gramatică, nici a ţării lui de origine, nici a celei unde se stabilise definitiv. Irma, nevastă-sa, trebuie că fusese frumoasă în tinerețe, fiindcă mai păstra unele rămăşiţe ce o făceau să semene cu Isabel Bas a lui Rembrandt, dar fără să aibă extraordinara noblețe a acelei mari doamne din burghezia flamandă. Şi ea era necioplită şi familiară cu toată lumea, şocând chiar uneori, şi vorbea într-un dialect neverosimil, creaţie personală exclusivă.

În schimb, Eulalia era pe cât de frumoasă, pe atât de distinsă şi, prin contrast, părea şi mai mult alături de părinţii ei, ca şi cum aceştia ar fi fost bădărani şi groteşti ca să pună în evidenţă delicateţea persoanei ei fine, cu fruntea senină şi bombată, ochii adânci înconjuraţi de o aureolă întunecată ce le dădea un farmec blând şi luminos, cu gura desenată ca o mângâiere, nasul puţin lung, drept şi bărbia ca a unui copil. Şi, pe lângă asta, nişte mâini lungi, cu degete admirabile, un glas ca un clopoţel de argint, persuasiv, care te subjuga şi sublinia tot timpul zâmbetul ei plăcut, graţios, de bună dispoziţie, cu un ten neted, alb şi fără pată, bătând uşor în trandafiriu. Mi se părea mult mai frumoasă decât María Blanco, mai ales mult mai femeie şi mult mai copilă. Cealaltă se înconjura de o aură de severitate, care o făcea să pară distantă şi intangibilă, iar toaletele ei modeste, aproape austere, puţin sau deloc în pas cu moda, contribuiau la această impresie de persoană distantă pe care o producea. Eulalia, în schimb, întotdeauna veselă, întotdeauna râzând, cumpătată, dar glumeaţă, se îmbrăca în rochii elegante, poate prea luxoase şi arătoase pentru vârsta şi situaţia ei, dar, pe de altă parte, la noi dispăruse obiceiul ca tinerele să se îmbrace simplu şi fără bijuterii până la măritiş... Comparate amândouă ca femei, nu ca Egerii, nu încape îndoială că victoria i-ar fi revenit Eulaliei.

Mă încântase, dar nu eram îndrăgostit de ea cum s-ar putea crede; pe atunci eram absorbit de alte aventuri, foarte proaspete încă, cu tot farmecul noutăţii, şi relaţiile mele cu Laurentina de la Selva, văduva de treizeci de

ani, râvnită de atâția și atât de ispititoare, nu erau un secret pentru societatea pe care o frecventam... și nici pentru ceilalți. Această legătură, asupra căreia nu voi insista pentru că nu este necesar, îmi era de ajuns ca să mă amuz și să mă facă să evit sau să amân orice altă aventură, pentru că, în privința părții serioase a vieții mele, nu renunțasem din această pricină sau din cauza unor aventuri și flirturi la proiectele mele matrimoniale cu buna María.

Am ajuns, în sfârșit, la Los Olivos; la conacul lui Rozsahegy, în ciuda frigului ce se lăsase dintr-odată, numeroase perechi se plimbau prin grădină și se distrau vesele cu diferite jocuri, pe fondul unei muzici discrete. Eulalia probabil că mă pândea, căci, de îndată ce am sosit, mi-a ieșit veselă în întâmpinare.

— Bun venit! Bun venit! mi-a spus cu un glas ce părea un cântec, un gângurit, o mângâiere.

Aproape că puteai să iei aceste vorbe drept o declarație, dacă bucuria infantilă care o caracteriza pe Eulalia n-ar fi explicat izbucnirile ei, oricum nevinovate.

Chiar ea m-a luat de braț și m-a condus în grădină, unde avea grijă împreună cu părinții ei să nu le lipsească nimic invitaților, umblând de colo-acolo, și între timp ciripea ca o pasăre, mă privea surâzătoare cu ochii ei mari și candizi, își unduia trupul flexibil cu grație, ca o reptilă, își agita mâinile fine, fără inele care să le eclipseze frumusețea, presupunând în mod greșit că ar fi vrut să atragă atenția, cu gesturi cumpănite și rotunjite, care nu erau cu siguranță rodul unui studiu, ci un dar natural. Am discutat despre artă, muzică, pictură, literatură... Fără să spună nimic nou sau profund, nu spunea nici prostii; era educată, relativ cultivată, petrecuse câțiva ani într-un colegiu francez de călugărițe, iar apoi viața mondenă sfârșise prin a o șlefui. Nu-și critica părinții, dar se vedea că, în fond, se compara cu ei și că însăși această analiză contribuia la rafinarea ei.

Într-un cuvânt, am petrecut o după-masă minunată, fără să mă ocup aproape deloc de suta de persoane mai mult sau mai puțin elegante, bogate sau aristocrate ce mișunau prin grădină și prin saloane. De-abia dacă schimbasem câteva cuvinte cu Rozsahegy și cu Irma. Aceasta din urmă,

însă, încerca să-şi ia revanşa. Şi, într-adevăr, când un grup numeros a intrat în salon să ia ceaiul, buna doamnă şi-a ridicat dintr-odată glasul şi, venind în faţa mea, la celălalt capăt al mesei, a spus:

— Herrera! De ce nu repeţi discursul acela?

Eulalia s-a înroşit toată şi de-abia a reuşit să şoptească:

— Mamă, pentru Dumnezeu!

Eu, zâmbind, ca să nu dau importanţă prostiei care stârnise deja râsete irezistibile, dar stăpânite, am răspuns:

— Nu e momentul; altă dată... Sunteţi atât de fermecători şi amabili, şi petrecerea e atât de plăcută, încât nu trebuie tulburată decât cu cuvinte de mulţumire. Să toastăm, deci, pentru stăpânii casei.

Eulalia mi-a mulţumit cu un zâmbet şi o privire în care se amestecau emoţia şi veselia. Cred că m-a socotit un erou.

Ferrando, care s-a întors cu mine în tren, mi-a spus pe un ton confidenţial, probabil ca să-mi taie elanul:

— Fata e o bomboană, dar „veneticul“ n-o slăbeşte nici în ruptul capului... Cine aspiră la mâna ei trebuie să dea din coate... şi să fie foarte bogat. E normal!... Un milionar ca Rozsahegy...

— Totuşi, cred că dumneata nu-ţi pierzi speranţa, am observat râzând.

— Da, dar fata „nu-i pe faţă“ acum... şi nici bătrânii... O să mai vedem... Singurul lucru care îmi dă speranţe e că „veneticul“ „se dă de ceasul morţii“ ca să fie admis cu adevărat în înalta societate, unde de-abia e primit din când în când, de milă, şi asta numai la chermeze şi la serbările de binefacere unde intrarea e liberă pentru toată lumea... Cu numele şi familia mea...

Şi a dezvoltat pe larg tema noblеţei sale, el, al cărui tată fusese negustor de mărunţişuri pe strada Buen Orden şi al cărui bunic fusese cârpaci ori croitor pe strada Potosí, aproape de cartierul rezidenţial.

Dar informaţia respectivă mi-a atras atenţia şi m-a pus pe gânduri. Deci Rozsahegy, cu toate milioanele lui, se străduieşte să se înrudească cu o familie nobilă, pentru ca nepoţii şi chiar fiica lui să obţină un „certificat curat“ şi să nu mai sufere disprеţul disimulat pe care el îl mirosea

obligatoriu, în ciuda grosolăniei sale. Nu era rău de avut în vedere și, cine știe...

Dar, de cum am coborât din tren și ne-am dus să mâncăm la „Café de Paris“, pe atunci în plin apogeu, am uitat de Eulalia și Rozsahegy, și cred că n-am povestit decât de două-trei ori gafa Irmei, când mi-a cerut să repet discursul la *garden-party*-ul ei.

Acasă mă aștepta o scrisorică foarte laconică de la María Blanco, în care îmi spunea că toți sunt sănătoși și mă întreba ce fac. „N-ai mai scris de un veac și nu e bine.“ Eh! O să-i scriu când o să am timp și ceva de spus, ceva referitor la primele mele fapte de arme din Buenos Aires, nu în societate, bineînțeles, și la primele mele victorii. M-a deranjat că nu-mi scria nimic despre succesul meu de la Operă, deși îi trimisesem mai multe jurnale pline de elogii, inclusiv unul care publica integral „magnifica mea piesă de oratorie“, cum se spunea în prezentare.

Aveam mulți prieteni în presa de toate orientările, pentru că din primul moment încercasem să-mi apropii „a patra putere din stat“. Printre noi sunt puțini ziariști venali, dar nici unul, dacă nu cumva e vreun sihastru feroce, nu e insensibil la atenții și la lingușeli; alții, cei mai puțini, sunt de obicei niște candizi paraziți, ca scriitorii din Secolul de Aur, considerând că parazitismul este un drept al lor. Și eu mă străduiam să fiu în relații bune cu toți.

Ziariștii care mă cuceriseră cel mai mult sau, mai bine zis, pe care îi cucerisem eu cu atențiile și invitațiile mele îmi demonstrau uneori afecțiunea, cerându-mi să le ofer pretexte ca să vorbească de mine și să-mi reîmprospăteze triumfurile anterioare.

— Trebuie să faceți ceva, repetau. Dacă nu faceți nimic, nu se poate scrie nimic. Dumneavoastră sunteți prea important ca să rămâneți împotmolit la rubrica mondenă.

— Dar ce să fac? întrebam eu.

— Orice. Să scrieți, să vorbiți, să țineți conferințe.

— Ca părintele Jordán? Nu, pentru moment n-am ce să fac și îmi e de ajuns să apar în societate. O să vină momentul.

Dar înțelegeam că pentru a ieși din penumbră era necesar să fac un efort, așa că m-am gândit să-l fac. Epoca trăia sub semnul finanțelor; niciodată nu se studiase sau nu se discutase mai mult, în nici un colț al lumii, și nici nu se făcuseră mai mari neghiobii economice. Am considerat așadar că, spre binele sau spre răul meu debut definitiv în Cameră, trebuie să vorbesc despre finanțele publice, lucru care, poate, mi-ar facilita ascensiunea în cariera politică. Ca s-o fac, am căutat niște tratate speciale, fără să țin cont prea mult dacă erau vechi sau moderne, și am citit pe sărite câțiva economiști, printre care Paul Leroy-Beaulieu[79], Juan Bautista Say[80], Adam Smith[81]. La acesta din urmă am găsit ceea ce căutam, deși era un partizan înfocat al liberului-schimb. Opiniile lui cu privire la forța de muncă și la industrie mi-au permis să demonstrez că noi, argentinienii, trebuie să fim protecționiști cu orice preț, pentru că industria este baza bogăției, dar cum să avem industrie, dacă totul ne vine din străinătate, iar produsele naționale nu pot fi competitive nici calitativ, nici ca preț? Îi scutesc pe cititori de rest, deși cu discursul acela credeam, pe atunci, că economia politică nu mai are secrete pentru mine, părere pe care mi-au întărit-o câțiva prieteni cărora le-am citit ciornele mele, pline de fraze categorice și scânteietoare.

— Ești cel mai grozav orator din țară!

— Un adevărat poet! Nici chiar Guido[82] nu te egalează în euritmia frazelor!

— Bine, dar fondul cum vi se pare? Ce ziceți de fond?

— Despre asta nu pot spune nimic, dar... cred că e foarte bine.

— Nici Rivadavia[83] n-ar fi fost mai grozav, crede-mă!

Sosise momentul să fac publică acea operă istorică. Se discutau cumpărarea și aducerea în țară fără drepturi vamale a utilajelor și materiei prime pentru o fabrică de cuie, scutirea de orice impozit, național și municipal, precum și acordarea unor bilete de călătorie gratuite muncitorilor care trebuiau să vină din Europa ca să pună în funcțiune acea „nouă capacitate industrială argentiniană“. Argumentele mele erau elocvente... Am fost ascultat cu plăcere. Unele pasaje au avut efect chiar și

în rândurile auditoriului, care începuse să fie în majoritate opoziţionist. Proiectul a fost aprobat, cum era şi logic. Mai mulţi colegi m-au felicitat. Dar pe culoare am surprins şuşoteli de la care nu se dădeau în lături nici unii dintre coreligionarii mei cu minte ageră şi limbă ascuţită. Şi peste tot mi se părea că aud un refren, ca un zumzet persistent şi supărător:

— Ce-a spus?

— Ce-a spus?

— Vorbeşte foarte bine!

— Păcat că nu spune nimic!

„Hotărât lucru, m-am gândit, aici nu e ca în parlamentul de la noi din provincie... Nu trebuie să mă mai vâr în... probleme economice.“

Şi apoi, profund surprins, m-am întrebat:

„Dar de unde până unde au ajuns toţi măgarii ăştia savanţi?... Sau e de ajuns să se priceapă doi-trei ca să ridice nivelul ştiinţific al Camerei?... Asta trebuie să fie, dar e ciudat!“

IV

Această întâmplare m-a pus serios pe gânduri, confirmându-mi vechile temeri de a-mi vedea anulată personalitatea la Buenos Aires. Şi proaspăta mea experienţă îmi punea această dilemă zdrobitoare:

Sau eşti un om de autentică valoare, care trebuie să se comporte ca atare, şi atunci, probabil, te vei vedea dispreţuit, dacă nu chiar persecutat, pentru că ar trebui să renunţi la prietenii actuali fără să dobândeşti alţii care să te apere, sau eşti un om mediocru, care trebuie să se mulţumească cu mediocritatea şi să profite de toate firimiturile, fără să dea mari lovituri, aşteptând marea şansă şi păstrându-şi, între timp, toate punctele de sprijin.

Am ceva şi dintr-unul, şi dintr-altul, iar în mintea mea se nasc marile idei, deşi nu simt vreo chemare pentru marile sacrificii şi, la fel ca eroul lui Stendhal, capabil să-mi ascund superioritatea în beneficiu propriu, am optat pentru acestea din urmă.

Un mare orator, secundat de câțiva curajoși membri ai opoziției, începuse în vremea aceea o campanie teribilă contra guvernului, încercând să demonstreze că acesta procedează ilegal în niște chestiuni financiare de care nu-mi mai amintesc, importante mai ales pentru provincii. În același timp, ca o acțiune convergentă, se constituise un partid puternic ce reunea toate elementele eterogene care nu erau de acord cu politica oficială. Mi-am dat seama de prăpastia căscată la picioarele noastre, pe când toată lumea nega asta, dar mi-am spus că ce-i al conducătorilor este și va fi întotdeauna... al conducătorilor. Membrii guvernului se pot vedea îndepărtați, dar nu suprimați de pe scenă, pentru că există un soi de cartă, de instituție, iar guvernele se înnoiesc cu oameni care au mai guvernat, niciodată sau doar în foarte mică măsură cu oameni noi care nu cunosc mecanismul puterii. Am înțeles, deci, că, pentru a nu cădea definitiv, fără leac, trebuie să cad împreună cu ai mei, și m-am înverșunat să-l apăr pe președinte și politica sa. Am clamat contra acelui orator cu chip de pocăit, ce vorbea cu un glas subțire ca de femeie, armonios uneori, sforăitor alteori, și cred că, parodiind-o pe coana Gertrudis, am insinuat chiar că e mulatru și născut nu tocmai legal... Asta nu o făceam în discursuri, la care renunțasem total în mod voluntar, ci în simple intervenții. Colegii din partid mă stimulau, mă copleșeau cu laude, ca să scoată castanele din foc cu mâna mea, dar eu simțeam marele vid al unei poziții false și am încetat brusc până și cu invectivele, căutând și eu tăcerea și uitarea. Cu puțin timp înainte mă atacaseră câteva ziare, eu fiind pretextul ca să-i frece ridichea președintelui în persoană, și mă prezentaseră ca purtătorul lui de cuvânt și conștiința lui chinuită. Asta mă amăra și mă supăra, deși pe străzi, la club, în parlament, la teatru îmi dădeam aere de mare viteaz și... dacă tăceam, înțelept rămâneam. Marea personalitate din Los Sunchos, arbitrul capitalei provinciale devenea, din ce în ce mai mult, unul dintre cei mulți din capitala republicii...

Coen, bancherul a cărui nevastă îmi făcea ochi dulci în casa lui Rozsahegy, cu care făcusem câteva afaceri la bursă, mi-a spus într-o zi:

— Don Mauricio, eu te-aș sfătui să-ți lichidezi averea. Dumneata ai câteva afaceri, ca aceea cu loturile, pe care poți lua încă bani foarte buni. Dacă mai aștepți un timp, s-ar putea să se ducă totul de râpă. Lichidează-le și cumpără aur în următoarele trei luni; dar cumpără aur curat, nu te mulțumi cu orice, că altfel te păcălești. Fii convins că jumătate din lume va da faliment când nici n-o să ne așteptăm.

— Nu-ți bate joc de mine! i-am spus zâmbind. Astea-s poveşti de adormit copiii.

Cu toate acestea, m-am dus să-l văd pe preşedinte și i-am dat de înțeles, într-o formă voalată, că plutește ceva în atmosferă.

— Aiureli! Astea sunt exagerări ale opoziției, mi-a spus. Și dumneata ce-ai de gând?

— Eu? Nu mișc un deget. Știindu-se cât de atașat sunt guvernului, cea mai mică manevră pe care aș întreprinde-o, interpretată ca determinată de frică, ar putea mări panica pe care se străduiesc s-o producă adversarii noștri. Eu sunt foarte prieten cu prietenii mei... și cu protectorii mei, am adăugat, văzând că se încruntă vanitos.

— Fă ce vrei. Și să nu crezi că poți compromite totuși situația din țară, a spus cu viclenie.

— Opoziția știe să exagereze când îi convine. Sunt sigur că e atentă la tot ce se întâmplă..., chiar și la mine. Eu am lăsat-o mai încet acum...

— Da, e cel mai bine. Dar nu-ți face griji. Astea-s gogorițe de-ale opoziției, nimic altceva.

Pepe Serna, secretarul particular al preşedintelui, mi-a spus mai târziu, la club, că atitudinea mea i-a plăcut foarte mult preşedintelui.

— Puțin îmi pasă! am răspuns. Vreau doar să demonstrez că sunt un om de caracter. Aș putea să cumpăr aur, să fac avere și să fiu foarte bogat; dar prefer să privesc viitorul și să nu fac nişte tâmpenii care ar fi fatale. Și dumneata?

— Eu, a răspuns Pepe, îi datorez totul „doctorului“; sunt consecvent și mi-e frică să nu mai fiu, pentru că atunci aș înceta să mă mai stimez pe mine însumi. Și cum mă mai stimez încă puțin!...

Am plecat să mâncăm împreună, fără să mai vorbim de chestiunea aceea, deşi amândoi continuam să ne gândim la ea. Cineva de la mine din provincie care lua masa tot la „Café de Paris“ cu alţi prieteni, foarte la curent cu toate bârfele din oraşul nostru, mi-a trimis prin *maître d’hotel* un ziar din provincie, pe marginea căruia scrisese cu creionul: „Sunt ştiri interesante pentru dumneavoastră“.

Am căutat ştirile interesante şi, în afară de obişnuita vorbărie politică, n-am găsit nimic. L-am privit pe omul meu, arătându-i ziarul şi strângând din umeri, ca să-i dau de înţeles că toate poveştile acelea nu mă interesează deloc. El a surâs, mi-a făcut semn cu mâna să aştept şi mi-a scris pe o carte de vizită: „La cronica mondenă“. Ştirea era aceasta:

„Doctorul Pedro Vázquez a cerut mâna distinsei domnişoare María Blanco, fiica lui Evaristo Blanco, unul dintre bărbaţii care în provincia noastră etc., etc...“

M-am albit la faţă? Cred că da, deşi n-o pot afirma. Ştiu doar că toată chestia, deşi o prevăzusem, mi-a produs totuşi un şoc puternic, o rană adâncă în amorul meu propriu. Termenul nu trecuse, María nu-mi spusese nimic, eu nu-mi luasem cuvântul înapoi, ba chiar insistasem, aparent, cu cererea mea...

— Ce-ai păţit? m-a întrebat Pepe Serna, observând că sunt tulburat.

— Nimic! Tocmai mi-am amintit că în seara asta trebuie să mă duc în vizită la Rozsahegy şi m-a enervat ideea că eram gata să fac o mitocănie grozavă. Nu pot să...

— Să n-o vezi pe Eulalia?

— Exact cum ai spus. Să n-o văd pe Eulalia.

Încă o dată eram jucăria împrejurărilor care, în loc să-mi dăuneze, mi-au fost întotdeauna slujitoare abnegate. Unii, pe care încă îi mai calc pe bătături, spun că sunt „oportunist“. Aiurea! E o etichetă ca oricare alta. Adevărul e că întotdeauna am ştiut să mă adaptez în viaţă, chiar dacă în forul meu interior clocotesc toate pasiunile, convins că pasiunea nu te duce decât la prostii. Şi întotdeauna am luat hotărâri rapide.

— Totuşi ţi se întâmplă ceva, a insistat Pepe. Simpla idee de a face o vizită nu te poate tulbura chiar aşa...

— Ai să afli mâine... sau poimâine... Am un plan care va influenţa tot restul vieţii mele...

— Asta e? a şoptit, ghicind.

— Da.

Am plătit şi am plecat.

Era ora zece când am intrat în palatul Rozsahegy, reşedinţa unei vechi familii de bărbaţi iluştri, pe care veneticul o cumpărase cu bani grei, ca să-şi dea o oarecare „spoială“ de aristocraţie.

În salon eram vreo zece persoane, foarte pestriţe: cei doi tineri „cunoscuţi“, Ferrando şi încă unul, un politician de mâna a doua, foarte panglicar, cu aere de persoană influentă, bancherul Coen, cu blonda lui nevastă, mioapă şi afectuoasă, bibelou de Saxonia pe jumătate spart deja, dar întotdeauna în culori vesele şi copilăreşti parcă, făcându-mi o curte asiduă şi fără rezerve, o domnişoară străină, cu aer de *demoiselle de compagnie*[84] ţinând locul stăpânei, un savant european venit să studieze nu ştiu ce epizootie şi să încaseze nu ştiu câte parale, stăpânul casei, don Estanislao Rozsahegy, Irma, nevastă-sa, cu păsărească ei la fel de asemănătoare cu germana ca şi cu spaniola, şi frumoasa Eulalia, ce îi reunea în jurul ei pe cei doi fraţi, pe păpuşica de porţelan lustruit şi pe acea *demoiselle de compagnie*, în vreme ce marele Rozsahegy îi acaparase pe politician, pe bancher şi pe germano-creolă, adică partea cea mai serioasă a societăţii.

— În sfârşit, ai ieşit din bârlog! a exclamat Eulalia cu acea libertate de idei a fetelor „de societate“, grăbindu-se să-mi vină în întâmpinare, spre marea neplăcere a celor doi filfizoni.

— Din bârlog, Eulalia, în mijlocul Buenos Aires-ului?

— Nu se spune că urşii ursuzi trăiesc în bârlog în pădure? Şi dumneata eşti niţeluş cam urs, nu-i aşa? Hai, lasă-i pe bătrâni să discute afaceri fără să le pese de copiii lor şi vino cu noi...

Aluzia la doamna de la Selva[85] fusese clară, dar eu m-am făcut că n-o pricep, iar ea nu a insistat, datorită unui bun-gust înnăscut, deşi crescută într-un mediu unde nu se cultivau asemenea nuanţe.

În grupul celor tineri, zgomotoşi, superficiali şi înfipţi, m-am simţit stingherit, pentru că nu venisem să port o conversaţie generală; venisem pentru ceva decisiv şi trebuia să stau de vorbă între patru ochi cu Eulalia. Căutam mijlocul s-o scot din grup, când Rozsahegy mi-a făcu indirect jocul, chemându-mă.

— Dumneata crezi că situaţia e solidă? m-a întrebat cu un aer de inocenţă şi uimire, deşi era vulpoi bătrân.

— Da, don Estanislao. Lucrurile merg bine. Nu trebuie să dăm importanţă opoziţiei. O dovedeşte propria lor agitaţie. Sunt ca nişte câini care urlă la lună...

— Cam mulţi câini... Mitingul ăla de la Frontón.

— Aţi stat la ţară? La ferme, când începe să latre o potaie, toţi câinii vagabonzi încep să latre şi ei, fără să ştie de ce, şi nu muşcă, fiindcă nu au ce muşca...

— Oh! a spus Coen, cu un aer misterios. La bursă e linişte...

— Eh! Unii joacă în câştig, alţii în pierdere. E o partidă disputată, dar până la urmă e falsă.

— Miza este bogăţia ţării, nu cei câţiva pesos ai jucătorilor...

— Ţara e prea bogată pentru a putea fi zdruncinată.

— Hm! Dumneata eşti foarte sigur, ca şi guvernul, de altfel. Ce face guvernul?

— Nimic! Ce să facă? Menţine echilibrul. Şi o să reuşească. Cine luptă, don Estanislao, contra puterii şi a banului, contra puterii totale şi a banului inepuizabil?...

— Da, asta e foarte important, a murmurat Rozsahegy, fără convingere.

— Hârtii tipărite, a murmurat Coen.

— Aur! Aurul va cădea la bursă ca mana în deşert! Aşa a promis ministrul. Va cădea mana şi fiii lui Israel nu vor muri de foame!...

— De asta nu mă îndoiesc, a insistat Coen, batjocoritor.

— Și... dumneata, deci, ești încrezător? m-a întrebat Rozsahegy cu un aer extrem de ingenuu.

— Total încrezător!

— Și eu, a subliniat don Estanislao, cu un zâmbet enigmatic. Și eu..., pentru moment,

Și a chemat-o pe Eulalia ca să-i spună să poruncească să se aducă ceaiul, dându-mi astfel posibilitatea să vorbesc cu ea fără alte urechi indiscrete.

M-am apropiat de ea și am început plănuita conversație:

— Va să zică, sunt un urs, da?

— „De pădure“, da, după cum se spune.

— Hai, Eulalia! Să lăsăm pădurea și o să-ți dovedesc că, din contră, sunt un animal îmblânzit. Nu mă crezi în stare să renunț la silvicultură ca să mă dedic cultivării florilor?

— Ce flori?

— Cele mai frumoase, mai elegante și mai parfumate... Ca dumneata, de pildă.

— Oh! și i s-au aprins obrajii, în vreme ce un ușor fior a străbătut-o din creștet până în tălpi.

— Nici momentul, nici locul nu par potrivite, Eulalia; cu toate acestea, sunt favorabile pentru cineva care nu mai poate suporta. De mult trebuie să-ți spun că te iubesc... Dumneata mă iubești?

M-am uitat drept în ochii ei; ea nu și i-a ferit, umezi și pierduți. A căutat butonul soneriei în spatele ei, cu mâna stângă, ca să-și ascundă parcă tulburarea, și și-a lăsat mâna dreaptă, pe care o simțeam tremurând de emoție, în mâna mea uscată și caldă.

— Ai spus da?

— Da.

A apărut un valet.

— Ceaiul, a spus Eulalia cu voce tremurată. Ceaiul, în sufragerie.

— De ce în sufragerie? a întrebat Rozsahegy. Stăm foarte bine aici.

— În sufragerie, tată... a insistat Eulalia cu acel ton profund persuasiv, amestec de poruncă și rugăminte, pe care doar femeile îl știu găsi, mai ales cele foarte tinere.

Rozsahegy n-a insistat și nici n-ar fi insistat, chiar de-ar fi fost vorba de lucruri mai importante; în viața mondenă se lăsa condus orbește de fiică-sa, încrezător în înțelepciunea și cultura ei, el care nu era deloc șlefuit și nu știa să trateze decât cu oamenii de afaceri, cu subalternii și cu servitorii lui.

Între timp, cele două grupuri, interesate de conversația noastră în doi, stăteau cu privirile ațintite asupra noastră, ceea ce dovedea că nu trecuserăm atât de neobservați cum speram. Presupun că Eulalia remarcase și ea lucrul acesta, dar a rămas lângă mine, fără să dea importanță curiozității ce ne înconjura.

— E adevărat, Herrera? E adevărat... Mauricio?...

— Da, Eulalia!

— Oh! Dacă ai ști cât mă temeam...

— Și eu, Eulalia! Cât de mult doream să fim singuri ca să-ți spun!...

— Acum, când se vor duce să ia ceaiul.

Minciună; nu doream să rămânem singuri. Dimpotrivă, zâmbeam la gândul acelei declarații, în plină societate; asta justifica lipsa izbucnirilor romantice și îmi permitea să nu caut fraze și poze artificiale și dramatice, îmi plăcea Eulalia, îmi căzuse cu tronc din prima clipă, dar îmi era imposibil să găsesc vorbe pătimașe, explozii de pasiune. În spatele domniței din basme îi vedeam pe cei doi zmei care-mi potoleau înflăcărarea, ca o amenințare.

Când invitații au trecut în sufragerie, am rămas un moment în salonul pustiu și scânteind de lumină. Foarte îmbujorată, cu mâinile pe lângă trup, frământând evantaiul de sidef, copila aștepta.

— Ești strălucitoare în seara asta!

— N-aș vrea...

— De ce, Eulalia, draga mea?

— Pentru că ceea ce strălucește nu se vede.

— Ah, ce cochetă ești! Și dumneata vrei să fii văzută...

— Da. Cu toate defectele şi părţile mele urâte..., pentru ca mai târziu să nu apară regretele.

— Dumneata n-ai defecte, nici părţi urâte...

— Poate că nu se văd acum...

— Pentru mine nu există... Şi n-or să existe niciodată, Eulalia.

— Adevărat? a şoptit, aproape ironică.

— Nu râde...! Te iubesc din tot sufletul!

A devenit serioasă, foarte serioasă, de o gravitate neobişnuită ca să-mi spună:

— Şi eu pe dumneata... Dar mă amărăsc când mă gândesc... la silvicultură şi la altele.

— Şi crezi toate astea?... Gura lumii, răutăţi.

M-a privit surâzătoare, de astă dată, liniştită, victorioasă şi m-a întrebat cu intenţie:

— Nu, dar... Ce crezi c-ar gândi soţia lui Cezar?

— Nu pricep...

— Că cezarul nu trebuie să fie bănuit de nimic.

Am privit-o ca şi cum i-aş fi făcut o mulţime de promisiuni şi jurăminte şi, în sfârşit, am murmurat, hotărât:

— Trebuie să-mi dai voie...

— Ce, Mauricio?

— Să le cer mâna ta părinţilor tăi.

M-a privit ţintă cu ochii aşa de pierduţi, de înspăimântaţi, încât mi-a fost teamă să nu leşine.

— Da, Mauricio, a îngânat cu greutate.

Şi acel „Mauricio“ suna în gura ei ca o mângâiere a buzelor, pentru că acest nume, numele meu, probabil că fusese sărutat de mii de ori când i l-au rostit buzele, deşi structura cuvântului nu pare să se preteze la sărut ca alte nume, Pepe, de exemplu, care reprezintă două sărutări înlănţuite.

— Atunci, chiar în seara asta! am spus. Sau... cel mai târziu, mâine...

Tinerii, văzând că muntele nu vine la Mahomed, au venit ei la munte, ieşind din sufragerie. Am făcut pe bunul suveran, contribuind la refacerea

grupului și la reînnodarea conversației generale, așa că Eulalia a putut să-și recapete sângele rece. Doamna Coen mi-a aruncat o săgeată, ca o lovitură de bâtă:

— Nimic nu-i mai plăcut ca singurătatea pentru idile!

— Oh, doamnă, când o să am o idilă, vă asigur că voi fi mai mult sau mai puțin la fel de singur ca acum.

— Nu înțeleg...

— Eh! Așa e cu idilele... Nimeni nu le înțelege; doar cel ce le înfiripă sau cel ce se bucură de ele... Ceilalți, în cel mai bun caz, reușesc să le destrame, prin indiscreție sau... concurență.

Și-a mușcat buzele și am auzit-o cum se jură în tăcere să se răzbune pentru impertinența mea.

La plecare, l-am rugat pe Rozsahegy să mă primească a doua zi.

— Treci pe la birou când vrei.

— Nu e o chestiune de afaceri.

— Atunci, aici acasă, de la nouă la zece seara. Îți convine?

V

În seara următoare, și nu fără să fi șovăit toată ziua, m-am prezentat la Rozsahegy ca să-i cer mâna Eulaliei. Era un pas hotărâtor, la care mă îndemnau dorința de a mă răzbuna pe María, sau mai degrabă de a dovedi că indiferența și trădarea ei sunt cel puțin simultane cu ale mele, și faptul că fata avea farmece indiscutabile. Dar mă plictisea renunțarea atât de prematură la libertatea mea și, dacă nu ar fi existat acea mare avere care mi-ar fi ușurat o rapidă ascensiune, transformându-mă într-un om cu adevărat important, șovăielile din ziua aceea m-ar fi făcut să dau înapoi și să renunț la căsătorie sau cel puțin să las lucrurile în suspensie.

Rozsahegy m-a primit zâmbitor și curios în superbul birou din palatul lui, plin de cărți virgine. Bănuia ceva despre natura întrevederii, pentru că nu putea să nu fi observat intimitatea mea cu Eulalia, dar nu era sigur, fiindcă ea nu voise să-i spună nimic. S-a arătat binevoitor, aproape

îndatoritor, cum se purta cu toţi oamenii pe care-i putea folosi ca instrumente. Eu, la rândul meu, n-am umblat cu fleacuri.

— Dumneavoastră sunteţi un om dintr-o bucată, am început, şi nu vă place să umblaţi cu ocolişuri.

— Aşa e. Să spunem lucrurilor pe nume. E cel mai bine.

— Iar eu, când hotărăsc ceva, trebuie să acţionez imediat.

— Şi eu. Aşa e cel mai bine.

— Toţi oamenii de acţiune suntem aşa... Şi-acum, don Estanislao, am venit pentru o problemă cât se poate de simplă: o iubesc pe Eulalia, ea mă iubeşte şi vreau să vă cer mâna ei... Mi se pare...

— Ei! a exclamat, întrerupându-mă.

A deschis ochii imenşi; i se citea uimirea în ei... Visase, se gândise, sperase asta, dar încă i se mai părea imposibil. Mi-a pus mâinile lui enorme şi păroase pe umeri, m-a tras spre el de parcă-ar fi vrut să mă pupe pe gură şi a îngăimat, uitând spaniola de emoţie:

— *Donner! Donner!* Minunat! Eu la nevasta mea spus... Irma!... *Kommen sie!*[86]

Se apropiase de uşa care dădea în hol şi striga. Glasul doamnei, care venea alergând, se auzi din salon:

— *Was ist los?*[87]

Nici nu apucase să intre în birou, când don Estanislao aproape c-o luă pe sus în braţele lui scurte şi vânjoase, strigând:

— S-a aranjat! Herrera vrea să se însoare cu Eulalia.

— Şi „ele“ ce spune? a murmurat biata femeie, parcă aiurită.

— Trebuie s-o întrebăm, doamnă, am spus zâmbind, în ciuda momentului solemn.

Şi noi strigăte:

— Eulalia! Eulalia! *Schnell! Schnell!*[88] Grăbeşte-te! de parcă ar fi fost vorba de un vis ce s-ar fi putut destrăma dintr-o clipă într-alta.

Eulalia a apărut foarte îmbujorată, ştiind ce urma să fie întrebată. Dar nu a şovăit şi a răspuns ferm:

— Da!

Cu o mișcare plină de grație, cu mâna stângă a apucat atunci două degete ale tatălui ei și mi-a întins mie mâna dreaptă, în timp ce privea răsfățată și emoționată fața rotundă și placidă a Irmei, gata să plângă. Pe urmă, desprinzându-se de amândoi, a alergat să se agațe de gâtul maică-sii și a acoperit-o cu pupături pe obraji, care, fără îndoială, îmi erau în parte destinate mie.

Ce contrast! Din trunchiurile acelea grosolane și țepoase importate din cine știe ce regiuni străine, răsărise ca prin minune acea suavă și delicată floare creolă, așa cum din chinuitul *espinillo*[89], primăvara, se nasc florile de aur, mai delicate, mai fine și mai parfumate decât orice floare de seră.

După un moment, Irma m-a supus, ca la o probă masonică, unei conștiincioase îmbrățișări și m-a sărutat pe amândoi obrajii cu adevărată patimă.

Cererea mea fusese deci acceptată, nu numai cu bunăvoință, ci chiar cu entuziasm și fără formalisme pompoase. Eulalia și eu ne-am apropiat unul de altul, în timp ce „bătrânii“ vorbeau între ei, și am început una din acele plăcute conversații ce se pot compara cu gânguritul, fiindcă vorbele nu spun nimic, pe când expresia spune totul... și încă multe altele.

Ne-a întrerupt Rozsahegy, ca să ne spună că hotărâse, împreună cu Irma, să dea o masă pentru prietenii cei mai intimi, pentru a le comunica, la sfârșit, apropiata noastră căsătorie. Masa urma să aibă loc peste două zile.

— Neapărat peste două zile, don Estanislao, am subliniat. Trebuie să plec, cât mai repede cu putință, în provincie la mine.

După două zile, saloanele lui Rozsahegy erau pline de lume. La ora opt fix, un valet a deschis larg ușile sufrageriei, unde era întinsă masa, de mare lux, cu flori, pahare de cristal și veselă de argint. Am intrat fiecare de braț cu perechea lui. În această împrejurare, perechea mea era, bineînțeles, Irma. Doar Rozsahegy a rămas în urmă, păzindu-ne parcă, și am defilat prin fața ochilor lui scânteind de orgoliu, ce păreau că ne spun:

Priviți cum se fac treburile și spuneți pe urmă că sunt un mitocan îmbogățit... Da, eu, fostul zilier, hamalul mizer, sunt acum un mare senior, foarte stilat, și aceste mobile princiare, fața de masă cu dantelă și vesela de

argint, de argint veritabil şi masiv, orhideele astea minunate şi paharele de cristal şlefuit ce par diamante, porţelanurile ce par petale de flori şi flacoanele incrustate în care strălucesc băuturile şi vinurile ca nişte pietre preţioase, ca o cascadă de nestemate ce se revarsă pe faţa de masă, atât de orbitor de albă... toate astea şi multe altele sunt ale mele... Şi multe altele; pentru că, dacă mâna mea, puţin stângace încă, ar vărsa pe masă un porto de cincizeci de ani, cum făceam pe vremuri prin cârciumi cu vinul prost sau cu molanul grecesc ăla gros, aş chema lacheii şi ar schimba într-o clipă decorul, cu şi mai multă dantelă, argint, mai multe cristale şi porţelanuri, cu flori şi mai frumoase, şi tot aş mai putea exclama cu glasul meu gros şi vesel: „Spargeţi, spargeţi, că totul e plătit!“

Şi nu exista orgoliu mai mare.

Eu îi oferisem, deci, braţul Irmei, conducând-o spre scaunul ei, la unul din capetele mesei, şi, cu excepţia lui Rozsahegy, m-am aşezat ultimul pe locul meu. Nu puseseră cartonaşe cu numele invitaţilor, şi Ferrando, nu ştiu dacă din neatenţie ori din vanitate, a vrut să se aşeze lângă Eulalia. Irma, care a văzut scena, a alergat spre el, l-a bătut uşor pe umăr şi i-a spus:

— Îmi dai voie, îmi dai voie...

Şi când celălalt s-a îndepărtat nedumerit, m-a chemat pe mine, arătându-mi scaunul şi spunând:

— Ia loc... ia loc aici... Lângă logodnică.

Acesta a fost anunţul oficial al logodnei noastre care a stricat probabilul discurs al lui Rozsahegy.

Eulalia murea de ruşine..., şi eu la fel, fiindcă niciodată nu mă văzusem într-o situaţie mai ridicolă, situaţie de nesuportat, dacă n-ar fi fost uluiala nefericitului Ferrando, care nu ştia ce se întâmplă şi nici cum să interpreteze o asemenea ieşire. M-am uitat la el şi m-a cuprins o năprasnică poftă de râs, făcându-mă să uit propria mea nenorocire. Ferrando, orb, căuta unde să se aşeze, se izbea de mobile şi de oameni, fără să priceapă că nimeni nu se uita la el, în afară de mine şi de doamna Coen, şi se gândea evident s-o şteargă englezeşte, ca unul care s-a fript, când aceasta din urmă, înduioşată sau hotărâtă să se consoleze cu el văzând indiferenţa mea, l-a chemat alături de

rotofeia sa persoană, cu ochii ei miopi şi clipind des, rochia în culori ţipătoare, mâinile durdulii imobilizate de inele şi decolteul în care briliantele păreau apa unui izvor pe fundul unei prăpăstii adânci.

Iar la desert vocea lui Rozsahegy a bubuit ca un tunet, făcând să tremure chiar şi acel munte de carne:

— Aduceţi şampanie! Acum trebuie să toastăm pentru logodnici, fiica mea, Eulalia, şi don Mauricio Gómez Herrera!

Oh, zei protectori ai strămoşilor mei! Cât de mulţumiţi trebuie să vă fi simţit în acel moment! Şi, la urma urmei, de ce nu? Dacă nu atunci, aţi fi fost mai târziu, văzând unindu-se forţa conchistadorului ce nu se opreşte în faţa nici unui obstacol cu această altă forţă mai pură şi mai distinsă ce provine de la voi...

Nu trebuie să căutăm nod în papură aristocraţiei noastre plebee, unde, cu excepţia câtorva, toţi avem bunici negustori sau meseriaşi. Şi strămoşii noştri mai nobili nu se plâng. Ei înşişi au spus-o în declaraţiile lor doctrinare: toţi suntem egali şi un amănunt de educaţie nu e de natură să-i facă să se răsucească în glorioasele lor morminte... În plus, Eulalia ar fi putut fi în alte vremuri, aşa cum e şi azi, o mare doamnă, pentru că la fel ca voi, oh, strămoşii mei, fii de europeni, şi ea s-a născut pe acest pământ al frumuseţii şi al intuiţiei...

Pe scurt, când am toastat, era deja douăsprezece noaptea, fiindcă meniul fusese debordant. O ceaşcă de cafea sau de ceai, havane enorme, lichioruri, şampanie pentru cine mai dorea, Coen, politicianul influent, Ferrando, celălalt *high-life*, câţiva tinerei; şi bomboane pentru doamne; drăgălăşenii ale doamnei Coen adresate direct lui Ferrando, în semn de abandonare a persoanei mele, una sau două fraze pseudo-amabile, dar foarte maliţioase, a acelei *demoiselle de compagnie*, despre demonica răutate a bărbaţilor şi despre bogăţii; lacrimi ale mamei Irma, îmbujorări şi vorbe îngânate ale Eulaliei; râsetele bucuroase ale lui Rozsahegy; calcule de perspectivă făcute de Coen, prevăzând ce-aş putea face cu numele meu şi cu „averea noastră“ după zece ani, zâmbetele pline de înţeles ale persoanelor mondene, comentând extraordinara bârfă pe care le-o serveam pe

neașteptate pentru club și reuniunile nocturne de la Matilde și Calandraca, locuri de întâlnire, în vremea aceea, a cremei societății oficiale, militari și civili; mișcarea necontenită a servitorilor în livrea, oferind vinuri, răcoritoare, înghețate, sandvișuri și bomboane invitaților unui stăpân care, poate, le fusese camarad; puțină muzică, câteva mișcări de vals...

În sfârșit, toți au plecat aparent mulțumiți, cu excepția acelei *demoiselle de compagnie*, dornică mai mult ca niciodată să fie actriță, nu spectatoare; filfizonii care făceau inventarul averii lui Rozsahegy, politicianul fără prestigiu care și-ar fi dat generos prestigiul inexistent pentru milioanele rozsahegyene, nevasta lui Coen, care trebuise, probabil, să-și schimbe programul și să-și amâne data râvnitelor ei studii psihologice; mai erau câțiva și atât, pentru că restul făcea parte din „familie“, în afară de Coen care, în fond și la urma urmei, „știa“ că „știe“ să scoată un profit din orice împrejurare.

Tête-à-tête-ul cu Eulalia care a urmat după petrecere a fost încântător, dar scurt. Acea fecioară de Andrea del Sarto[90] mă răscolea și mă făcea chiar să uit, în acele clipe, că, cerându-i mâna, ascultasem doar de un acces de ciudă, de un impuls de orgoliu drăcesc. Era îndrăgostită de mine și nimic nu-l îmbată atât de tare pe un bărbat ca faptul de a se vedea iubit total. E ca și cum ar bea cu un pahar mare cea mai tare băutură. Ah, dacă María!...

— Când vrei să te însori? m-a întrebat Rozsahegy, apropiindu-se.

— Cât mai curând posibil, don Estanislao.

— Sunt de acord. Eulalia e bogată, mai bogată decât dumneata (n-o spun cu rea intenție), pentru că... Vino puțin aici și o să-ți spun.

M-a luat deoparte și a continuat.

— Pentru că dumneata ai...

Și m-a lăsat cu gura căscată, prezentându-mi pe dinafară inventarul averii mele, pe care eu însumi aș fi fost incapabil să-l fac, chiar dacă mi-aș fi luat un răgaz de două luni ca să caut toate datele și să pun ordine în hârtii. Într-un cuvânt, aflam în clipa aceea, capitalul meu se ridica la cel puțin un milion șase ori șapte sute de mii în moneda națională. Bun, ar fi trebuit să mai scad datoriile la bănci (dar asta nu trebuia să mă preocupe) și să ținem

seama că nu aveam nici o rentă, ci doar speculaţiile financiare care-mi sporeau capitalul. Dar asta nu contează. Eulalia avea rente din belşug, iar eu, dacă îmi lăsam proprietăţile „să doarmă“, într-o dimineaţă aveam să mă trezesc bogat.

— Stai guminte! Stai guminte! îmi repeta Rozsahegy, zâmbindu-mi cu faţa lui lată, roşie şi mustăcioasă de hamal. În ţara asta, ca să câştigi bani, cel mai bine e să nu faci nimic. Nimic, nimic. Să aştepţi doar să-ţi pice câte o pleaşcă. Ca să devii bogat „mungind“ trebuie să fii foarte inteligent şi să nu faci „prostie“.

Amuzat, şi totodată vexat, am vrut să pun capăt analizelor economice ale viitorului meu socru, spunându-i:

— Dar, don Estanislao! Dacă mă însor cu Eulalia o fac pur şi simplu pentru că o iubesc, nu din alt motiv. E fata cea mai frumoasă şi mai spirituală din Buenos Aires.

— Eulalia Gómez Herrera..., a exclamat sentenţios bătrânul, e ceva. Dar dacă Eulalia Gómez Herrera n-ar avea nimic altceva decât pe soţul ei, ar fi diferit. Eulalia Gómez Herrera, fiica lui Rozsahegy, este o persoană importantă; şi la fel sunt şi soţul, şi tatăl ei.

— Oh, da! a exclamat Irma, alergând încă o dată să mă îmbrăţişeze.

Eulalia se topea de ruşine şi de iubire. Eu aveam un chef nebun să izbucnesc în râs. Dar am sărutat-o pe Eulalia pe frunte, mi-am îmbrăţişat soacra, am strâns mâna lată, păroasă şi transpirată a lui Rozsahegy şi m-am despărţit de ei, spunând:

— Mâine plec în provincie pentru două-trei zile. Nu stau mai mult. Între timp, o să începem toate pregătirile pentru nuntă.

— Pleci! a zis Eulalia, de parcă brusc s-ar fi lăsat întunericul.

— Dar am să-ţi scriu, iubito! i-am spus la ureche. Plec tocmai ca să putem fi fericiţi mai curând...

Când am ieşit, mi s-a părut că palatul acela miroase a fericire grosolană, ca un local îndoielnic, unde ar fi avut loc o petrecere gata să degenereze în orgie. Eulalia era acolo ca o floare uitată ce se usca într-o atmosferă grea de miasme.

VI

Dinte pentru dinte. Circumstanţele îmi îngăduiau să mă răzbun fără să sufăr, mai mult, fără să sufăr, câştigând, în schimb. María!... Vázquez!... Ce mutre vor face când vor afla că am cucerit-o pe una dintre cele mai frumoase femei din Buenos Aires şi, totodată, o avere care mă făcea să nu mai am termen de comparaţie: Mauricio Gómez Herrera, familie nobilă, poziţie serioasă, inteligenţă sclipitoare, avere uriaşă, totul! Oh, împrejurări, prietenele mele! Oh, sfânt oportunism, oh, soartă favorabilă care-i duci de mână spre toate victoriile şi toate culmile pe cei aleşi de capriciul tău!... Şi răzbunare!...

Cu toate acestea, a doua zi dimineaţă am avut un moment prost. Era unsprezece când *le valet* a îndrăznit să mă trezească cu o serie de discrete bătăi la uşa dormitorului.

— O doamnă aşteaptă în salon...

— Imbecilule! Nu ţi-am poruncit să mă laşi să dorm?

— E ora unsprezece, domnule, şi don Marto mi-a spus că pot să vă trezesc.

— Ah, bine! Cine e?

— O doamnă. Nu şi-a spus numele.

Atâtea doamne!... Vreun şantaj matinal? Eh! *Noblesse oblige.*

Mi-am pus o *robe de chambre* peste pijama şi m-am îndreptat senin spre salon, sigur că nici cel mai groaznic şantaj nu-mi putea afecta decât armura, dublată acum de Rozsahegy.

Cine e? N-o cunosc. Ţinută distinsă, ochi negri şi severi, o toaletă de croială elegantă, pălărie de calitate, nici o bijuterie, nimic care să şocheze nici cel mai rafinat gust.

— Doamnă..., vă rog să mă iertaţi, dar ca să nu vă mai fac să aşteptaţi... Cu cine am onoarea?

Se ridicase în picioare văzându-mă intrând, dezorientată, de parcă ar fi aşteptat doar prezenţa mea ca să plece mai degrabă, nu în semn de respectuoasă sfială.

— Am stat mult în cumpănă dacă să vin, a murmurat, şi acum îmi dau seama că aveam dreptate să preget pentru că nici măcar nu mă mai cunoşti.

Sâsâitul a dat-o de gol.

— Teresa! am exclamat, trăsnit, fără să reuşesc să mă mişc sau să mai spun ceva.

— Da, Teresa Rivas... Era de datoria mea să vorbesc măcar o dată cu dumneata, Mauricio, şi de asta am venit. În casa mea se află o fiinţă care în curând va deveni bărbat; fiul meu, care are dreptul să mă întrebe cine este tatăl lui... Se numeşte Mauricio Rivas şi e un băiat inteligent şi bun, harnic şi mai nobil...

Eu tăceam. Teresa s-a întrerupt ca să continue imediat, cu un efort, mişcată până la lacrimi.

— Acest copil, acest tinerel e la adăpost de nevoi, a primit o educaţie excelentă, pentru că mama lui nu mai e o ţărancă necioplită şi ignorantă, şi poate urma orice carieră, poate aspira la orice situaţie..., cu condiţia ca societatea să nu-i închidă porţile... Copilul ăsta nu are tată.

Eu stăteam ca pe ace. Nesperata scenă, absurd romantică, mă scotea din sărite. Îmi venea s-o apuc de mijloc pe femeia aia şi s-o arunc în stradă fără menajamente. Mama ei! Ăsta era suplimentul la comedia idioată de-acasă de la Rozsahegy.

— Copilul ăsta nu are tată, continua să îngaime Teresa, şi acest defect îl va face să se izbească de foarte mari dificultăţi, chiar dacă e relativ bogat, pentru că, orice s-ar spune, în ţara noastră banii încă nu reprezintă totul. De aceea, Mauricio, cum dumneata eşti... cel mai apropiat prieten al lui, am venit să te întreb, oh, fără nici o pretenţie! Mauricio, ce poţi face pentru acest nefericit?

Cum să rezolv acest episod, cum i-ar spune un dramaturg? Am privit pereţii, uşile, un trăsnet putea invoca apariţia vreunei persoane, prieten sau duşman?, m-am gândit chiar şi la sinucidere; orice mi se părea preferabil acelei situaţii îngrozitoare prin caracterul ei insolit şi fără ieşire...

Oh, soartă! Oh, fatalitate! De ce întâmplările vieţii se îngrămădesc toate într-un moment anume, alcătuind ceea ce romancierii, poeţii şi

dramaturgii numesc punct culminant? María, Eulalia şi acum Teresa! Totul dintr-o lovitură! Sau poate toate astea existau şi înainte şi *punctul culminant* nu e decât o reprezentare mai pregnantă şi sintetică a tot ceea ce se întâmplă şi se acumulează mereu? Pe patimile Domnului! Cum să rezolv acest blestemat episod fără să-l transform în ceva josnic? Nu ştiu ce-ar imagina un romancier, dată fiind această problemă psihologică. Pot spune doar ce-am făcut eu, lăsându-mă inspirat, pur şi simplu, de instinctul meu de conservare.

— Ai încredere în mine... Ia loc..., să stăm de vorbă, i-am spus.

S-a aşezat ca un automat.

— Acum e un flăcău în toată legea... Băiat bun, nu?... Cum îl cheamă?...

— Ţi-am spus..., Mauricio... Mauricio, ca... ca pe taică-său.

— Ah!

Şi apoi, aplecându-mi capul în podea şi cu braţele atârnând, parcă în culmea dezolării, am adăugat:

— Poţi... poţi fi sigură, doamnă, că acest copil va avea întotdeauna în mine pe cel mai ferm şi mai abnegat protector şi prieten al său... Pentru mine va fi... ca un fiu adoptiv... Oh, Teresa!... Poţi tu... ai putut dumneata să te îndoieşti de asta?

— Nu-i vorba de asta, Mauricio, a răspuns îndurerată. Singurul lucru de care are nevoie copilul e un nume legitim şi ca onoarea mamei lui... Oh, nu te speria! Greşeşti foarte tare închipuindu-ţi, chiar pentru o clipă, că e vorba de o situaţie fără ieşire, sau cel puţin greu de rezolvat... Dimpotrivă, nimic nu e mai simplu! Acea sărmană Teresa Rivas din Los Sunchos, atât de nevinovată, a cedat locul unei femei cu experienţă, pe care Mauricio Gómez Herrera a îndemnat-o să devină astfel, ca să fie demnă de el... Această nouă încarnare nu cere nimic pentru ea, după ce şi-a revenit de pe urma deziluziilor, dar are un fiu şi vine să te întrebe: Mauricio, ce ai de gând să faci pentru această fiinţă nefericită... Nimic?... Nimic?...

Am rămas tăcut, îngrozit. Ea a tăcut de asemenea o jumătate de minut, curajoasă, privindu-mă cu ochii ei olimpieni, plini de blândeţe.

— Să știi, Mauricio, că nu este o tentativă de șantaj, nici o izbucnire de sentimentalism bolnăvicios. Mă gândesc de mult timp și, crezând că e de stricta mea datorie, amintindu-mi promisiunile dumitale, am vrut, pentru prima și ultima oară, să te pun față în față cu datoria dumitale, fără să-ți impun ce se cuvine să faci. Poți s-o faci acum, cât mai e vreme, cât timp copilul n-a păşit încă în viață cu adevărat..., dar nu cer și nu pretind nimic...

— Nu știu cum... am murmurat, adoptând un aer de iritare.

— Atunci, e adevărat zvonul care mi-a ajuns la urechi? Te însori cu María Blanco?

— Cu María Blanco? Nu!

— Nu contează... Cu ea, cu alta sau cu nici una... Eu am făcut ce aveam de făcut... Nu pot să te implor, nu pot plânge... Cred că-ți închipui de câte ori te-am rugat în gând, câte lacrimi amare am vărsat în toți acești ani lungi..., fără sfârșit... Înțeleg, însă, că atitudinea mea te surprinde și te rănește... Nu-mi răspunde acum, nu... Și eu am meditat mult înainte de a face acest pas... Uite, aici ai adresa mea...; consultă-ți conștiința, vezi ce te sfătuiește... Eu o să aștept un semn de la dumneata, care va sosi sau nu... Adio, Mauricio...

A lăsat cartea de vizită pe o măsuță, a schițat o mișcare, parcă pentru a se apropia de mine, dar s-a stăpânit și, foarte demnă, a ieșit încet din salon.

Aș putea jura că nimeni n-o să creadă ce-am gândit, în timp ce, împietrit, o priveam îndepărtându-se pentru totdeauna pe noua Teresa. Și ceea ce gândeam era pur și simplu asta:

„E de necrezut ce-a putut ieși din ea! Dacă mi-ar fi spus cineva că vulgara și candida Teresa... Hotărât lucru, asta-i o țară mare!...“

Dar, în clipa următoare, am revenit la situația reală. Fusesem ridicol și de o neverosimilă sărăcie de resurse. Să nu găsesc nimic, nimic, nimic să-i răspund! Să nu fac nimic decât să mă enervez în mod absurd, furie teribilă, mortală aproape, pe care n-a putut-o stăpâni decât ceea ce se numește „educație“, de fapt autoîmblânzirea fiarei!... Și ea, care nu mi-a dat nici cel mai mic pretext pentru o izbucnire, pentru izbucnirea salvatoare ce ar fi

transformat scena aceea atât de ridicolă într-una tragică, ori măcar dramatică!...

— Manuel! Manuel! Manuel!

Speriat, galițianul și-a băgat capul pe ușa salonului.

— Mi-ai făcut bagajele?

— Încă nu, conașule... Prânzul...

— Idiotule, tâmpitule! Nu ți-am spus să-mi faci valizele?

A dispărut la timp, pentru că șutul meu a atins ușa care l-a izbit în spate. Și, enervat de izbucnirea aceea dementă și inutilă, m-am așezat pe o sofa, mușcându-mi degetele, m-am ridicat, am rupt în bucățele cartea de vizită fără s-o citesc, am alergat ca un nebun prin salon, izbind mobilele cu pumnii, și, dintr-odată, m-am potolit, m-am pornit pe râs și am început să mă îmbrac absolut calm, repetându-mi proverbul pe care don Fernando Gómez Herrera, domnul tatăl meu, îl spunea deseori: „Bolnavul fără leac e gata lecuit“.

VII

După două ore, în trenul care mă ducea spre provincia mea, mă gândeam la acea nouă Teresa, care era ca un simbol al întregii perfectibilități a rasei noastre, și îmi repetam:

„Dacă oamenii ar putea ști la timp!“

Dar, deh, niciodată nu mai poți desface ce-ai făcut, nici da timpul înapoi. Ceilalți nu se purtau cu mine la fel de aiurit? María, de pildă... Ce mai, la război, ca la război! Nu există altă soluție decât să te adaptezi circumstanțelor și, dintre mai multe rele, să-l alegi pe cel mai mic...; când poți alege.

Ciudate antinomii! Cine ar explica vreodată că, în fatalismul meu, făceam acel voiaj pentru a-i juca Maríei Blanco o scenă asemănătoare, dacă nu identică cu cea pe care Teresa Rivas tocmai o reprezentase în fața mea? Nu veneam numai pentru a-i azvârli în față faptul că nu și-a ținut cuvântul,

ci şi ca să-i demonstrez superioritatea mea de bărbat, că eu fusesem primul care nu-mi respectasem cuvântul, logodindu-mă cu Eulalia Rozsahegy?!

Astăzi cred că niciodată n-am făcut un şir mai lung şi mai prostesc de nebunii, şi tare mă mai necăjesc din pricina asta. Mă orbise succesul în tot ceea ce făceam, şi orgoliul meu creştea cu atât mai mult cu cât, în realitate, poziţia mea intelectuală, socială şi morală la Buenos Aires era mai mediocră. În mod instinctiv simţeam că, în ciuda linguşelilor şi a triumfurilor mele evidente, eram prea puţin luat în seamă, poate mai puţin decât meritam în realitate, pentru că, la urma urmei, fără falsă modestie, ocup o poziţie destul de înaltă în comparaţie cu media contemporanilor mei. Asta explică, bineînţeles, exasperarea amorului meu propriu...

Am căzut ca o bombă în casa familiei Blanco. Era după-masă. În salonul uriaş, unde vechile şi greoaiele mobile provinciale păreau naufragiate, lângă fereastră, brodând o batistă, stătea María. În faţa ei, un bărbat; Vázquez.

Am simţit cum mi se urcă tot sângele la cap, dar, cu un efort titanic, m-am stăpânit şi cu un râs sardonic m-am apropiat de tânără, făcându-mă că nu-l văd pe Vázquez, calm şi grav, şi fără să-l văd, în realitate, pe bătrânul Blanco, care era în umbră.

— Mauricio! a exclamat María pe un ton de candidă bucurie, care m-a surprins.

— În persoană, am spus, înclinându-mă cu o politeţe exagerată. Ardeam de nerăbdare să-ţi prezint omagiile mele, domnişoară.

Şi, răsucindu-mă iute pe călcâie, m-am întors spre Vázquez şi i-am spus provocator:

— Şi ţie!

Atunci l-am văzut pe don Evaristo care tocmai se ridicase în picioare şi îmi întindea mâna afectuos. Asta m-a cam încurcat, întârziind explozia mea de furie.

— Domnule Blanco...

S-a făcut tăcere, fiindcă toţi simţeam că situaţia este încordată şi explozivă. În acest scurt răgaz mi-am redobândit curajul şi am zis:

— Am vrut să vin personal ca să vă anunț apropiata mea căsătorie cu Eulalia Rozsahegy, una dintre...

Trei exclamații, două de surpriză, una de durere, m-au întrerupt. Am văzut-o pe María făcându-se albă ca varul și gata să leșine. Cei doi bărbați o priveau muți și mă priveau și pe mine, imobili pe locurile lor.

Brusc, María s-a ridicat țeapănă, de parcă ar fi fost un arc de oțel, a făcut un pas spre mine, palidă ca un cadavru, m-a privit în ochi și cu un efort a spus: „Multe felicitări“; apoi a ieșit din cameră ca o somnambulă.

Don Evaristo s-a repezit spre mine, dar Pedro l-a oprit, m-a luat de braț și m-a scos din salon, spunându-i bătrânului:

— Lăsați... O să se aranjeze totul... O să se aranjeze... Când am ajuns în stradă, m-a întrebat:

— Ce-ai făcut?

— Datoria. Am citit anunțul.

— E o infamie, o bârfă de provincie ca să te scoată din minți și ca să-i facă rău Maríei. N-ai primit scrisoarea ei?

— Nu! Ce, îți bați joc de mine?

— Mauricio! E o nenorocire! Toată povestea e o nenorocire din cauza răutății! Îți jur, îți jur că până azi n-am mai călcat în casa asta. Și-au bătut joc de mine, de tine, de María, biata María! M-ai găsit aici pentru că venisem de la Los Sunchos ca să încerc să-i pedepsesc pentru această infamie și să încerc să evit urmările ei dezastruoase! Crede-mă sau nu; nu-ți dau explicații, nu fac decât să-ți spun adevărul. E o mârșăvie nemaipomenită, cum nu poți întâlni decât în societatea asta anorganică, unde spiritele malefice găsesc teren propice pentru fărădelegile lor. Acum, pe lângă bârfe, din cauza foilor netrebnice, apar și știri nevinovate în aparență, dar pline de venin. Taci? Nu spui nimic?

— E prea târziu, am răspuns. Te cred, dar e prea târziu.

— Cum?! Povestea cu însurătoarea e adevărată?

— Cât se poate de adevărată. Și nu știu cum se mai pot aranja lucrurile...

A tăcut o bună bucată de vreme şi, în cele din urmă, clătinând din cap, fără durere, fără bucurie, răspunzând parcă la ultimele mele vorbe, a spus:

— Eu ştiu.

— Şi eu! am exclamat, râzând forţat şi strângând din umeri.

Şi, dând colţul la care ajunsesem, am adăugat flegmatic:

— Multe felicitări, cum spune María!

A rămas pironit locului şi eu am plecat fără să mai întorc capul.

Nunta mea, după câteva luni, a fost un adevărat eveniment monden în capitala republicii. A oficiat unul dintre marii prelaţi ai Bisericii, rugat de mine, la sfatul socrului meu, care voia să mă vadă în relaţii bune cu înaltul cler. Şi am fost de acord, bineînţeles.

„Credinţa este unul dintre cei mai puternici stâlpi ai societăţii, cugetam, şi, când am vrut să mă îndepărtez de ea şi chiar să lupt contra ei în Los Sunchos şi în capitala provinciei, nu-mi dădeam seama că-mi atac propriile interese, propria mea personalitate. Pe urmă, când m-am împăcat cu Biserica, n-am făcut-o cu toată seriozitatea, cu toată exagerarea necesară şi am continuat să fiu indiferent, salvând aparenţele. Acum trebuie să acţionez şi să refac drumul. Poporul are nevoie de o disciplină şi religia ne-o oferă de-a gata. Nici una nu e mai uşoară şi mai eficace decât religia. Eu, primar, împreună cu popa, am face ce-aş vrea din satul meu. Eu, guvernator, împreună cu episcopul, am face ce am crede de cuviinţă. Eu, preşedinte, împreună cu arhiepiscopul, am face tot ce ne-ar trăsni prin minte... Ăsta-i singurul pericol: «împreună cu». Doar Rivas a ştiut să bage clerul în buzunar; pentru că pe Rivadavia clerul l-a dat jos... În sfârşit, încă n-a sosit momentul, n-am ajuns atât de sus... Dacă vine, o să vedem... Între timp, e bine să fim de partea lor...“

Şi m-am dus să-l vizitez pe monsenior, ca să-l rog să ne dea binecuvântarea nupţială. Am rămas surprins când l-am văzut. Era un tip senzual şi consumat, cu un ten pământiu şi plin de riduri timpurii, cu buza de jos groasă şi atârnându-i de gura mare tăiată parcă din cuţit, ochi mici, vioi şi umezi, nas turtit cu nări foarte deschise, un mulatru, ar fi diagnosticat coana Gertrudis. Povestea lui era banală. Pe când era simplu preot şi

redactor la un ziar catolic din provincia lui, a organizat o mare campanie în favoarea unui candidat la postul de guvernator, care, odată victorios, i-a răsplătit serviciile cu o protecție susținută și a găsit modalitatea de a-l trimite la Buenos Aires în cele mai bune condiții imaginabile. Sprijinul oficial i-a facilitat ascensiunea la Cetatea Sfântă din Roma, conferindu-i, în același timp, o mare influență în societatea din Buenos Aires. Om de lume, politician și cleric totodată, s-a consacrat, mai ales, cuceririi familiilor nobile prin intermediul doamnelor și a ajuns la rezultate strălucite în acest domeniu. Era văzut peste tot, în saloane, la căpătâiul muribunzilor iluștri, la sărbătorile oficiale și tot el era cel ce binecuvânta uniunile celor favorizați de soartă și de nume ilustre și boteza viitoarele personalități.

— Cine e naşul? m-a întrebat.

— Preşedintele republicii.

— Ah, da! E bine... Și naşa?

— Mătuşa mea, Mónica Vallmitjana, o cunoașteți, monseniore, din cunoscuta familie catalană care...

— Ah! Doamna paralitică?

— Chiar ea.

— Bine! Mergi cu Dumnezeu, fiule! Va fi o mare plăcere pentru mine să vă căsătoresc... Și-o să spun și câteva vorbe la încheierea slujbei.

În ziua nunții, nava principală a catedralei arhiepiscopale era plină de cea mai aleasă floare a societății, iar luxul afișat a stârnit vâlvă, precum celebrul bal de la Bursă când se furaseră pardesiele și paltoanele.

Mult mai modestă a fost, după câteva luni, la catedrala din adormitul oraș de provincie, căsătoria lui Pedro Vázquez cu María Blanco.

— Multe felicitări! cum a spus María.

VIII

Ce oraș frumos și plăcut e Montevideo, mai ales când ajungi aici la braț cu o femeie tânără și frumoasă, cu care ai împărțit un apartament regesc la bordul unui vapor de croazieră! Cât de odihnitoare sunt străzile acelea

accidentate, în comparaţie cu monotonia plată din Buenos Aires, şi acea limpezime veselă a cerului şi a apei, a mării şi a fluviului, care se văd deodată din anumite locuri, şi plaja, şi grădinile publice pline de lume elegantă, şi bulevardele umbrite de arbori, şi vechile parcuri, ca Bushental, de pildă, pline de poezie... La un pas de marele oraş argentinian, şi atât de diferit ca aspect, mod de viaţă şi chiar ca mediu! Cu câtă plăcere ne-am fi bucurat de toate aceste plăceri, Eulalia şi cu mine, dacă am fi venit aici în alte condiţii! Dar ce să-i faci! N-aveam nici un minut la dispoziţie pentru viaţa exterioară şi mi se pare că în situaţia dată, cu siguranţă, s-ar fi întâmplat la fel, indiferent că ar fi fost vorba de Montevideo, Martin García, Santa Cruz sau Ushuáia.

Pentru că eu eram îndrăgostit de nevastă-mea, ea de mine, iar luna noastră de miere se prelungea la nesfârşit, blândă, senină şi dulce, ca o mângâiere de copil.

Am descoperit la fata aceea merite nebănuite, dincolo de farmecele ei fizice, care erau înrobitoare. Cum se născuse floarea aceea diafană printre mărăcinii aceia groaznici? De unde îi venea toată acea delicateţe îngerească, acea eleganţă naturală, acea patimă arzătoare şi pudică totodată, acea demnitate distinsă ce se impunea dincolo de zâmbete şi blânde gesturi afectuoase? Cât de mult şi de câte ori nu m-am felicitat că o neînţelegere inexplicabilă, dacă nu un act instinctiv, mă obligase să rup cu María, severa tânără care la treizeci de ani va fi, în mod inevitabil, un judecător ce gândeşte şi acţionează, un cenzor zelos al soţului ei! Obligat să rup, am spus, în mod inevitabil. N-aş fi rupt oricum această legătură, socotind că nu-mi convenea şi că în Buenos Aires mi se ofereau o sută de partide mai bune, fără s-o pun la socoteală pe Eulalia? Şi n-ar fi rupt şi ea această legătură, înainte de a trece anul, considerând că eu nu sunt tovarăşul de viaţă visat, bărbatul capabil de fapte mari şi de mari sacrificii pe care îl visa ea, ci doar favoritul succesului şi al sorţii? Asta e o problemă pe care nu mă încumet s-o rezolv definitiv, poate fiindcă oricare din cele două soluţii s-ar fi putut impune. Uneori, mă gândesc că María nu m-a iubit, că n-am fost pentru ea decât un capriciu trecător, aşa cum o copilă nevinovată se îndrăgosteşte de

un actor bătrân văzându-l într-un rol romantic, cum a dovedit-o căsătoria ei cu Vázquez; alteori, îmi spun că mă iubea cu adevărat, dar că o îngrozea comportarea mea, deşi ar fi fost gata să treacă peste asta, dacă eu i-aş fi dovedit măcar că sunt perseverent şi aştept să se împlinească termenul stabilit. Cât despre mine, se poate deduce cum aş fi procedat şi nu am nimic de adăugat.

În fine, fiica lui Blanco, nevasta lui Vázquez, se pierdea sau se pierduse deja în ceaţa unui trecut îndepărtat, iar Eulalia avea pentru mine toate farmecele unei amante minunate şi ale unei prietene ideale. Tremuram înainte de căsătorie şi în primele zile ale călătoriei de nuntă, amintindu-mi de vanitatea mitocănească a familiei Rozsahegy, de proasta lor creştere, de orgoliul lor bădărănesc de neciopliţi îmbogăţiţi, de păsărească Irmei, care nu reuşise să înveţe spaniola, de iritanta îngâmfare a soţului ei, pe cât de umil cu cei mari, pe atât de asupritor cu cei mici; era imposibil ca, mai devreme sau mai târziu, toată culoarea aceea plebee să n-o păteze pe Eulalia, răpindu-i strălucirea de floare imaculată. Dar m-am liniştit foarte curând, graţie unui mic amănunt.

Eulalia îşi adusese în bagajele ei vreo duzină de rochii de mare lux, cu care Irma se încăpăţâna s-o îmbrace tot timpul, ca să-şi demonstreze bogăţia şi distincţia. Soţia mea nu a îmbrăcat nici una, nici la plimbările matinale, nici în excursiile noastre pe plajă; şi chiar serile, când coboram în marele restaurant al hotelului, era îmbrăcată cu o modestie ce-i punea în evidenţă bunul gust. Eu nu eram încă în stare să judec toate astea, dar îmi făcea o bună impresie, aşa cum ţi se întâmplă în faţa unui tablou reuşit, unde nimic nu te şochează. Asta la ea era ceva instinctiv şi s-a accentuat o dată cu vârsta. Aşa că toaletele de mare gală de la Worms sau Paquin, nu adevăraţii, ci ai noştri, din Buenos Aires, şi le-a pus doar când mergeam la Operă sau la serate extraordinare.

În conversaţiile noastre interminabile, pe când ne plimbam agale pe nisip la Ramirez şi Pocitos, de-a lungul portului, privind oraşul desfăşurat în amfiteatru, micul deal cu fortăreaţa ce pare o jucărie de carton, rada cu vapoarele şi corăbiile cu pânze, ce se legănau mişcate de valuri, şalupele de

pasageri, săltate de talazuri, bărcile pescărești cu vela lor triunghiulară în soare, stolurile de pescăruși zgomotoase, Eulalia se arăta melancolică și atunci îmi vorbea despre maică-mea cu o duioșie pe care nu o puteam interpreta decât ca un reflex al sentimentelor ei pentru mine.

— Mă duci odată acolo? Aș vrea așa de mult s-o cunosc!... Câtă vreme n-o cunosc o să mi se pară că nici pe tine nu te cunosc bine... Probabil că e una din acele doamne de pe timpuri, grave și modeste, pe care le respectă toată lumea fără să fie nevoie să pretindă asta și care, deși sunt grave, știu să zâmbească și să fie întotdeauna bine dispuse, pline de bunăvoință, de o bunătate nesfârșită, nu-i așa?

N-am vrut să-i spun că mămica era taciturnă, melancolică, mistică, deși foarte bună și îngăduitoare. Dimpotrivă, i-am întărit presupunerile, dându-mi seama că în mintea ei, fără să vrea să mărturisească, poate, făcea comparații între mama ei și a mea, și că asta îmi conferea o nouă și neașteptată superioritate față de ea.

— Da, iubita mea, biata mea bătrânică e așa cum ți-o închipui. Ce păcat că n-a putut veni la nunta noastră! Cu siguranță că, de cum o să te vadă, o să te iubească mai mult pe tine decât pe mine, dacă asta e posibil.

— Oh! Asta nu! Dar o să mergem s-o vedem, vrei?

— De îndată ce-o să putem... La vară. Drumul e lung și obositor.

— Nu contează! Trebuie să mergem!

Am petrecut o lună și jumătate plină de încântare în acel fermecător oraș, unde de-abia de cunoșteam câteva persoane care, discrete, ne lăsau în deplină libertate. La capătul acestei perioade, a început să mi se pară nițel monoton neîntreruptul nostru *tête-à-tête* și să simt lipsa agitației și a activității de la Buenos Aires. Am citit câteva scrisori și mi-am zis că venise momentul să-mi reiau viața activă, pentru că toate știrile erau alarmante. Eulalia a încercat o ușoară împotrivire.

— Ne simțim așa bine aici! O să ai destul timp pentru ceilalți. Acum te vreau tot numai pentru mine; cu siguranță că la Buenos Aires o să mă neglijezi.

Dar s-a convins că era obligatoriu să ne întoarcem când i-am zugrăvit situaţia aşa cum o vedeam eu. Cei din opoziţie agitau masele fără încetare; lupta se înteţea pe toate fronturile; preşedintele republicii avea nevoie în posturile de avangardă până şi de cei mai neînsemnaţi prieteni; nemulţumirile creşteau, în ciuda unor eforturi extraordinare, ca marele miting al tinerilor ce declaraseră că sunt hotărâţi să-l sprijine pe preşedinte fără rezerve, indiferent ce va întreprinde.

— Nu sunt atât de liniştit precum ceilalţi colegi de partid. Simt că se apropie furtuna şi, deşi eu n-am mult de pierdut, aş vrea să văd cum se desfăşoară evenimentele, că să nu fiu luat prin surprindere.

Ne-am întors la Buenos Aires, iar prima vizită i-am făcut-o socrului meu, cel mai bine informat.

— Situaţia e aparent solidă, mi-a spus Rozsahegy, în stilul lui enigmatic. Preşedintele îi are de partea lui pe toţi guvernatorii provinciilor, o imensă majoritate în parlamente, întreaga armată şi flota, o poliţie călită şi hotărâtă şi ziare care îi susţin toate acţiunile. Foarte bine, perfect! Acest tablou complex pare să demonstreze că e stăpân pe situaţie, dar există vagi indicii că nu e aşa. Bursa se arată circumspectă. Mulţi economişti şi chiar simpli comercianţi consideră că se abuzează de credit. Ziarele opoziţiei exagerează în atacurile lor, semănând o mare neîncredere în rândul poporului. Toate astea par fleacuri, dar înseamnă mult pentru cine ştie să vadă mai departe de lungul nasului. Dacă n-ai fi „fiul meu“, a adăugat, tutuindu-mă, fiindcă mi se adresa fără deosebire cu „tu“ şi cu „dumneata“, nu ţi-aş spune, dar... ăsta-i clenciul... E bine să-ţi dai seama de situaţie înaintea celorlalţi. Doar de-aia sunt socru-tu, socru-tu Rozsahegy!...

Şi, după o pauză, a adăugat:

— Trebuie să procedăm cu mult tact. În orice moment e posibil să sărim în aer.

M-au alarmat aceste ştiri, dar m-a alarmat şi mai mult observaţia că politica preşedintelui nu mulţumea nici chiar propriul său partid care-l adusese la putere şi că unii dintre membrii săi mai proeminenţi se retrăgeau

spre reşedinţele de iarnă sau se înclinau mai mult sau mai puţin pe faţă spre opoziţie.

„Când şobolanii fug, e semn că se scufundă corabia“, mi-am spus.

Dar nu erau şobolanii cei care fugeau, ci marinarii şi chiar ofiţerii. La această dezertare contribuia în mod evident războiul ce i se declarase de la început fostului şef al partidului nostru, care crease această situaţie, război ce continua şi acum, încercând să lichideze ultimele rămăşiţe ale prestigiului său. Urmând această politică inutilă şi greşită, s-a ajuns la exagerări prosteşti. Unul dintre apropiaţii preşedintelui, acelaşi care câţiva ani mai târziu avea să ocupe o poziţie foarte înaltă, l-a criticat îndârjit într-un ziar oficios, încercând să demonstreze că este o paiaţă fără valoare, un biet tip înfumurat şi ridicol, căruia doar hazardul şi împrejurările îi conferiseră o oarecare importanţă. Până şi în rândul militarilor începeau să se observe simptome ameninţătoare. Între timp, singurul guvern provincial ce rămăsese fidel vechiului şef căzuse răsturnat de un soi de revoluţie organizată de însuşi guvernul naţional, cu soldaţi îmbrăcaţi în civil. Unii dintre colegii de partid s-au retras şi, fără să încheie pe faţă un acord cu opoziţia, au dat de înţeles că în cazul unei revolte nu vor fi de partea preşedintelui. Alţii s-au înrolat hotărâţi în rândurile adversarului.

Veţi gândi că în faţa acestui tablou şi a acestor perspective m-am grăbit să spun „gata“ şi să-l părăsesc pe preşedinte, ca să nu cad o dată cu el, dacă urma să cadă, cum era foarte probabil. Dar cine crede aşa ceva nu mă cunoaşte. Eu lucrez mult mai subtil. Fără să mă îngrijesc de datoriile la bănci, care ar fi putut să mă strângă cu uşa în caz de dezertare din partid (până la un anumit punct, pentru că cea mai mare parte a poliţelor mele nu erau semnate de mine), fără să mă îndemne nici un motiv sentimental, am refuzat ideea de a trece în rândurile adversarului de pe poziţia pe care o imaginasem. Nu acesta era rolul ce mi se potrivea. Dacă aş fi ocupat postul grozav la care visasem când am venit la Buenos Aires, dacă aş fi fost unul dintre oamenii deosebit de însemnaţi ai epocii, nu spun că nu mi-ar fi convenit o atitudine de erou salvator al patriei, cu atât mai mult cu cât o puteam adopta fără să risc nimic sau foarte puţin, membrii partidului de

guvernământ care şi-au schimbat culoarea nu s-au îngrijit să înapoieze mai înainte tot ce câştigaseră, dar, dată fiind relativa mea lipsă de importanţă de personaj de mâna a treia sau a patra, aproape pierdut în mulţime şi care de-abia ar fi reuşit să urce câteva trepte mizerabile în rândurile duşmane, manevra asta nu prezenta nici un avantaj pentru mine. Singurul lucru util, cu adevărat folositor, era să trec neobservat, rămânând fidel „cauzei“; în felul acesta n-aveam să mă tem de nimic şi puteam spera mult. Partidul nostru va guverna cel puţin încă o perioadă de mulţi ani şi, cu excepţia celor ce s-ar fi compromis în mod exagerat în vremea aceea, toţi vom putea, în mod foarte probabil, să ocupăm posturi înalte.

Înţeleaptă politică, pentru care niciodată nu m-am felicitat îndeajuns, pentru că prevederile mele au fost pe deplin confirmate: opoziţia tradiţională n-a ajuns niciodată la putere, cei în trecere erau suspecţi şi nu au obţinut decât fărâmături, iar prietenii preşedintelui compromişi prea tare au fost obligaţi să trăiască ani îndelungaţi ascunşi într-un ungher, aşteptând să fie uitaţi!

Cum era de presupus, date fiind antecedentele sale, în provincia noastră, Vázquez a fost unul dintre primii care au trecut de partea opoziţiei. Cum îl întrebasem ce motive are, cu prilejul unei călătorii la Buenos Aires, mi le-a explicat plin de candoare:

— Politica preşedintelui e prea exclusivistă şi are defectul capital că nu mulţumeşte pe nimeni, în afară de câţiva intimi care îl înconjoară şi care nu sunt oameni cu vederi largi. Ăştia sunt cei ce taie găina care face ouă de aur. Nebunia speculaţiilor financiare, care îi îmbată pe toţi în ziua de azi, va trece necesarmente, pentru că e clădită pe nisip; la primul dezastru toată lumea se va ridica împotriva iluzionistului care îi dă viaţă, mai mult din orbire, decât din răutate... Şi asta nu poate dura mult...

„Poftim, ce mai sociolog!, am cugetat. Socru-meu, Rozsahegy, ştie mai mult decât toţi doctoraşii ăştia la un loc!“

Şi cu glas tare i-am răspuns lui Vázquez:

— S-ar putea să ai dreptate, dar eu nu-mi dau seama. Orice s-ar spune, ţara progresează miraculos, iar asta se datorează guvernului actual. Că

întâmpinăm dificultăţi? Întotdeauna au existat şi ar trebui să acţionăm ca să le învingem, nu ca să le agravăm, complicându-le, cum faceţi voi.

— Ți-aș înțelege orbirea, dacă ai avea un post din care să nu poţi fi mişcat! a spus cu ironie.

Un post din care să nu poți fi mișcat! Ce rază de lumină! Exact asta mi-ar conveni până va trece această furtună în fază incipientă. Dar ce post? Nu puteam fi judecător, pentru că refuzasem cu dispreț să primesc, ca atâția alții, un titlu de doctor din partea vreunei caritabile universități din provincie și acum nu mai era timp, dată fiind relativa mea notorietate, să revin asupra hotărârilor mele. Îmi rămânea cariera diplomatică... De ce să nu fiu numit ministru în Europa sau, cel puțin, în vreuna din aceste ospitaliere şi plăcute ţări sud-americane unde se duce o viaţă patriarhală şi aristocratică, într-un peisaj admirabil, cu o climă splendidă, în mijlocul celor mai sentimentale aventuri, fără să faci nimic, fără ca nimic să-ţi ameninţe stabilitatea?

Oh! Mulţumesc pentru idee, Vázquez!

IX

I-am făcut o vizită preşedintelui, aşa cum făceam în fiecare săptămână, şi i-am vorbit în treacăt de intenţiile mele, ca să sondez terenul şi să-mi asigur retragerea. Mi-a spus că sunt nebun şi că nu poate să-mi treacă prin cap o prostie mai mare. În aceste momente avea nevoie de adevăraţii lui prieteni; eu îi puteam fi foarte util, prezentând elocvent în Congres ideile lui, şi nici nu se punea problema să-mi dea postul şi nici să-mi permită să mă expatriez.

— Aş prefera să te numesc ministru aici, a exclamat, tutuindu-mă, cum o făcea în marile lui momente de expansivitate. Dacă situaţia mi-ar permite, aş face-o fără să stau pe gânduri, aşa cum o voi face de îndată ce se vor calma spiritele. Nu te îngrijora, viitorul tău e asigurat, în mai puţin de doi ani sau cam aşa, o să fii ministru şi în felul acesta situaţia ta se va consolida definitiv.

Am plecat de la el perplex, în timp ce în creierul meu se făcea tot mai multă lumină. Îmi spuneam că nu am multe de aşteptat de la acel om care se cramponează de o politică cel puţin supărătoare pentru toţi şi că promisiunile lui sunt prea ispititoare, prea deplasate, în momentul respectiv.

„Ăsta e ca doctorul Sangredo, îmi spuneam, care, văzând că bolnavul moare din cauza sângerărilor şi a apei fierte, îi prescrie şi mai multe sângerări şi apă fiartă, iar când moare declară că asta se întâmplase pentru că nu i se luase suficient sânge şi nu i se dăduse suficientă apă fiartă.“

În sfârşit, cel mai bine era să trăieşti din politică, făcând cât mai puţină posibil, rămânând mut ca un peşte şi distrându-te cu alte lucruri.

În perioada aceea, am aflat prin intermediul unor cunoştinţe comune ce se întâmplase cu Teresa de când plecase din Los Sunchos. Se consacrase complet fiului ei şi propriei ei pregătiri, având norocul să găsească o guvernanta nemţoaică, ce petrecuse mulţi ani la Paris. Această doamnă cumsecade, femeie de o anumită vârstă, care în scurtă vreme ajunsese la rangul de prietenă, dacă nu de mamă, s-a limitat s-o înveţe limbi străine şi muzică şi să-i călăuzească lecturile, lăsându-i spiritul liber. Disciplina germanică era temperată la ea de o a doua educaţie latină şi, cum discipola era o femeie în toată firea deja, n-a încercat să-i schimbe, adică să-i corecteze, caracterul, ci să-i pună cât mai mult în evidenţă calităţile. În domeniul muzicii, a învăţat-o să citească notele şi s-o înţeleagă, fără să se străduiască să o facă o interpretă strălucită ca ea, şi o felicita când Teresa interpreta un fragment din Beethoven ori Bach altfel decât ea, pentru că „asta demonstrează că are personalitate“, spunea. Pe nesimţite, a reuşit s-o facă pe Teresa să treacă de la lecturile obiective, cărţi de acţiune, care pe atunci erau în concordanţă cu temperamentul ei, la lecturi ceva mai subiective, romane psihologice, apoi la cărţi simplu generalizatoare şi, în sfârşit, la lecturile pur speculative. Pentru această ultimă etapă, a recurs şi la discuţii, interesând-o pe tânără în problemele filozofice şi dându-i apoi elementele necesare pentru a face raţionamente. Şi, printre aceste preocupări metafizice, cu spiritul ei practic de nemţoaică, *Fräulein* Hildegard o învăţa treburile casnice: broderie, croitorie, bucătărie, arta de a

face conserve şi de a-şi aranja casa. Astfel încât Teresa nu avea nici o clipă liberă şi nu simţea nevoia să fie fericită, cu atât mai mult cu cât Mauricio îi umplea puţinul timp ce-i rămânea.

Când am aflat toate aceste lucruri, ce mi-au ajuns la ureche foarte fragmentar, m-a încercat o mare dorinţă de a o vedea de aproape şi am căutat tot felul de pretexte viabile ca să mă apropii de Teresa. Dar ultima noastră întâlnire fusese extrem de ridicolă pentru mine, ea stătea numai în casă, iar căsătoria mea era un obstacol aşa de mare, încât a trebuit să renunţ la intenţiile mele mârşave. Totuşi, am încercat o dată; am întâlnit-o într-o zi pe stradă, i-am făcut o plecăciune până la pământ şi m-am apropiat cu mâna întinsă. S-a făcut că nu vede gestul meu şi, rostind banala formulă „Mă bucur că vă văd“, a trecut mai departe fără modestie exagerată, nici excesivă mândrie, lăsându-mă pironit în mijlocul trotuarului.

După-amiezile treceam pe la redacţia ziarului oficios, adevărat fox-terrier repezindu-se la picioarele opoziţiei. Dar nu scriam. Scrisul e meserie de fraier. Ca meserie, nu-i dă de mâncare stăpânului ei, cum spunea Sancho Panza, iar în cazul meu, dată fiind situaţia foarte delicată, n-ar fi făcut decât să mă compromită, ca şi cum aş fi vorbit în public. Cu toate acestea, uneori mă gândeam că mi-ar plăcea să am timp şi poftă să scriu un roman; o simplă toană irealizabilă, de amator. Dacă aş găsi liniştea necesară pentru a întreprinde acest proiect, l-aş începe ca pe un roman al Republicii Argentina, având ca personaj principal o figură simbolică, un fel de vag caleidoscop în mişcare, tot mai splendid şi mai luminos. Această figură n-ar fi nimeni şi ar fi toată lumea, o „toată lumea“ cu o forţă genială. Remarcaţi; toţi muncesc, toţi au muncit, magnificul produs poate fi văzut, dar nimeni nu poate stabili ce a făcut fiecare, nici ce parte a executat un grup, un partid, o rasă, ca într-o mâncare de rafinată artă culinară, unde se amestecă şi se confundă mii de ingrediente pentru a da naştere unui lucru unic. În romanul meu, mâncarea ar fi protagonistul, şi condimentele, restul actorilor...

Dar renunţam foarte repede la aceste divagaţii prosteşti şi primejdioase şi, în cel mai bun caz, scriam câte un cursiv la cronica mondenă, adulând cea mai recentă dintre cuceririle mele. N-am stofă de victimă şi nici nu-mi

place rolul de „geniu neînțeles“. Acolo, la redacție, mi-am făcut relații cu câțiva scriitori și scriitori în devenire, care acum au murit în mizerie sau au apucat pe alt drum, încetând să mai scrie altceva decât facturi. Dar, pe atunci, mă făceau să mă prăpădesc de râs cu impertinența lor. Se adunau ca să se tămâieze unii pe alții, îi priveau pe ceilalți de sus, de parcă ar fi făcut parte dintr-o rasă inferioară, și apoi se devorau între ei, bârfindu-i pe absenți. Bieți tonți! Nu vedeau și nici n-au văzut niciodată că numai ei se iau în serios și orbirea lor merge atât de departe încât fac eforturi să se distrugă unii pe alții, fără să vadă că toți sunt distruși prin definiție într-o țară ca a noastră unde, în cel mai bun caz, pot juca rolul de victime comice. Și cel mai curios lucru e că acești paria luau sau se făceau că iau sub protecția lor pictori, sculptori, muzicieni, actori și chiar savanți de duzină care, la rândul lor, formau cercul lor, alcătuind în viața din Buenos Aires un soi de insuliță asemenea celor de pe Paraná, nefolosite de nimeni pentru că sunt inundabile, pline de gângănii și lipsite de comunicații cu viața comercială.

Spiritul meu curios m-a determinat să nu-i sperii, nici să-i îndepărtez de mine; pentru asta îi luam în serios, mă prefăceam că mă interesează ce fac și am avut chiar grijă să învăț câteva titluri publicate de ei. Când citam pe câte unul, chipul scriitorului meu se lumina și nu mai trebuia decât să-l las să vorbească, pentru că îmi repeta ceea ce spusese, cerându-mi părerea, lucru ușor de făcut cu un ah! ori oh! admirativ sau cu un zâmbet de cunoscător și o mișcare din cap.

Cum ziarele trebuie umplute cu ceva și cum, încă din epoca aceea, se răriseră reproducerile și traducerile din ziarele europene, acești sărmani condeieri reușeau, din când în când, să câștige ceva și mureau cu zile, așteptând o slujbă oficială ori o schimbare de situație... Nici nu-și închipuie cât mi-am râs de ei directorii și administratorii ziarelor pe care le redactau, personaje al căror unic țel era să scoată castanele din foc cu mâna altuia... Asta o spun spre învățătură nevinovaților ce poate vor să se bucure de moștenirea acestor creaturi ridicole și pretențioase, adevărați paraziți ai societății, visători inutili ce ajung să creadă că sunt plini de influență și

putere. Idiotizaţi, trăiesc privindu-se unii pe alţii şi, cum ei sunt cei ce scriu în ziare şi uneori scriu şi cărţi, ajung să creadă că toată lumea depinde de ei, când, de fapt, nimeni nu dă doi bani pe ei. Tineri şi vârstnici le-au arătat întotdeauna marea lor insuficienţă, dar ei, departe de a se convinge de asta, protestează în gura mare faţă de o ignoranţă şi o invidie ce nu există decât în mintea lor. Şi cum, tot mâzgălind hârtia, până la urmă le iese ceva frumos, se întâmplă ca, atunci când moare vreunul dintre ei, să i se pună o placă de bronz pe mormânt, să i se ridice un mic bust ori numele să-i fie pomenit în antologiile regionale.

Veţi vedea mai încolo cu ce rimează această îndreptăţită supărare a mea împotriva scriitoraşilor de gazetă din epoca aceea... şi din altele anterioare şi posterioare.

Pentru moment, din discuţiile mele cu redactorii oficiosului de seară şi ai organului oficial de dimineaţă, a reieşit un lucru care a sfârşit prin a-mi face sânge rău: ziarele opoziţiei se îmbogăţeau, în timp ce ale noastre de-abia de se ţineau din abonamentele guvernamentale şi, ca să circule cât de cât, trebuiau să fie trimise gratuit membrilor partidului nostru şi funcţionarilor publici; asta avea două explicaţii: sau erau administrate şi conduse de oameni prea avizi de bani, cărora nu le ajungea nimic, sau publicul suveran arăta faţă de ele un dispreţ disperant. Între cele două posibilităţi am ales calea de mijloc, spunându-mi:

„Publicul le abandonează puţin, iar responsabilii se folosesc din plin de această situaţie. Pe scurt, sunt plătiţi dublu... sau o dată şi jumătate“.

Asta şi celelalte m-au făcut să deschid bine ochii şi să pregătesc ceea ce s-ar putea numi „alibiul meu“.

Acei bieţi „condeieri“, care uneori nu aveau nici măcar rufe de schimb, erau, în fond, o forţă mai mult de partea opoziţiei decât de cea a puterii, pentru că, atunci când scriau, în spatele lor se afla întreaga entitate, nu ei propriu-zis. De asta nu şi-au dat seama niciodată şi mai reclamă încă o individualitate reflexă pe care n-au avut-o niciodată realmente. N-am spus-o atunci, iar dacă am spus-o, dacă o spun acum, este pentru că sinceritatea

aceasta nu îmi mai poate dăuna. Am hotărât deci să mă slujesc de această armă.

La parlament, la teatre, pe la câte un club, mă întâlneam cu reporteri şi redactori din opoziţie. Le-am vorbit despre cei ce scriu, având grijă să fiu obiectiv, fără să-i rănesc şi înlesnindu-le astfel replica. Nu mi-a fost greu să le cuceresc bunăvoinţă fiindcă, pe lângă faptul că-i linguşeam, le mai strecuram câte o idee ori o informaţie. Unul sau doi au acceptat chiar invitaţia mea la masă şi au fost de acord cu mine că, dacă guvernul îi numeşte într-un post, asta ar însemna doar că li se face dreptate. Alţii au venit după aceea chiar pe la mine pe-acasă, atraşi de mine şi de colegii lor, şi au petrecut şi mai bine, cu atât mai mult cu cât Eulalia avea darul de a şti să se poarte cu lumea şi, ignorând scopurile şi politica mea, îi credea oameni de mare valoare, literaţi iluştri şi îi trata cu o politeţe plină de respect.

Iată de ce ziarele epocii nu au publicat nici o vorbă împotriva mea, cu o singură dureroasă excepţie, ceva mai târziu, deşi pe atunci nu mai conta.

Aceştia şi alţii îmi cereau mii de servicii. Niciodată nu i-am refuzat. Aparent, îmi pusesem influenţele la dispoziţia tuturor, fără să mă ocup de nimeni, iar când vreunul dintre „protejaţii“ mei obţinea pe altă cale ceea ce dorea, întotdeauna găseam pe cineva să-i spună că reuşise datorită mie.

Între timp, corabia lua apă. Într-o noapte, când mă aflam la una din seratele date de preşedinte, cineva i-a vorbit între patru ochi pe un ton ferm. Amândoi gesticulau înfierbântaţi. S-au despărţit vădit enervaţi. Eu eram în apropierea preşedintelui care, iritat încă, m-a bătut pe umăr şi mi-a spus, vărsându-şi tot năduful:

— Cine o să vină după mine o să facă la fel ca mine, sau ţara o să ajungă iarăşi la anarhie. Opoziţia e eterogenă şi nu va putea da un partid care să guverneze. Nu crezi?

— Ba da, excelenţă! am spus, şi am gândit: „Omul ăsta fie vede foarte departe, fie nu vede nimic şi se alege praful de el...“

X

După câteva zile, a plecat în Europa unul dintre cei mai de seamă bărbaţi ai ţării, ultimul vlăstar al rasei noastre, cum aş fi putut spune chiar eu într-un discurs. Era un militar, un sociolog, un literat, un savant, ce optase să devină patriarh. Poporul din Buenos Aires îl adora, cel din provincii îl respecta, considerându-l, cu toate acestea, un duşman, din cauza forţei inerţiei şi a spiritului tradiţionalist. După părerea mea, era un fel de Cincinnatus[91], iluminist şi romantic, un om care luase în serios idealismele din 1830. Păstrez vie în minte amintirea unicei noastre discuţii, când îl vizitasem ca să-i cer o părere. Marele om mă asculta impasibil, lăsând să-i scape, din timp în timp, o uşoară exclamaţie afirmativă sau negativă, în vreme ce privirea ochilor săi foarte deschişi, parcă decoloraţi, nu-mi dezvăluia nimic dinăuntrul lui şi îmi părea cristalul unor butoni aţintiţi asupra sufletului meu. Cu o mişcare a mâinii lui lungi şi descărnate, îmi oprea brusc cuvintele pe buze, dominând cu o voinţă de fier exuberanţa mea juvenilă, şi povestea sau explica atunci, cu un ton sfătos şi blând totodată, ca un bunic ce le vorbeşte nepoţilor şi le împărtăşeşte indiscutabilul adevăr sorbit o dată cu experienţa...

— Dar...

— E-aşa cum îţi spun eu, insista liniştit şi fără putinţă de a fi contrazis, iar memoria lui surprinzătoare, judecata lui extraordinară evocau admirabile scene din trecut şi din viitor. Era un om de vază şi un poet.

Plecarea lui în Europa a fost însoţită de o formidabilă manifestare de rămas-bun, un fel de demonstraţie paşnică.

— Se dă bătut! au spus cei care îl vedeau ca pe o sperietoare de ciori, tacită condamnare a ceea ce făceam. Vrăjmaşului care fuge, caleaşcă de aur...

— Nu e de acord cu opoziţia, au declarat cei ce adulmecau în aer efluvii revoluţionare.

Atitudinea preşedintelui era greu de explicat pentru mine. A vrut să ascundă realitatea în ochii poporului? Să compromită aristocraţia cucerind-o cu paiete? Făcuse un act de noblețe, fără o intenţie ascunsă, ca un justiţiar, gândindu-se la ce va veni mai târziu? Oricare din aceste motive e lăudabil,

dintr-o raţiune sau alta, şi atitudinea lui nu fusese lipsită de frumuseţe, redându-i marelui om toate onorurile pe care i le „suspendase“ pentru că până atunci îşi manifestase „voinţa“ într-un mod prea imperativ, uneori.

Dar, admirându-l pe tip, deşi nu era din aceeaşi tabără cu mine şi nici nu ne potriveam, nu eram dispus să mă las înşelat de voiajul şi blândeţea lui.

„Da! mi-am zis. Revoluţionar recalcitrant, azi domesticit, care nu vrea să încuviinţeze un lucru ce i se pare totuşi inevitabil. Ar vrea să fie marele pacificator, după atâtea revolte. Foarte bine! Foarte bine!

Dar pleacă pentru a permite să izbucnească revoluţia... E evident! Şi, fiindcă e evident, trebuie să umblăm cu grijă, cu mai multă grijă ca niciodată.“

Şi, în vreme ce alţii comentau aceste evenimente cu un sentimentalism de modă veche, utilitar sau liric, eu am găsit de cuviinţă să ştiu ce gândeşte despre asta socrul meu, Rozsahegy, cel mai mare dintre oamenii vremii, pentru că era cel mai practic. Niciodată, la noi, n-au fost consultaţi în suficientă măsură străinii, care or fi poate cei mai egoişti, dar şi cei mai capabili de imparţialitate. Aşa cum nu au fost consultaţi nici creolii, care nu se vâră în afaceri şi în politică, fiindcă nu s-a ţinut seama de faimoasa zicătoare a jucătorilor de biliard: „Chibiţul nu greşeşte...“

Întru totul de acord cu mine, Rozsahegy nu-i dăduse nici o zestre Eulaliei, dar se angajase să-i plătească o substanţială sumă lunară „pentru mărunţişuri“ şi suportase toate cheltuielile de instalare în casa noastră, în apropiere de a lui, aranjată de mine şi pusă la punct în amănunt de Eulalia, cu bunul ei gust înnăscut. Aşa că eu nu mă jenam să discut cu el problemele ce mă interesau, „chestiunile financiare“, fiindcă eram total independenţi unul de altul.

— Ce părere ai despre situaţia politică..., despre situaţia economică, don Estanislao?

— Eh! Cred că... Cred că mi-am luat deja toate măsurile de prevedere, de acord cu părerile lui don Ernesto...

Și după acest nume, sacrosanct în finanțe, a făcut o pauză solemnă. Pe urmă, coborând din sferele înalte, s-a referit la micile mele interese.

— Deocamdată, n-ai de ce să fii îngrijorat... Eh!... Dar n-o să te poți îmbogăți de unul singur până nu trece „asta“ moment... „Chestia“ e să scoți din buzunar cât mai puțini bani... Și dumneata, Mauricio, „jucat“, dumneata „jucat prea mult“ la club și la hipodrom, la curse... „Lăsați“ de prostii, omule... „Păstrați“ banu’ și o să vezi pe urmă...

— Papa, dar! am exclamat cu o alintare ironică. Nu-ți dai seama că trebuie să trăiesc la nivelul meu, cine sunt, am fost și o să fiu?

— Bineînțeles! Eu nu spun nimic... Dar și cel mai grozav „cine sunt“ trebuie să se gândească la ce se poate întâmpla mâine... „Tu, Gómez, ești“ un zurliu.

— Zurliu eu, Rozsahegy? Ce greșeală! Dacă ar fi să comparăm spiritul tău practic cu al meu, nu știu care ar fi mai complet. Doar că există forme, forme, forme... Banul trebuie să vină el la mine; eu n-am să alerg niciodată după el, cum ai făcut tu.

Dar l-am admirat după ce mi-a zugrăvit tabloul complet al situației.

— Cu tine pot „forbi“ deschis... ești băiatul meu... Cumpără aur...! E ceva sigur și vei avea un câștig de patru sute la sută, dacă ești în stare să-l păstrezi...

S-a întrerupt, obiectându-și lui însuși:

— Dar de unde bani lichizi? Asta-i „cestiunea“!... Nu contează... Există și alte posibilități, chiar dacă nu cumperi aur... Există un echivalent... și pe ăsta îl ai.

— Iubitul meu socru, dumneata o dai pe după piersic... Eu te-am întrebat ce crezi despre situația...

— E o nebunie, o risipă, o beție ordinară...

Și mi-a explicat: toată lumea își pierduse mințile. În afară de sutele de milioane ce valsau pe piață, se deschiseseră o duzină de bănci cu un capital de cincizeci și ceva de milioane, fără nici o bază solidă, milioane visate, ca vorba scrisă pe luciul apei; se tipărea hârtie-monedă cum se tipăresc romanele în tiraj de masă, la rotativă; se sconta pe dezinteresul nebunilor

beţivi care-şi risipeau agoniseala în stradă, la bursă se juca de parcă era tripou, pe bluff şi mai ales pe cuvânt, aproape exclusiv ca să se încaseze şi să se plătească dividende; proprietatea imobilă fusese evaluată fictiv pentru că niciodată nu producea cât reprezenta capitalul; comerţul interior depindea în proporţie de cel puţin o treime de comerţul exterior, pentru că producţia noastră nu era la înălţimea iluziilor noastre; toată lumea fura sau delapida statul, cu conturi curente nelimitate, împrumuturi ipotecare pe baza unor proprietăţi inexistente, sconturi acordate unor oameni de paie iresponsabili...

— E ca şi cum tu, asaltat de creditori la tine acasă, ai continua să cumperi „pe credit“, unde ţi-ar mai da... Şi-ai să vezi ce-o să se întâmple după...

— Deci dumneata crezi că nu există soluţie?

— Ba da, există... Cel puţin pentru noi... Don Ernesto mi-a spus... Dar, trebuie să avem răbdare... Trebuie să fim foarte cumineţei... O să-ţi spun eu... Dumneata n-ai nici o grabă, nici o nevoie... Bun!... Trebuie să aşteptăm... Asta-i o ţară unde trebuie să aştepţi şi să nu te sperii.

— Dar, dacă eu aş putea lichida în condiţii acceptabile...

— „Stai potoliţi... Puteţi să ţi se pară“ că eşti mai puţin bogat, dar o să fii relativ la fel de bogat şi chiar mai bogat... Când scade nivelul, scade pentru toţi; şi dacă nu scade prea mult, cine e mai sus rămâne oricum mai sus... şi tot aia e.

— Don Estanislao, să nu te înşeli! Ministrul finanţelor o să sufoce piaţa cu o avalanşă de aur, cu o sută de milioane pe care guvernul le are în seifuri.

— Iar bursa o să fie ca o sugativă... Ce faci cu un peso când datorezi cinci?

— Aştepţi.

— Eh! Da. Când rămâi cu cincizeci de cenţi ca să mănânci... Dar noi n-o să rămânem cu nimic...

— Deci dumneata crezi că revoluţia...

— Pssst!

Irma mai mult s-a repezit decât s-a apropiat de mine, ca să mă dojenească:

— Fata e tristă. Ce-i cu ea?

— Nu știu, doamnă.

— Trebuie să știi! Pare bolnavă, tristă...

— Eulalia?... Ei, mofturi de fetiță alintată.

— Nu. E palidă și are cearcăne, e agitată...

— Ți-a spus ceva?

— Nu.

— Și-atunci?

M-am ridicat, mi-am luat pălăria și i-am spus lui don Estanislao:

— O să discutăm altă dată. Avem multe de discutat.

— Da, „păiete“, da. Eu nu pot să vorbesc, dar... nu face nimic fără să mă consulți înainte. Mai ales, nu „finde“.

Și a mai șoptit:

— Și nu plăti..., ai tot timpul.

Atacul Irmei era oarecum explicabil, pentru că, de când reveniserăm la Buenos Aires, prins în vârtejul vieții, nu fusesem și nici nu putusem fi pentru Eulalia un partener amabil, lipsit de griji și drăgăstos tot timpul. Și o mai necăjea și ofilea o deziluzie: în intimitate nu eram întotdeauna oratorul plin de elocință și triumfător și nici plăcutul și spiritualul invitat al reuniunilor mondene, ci o ființă obișnuită, ca un actor care a părăsit nu numai scena, ci chiar și culisele. În schimb, mie, făcut pentru toate libertățile în materie de senzualitate, pentru toate legăturile venale sau din capriciu, austera uniune pe care ea o considera unica posibilă mi se părea searbădă și timorată. Fără să ne apreciem mai puțin, ne îndepărtam încet unul de altul; ea suferea, eu... filozofam.

Poate că această răcire s-a adâncit când, primind după câteva zile vestea că mămica a murit, și uitând de conversațiile noastre de la Montevideo, m-am opus ca Eulalia să vină cu mine, pretextând greutatea și oboseala drumului până la Los Sunchos, unde autoritățile mă așteptau cu

deosebit respect pentru înmormântare şi funeraliile pe care le organizaseră minunat. Acolo mi s-au povestit ultimele momente din viaţa bătrânicii mele.

Se stinsese puţin câte puţin. Nu mai mergea decât târându-şi picioarele, ca un om care patinează, ca să ajungă anevoie la mormântul lui taică-meu. Nu vorbea, dar zâmbea tot timpul, cu surâsul acela pe jumătate vesel, pe jumătate plin de milă pe care îl vezi la mulţi bătrâni; prostesc, îl consideră unii, aproape idiot, deşi alţii cred că se datorează unei bunăvoinţe excesive, unei totale iertări... În cele din urmă nu mai putuse ieşi şi rămăsese la pat, mereu zâmbitoare şi tăcută, până când, într-o după-masă, scoţându-şi picioarele descărnate afară şi aşezându-se pe marginea patului, spusese:

— Vreau să mă îmbrac. Mă duc la cimitir.

Dar, neputând să se ţină pe picioare, a căzut într-o rână, a şoptit „Fernando“ şi a adormit pentru vecie.

„Fernando“, spusese, şi nu „Mauricio“; între nepăsarea unuia şi a celuilalt, o uitase mai degrabă pe cea a soţului, care niciodată nu pare atât de totală ca aceea a fiilor, pentru că lui nu i se dăruise niciodată atât de mult... Dar cine îmi poate garanta că nu ne contopise pe amândoi într-un singur nume, nerostit pentru ceilalţi, ci doar pentru ea însăşi!... Biata mamă! Am plâns-o cu adevărat, fără să reuşesc, totuşi, să-i reconstitui trăsăturile, de parcă ar fi fost doar o umbră vagă ce pluteşte fără zgomot pe fundalul vieţii mele. Şi amintirea ei este, chiar şi azi, ştearsă şi duioasă, fără să-mi provoace nici mari bucurii, nici mari tristeţi. Biata mama!... Când o evoc, nu încerc decât o senzaţie de clarobscur şi de tăcere, de renunţare la viaţă. Tatăl meu, don Fernando Gómez Herrera, a modelat-o aşa, iar eu, fiul ei, n-am făcut decât să-i continui opera. Nu venise nici măcar la căsătoria mea; eu nu-i mai scriam de mulţi ani, dar sunt sigur că s-a gândit tot timpul la mine şi, amintindu-mi-o acum, regret că am făcut o afacere proastă şi că mângâierile fierbinţi pe care mi le-ar fi putut dărui nu vor fi înlocuite de nimeni în lume!... Şi m-a tulburat atât de mult amintirea marelui ei suflet resemnat, încât m-am gândit să construiesc în Los Sunchos un cavou de familie, unde să odihnesc şi eu când îmi va sosi ceasul. „Asta o s-o mângâie pe biata mea bătrânică“, îmi spuneam îmbătat de licoarea demenţială a

morții, a misterului... A trecut aproape un sfert de veac de-atunci și încă n-am realizat acest proiect...

Nu puteam trece prin satul meu natal, însă, nici măcar în aceste momente de doliu, fără să nu-mi joc rolul. Ca să mă înveselească, prieteni și lingușitori mi-au arătat satul ce se mărea văzând cu ochii și unde, după câteva luni, urma să ajungă și calea ferată... Sătulețul se transforma, vizibil, într-un târg cu aparență de oraș și Los Sunchos, scena primelor mele năzdrăvănii și a primelor mele victorii, își pierdea personalitatea, cu pretențioasele imitații ale stilului arhitectonic din capitale. Urma să aibă apă curentă, canalizare, lumină electrică, avea câteva străzi pietruite, gaz, teatru, iar capetele cele mai luminate voiau să-l transforme în... capitala unei noi provincii, formată dintr-o mică parte a provinciei noastre și o parte dintr-un teritoriu național vecin.

— De ce provincie? am întrebat.

— Pentru ca Los Sunchos să se bucure de toată importanța pe care o merită! mi s-a răspuns.

Nu era un răspuns. Acei târgoveți de treabă voiau să fie guvernatori, deputați, senatori etc.! Să fondeze o mică aristocrație, în sfârșit, și să nu mai fie departamentul cel mai îndepărtat, dar cel mai influent, ci o mare entitate. Prostii! Dacă ar ști unde ajung mărimile din Los Sunchos și dacă mi-ar putea citi în suflet cum îmi calculez poziția la Buenos Aires!... Dar au dreptate! Eu, în Los Sunchos, stăpân peste mitocani, eram mai fericit decât în capitală, încercând să intru în voie tuturor, fără mai mult succes decât succesul la femei, care nu apreciază meritul și își proslăvesc calitățile lor până la sublim. Da, o spun, chiar dacă pare că nu-și are rostul. La noi în țară, ca în toate părțile, femeia e cel mai bun trâmbițaș, micul propagator al faimei. De multe ori, n-o luăm în seamă, dar din lunga mea experiență de viață știu că cel ce a neglijat-o a căzut în uitare în mod obligatoriu, iar cel ce a cultivat-o, oricât de neînsemnat ar fi fost, a ajuns pe culmi, pentru că pletele femeii pot duce mai mult decât o pereche de boi, cum se spune c-ar fi zis Rosas, și fiindcă nu-i invidiază pe bărbați, după cum nici nu-i

dispreţuiesc, îşi laudă cu căldură marfa care le e pe plac, aşa cum bărbaţii n-o pot face niciodată cu rivalii lor...

Când m-am întors la Buenos Aires după ceremonia funebră, mi-am reluat viaţa agitată.

Eulalia mi-a atras atenţia de câteva ori că o neglijam. Era adevărat, dar nu m-am îngrijorat. Mă socoteam în afara oricărui pericol datorită meritelor mele fizice şi intelectuale, în ciuda tuturor pildelor contrarii oferite de istorie, tradiţie şi de cronica de scandal a epocii noastre... Eulalia, atât de fină, de inteligentă, putea şi trebuia să rămână o mare doamnă la momentul oportun, care nu sosise încă. Şi cum s-o scot în lume cu părinţii ei necioplţi? Cum să fondez sau să reînnoiesc o aristocraţie cu soţii Rozsahegy în coadă? Eu aveam suficientă forţă ca să mă impun Eulaliei, dar nu Irmei şi lui don Estanislao. Poate că aş fi reuşit; dar, de fapt, nici nu doream. Uneori, Eulalia părea că înţelege; alteori, ambiţia ei rupea orice lanţ; dar era o ambiţie faţă de mine, nu faţă de societate, şi asta mă făcea să mă simt nefericit.

„María ar face la fel, dar cu tot dreptul şi cu toate probabilităţile că ar reuşi, îmi spuneam. Teresa ar putea să încerce cu succes, pentru că, în fond, e dintr-o familie veche şi respectabilă de-ale noastre. Dar tocmai Eulalia, cu bunătatea Teresei şi personalitatea Maríei, este singura care nu-mi poate cere s-o impun acestei societăţi, oricât de amestecată ar fi ea, pentru că nu pot s-o duc la «balul finanţelor» sau la baluri de cartier, ci în nişte saloane cu tradiţie care azi sunt semiînchise şi unde ar fi foarte posibil să fim prost primiţi.“

Mătuşă-mea, Mónica, acea minunată doamnă care nu se măritase pentru că, în tinereţe, un medic i-a tăiat un muşchi de la gât şi a rămas pentru totdeauna cu capul bălăbănindu-i-se, ca o paralitică, naşa mea de căsătorie, mi-a zugrăvit, până la urmă, această problemă aproape cu aceeaşi neîndemânatică cruzime ca a chirurgului ce o mutilase, veştejindu-i tinereţea, farmecul şi isteţimea de femeie.

— Există, mi-a spus, o aristocraţie a banului; dar aceasta e superficială câtă vreme nu dispar cei care au câştigat direct banii. Aminteşte-ţi,

Mauricio, de acea istorioară cu străinul ajuns la Colón[92], care vede toată înalta noastră societate acoperită de diamante: „Foarte frumos, dar miroase a bălegar!“ Toţi suntem urmaşi de negustori şi crescători de vite. Asta o ştim foarte bine. Dar toată lumea se străduieşte să uite şi, în această situaţie, cel care se află cât mai departe de bunicul lui cârciumar, negustor, cizmar ori văcar e cel mai aristocrat. Tu, prin căsătoria ta, ai coborât vreo două-trei trepte, pentru că bădăranul de socru-tău trăieşte şi se afişează prea mult... E un „venetic“, iar asta nu ţi se iartă.

Mauricio Gómez Herrera, fără „venetic“, ar fi la fel cu unii dintre verii sau nepoţii lui, care, fără bani, chiar dacă în mod excepţional ar avea o minte strălucitoare, nu sunt decât nişte bieţi visători, nişte bieţi nemulţumiţi, socialişti, anarhişti sau ceva în genul ăsta...

— Oh, mătuşă Monica!

XI

Jocuri de noroc, femei, plimbări şi controverse în materie de bârfologie; aşa îmi petrec viaţa de când am lăsat politica pe planul al doilea, prevăzând ce o să se întâmple. Nici dacă m-ar pica cu ceară n-aş mai ţine discursuri şi n-aş mai scrie... Socru-meu mi-a relatat istoria crizelor anterioare, mai ales cea care a dus la conversiunea pesoului în monedă curentă şi la falimentul băncii naţionale.

— Fă următorul lucru. Dacă ai vreo datorie la banca naţională, transfer-o imediat la banca garantă din provincia dumitale; ştiu ce spun... Acolo se aranjează mai uşor lucrurile...

Fără să ştiu ce rost avea sfatul acela, m-am grăbit să-l urmez şi, făcând acest transfer, facilitat de poziţia mea politică, am aflat că datoram, pe numele meu sau pe ale altora, nu mai puţin de aproape un milion de peso argentinieni. Deşi proprietăţile mele din Los Sunchos, cele din capitala provinciei şi din zonele învecinate reprezentau, pe atunci, ceva mai mult decât suma aceasta, m-am speriat şi l-am consultat pe Rozsahegy, sigur că se înşelase şi că mă determinase să comit o neghiobie.

— Eu cred, i-am spus, că, fiind bogaţi şi eu, şi Eulalia, Eulalia trebuie să mă ajute să-mi consolidez situaţia financiară, cu atât mai mult cu cât ea nu pierde nici o centimă. Deci, în numele ei, am venit să te rog să-mi cumperi proprietăţile, ca să-mi plătesc datoria la banca provincială.

— Eşti foarte tânăr, mi-a răspuns. Eu nu plătesc datoriile nimănui care şi le poate plăti singur. Eulalia n-o să ducă lipsă de nimic, nici acum, nici altădată, şi deci nici dumneata, mai ales dacă n-o să mai faci nebunii şi n-o să-ţi joci până şi cămaşa. Şi stai potolit, ţi-am mai spus; nimeni n-o să-ţi ia terenurile cât timp trăieşte Rozsahegy.

— Am datorii de aproape un milion.

— Asta-i o bagatelă. Nici unul din intimii preşedintelui şi nici măcar vreun guvernator de provincie nu datorează mai puţin. Şi tu ce crezi, c-o să-i împuşte cineva? S-ar prăpădi ţara!... Eh, nimeni nu moare de datorii!...

Şi adăugă patern:

— Eulalia o să aibă tot ce-i trebuie. Tu poţi să faci în continuare afaceri ca să ai bani pentru „zaiafeturile“ tale. Eu nu mă bag în asta. Dar, la momentul oportun, o să ştiu cum să te ajut. Însă nu vinde pământurile, fiindcă atunci nu mai e scăpare.

„Veneticul ştie el cum merg treburile, mi-am zis, şi cel mai bine e să-mi văd de afaceri.“

Deşi, dându-şi ultima suflare, continua încă numita perioadă a „mitelor“. Ca să câştig nişte bani nu trebuia să fac alt efort decât să citesc memoriul prezentat de câte cineva care solicita o concesiune şi să-l repet sub altă formă, în Cameră. Aceste memorii erau de obicei bine făcute, ceea ce îmi întărea reputaţia de orator cu spirit enciclopedic, fără să mă angajeze ca om politic. Pe baza aceluiaşi procedeu puteam fi combătut pe viaţă şi pe moarte, dar, cu toată modestia, trebuie să spun că înfăţişam afacerea cu elocvenţă şi cu succes, mai ales pentru că stabiliserăm un acord tacit între colegi şi ne dădeam voturile unii altora pe rând, reciproc.

„Boemii“ mei oficiali şi cei din opoziţie erau debusolaţi, cum spun francezii, şi primii, urmând consemnul meu, nu făceau niciodată prea mult caz de mine, pe când cei din urmă, cuceriţi, încărcau balanţa la alţii şi

niciodată la mine şi erau (atât unii cât şi ceilalţi) în relaţii cu atât mai bune cu mine cu cât îmi făceau mai puţină reclamă. Colegii de partid vorbeau despre Mauricio cu moderaţie şi respect; cei din opoziţie, dată fiind importanţa mea foarte mică, atunci când mă pomeneau, obişnuiau, rareori, dar obişnuiau, să strecoare şi câte un cuvânt amabil alături de numele meu. Pe de altă parte, e adevărat că niciodată nu m-am opus la vreo extorcare de bani, n-am refuzat o recomandare, n-am încetat să mă interesez, aparent, de vreo slujbă solicitată, n-am vorbit de rău decât pe cei căzuţi în dizgraţie şi de bine doar pe cei foarte cunoscuţi în momentul acela, „indiscutabilii“. Şi îmi ajungeau destule poveşti şi comentarii la ureche.

Eu nu eram genial, dar eram, în schimb, de treabă; nu eram cultivat, dar eram inteligent şi receptiv; nu eram moral, dar eram îngăduitor cu defectele altora; nu aveam caracter, dar eram incapabil să fac rău unei muşte; nu eram altruist, dar n-aş fi lăsat pe nimeni să moară de foame ca să mă satur eu.

Virtuţi negative, dar, oricum, virtuţi.

Dar să trecem peste asta. Activitatea mea, singura care mă interesa ca să-mi păstrez poziţia cuvenită, era să frecventez societatea, ca să văd ce-mi poate oferi, graţie mai ales femeilor, să fac mici „afaceri“, ca să pot trăi fără să-mi pierd averea şi în consecinţă libertatea de acţiune; să-mi ofer plăceri pe care plebea dogmatică le consideră excese; să apar elegant şi în chip de mare senior, fără exagerare, ca să nu mor de plictiseală în momentele obligatorii de inerţie, şi astfel eram socotit ca un protector înnăscut al literelor şi artelor, de care mă durea în cot, eram idolul saloanelor, oratorul numărul unu în Cameră, instrumentul admirabil şi admirat al guvernului, pe care nu-l slujeam, şi, într-un cuvânt, omul capabil să stea faţă în faţă, dacă ar fi voit, cu oricare altul, cel mai suspus, cel mai popular sau cel mai puternic. Mă bucur încă de această faimă; şi asta pentru că până acum am fugit de luptă. Aş fi capabil de o acţiune decisivă, dar numai când aş simţi dinainte că e decisivă şi când toată mândria rasei, toate protestele strămoşilor mei eliberatori s-ar reduce la a obţine succesul. Moşii mei au fost obligaţi să fie nicovală, pe când eu vreau şi am vrut întotdeauna să fiu

ciocan, folosind pentru asta aceleași calități comune nouă, dar diferit dirijate.

Eulalia se resemnase la rolul de prietenă. În ciuda familiei ei, pentru mine era ca un decor, datorită admirabilei sale calități de a ști să se poarte cu lumea. O duceam la teatru, pe la câte unul din acele „saloane“ ciudate ce dăinuiau în Buenos Aires ca o confuză uniune între vechea societate și cea care avea să se nască mai târziu, foarte deschise, foarte parvenite, dar, în sfârșit, singurele care existau pe atunci. Era foarte solicitată și foarte curtată. Uneori, mi se părea că unii merg prea departe cu galanteria și că ea, totuși, o lua ca pe ceva normal. Dar nu e de demnitatea lui Mauricio Gómez Herrera să se preocupe de asemenea detalii, când sute de lucruri mai importante pentru el și ai lui îi solicită atenția în fiecare clipă. Și, pe de altă parte, Eulalia era, a fost și este cinstită sută la sută, sau așa mi se părea, și asta era de ajuns!...

Și, atunci când îmi puneam aceste probleme psihologice, mereu evocam imaginea Maríei Blanco și întotdeauna preferam acțiunile Eulaliei celor pe care le-ar fi putut întreprinde María. Și chiar dacă Eulalia proceda așa cum ar fi putut proceda María Blanco, întotdeauna găseam că María e superioară, cine știe din ce motiv, uitând că soția mea era o adevărată doamnă. Rozsahegy, Blanco; aceasta era cheia, chestiune de pronunțare.

María, între timp, era la Buenos Aires și nu-i păsa deloc de mine. Cu siguranță că ducea o viață asemănătoare cu cea a Teresei și își consacra tot timpul și toate gândurile lui Vázquez și datoriilor ei. Nu apărea niciodată pe undeva; Vázquez voia să facă o călătorie în Europa. Voia să-și completeze educația și să vadă de aproape, în realitate, ceea ce văzuse în cărți, simțindu-se capabil să fie de folos țării sale, nu pentru că ar fi învățat mai mult în străinătate, ci pentru a dobândi o mai mare autoritate, pe care i-ar fi conferit-o o ședere în Lumea Veche. Imitând în mod burlesc vorbele lui Calderón de la Barca, „ca să nu știi că știu că-mi știi slăbiciunile“, remarcase că pentru a fi eficient trebuie ca ceilalți „să știe că știi“ sau să presupună asta, ceea ce este același lucru.

Într-o seară, pe când comentam cronica dezbaterilor din Congres din ziarele de opoziţie, în care se vorbea foarte bine despre mine, am ajuns să-i spun că îi disprețuiesc total pe toți scriitorașii ăștia și că, în cel mai bun caz, îi tolerez. Romanticul Vázquez mi-a răspuns însufleţit:

— Îi tolerezi? Eşti un prost! Nu vezi că ei sunt singurii care fac ceva şi au dreptul „să tolereze“? Cel mai neînsemnat dintre ei are şanse mai mari decât tine şi decât mine să fie admirat şi venerat de urmaşi!... Slabă mângâiere, o să spui. Dar ei îşi primesc răsplata mintală cu anticipaţie şi nu o pun la socoteală ca să poată fi şi mai mândri de ei înşişi... Ei sunt foarte convinşi că sunt ceea ce sunt, pe când noi nu ştim ce suntem.

— Adică?

— Ei se pot opune situaţiei, pe când noi o studiem ca să ne adaptăm ei.

— Astea sunt jocuri de cuvinte, nimic altceva.

— Mă bucur că gândeşti aşa.

Eu credeam şi cred încă în existenţa a ceea ce se cheamă „oameni superiori“ şi că aceştia sunt cei care călăuzesc societăţile şi popoarele. Şi acum, când scriu aceste rânduri, citesc un discurs al lui Roosevelt rostit la Bruxelles, în care face panegiricul mediocrităţii. Este o stratagemă electorală, ca discursurile noastre din provincie, în care îi lăudăm pe plugari şi pe crescătorii de vite, ca pe cei mai înalţi şi mai puternici stâlpi ai societăţii şi ai inteligenţei...

Alte evenimente au început să mă preocupe. Guvernul era tot mai îngrijorat de situaţie, în special de aspectul economic. Un soi de faliment ameninţa ţara, iar miniştrii de finanţe se succedau făcând tâmpenii tot mai mari. Ca să frâneze creşterea preţului aurului, guvernul a vândut tot ce avea, şi aurul, absorbit imediat de bancheri, emigra. Fără să se frâneze creşterea, departe de aşa ceva, a fost nevoie de o cantitate tot mai mare de metal ca să se amortizeze împrumuturile şi să se plătească dobânzile, şi guvernul a trebuit să-l cumpere la preţuri neverosimile. S-a răspândit zvonul despre nişte grave nereguli la bănci şi în capitală se respira un aer de dezorientare ce mirosea a revoluţie. Ceea ce Rozsahegy ştiuse cu nişte luni înainte, acum ştia toată lumea. Socru-meu m-a chemat la el urgent.

— Ai făcut ce ți-am spus?

— Nu știu la ce te referi.

— Ți-ai transferat toată datoria la banca garantă din provincia ta?

— Da.

— La cât se ridică?

— Cu dobânzile care s-au adunat, așa cum ți-am spus, la aproape un milion de peso.

— Numai pe semnătura ta?

— Cea mai mare parte. Sunt vreo două sute cincizeci de mii de peso pe polițe nesemnate de mine. Dar se știe...

— Asta nu contează. Stai potolit. Nu te grăbi. Nu te speria de nimic. Și, mai ales, nu vinde... Acum vine furtuna şi trebuie să ai mult sânge rece, mult...

— Și dumneata crezi că vine revoluția? am întrebat, ironic.

M-a privit cu un aer viclean, râzând cu ochișorii lui de porc.

— Eu, mai mult decât oricine, a răspuns. Treaba nu mai poate continua așa.

Am înțeles că știa mai mult decât voia să spună și am încercat să-l descos.

— Sunt sigur că ai dat și bani.

— Astea-s treburile mele! a exclamat râzând mai tare decât înainte. Adevărul e că orice, pricepi?, orice e mai bine decât să se prelungească situația actuală. Trebuie s-o lichidăm. Asta-i o nebunie de nedescris; s-au făcut toate tâmpeniile posibile şi prea adânc s-a băgat mâna în buzunarul oamenilor.

— Revoluția n-o să reușească. N-o să facă decât să consolideze guvernul.

— S-ar putea să nu reușească. Ba e aproape sigur chiar, fiindcă o fac oameni foarte diferiți. Dar guvernul n-o să se poată consolida decât în calitate de guvern, adică rămânând așa cum e, evident schimbându-și oamenii și metodele.

— Curios!

— O fi, dacă așa ți se pare. Dar vrei să-ți dau un sfat în completarea celorlalte, care sunt salvatoare?

— Dă-i drumul.

— Pleacă din Buenos Aires. Eulalia e delicată, iarna se anunță grea. Du-o undeva în nord, sau la Rio de Janeiro, dacă nu-ți place la țară și preferi orașul, și așteaptă evenimentele.

— Nu pot. Mi-am luat niște angajamente. Oricât de justificată ar fi plecarea mea, tot dezertare ar fi. Am să rămân aici pe poziții.

— Îți compromiți viitorul!

— Nu crede asta, papa. Am eu soluții să ies basma curată. Ai să vezi. Și nimeni n-o să poată spune vreodată că Mauricio Gómez e un trădător și un laș!

XII

Revoluția a izbucnit, pentru că poporul nu mai avea nici o para și nici credite. Eu eram, din fericire, în acel moment, o „persoană corectă“, fiindcă reușisem ca nimeni să nu se ocupe de mine. Și, în această dificilă situație de urgență, mi-am zis:

„Trebuie să mă pregătesc să-mi schimb pielea. Să facem pe morții în păpușoi și să vedem ce-o să se mai întâmple. Eu nu fac nimic rău. Politica e un șir de accidente în care trebuie «să poți fi util sau utilizabil» și s-o demonstrezi, chiar în mod pasiv. Societatea îți spune: fii bogat, ai influență și vei învinge. Religia actuală spune același lucru, cerând, ca și societatea, să păstrezi aparențele. Eu sunt bogat sau, mai bine zis, există toate probabilitățile și toate aparențele în acest sens. Sunt bogat prin nevastă-mea și prin mine însumi, dacă e adevărat ce spune Rozsahegy. Sunt priceput sau, ceea ce e poate preferabil, am darul de a ști să trăiesc. Problema e să nu te distrugi la treizeci și cinci de ani. Asta e perioada când se pierd foarte mulți tineri. Încă pot deveni alt om și mulți dintre bărbații noștri iluștri încă nu se afirmaseră la patruzeci de ani. Cine îmi spune că?...“

Dar am vrut să închei acest capitol din viață mea cu o cheutoare de aur, dovedindu-mă fidel, dacă nu principiilor mele, atunci prietenilor și relațiilor, și, de cum a izbucnit revoluția, am fost printre primii în jurul președintelui, în timp ce răsculații, conformiști, ocupaseră centrul parcului și formau pichete în împrejurimi, omorând gardieni pentru a-și satisface nevoia de răzbunare contra autorității sau a simbolurilor ei.

— E o revoltă militară, mi-a spus președintele, acordându-mi o clipă de atenție în mijlocul acelei mulțimi speriate de curteni care îl înconjurau. Dar armata rămasă fidelă îi va liniști în curând pe răsculați.

— Asta e și convingerea mea, i-am spus. Dacă pot fi de folos cu ceva... Știți că puteți conta pe mine.

— Știu, mulțumesc! Știu!...

L-au înconjurat alții, acaparându-i atenția și zăpăcindu-l complet. El vedea cum i se prăvălește un munte deasupra capului, dar se arăta dârz și încrezător. Nu era tipul lipsit de curaj pe care voiseră să-l zugrăvească dușmanii săi; un visător, da, dacă cei din jurul lui l-ar fi sprijinit puțin, dându-i dreptate socrului meu; sau poate n-ar fi fost atât de visător, dacă cei ce-l înconjurau ar fi avut ceva mai mult bun-simț și ar fi fost mai puțin lingușitori. Pe scurt, zarurile erau aruncate și trebuia să fii jucător bun, fără lașități și trucuri. Asta a și făcut; nu și-a propus să preia personal conducerea trupelor, și nici să fugă ca un șobolan dintr-o casă în flăcări. Mi-am spus că se acomoda, ca și mine, cu împrejurările care îl purtaseră atât de sus și că o să știe să aștepte altele, în caz de înfrângere.

Acest calm nu era, însă, patrimoniul tuturor. Pepe Serna, de pildă, țipa, jurându-se că o să-i pună la respect pe răsculați și o să le dea imediat o lecție cruntă, fără să bănuiască nici o clipă, în inocența lui, că totul se prăbușește. Alții, dimpotrivă, se apucau cu mâinile de cap, de parcă nenorocirea la care asistau ar fi fost trâmbițele Judecății de Apoi. Îmi amintesc de un judecător care, înghițindu-și saliva ca să pară complet liniștit, întreba din grup în grup, după o stângace intrare în materie, un „apropo“ tras de păr:

— Credeți că dacă triumfă revoluția vor fi procese politice? În istoria revoluțiilor noastre au fost detestate și, în general, cea mai amplă amnistie...

Nu-l lua nimeni în seamă, spunându-i parcă „du-te și spânzură-te în altă parte“, și, într-adevăr, abia după mulți ani s-a prăbușit ca un potlogar ordinar, implicat într-o afacere de escrocherie cu falsuri...

Omul care mă interesa cel mai mult era presupusul candidat la postul de președinte al republicii. A trecut de câteva ori prin fața mea, stăpân pe el însuși, după ce analizase toate șansele care i se ofereau, pentru că era un tip inteligent. El era cel care juca cel mai tare în partida asta și aș fi dat bani grei ca să aflu cum evoluează gândurile lui intime și, cu toate că între noi domnea o veche și aparent bună prietenie, acum nu era momentul să-i cer o mărturisire sinceră.

— Ce părere ai de toată povestea asta, doctore? l-am întrebat, totuși, strângându-i mâna.

— Că revoluția e deja înfrântă, atât. E o revoluție moartă....

Dar ochii lui negri se pierdeau, privind în viitor cine știe ce ostracizări, și pe fața lui palidă, cu o nuanță gălbuie, încadrată de o barbă castaniu-închis și de părul lung și lins de muzician, se citea o expresie ascetică de împăcare cu mâhnirea. Se vedea, oare, în viitor, țapul ispășitor al tuturor păcatelor acelui trecător moment istoric? După mine, el era personajul care îmi inspira cea mai multă simpatie; dar mi-am stăpânit sentimentalismul și am păstrat pentru mine orice manifestare compromițătoare, gândind: „Dacă și tu, băiete, vezi lucrurile așa de negre, ce vrei să fac eu? Nu pot să fiu mai catolic decât Papa...“

Cumpătarea mea studiată în acele circumstanțe m-a dus unde trebuia să mă ducă. Președintele era prea ocupat ca să se ocupe de mine mai mult decât doream; ajungea să știe că eu nu-l părăsisem, nimic mai mult. Cei siguri de victorie mă socoteau prea moderat ca să mă includă în visurile lor... Cei ce se temeau de înfrângere mă considerau prea partizan al guvernului ca să mă invite la ceva... Cei înțelepți gândeau, probabil, ca mine... Așa că eram pentru toți o entitate apreciabilă și demnă de dispreț, în același timp; exact ceea ce voiam să demonstrez.

M-am prezentat în fiecare zi președintelui, până când revoluționarii, văzându-se învinși, au capitulat. Atunci, m-am retras la mine acasă. Nu suferisem decât niște înțepături cu privire la inactivitatea mea.

— Aici nu sunt în provincia mea, am replicat, și asta e o chestiune militară. Nu vreau să fac ca musca din fabulă și să complic lucrurile sub pretext că le simplific. Cine dă ordine să-mi dea ordine, și eu mă supun.

Revoluția a fost înfrântă și, o dată cu ea, prin ricoșeu, după patru zile, și președintele republicii, împotriva căruia se înverșunau poporul de jos, tineretul inconștient și câțiva dintre cei ce-l târâseră spre cele mai grave exagerări, pentru a demonstra că ei nu au nici o vină. Și așa a dispărut, cu tam-tam, un șef care poate că n-a avut altă vină decât că s-a încrezut prea mult în forțele națiunii și în loialitatea prietenilor săi, asta în afară de alte defecte pe care probabil le avea și de celelalte greșeli comise. Eu n-am de-a face cu el și trebuie să spun că nu i-am pus nimic în cârcă văzându-l prăbușit, pentru că... pentru că nu mi s-a părut un gest elegant.

Eulalia, care nu privise cu ochi răi aparenta mea fidelitate, mi-a spus în cele din urmă:

— Cred c-au făcut bine că l-au răsturnat.

— Și eu cred la fel.

— Dar l-ai ajutat...

— Era datoria mea.

— Îmi place ce spui, și privirea ei mi-a iertat multe lucruri.

M-am gândit la María și reproduc dialogul pe care l-am fi putut avea amândoi, în aceleași împrejurări:

— Era datoria sau interesul tău?

Protest violent din partea mea.

— În fond, tu trebuia să înțelegi că guvernul nu rezistă, cum s-a spus chiar în parlamentul ce urma să fie schimbat înainte de a aplauda „noua ordine“, care nu există. A-l ajuta însemna să-ți faci interesul tău, nu era o chestiune de principiu.

— Principiu? Tu ai spus-o! La aceste popoare adolescente trebuie menținut cu orice preț... „principiul autorității“.

Și discuția nu s-ar fi putut termina niciodată, în timp ce cu Eulalia a avut cel mai plăcut sfârșit: să te simți iubit și admirat de o femeie ieșită din comun este cel mai bun deznodământ, când asta se petrece într-o casă cu tot confortul modern și unde nu lipsesc nici măcar lucrurile de prisos.

Și în casa noastră nu lipseau. Rozsahegy îi dădea Eulaliei tot ce îi putea trebui. Eu aveam indemnizația mea și, cum după risipa din anii anteriori urmase o cumpătare călugărească, pentru că mulți pierduseră tot, iar alții încercau să ascundă tot ce au, indemnizația și micile rente ce-mi veneau din Los Sunchos și din provincie (sinecura bine știută) îmi ajungeau și chiar îmi prisoseau ca să trăiesc bine, să merg la club, să-mi joc plăcuta partidă de pocher și să fac noi datorii, nu prea mari, dată fiind modestia vremurilor. Singurul lucru care mă deranja (oh, doar teoretic!) era datoria mea la bănci, sau, mai bine zis, la banca provincială.

A sosit ceasul când autoritățile au decis să se ocupe de lichidarea datoriilor și să ne oblige să le lichidăm.

De astă dată, socru-meu nu m-a chemat, ci a venit el la mine.

— Trebuie să-mi dai o procură generală ca să-ți pot administra averea...

— Oh, don Estanislao! Dar pot să fac asta foarte bine și eu, ca până acum.

— Nu, nu-i același lucru. Dumneata ești foarte nepriceput. Și, în plus, avem nevoie de bani în permanență.

I-am dat procura. A făcut minuni. A lichidat toate polițele semnate de oamenii de paie, reducând astfel considerabil datoria mea. A cedat băncilor, ca plată, terenuri și proprietăți cu un viitor îndoielnic și, cerându-mi un avans de vreo sută cincizeci de mii de peso, m-a făcut posesorul unui milion, calculând la minimum.

— Acești o sută cincizeci de mii de peso cheltuiți pentru plata unor acte (bani de la unii pentru alții, întotdeauna e așa, dar banul e anonim) o să-i recuperezi dublând dobânda la banii depuși în contul datoriei. Peste câțiva ani o să ai două sau trei milioane.

Între timp, bietul Vázquez vindea tot ce avea ca să-și plătească creditorii, pentru că nu conta pe un om de afaceri ca Rozsahegy. Prețurile

scăzuseră atât de mult, încât, deşi bunurile lui valorau o groază de bani, socru-meu le-a cumpărat cu şaptezeci de mii, promiţând că i le va ceda Eulaliei, când doreşte ea, printr-un înscris privat.

— Te „plângeţi“ că eu nu dau zestre lui Eulalia. Uite, ai aici trei milioane pe puţin... Şi nu trebuie să ne grăbim. Dacă nu faci nebunii, cu ceea ce câştigi şi cu ce-i dau nevesti-tii, o să vă ajungă mult timp. Acum, când eu „mort“, e altceva.

Dar eu nu-mi doresc să moară socru-meu, în ciuda moştenirii incalculabile. Averea lui don Estanislao a fost mai avere pentru mine, tocmai pentru că niciodată n-am avut-o la îndemână, pe când toată lumea o credea „a mea“. Creditul e inepuizabil...

XIII

Vázquez, ca mulţi alţii, s-a ruinat complet şi acum îmi amintesc că n-a putut plăti tuturor creditorilor decât după un anumit timp, şi asta datorită mie, după ce suferise consecinţele lipsei sale de prevedere şi ale faptului că nu avea un socru ca al meu, ci doar pe nevinovatul don Evaristo Blanco, hidalgo provincial, incapabil să facă afaceri.

A venit să mă vadă şi, amintindu-mi de vechea mea datorie la el, m-a întrebat cum stăteam cu banii.

— Prost, i-am spus. Cu situaţia actuală parcă ţi se scurg banii printre degete. Avem strictul necesar. Trebuie să ieşim din mizeria asta.

— Bineînţeles, a replicat gânditor. N-are rost să îndrepţi un rău făcând două rele mai mari. Pentru mine e totuna...

Şi a plecat.

În momentul acela nu aveam douăzeci de mii de peso disponibili, decât dacă-i ceream lui Rozsahegy; şi nu era cazul să abuzez de socru-meu, care se purtase atât de minunat cu mine, mai ales când nu puteam apela decât la el pentru micile mele nevoi datorate jocului şi altele asemănătoare. Vázquez nu era o iubită pentru care să fac nebunii şi, de altfel, nici nu avusese

pretenţii care să mă scoată din sărite. Din contră, mi-a vorbit calm şi apoi a plecat, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

Între timp, situaţia politică era aceeaşi sau chiar mai bună pentru mine. Toată lumea se împăcase cu toată lumea şi guvernam aceiaşi oameni, în surdină, dar guvernam. Atitudinea mea dinainte, din timpul şi de după revoluţie era considerată nu un miracol de echilibru, cum era realmente, ci o dovadă absolut convingătoare a înaltelor mele calităţi de om de stat. În holurile parlamentului, la Casa Rosada[93], pe la redacţiile ziarelor a început să se vorbească ironic de şansele mele de a ajunge ministru când va deveni vacant primul portofoliu. Am luat-o în glumă şi m-am făcut atât de mic, atât de modest, încât batjocura şi-a pierdut încetul cu încetul aspectul de nemulţumire şi lăsa să se întrevadă ca posibil un lucru cu care urechile majorităţii se obişnuiseră deja.

Cariera mea începea, sau mai bine zis era încheiată.

S-a vorbit la un moment dat în mod serios să fiu numit ministru şi s-a găsit şi cine să mă propună. Asta se petrecea la mulţi ani după întâmplările pe care tocmai le-am relatat, iar eu continuam să fiu, în virtutea inerţiei, deputat al provinciei mele, dar situaţia mi s-a părut foarte ambiguă, cu un preşedinte deosebit de onest, dar nesigur şi burghez, şi nu m-am hotărât să accept şi să trec în zbor prin cabinet, ca o pasăre migratoare. Resimţindu-se încă de pe urma crizei financiare, afacerile nu luaseră avânt, şi eu, foarte bogat, fără să fiu încă bogat, deşi trăiam ca atare, nu-mi puteam permite să intru în hruba miniştrilor care după o perioadă de două luni erau schimbaţi şi nu mai erau realeşi şi să fiu un cadavru pentru totdeauna ca viitor ministru. Am refuzat oferta, spunând că slujesc guvernul mai bine de jos decât de sus.

Ceea ce îmi surâdea era diplomaţia şi am revenit la vechiul meu vis, spunându-mi: „În Europa, nu în America, cum ziceam înainte“. Dar rivalul meu înnăscut mi s-a ivit din nou în cale. Vázquez pretindea tocmai unica legaţie de oarecare importanţă la care se aspira atunci. Vázquez a fost întotdeauna piaza mea rea, dar nu-l pizmuiesc pentru nici unul din succesele lui, deşi mă bucur de unele înfrângeri de-ale lui... fără să-l duşmănesc însă.

— Un minister în guvernul naţional... Dar o legaţie e mai uşor de obţinut. Totul e să ştii să profiţi de împrejurări ca s-o ceri. Şi-am să profit cât oi putea, pe Dumnezeul meu!

Tocmai mă gândeam la asta, când am fost anunţat că am un musafir şi mi s-a înmânat o bucată de carton terfelită şi murdară:

MIGUEL DE LA ESPADA

ziarist

L-am poftit înăuntru şi de la uşă mi-a spus:

— Nu vine să te vadă De la Espada, ci *Del Sable*[94]. De două luni de zile mor de foame în capitală şi am venit să te văd de cincizeci de ori, cel puţin. Aşa arată ultima mea carte de vizită, Mauricio!

Şi, văzând că felul în care a intrat în subiect nu mă amuza defel, a schimbat tonul şi a adăugat:

— Anii trec şi unora le aduc fericire, iar altora nenorociri. Eu n-am ştiut să mă port, şi acum, când îmbătrânesc, sunt la pământ, tocmai pentru că n-am ştiut să mă port. Nu acuz pe nimeni de ingratitudine, ci doar pe mine însumi de neghiobie. Am servit pe mulţi pentru bani, ca târfele care nu-şi mai amintesc pe urmă pe cine au iubit... Astăzi sunt în mizerie, cum a spus cu atâta amărăciune concetăţeanul meu Calderón, în împrejurări nu mai puţin tragice: „Trădarea fiind săvârşită, nu mai e nevoie de trădător“.

Chipul lui îmi vorbea despre un lung şir de decepţii, biet purtător de cuvânt al tuturor pasiunilor şi capriciilor, jucărie în mâinile oamenilor mai mult decât în ale sorţii, şi ochii lui, privind prietenoşi şi umili, ca un câine şmecher, îmi aminteau istorii din Los Sunchos şi din capitala provinciei. Situaţia mă obliga să-l tratez de sus în jos; un rest de tinereţe m-a făcut să mă apropii de el, să-l bat pe umăr şi să-l întreb:

— Haide! Ce vrei?

— Să mănânc! a strigat cu o deznădejde caraghioasă de bufon. Să mănânc în fiecare zi, sau măcar de trei ori pe săptămână!

— Aici mănâncă toată lumea.

Arătându-şi cu arătătorul vârful nasului, a spus sentenţios:

— Asta spun toţi cei care mănâncă!

— Cu ce te ocupi?

— De două luni sunt secretarul unei societăţi de ajutor reciproc, fondată de un șnapan care se ajută pe el însuși. Nu văd o para. Locuiesc cu nevastă-mea și copiii într-un apartament de pe strada Corrientes, mai rău decât o gaură de șobolani. Fă ceva pentru mine!

— Tot ce pot. Uite aici, cincizeci de peso.

— Nu-i vorba de asta. În sfârșit, pe urmă o să vină și restul.

Nu am dat atenție vorbelor sale, preocupat de o asociație de idei:

— Don Claudio mai trăiește? l-am întrebat.

— Și doña Gertrudis, bineînțeles. E ciudat; au ajuns cei doi patriarhi ai orașului și nimeni nu este mai respectat ca ei. Bieții bătrâni povestesc minuni despre tine, dar întotdeauna termină spunând: „Dumnezeu o să-l aducă pe drumul cel bun!“, ceea ce înseamnă că încă nu ai ajuns la gradul lor de perfecțiune.

— Ah, canalie!

— Mulţumesc în numele lui don Claudio!

S-a așezat. A tăcut o clipă, în timp ce eu îl priveam zâmbind. Pe urmă a continuat:

— Sunt un ratat, Mauricio, și mă aștept la toate consecințele acestui fapt. N-am avut „mâini de pianist“, fiindcă sunt spaniol, de acord! Dar nu sunt prost, sunt priceput, fără multe pretenții, tu știi doar. Cincizeci de peso sunt cincizeci de peso..., sumă respectabilă pentru mine, care acum cinci minute n-aveam de unde să scot o centimă... Dar peste zece zile sau peste două ore o să fiu în aceeași situație... Dacă vrei să mă salvezi, nu există decât o singură soluție: ia-mă în slujba ta...; o să fiu secretar, comisionar, scrib, câine... În situația ta ai nevoie de cineva care să te ajute în treburile serioase, pentru că tu ești tot timpul ocupat cu fleacuri. Eu o să-ți caut datele de care ai nevoie, o să-ți redactez rapoartele, o să-ți scriu scrisorile, o să-ți fac discursurile și...

S-a întrerupt văzând gestul meu plictisit și, schimbând iarăși tonul, a spus, ca Marcos de Obregón[95]:

— Oamenii nu pot trăi fără oameni, don Mauricio Gómez Herrera. Eu nu pretind, nu cer nimic. Eu implor doar să mi se dea dreptul să trăiesc, chiar ca un greier fără scripcă. Încep să fiu bătrân şi un mare senior ca don Mauricio trebuie să înţeleagă că aceste vorbe sunt decisive, chiar dacă le rosteşte un biet om ca mine. E trist că...

— Treci mâine pe aici, i-am răspuns amuzat. O să vorbim mâine.

A ajuns la uşă, s-a întors şi, modest, a zis:

— O să renunţ la orice familiarităţi. „Şi eu ştiu“ cât de mult deranjează familiaritatea nelalocul ei...

Şi, făcând o plecăciune adâncă şi zeflemitoare, a şoptit din uşă:

— Cu permisiunea dumneavoastră..., pe mâine.

XIV

Caraghioase articolele lui De la Espada, bune pentru un ziar de provincie, dar desuete la Buenos Aires. I-am cerut să-mi găsească nişte date şi să-mi fişeze nişte cărţi şi s-a descurcat aşa de bine, încât, încetul cu încetul, a devenit secretarul meu. Un secretar model, care nu mai avea ambiţii, gata să execute tot ceea ce-i ceream, fără să facă obiecţii şi fără să-şi permită îndrăzneala de a gândi.

„Iată un om, mi-am spus nu o dată, care se supune ca şi mine împrejurărilor. De ce mie îmi cade asta atât de bine şi lui atât de prost?“

Am ajuns la concluzia că ocupam respectivele noastre poziţii, bine echilibrate, în relativitatea universului.

Mi-a fost de mare folos, făcând mai ales ordine în corespondenţa mea foarte neglijată şi dându-mi câteva sfaturi din acelea pe care nu le urmezi, dar care îţi slujesc întotdeauna ca punct de referinţă ca să ştii cum gândesc ceilalţi. E o calomnie afirmaţia că el mi-ar fi scris toate lucrările de zece ani încoace; însă e adevărat, în schimb, că m-a ajutat mult întotdeauna şi că, printre puţinele mele scrieri la care n-a colaborat, figurează tocmai această carte în stil de memorii fanteziste. În privinţa sfaturilor sale, trebuie să-i mulţumesc nespus pentru două, deşi nu le-am urmat exact, care au

contribuit la rezolvarea a două probleme grave din viața mea, ultimele două episoade pe care le voi povesti deocamdată, și repede, pentru că îmi cade tocul din mână.

Vázquez și cu mine doream de mult același lucru, dar și unul, și celălalt ne izbeam de reaua-voință a guvernului, mascată de o enormă cantitate de pretexte plauzibile, ca, de pildă, că nu suntem diplomați de carieră, și nu era posibil să fie dați deoparte vechii miniștri pentru a ni se da nouă (lui sau mie) un post superior, ca și cum asta nu s-ar fi făcut toată viața și n-avea să se facă de-acum în vecii vecilor.

Pedro avea două elemente în favoarea și împotriva lui în același timp: era încăpățânat, și avea nevoie de postul ăsta ca să scape de mizerie. Eu sunt, de asemenea, tenace, deși acum, la maturitate, posed calitatea de a nu o arăta, dar, în schimb, n-am nevoie de nimic, în realitate. Orice lucru la care aș râvni pentru strălucirea mea personală îl pot cere „ca să slujesc patria“ și îl pot accepta apoi în condiții satisfăcătoare pentru ceilalți, cu singura diferență că eu aș obține de pe urma lui avantaje nesperate, ca atâția care primesc „gratificații“ pentru servicii aparent complet dezinteresate la început...

De astă dată, însă, calculele mele au dat greș sau aproape. Șansele lui Vázquez au crescut la un moment dat în așa măsură, încât numirea lui era iminentă.

Dintr-o indiscreție, m-am plâns de asta în fața lui De la Espada care, privindu-mă țintă, a murmurat:

— Eu l-aș distruge cu un fleac.

— Și care-i fleacul ăsta?

— Datoriile lui!

— Vacs!

— Un moment, un moment! a răspuns. Cât ai da ca să-l anihilezi?

— Zece, douăzeci, cincizeci de mii de peso! am exclamat. E un punct de plecare atât de frumos!...

— Nu-i nevoie de atât.

— Cum?

— Radnitz are de multă vreme nişte polițe semnate de Vázquez în valoare de douăzeci sau douăzeci şi cinci de mii de peso, pe care nu le încasează, fiindcă e încrezător în viitorul lui imediat. Când o să miroasă o afacere, imediat o să-l execute.

— Ce fel de om e Radnitz ăsta?

— Are o mică bancă şi face comerţ cu opere de artă. La bancă împrumută generos cu dobândă lunară de unu la sută, ceea ce înseamnă, de fapt, cinci sau zece la sută, fiindcă trebuie să cumperi acţiuni...

— Eşti foarte informat.

— Să-ți spun de ce. Când am sosit la Buenos Aires mai aveam încă unele relații şi arătam cât de cât decent. Având nevoie de bani, i-am fost prezentat lui Radnitz, care mi-a împrumutat cinci sute de peso, obligându-mă să cumpăr două acţiuni de câte o sută de peso de la banca lui şi să semnez o poliţă pentru şapte sute.

— Fără garanții?

— Aproape! Dar, totodată, ca garanţie m-am constituit depozitarul propriilor mele mobile, evaluate la şapte sute de peso.

— Le aveai?

— Nu. Asta a făcut-o ca să înfund închisoarea datornicilor. Dacă nu plăteam cei şapte sute de peso, aş fi fost declarat „depozitar mincinos“ şi aş fi fost băgat la puşcărie pentru abuz de încredere...

— Deci se poate conta pe el?

— Absolut. Dă-mi cinci mii de peso şi aranjez totul.

— Nu. Mi se pare josnic! am exclamat.

Dar chiar în după-masa aceea l-am întâlnit pe Radnitz la una din expoziţiile lui de pictură şi i-am spus că „există bănci care etc.“ şi că ar fi de ajuns un denunţ ca tot sistemul ăsta cămătăresc să se ducă de râpă. Pe urmă i-am vorbit despre tablourile pe care le expunea, cumpărate în Europa cu ajutorul soţiei sale, spunându-i că guvernul ar trebui să achiziţioneze vreo două-trei. Şi, la despărțire, am regretat că Vázquez nu va fi numit ministru în străinătate „pentru că există cineva în cabinet care se opune din toate

puterile și care se va folosi, pe bună dreptate, de orice pretext, ca să-l discrediteze“.

Radnitz nu a spus nici o vorbă, dar mi-a strâns mâna semnificativ. A doua zi l-am văzut pe culoarele parlamentului, foarte corect, foarte elegant. După câteva ezitări, s-a apropiat de mine.

— Am venit să-l văd pe... E prieten cu ministrul culturii și voiam să știu dacă va cumpăra pentru guvern două tablouri din expoziția de pe strada Florida. Mi s-a spus că e foarte interesat și, cum îmi plac și mie, n-aș vrea să intru în conflict cu un concurent ca guvernul...

— Și nici să n-o faceți, domnule Radnitz; sunt convins că le va cumpăra. Mi s-a spus chiar acum câteva clipe. Singurul lucru pe care l-ați putea face ar fi să ridicați prețurile foarte mult, dacă se vor vinde la licitație. În sfârșit, dumneavoastră...

S-a făcut că pleacă și a adăugat pe un ton confidențial:

— Am trecut pe la bursă. Chestia cu bancherul și garanțiile mi se pare o exagerare. Sau o fi vreun cămătar din ăștia de duzină.

— Cu siguranță!...

— Apropo! Ați auzit scandalul? Pedro Vázquez a fost dat în judecată ca depozitar mincinos și pentru abuz de încredere. Se pare că în împrejurări dificile a făcut niște lucruri... care nu erau corecte...

N-am făcut nimic ca să i se cumpere tablourile și mă felicit pentru asta, fiindcă e un personaj infect. De altfel, cred că povestea cu banca îi ajunge și îi prisosește chiar. Și, în plus, i se vor plăti și creditele.

Am ajuns acasă târziu, la ora cinei. Pe când îmi beam cafeaua cu Eulalia în hol, înainte de a mă duce la club, am fost anunțat că a venit Vázquez.

— Ai picat la țanc ca să bei o cafea, dar trebuie să plec imediat, i-am spus, evitând orice explicație în fața nevesti-mii.

Pedro, însă, era prea agitat ca să poată tăcea.

— Ai niște bani disponibili? m-a întrebat, bându-și cafeaua cu sorbituri mari. Sunt într-o situație penibilă.

— Am ceva bani. Cât îți trebuie?

— Douăzeci de mii de peso.

Am sărit de pe scaun. Apoi m-am calmat.

— Atâta n-am, am spus. Am vreo opt sute, o mie. Dar într-o săptămână, două...

— Îmi trebuie acum.

— Ai ghinion.

— Adu-ţi aminte că eu nu ţi-am făcut nici o obiecţie când ţi-am împrumutat suma asta şi tu mi-ai promis...

— Încă nu ţi-am înapoiat datoria, da. Îmi reproşezi? Nu! Banii sunt tot timpul la dispoziţia ta, doar că în momentul ăsta...

Eulalia s-a ridicat şi ne-a lăsat singuri.

— Într-adevăr? Nu poţi să faci rost?... E vorba de o chestiune de onoare mai gravă decât a ta, o datorie de care am uitat şi pe care nişte cămătari josnici au scos-o la iveală acum. Mai rău e că m-au dat în judecată ca să-mi pună sula în coastă şi dacă povestea transpiră n-o să mai fiu numit ministru în Europa... Dacă ar mai fi întârziat cincisprezece zile! Parcă-i un blestem!

— Să vorbesc cu prietenii de la club.

— Te rog, Mauricio! E îngrozitor ce mi se întâmplă. Cineva a încercat să împiedice publicarea ştirii în ziare, dar, dacă situaţia se prelungeşte, sunt terminat definitiv...

Am plecat împreună.

— E simplu. O să-ţi fac rost de bani.

— Ne vedem în noaptea asta? Unde?

— La două, la club. Sau mai bine mâine dimineaţă, devreme, la mine acasă... Douăzeci de mii... Nu te mai amărî... Nu e o avere.

A plecat liniştit şi nu mi-am mai amintit de el până când m-am sculat, la ora unu, a doua zi. Eulalia mă aştepta în sufragerie.

— Vázquez a fost aici de trei ori deja, mi-a spus.

— E ca şi cum n-ar fi venit.

— De ce?

— Pentru că n-am putut să fac rost de bani.

— Eu da.

— Cum? Douăzeci de mii?

— Da. Mi i-a dat papa, împrumut.

— Adică, ai fost...

— Erai așa de încurcat!...

Oh, admirabilă inocență. Am sărutat-o pe frunte, am luat cei douăzeci de mii și am poruncit ca Vázquez să fie poftit la mine la birou când o să vină din nou.

A intrat.

— Ai reușit?

— Da și nu.

— Adică?

— În două zile ai banii. Imposibil să-i obțin mai repede chiar de la bancă. Treci pe la mine joi; nu, miercuri după-masă; o să fac totul ca să-i am cât mai repede posibil.

— Dacă nu-i am azi, s-ar putea să fiu pierdut... E o chestiune de onoare. Dacă ajung la tribunal și la ziar, chiar dacă numele meu n-o să fie pronunțat, viitorul meu s-a dus dracului...

— Liniștește-te. La noi nu te dai la fund așa ușor. Mulți au ieșit cu fața curată din situații mai dificile și mai penibile.

— Ah, Mauricio! Să te audă Dumnezeu! În sfârșit! Dintre toți prietenii mei, și toți cei care îmi sunt îndatorați, tu ești singurul la care n-am apelat în zadar...

Când eram în vestibul și apoi când începuse chiar să coboare scara, i-am spus:

— Ca să nu te mai perpelești atât, o să vin chiar eu miercuri pe la tine, să ți-i aduc...

— Precis?

— Foarte precis!

De la Espada a aflat de toată povestea. Cred că a alergat pe la ziarele care nu-l agreau pe Vázquez. Fapt e că, în mod voalat, câteva ziare au publicat, chiar în seara aceea, știrea despre un grav scandal în care este implicat un candidat la un post de ministru plenipotențiar, adăugând din

surse de încredere că este vorba de Vázquez. Am încercat un sentiment de teamă, de dezgust ori de remuşcare, amintindu-mi vreo două drame la care asistasem în viaţa mea, ce provocaseră sinuciderea unor visători, dar m-am liniştit imediat, pentru că nu făcusem decât să favorizez logica faptelor, separând partea romantică şi deci bolnavă. Cine a pus-o pe Eulalia să facă asta? Eu nu aveam bani... De ce să pretind să schimb mersul lucrurilor? Şi, în plus, eram hotărât să-i dau banii, deci onoarea lui Vázquez era oricum salvată. Onoarea, da; dar postul? Ei, haida-de! Ca şi cum postul nu mi se cuvenea mie!

Preşedintele era meticulos şi a fost de ajuns acel simulacru de scandal ca să dispună retragerea scrisorilor de acreditare pentru Vázquez, implicat într-o afacere murdară cu datorii din epoca încă detestată şi nu îndeajuns de blamată.

Miercuri m-am prezentat acasă la Vázquez şi i-am dat cei douăzeci de mii de peso.

— Şi cu banii ăştia, tot ruinat sunt! a oftat.

— Nu spune asta. Treci pe la socru-meu. Am vorbit cu el. Rozsahegy e sigur că poate recupera poliţele alea nenorocite cu cinci sau zece mii de peso cel mult. E un şantaj. Nu trebuie să ai scrupule.

— N-am s-o fac. Nu mă mai interesează. Plec la ţară să muncesc pământul. Aşa mă sfătuieşte María.

María! Am simţit dintr-odată o dorinţă violentă s-o văd, să vorbesc cu ea şi am prelungit conversaţia în speranţa c-o să reuşesc.

— N-are rost să pleci la ţară fără un capital, fără să ai o gospodărie. Ce-o să faci?

— Nu contează. N-am nici un merit.

— De ce?

— Pentru că nu mă pot acomoda situaţiei, nu pot servi pe nimeni şi nici pe mine însumi. Mă visez pictor, sculptor, fierar, ebenist şi, în ultimă instanţă, plugar sau păstor. Ah, Mauricio, dacă toată lumea ar fi ca tine?...

E amărăciune? Nu. Viaţa e amară. Trebuie să-ţi faci loc pe spinarea altora, prin forţă, prin şiretenie sau prin amândouă deodată.

Dar María mă preocupa atât de mult în clipa aceea, încât am sfârşit prin a întreba:

— Şi soţia ta ce face?

— Nu se simte bine. De când a început tragedia asta din care m-ai salvat tu, nu mai are încredere în nimeni şi vezi cum sunt femeile! Ea, atât de inteligentă, de perspicace şi de fină, nu vrea să accepte realitatea şi bănuieşte chiar...

S-a întrerupt, nevrând să spună enormitatea pe care am ghicit-o şi pe care am descoperit-o printr-o întrebare-afirmaţie:

— Mă bănuieşte chiar şi pe mine, nu?

Şi, fără să aştept răspunsul, i-am întins mâna, cu efuziune şi tulburat, murmurând:

— Ce să facem! Nu există nici fericire, nici nefericire totală pe lumea asta!

XV

Scriu aceste memorii la Paris, ceea ce înseamnă că am obţinut postul de ministru plenipotenţiar dorit în chip tragic de Vázquez. Nu fără suferinţe. De cum a început să se vorbească despre numirea mea, o foiţă efemeră, din cele pe care le publică de obicei tinerii în momente de agitaţie, *El Chispero*, a întreprins o campanie feroce contra mea, de parcă aş fi fost reprezentantul unei întregi epoci de corupţie. Nu am luat-o în seamă până nu a pomenit cu rea-credinţă moartea lui Camino, insinuând cele mai groaznice supoziţii. Şi nici chiar aşa n-am dat importanţă acelor ocări, având cum aveam numirea în buzunar şi liniştea asigurată pe vecie, până când, la sfârşitul unuia dintre aceste articole, am văzut o semnătură care m-a pus pe gânduri: Mauricio Rivas.

— Mauricio Rivas! Ce vrea să însemne asta?

L-am chemat pe De la Espada.

— Cine e acest Rivas, acest Mauricio Rivas, care scrie în *El Chispero?* l-am întrebat.

— Trebuie să fie vreun tinerel care se lansează. N-am auzit niciodată vorbindu-se de el.

— Trebuie să verificăm, am spus, afișând indiferență.

Și imediat:

— Trebuie să verificăm chiar azi. Mă interesează.

— Am înțeles.

Articolul mă interesa din două motive; pentru că era o diatribă violentă contra mea, denigrându-mă ca ministru plenipotențiar la o curte europeană, și pentru că era semnat cu un nume... cu numele băiatului Teresei.

Farsorul ăsta, care îmi cunoaște viața din tinerețe și face o glumă proastă, o s-o pățească. Mauricio Gómez Herrera nu este dintre cei ce se lasă luați peste picior cu ușurință. Și, mai ales, nu-mi plăcea acest simbol tras de păr, al tineretului conștient și înțelept care trece peste ideile părinților, pentru a cuceri un viitor visat în mod romantic.

Am căutat printre prietenii și dușmanii mei cine putea fi autorul acelui articol bine scris și l-am pus pe seama lui Vázquez. Dar Vázquez era la Los Sunchos cu María lui, ca arendaș al unei mici proprietăți pe care o transformase în fermă pentru creșterea animalelor, să zicem, și îmi scria, din când în când, scrisori pline de prietenie, cu siguranță fără să știe nevastă-sa.

— Nu e Vázquez! Dar ce canalie! am exclamat, recitind din nou articolul de la cap la coadă, ca să-mi dau seama exact de amănunte.

Nu. Nu putea fi un contemporan de-al meu, fiindcă sintetiza prea mult. Unul dintre camarazii mei ar fi intrat mai mult în detalii, n-ar fi privit lucrurile în ansamblu și ar fi făcut mai puține greșeli. Judecați și dumneavoastră. Am în față tăietura din ziar cu titlu cu tot:

„Hazliile isprăvi ale nepotului lui Juan Moreira

La fel de ignorant și dominator ca bunicu-său, s-a născut într-un ungher de provincie și a crescut acolo, fără să învețe altceva decât să se iubească pe el însuși și să-și adore propriile vicii.

Niciodată n-a înțeles și n-a acceptat vreo lege, decât atunci când se potrivea cu interesele și pasiunile lui.

Este sinteza respectabilei generații care ne guvernează și jumătate din societate, dacă s-ar vedea într-o oglindă, ar spune: «Eu sunt ăsta».

A moștenit de la bunică-său un atavism pe dos și, așa cum acela a luptat contra cetelor de tâlhari, de multe ori fără să aibă dreptate, acesta se luptă întotdeauna alături de ceata de tâlhari, fără să aibă dreptate, cu toți ceilalți. Suprimă fără zgomot până și guvernatori, ca și celălalt, «prietenește», cu cuțitul în mână. S-o spună Camino... Pentru asta obține toți laurii victoriei și nu va muri pus la zid de oameni de bine, ci punând el la zid oamenii de bine, peste tot...

Dar de ajuns cu introducerea; să trecem la isprăvile sale.

A moștenit de la taică-său puterea locală și, îmbrăcând straiele civilizației, a devenit, din copilărie, esența unui gaucho, despuiat prin poncho și *chiripá* de tot ceea ce puteau părea virtuți și păstrând doar o anumită valoare personală și o degajare care nu e decât înfumurarea ființei ce se crede superioară și se umflă cu atât mai mult în pene cu cât sunt mai importante persoanele pe care ar putea ori ar încerca să le umilească. Astfel, de pildă...“

Și urma un lung șir de istorioare, aproape toate false, printre care și „otrăvirea“ lui Camino, dar printre rânduri se distingea clar persoana mea, pentru a termina spunând:

„Cel ce scrie aceste rânduri nu-l dușmănește pe nepotul lui Juan Moreira, nici pe don Mauricio Gómez Herrera, nici pe... atâția alții! La ce bun să înșirăm nume? Dar crede că a venit vremea să terminăm cu *gauchismul*[96], să nu mai cultivăm aceste fantome ale trecutului, să respectăm cultura în formele ei cele mai bune și să preferăm meritele modeste succeselor obținute cu orice preț. Poate vi se va părea exagerat, dar studiul amănunțit pe care îl voi face cu privire la această personalitate și altele asemănătoare în articolele următoare vă va convinge că am dreptate să cer, în numele tineretului, pedepsirea acestor crime împotriva patriei.

Nepotul lui Juan Moreira ne va reprezenta în Europa! De ce să nu ne guverneze atunci Facundo, care era la fel ca el?“

Și semna Mauricio Rivas.

Că articolul era îndreptat împotriva mea reieșea evident din fraza: „Autorul nu-l dușmănește pe nepotul lui Juan Moreira, nici pe don Mauricio Gómez Herrera...“

Problema m-a frământat serios toată ziua, dar n-am vrut să-l întreb nimic pe De la Espada, deși îl văzusem plecând în oraș și întorcându-se de câteva ori, cu o față lungă și ferindu-se să dea ochii cu mine.

„Ce-o fi?“, mă întrebam.

Spre după-amiază, când voiam să mă retrag, a șovăit o clipă, apoi s-a apropiat de mine și m-a chemat deoparte, căci eram ca de obicei înconjurat de prieteni.

— E o nenorocire, a îngăimat.

— Ce anume?

— Autorul articolului...

— Ah!

— Da. E un tânăr de vreo optsprezece-douăzeci de ani, care mi se pare că e...

— Fiul Teresei?

— Da, fiul tău.

— Trebuia să se întâmple!... am exclamat, făcând un efort să râd. Dar povestea nu poate continua. Unde stă?

— Nu știu. Dar trebuie să stai de vorbă cu el...

— Unde poate fi găsit?

— Mănâncă în fiecare seară la o cârciumă de pe strada Carabelas.

— La întretăierea cu Mercado del Plata?

— Exact.

Dintre toate greutățile vieții, asta era cea mai mică, pentru că nimeni nu lua în seamă ce spune *El Chispero,* dar nici una nu m-a deranjat și nici nu m-a iritat mai mult, făcându-mă să cred că de dezvăluirile din diatriba aceea depinde tot viitorul meu... Mi-am luat pălăria și am plecat, lăsând musafirii, ca de obicei, să mai stea sau să plece, după cum voiau, și am început să mă plimb pe străzile cele mai solitare, gândindu-mă la ce am de făcut. Fără să-mi dau seama, am ajuns pe strada Carabelas. Am intrat în cârciuma

respectivă și, după ce am comandat o cafea, fiertură ordinară din boabe de fasole, am întrebat dacă don Mauricio e pe-acolo...

— Care don Mauricio?

— Rivas. Un tinerel care mănâncă aici.

— Unul care scrie la ziare?

— Da.

— Încă n-a venit.

Am așteptat, stăpânindu-mi nervozitatea.

În sfârșit, am văzut că se apropie un tânăr ce părea că seamănă cu mine pe când făceam primele isprăvi în Los Sunchos. Am chemat ospătarul.

— Ăsta e?

— Nu. Ăsta-i un prieten. Toți seamănă între ei. După o jumătate de oră, tot el mi-a arătat un tânăr cu ochii și părul negru ca Teresa, cu un mers și o înfățișare timidă ca Teresa, dar cu ceva în privire, un fel de hotărâre eroică și duioasă totodată.

— Dumneata ești Mauricio Rivas?

— La dispoziția dumneavoastră. Cu cine am onoarea?

— Cu un om despre care tocmai ai spus că nu-l dușmănești.

— Nu-mi dau seama, a murmurat surprins.

— Ai două minute disponibile pentru un necunoscut? Dacă da, fii bun și ia loc...

S-a așezat, timid, în contrast cu violența celor scrise.

„Impulsiv, am gândit. Dacă eu sunt nepotul, tu ești strănepotul lui Juan Moreira!...“

El stătea încurcat, așteptând un eveniment pe care nu-l putea ghici și nici măcar bănui.

— Să luăm un vermut.

— De acord. Mă așteaptă, însă, prietenii să mâncăm, a adăugat. Aș vrea să știu cărui fapt datorez această onoare...

— Am citit articolul dumitale din *El Chispero*. E remarcabil ca vigoare, dar mi se pare exagerat. O să faci carieră în presă și am toate motivele să-ți dau un sfat...

— Ah, da? a murmurat, bând o înghițitură de vermut.

— Trebuie să cunoști mai bine persoanele pe care le ataci și să nu-ți faci un rău ireparabil din pricina necugetării tinerești.

— Domnule, mi-a spus, ridicându-se, gata să plece, deocamdată n-am nevoie de cursuri de literatură și nici de ziaristică.

— Foarte bun răspuns! am exclamat, apucându-l afectuos de braț. Foarte bun răspuns și, dacă n-aș fi cine sunt, n-aș insista să-ți dau sfaturi.

— Și cine sunteți dumneavoastră? a întrebat enervat.

— Mauricio Gómez Herrera.

A rămas cu gura căscată. Eu am continuat cu blândețe, cu seninătatea pe care mi-o dădea experiența mea sigură de victorie asupra acelei ingenuități.

— Și dacă te-ai fi consultat în privința acestui articol cu mama dumitale, cu doña Teresa, nu l-ai fi scris niciodată sau nu l-ai fi publicat... Suntem prieteni..., sunt prieten intim cu mama dumitale... din copilărie... și mai târziu...

— Asta nu mă împiedică...

— Întreab-o pe ea...

— Cauza se suprapune efectelor și fiecare epocă are cerințele ei.

— Datoria rămâne aceeași.

— Ce vreți să spuneți? a strigat.

— Liniște!

M-am ridicat și i-am spus măsurat, în timp ce-i plăteam chelnerului:

— Vorbește cu Teresa, Mauricio.

Un trăsnet nu l-ar fi lovit mai tare.

A doua zi am căutat *El Chispero*; nu publica articolul anunțat. În schimb, seara am primit acest bilețel, semnat T.R.

„Ai avut dreptate, dar ai fost lipsit de sentiment. Viața îți aparține. Bietul băiat e complet schimbat de când a aflat. Dar trebuie să fie o nenorocire să trăiești ucigând.“

Ceva oribil mi s-a arătat în fața ochilor și am ieșit din birou, lăsând bilețelul aruncat pe jos. Când m-am liniștit și m-am întors, l-am ars fără

milă, aproape cu furie.

Ce prostie! Să-şi închipuie cineva că pentru nişte zadarnice consideraţii sentimentale poţi să renunţi la marile proiecte sau să te laşi terfelit de fitecine!...

Uccle-Bruxelles, 9 decembrie 1910

76 Sau *Malström*, curent în Oceanul Arctic, în apropierea insulelor Lofoten; are o mişcare circulară, de vârtej absorbant.

77 În original apare adjectivul corespunzător provinciei sale de baştină (n.a.).

78 Mult zgomot pentru nimic (engl.).

79 Paul Leroy-Beaulieu (1843-1916), economist francez.

80 Juan Bautista Say (1767-1832), economist francez, unul dintre fondatorii doctrinei liberului-schimb.

81 Adam Smith (1723-1790), economist şi filozof englez, promotor al liberalismului şi fondator al economiei politice ca ştiinţă. Latura ştiinţifică a operei sale a fost dezvoltată creator de Ricardo şi apoi de Marx, iar cea neştiinţifică a fost preluată de economiştii vulgari, îndeosebi de J.B. Say.

82 Probabil referire la José Tomás Guido (1788–1866), diplomat şi militar argentinian.

83 Bernardino Rivadavia (1780–1845), om politic argentinian, primul preşedinte al Republicii Argentina din 1826.

84 Domnişoară de companie (fr.).

85 Joc de cuvinte intraductibil: sp. *selva*, „pădure“. Mai jos se fac referiri de acelaşi gen, cu două înţelesuri, la silvicultură.

86 Bombă! Bombă!... Veniţi! (germ.).

87 Ce s-a întâmplat? (germ.).

88 Repede! Repede! (germ.).

89 Specie de salcâm american (*Prosopis ñandubay*) (sp.).

90 Andrea Angeli sau Agnolo, zis del Sarto (1486–1531), pictor florentin.

91 Lucius Quinctius Cincinnatus (sec. al V-lea î.e.n.), om politic roman, consul (460 î.e.n.) şi dictator (458 şi 439 î.e.n.), vestit pentru modestia, simplitatea şi austeritatea sa.

92 Celebrul Teatro Colón din Buenos Aires.

93 Sediul preşedinţiei Republicii Argentina, în Buenos Aires.

94 Joc de cuvinte: sp. *espada*, „spadă“, şi sp. *sable*, „sabie“, dar şi „abilitatea de a obţine bani şi de a trăi pe spinarea altora“.

95 Protagonistul romanului picaresc *La vida del escudero Marcos de Obregón* (*Viața scutierului Marcos de Obregón*), de scriitorul spaniol Vicente Martinez Espinel (1550-1624).

96 Mișcare literară și muzicală din Rio de la Plata, inspirată de viața și aventurile personajului devenit legendar (gaucho) de la care și-a luat numele.